

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE VE MALİ YÖNETİM ANABİLİM DALI**

**VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ KAPSAMINDA
KRİPTO PARALAR VE YÜKSEK FREKANSLI
TİCARETİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Doktora Tezi

DOĞANCAN AKATA

İZMİR – 2021

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE VE MALİ YÖNETİM ANABİLİM DALI

VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ KAPSAMINDA
KRİPTO PARALAR VE YÜKSEK FREKANSLI
TİCARETİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doktora Tezi

DOĞANCAN AKATA

DANIŞMAN: PROF. DR. BERNUR AÇIKGÖZ

İZMİR – 2021

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “*Vergi Güvenlik Önlemleri Kapsamında Kripto Paralar Ve Yüksek Frekanslı Ticaretin Değerlendirilmesi*” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08.10.2021

Doğancan AKATA

ÖZET

Doktora Tezi

VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ KAPSAMINDA KRİPTO PARALAR VE YÜKSEK FREKANSLI TİCARETİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doğancan AKATA

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye ve Mali Yönetim Anabilim Dalı

Vergi, kamu giderlerini karşılamak için elde edilen en önemli mali kaynaktır. Devlet alacaklı sıfatıyla elde ettiği bu geliri, adaletli ve olabildiğince eksiksiz bir şekilde toplaması gerekmektedir. Fakat vergilendirme sürecinde sosyo-ekonomik, mali, hukuki gibi birçok sebepten kaynaklanan vergi kayıp ve kaçakları söz konusu olmaktadır. Ülkeler bu gibi durumların önüne geçmek için çeşitli vergi güvenlik önlemleri düzenlemiştir. Bu önlemlerin amacı, vergilerin yürürlüğe konuluş amacına uygun olarak, en yüksek verimi elde edecek biçimde önlemlerin hayata geçirilmesidir. Türkiye’de gerek yasal mevzuat gerek ise idari teşkilat kapsamında birçok vergi güvenlik önlemi düzenlenmiştir. Ancak bu uygulamaların güncelliği, etkinlik açısından önem taşımaktadır. Tez çalışması bu kapsamda, finansal sistemlerdeki teknolojik gelişmeler arasında günümüzde ön plana çıkan Kripto Paralar ve Yüksek Frekanslı Ticaret’e karşı, Türkiye’deki vergi güvenlik önlemlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu güncel teknolojik gelişmelere karşı gerek yasal gerek idari anlamda vergi güvenliğinin ne şekilde sağlanabileceği, çeşitli ülkelerdeki uygulamalar ışığında değerlendirilecektir. Ülke uygulamalarının incelenmesi neticesinde elde edilen bulgular, Türkiye’deki vergi güvenlik önlemlerinin geliştirilmesi için sunulacak önerilere veri kaynağı oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Güvenlik Önlemleri, Kripto Paralar, Yüksek Frekanslı Ticaret

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

EVALUATION OF CRYPTOCURRENCIES AND HIGH-FREQUENCY TRADING WITHIN THE FRAMEWORK OF TAX SECURITY MEASURES

Doğancan AKATA

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Finance and Fiscal Management Program

Tax is the most important financial resource for public expenditures. The state must collect this income as fairly and completely as possible. However, in the taxation process, there are tax losses and evasions arising from many reasons such as socio-economic, financial and legal reasons. Countries have organized various tax security measures to prevent such situations. It is the implementation of measures that will ensure that the taxes are applied in a way that will achieve the highest efficiency in accordance with the purpose of enforcement. Many tax security measures are organized within the scope of legal legislation and administrative organization in Turkey. But the fact that these applications are up-to-date is very important in terms of effectiveness. Thesis in this context, as technological developments in the financial system come to the fore today Cryptocurrency and High-Frequency Trading in aimed to evaluate the effectiveness of tax security measures in Turkey. How tax security measures can be provided both legally and administratively against these current technological developments will be evaluated within the scope of practices in various countries. The findings obtained as a result of the country to examine the application will be to improve the tax security measures in Turkey will create a data source to suggestions.

Keywords: Tax Security Measures, Cryptocurrencies, High-Frequency Trading

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
TABLolar LİSTESİ.....	XV
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVI
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XVII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XVIII
ÖNSÖZ.....	XXI
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1

TÜRKİYE'DE VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ

I.	VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMİ KAVRAMI.....	4
II.	İDARİ YAPIDA VERGİ GÜVENLİĞİ.....	7
A.	Hazine ve Maliye Bakanlığı Teşkilatında Vergi Güvenliği ile İlgili Yapılanmalar.....	8
1.	Merkez Teşkilatı.....	9
a)	Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı.....	10
b)	Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı.....	13
c)	Gelir İdaresi Başkanlığı.....	15
2.	Taşra Teşkilatı.....	16
B.	Vergi İdaresinin Bilgi Edinmesi.....	17

1.	Kişi ve Kurumların Vergi İdaresini Bilgilendirmesi	18
a)	Bildirimler.....	19
b)	Ölüm Vakaları ve İntikallerin Bildirilmesi.....	21
c)	Devamlı Bilgi Verme.....	21
2.	Vergi İdaresinin Doğrudan Bilgi Alması (Vergi Denetimi).....	21
a)	Yoklama.....	22
b)	İnceleme.....	25
c)	Arama.....	27
d)	Bilgi Toplama	28
3.	Uluslararası Anlaşmalar Gereğince Vergi Bilgilerinin Değişimi.....	31
a)	Vergi Konularında Karşılıklı İdari Yardımlaşma Sözleşmesi	32
b)	Yabancı Hesaplar Vergi Uyum Yasası (FATCA)	33
C.	Vergi Güvenliği ile İlgili Olarak Diğer İdari Yapılanmalar.....	33
1.	Ticaret Bakanlığı	33
2.	Yerel Yönetimler	36
III.	VERGİ MEVZUATINDA VERGİ GÜVENLİĞİ İLE İLGİLİ YER ALAN DÜZENLEMELER	37
A.	Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Uygulanan Düzenlemeler.....	37
1.	Gelir Vergisi Kapsamındaki Vergi Güvenlik Önlemleri.....	38
a)	Ticari Kazançlarda Vergi Güvenliği İle İlgili Düzenlemeler (Asgari Vergi)	40
b)	Gayrimenkul Sermaye İradı İçerisinde Vergi Güvenliği İlgili Düzenlemeler (Emsal Kira Bedeli Esası)	42
2.	Kurumlar Vergisi Kapsamındaki Vergi Güvenlik Önlemleri	45
a)	Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kazancı.....	46
b)	Örtülü Sermaye	48
c)	Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı	50

d) Vergi Cennetleri.....	52
B. Harcama Üzerinden Alınan Vergilerde Uygulanan Düzenlemeler.....	54
1. Katma Değer Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Önlemleri.....	55
a) Tevkifat Uygulaması.....	56
b) Emsal Bedel Uygulaması.....	57
2. Gümrük Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Önlemleri.....	57
a) Anti-Damping Uygulamaları	58
b) Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu.....	59
3. Özel Tüketim Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Önlemleri.....	61
a) Tevkifat Uygulaması.....	62
b) 6487 Sayılı Kanun ile Gelen Yeni Düzenleme.....	63
C. Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Uygulanan Düzenlemeler	63
1. Emlak Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Uygulamaları.....	64
a) Mütessesilen Sorumluluk Halleri	65
b) Zamanaşımı.....	66
c) Vergi Değerini Tadil Eden Sebepler.....	67
2. Veraset ve İntikal Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Uygulamaları	69
a) Vergiye Mukabil Alınacak Teminat	70
b) Ödeme Zamanıyla İlgili Hususlar.....	70
3. Motorlu Taşıtlar Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Uygulamaları	71
D. Vergi Alacağının Takip ve Tahsil Aşamasında Uygulanan Vergi Güvenlik Önlemleri.....	72
1. Teminat İsteme	73
2. İhtiyati Haciz	74
3. İhtiyati Tahakkuk	76

4. Diğer Güvenlik Önlemleri.....	77
a) Rüçhan Hakkı	77
b) İptal Davası Açılması.....	78
c) Amme Alacağı Ödenmeden Yapılmayacak İşlemler.....	78

BÖLÜM 2

KISIM 1

KRİPTO PARALAR

I. PARA KAVRAMI	80
A. Paranın Tanımı	80
B. Para'nın Tarihsel Açıdan Değerlendirilmesi.....	86
1. “Parasız” Dünya	88
a) Takas (Barter) Ekonomisi.....	88
b) Hediye Ekonomisi (Gift Economy)	92
2. Paranın Ortaya Çıkışı	94
a) Emtia (Commodity) Paralar.....	94
b) Kağıt (Banknot - İtibari) Paralar ve Bretton Woods Sistemi.....	96
c) Elektronik Paranın Öncüsü Olan “Plastik” Dönem	100
II. ELEKTRONİK TABANLI PARA BİRİMLERİ.....	102
A. Dijital Devrim	103
B. Dijital Değer.....	104
C. Dijital Para (Digital Currency) Kavramı.....	105
D. Sanal Para Ayırımı (Virtual Currency) ve Sınıflandırma	106
III. KRİPTO PARALAR.....	108
A. Kripto Paraların Tanımlanması	108

B.	Kayıt Sistemi ve Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi	109
C.	Kriptografi (Şifreleme).....	112
1.	Kavram	112
2.	Kripto Paralar Teknik Altyapısı	114
a)	Eşler Arası (Peer2Peer).....	114
b)	RSA Algoritma ve Açık Anahtarlı Şifreleme (Public-Key Cryptography, Asymmetric Cryptography)	115
c)	İş Kanıtı (Proof-of-Work).....	116
d)	Kriptografik Hash Fonksiyonu	117

KISIM 2

YÜKSEK FREKANSLI TİCARET

I.	KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ FİNANSAL ETKİLERİ....	119
A.	Elektrikli Telgraf ve Okyanus Altı Kablolama	120
B.	Finansal Küreselleşme Kapsamında Bilgisayar Sistemleri.....	123
1.	Finans ve Bilgisayar Sistemleri	123
2.	Finansal Küreselleşme.....	124
3.	Teknolojinin Hızlandırıcı Etkisi	126
C.	İnternet Devrimi ve Kablo Ağının Gelişimi.....	127
1.	İnternet Kavramı.....	127
2.	Fiber Optik Kablolama	131
II.	ALGORİTMİK TİCARET	132
A.	Algoritmik Ticaretin Tanımı	134
B.	Algoritmik Ticaretin Gelişimi.....	135
1.	Belirlenmiş Sipariş Geri Dönüş Sistemi (Designated Order Turnaround – SuperDOT)	135

2.	Açılış Otomatik Raporlama Sistemi (Opening Automated Reporting Service).....	136
3.	Akıllı Emir Yönlendirme Sistemi (Smart Order Routing)	136
4.	Gözetim Defteri (Super Display Book).....	137
III.	YÜKSEK FREKANSLI TİCARET	137
C.	Yüksek Frekanslı Ticaretin Tanımlanması	138
D.	Yüksek Frekanslı Ticaret ve Bilgi Asimetrisi	140
1.	Arbitraj	142
2.	Piyasa Yapma (Market Maker)	143
3.	Kota Doldurma (Quote Stuffing), Yanıltma (Spoofing) ve Katmanlama (Layering)	144

BÖLÜM 3

KISIM 1

VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİNİN KRİPTO PARALAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I.	KRİPTO PARALARIN FARKLI YASAL STATÜDELERDE AÇIKLANMASI VE VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ OLUŞTURULMASI	147
A.	“Para” Olarak Değerlendirilmesi	148
1.	Merkez Bankalarının Rolü	148
a)	Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanunun ve TCMB	154
b)	Kambiyo Vergisi	156
2.	Döviz Olarak Konumlandırılması ve Ülke Örnekleri	158
3.	Türk Vergi Mevzuatı Hükümlerine Göre Değerlendirilmesi	161

a)	Yabancı Paralarda Kasa Mevcudu ve Rayiç Belirlenmesi	161
b)	Mukayyet değer (Borç ve Alacaklar Açısından)	162
B.	Emtia Olarak Değerlendirilmesi	163
1.	Türkiye’de Borsaların Kanuni Düzenlemeleri	164
2.	Emtia Olarak Konumlandırılması ve Ülke Örnekleri.....	166
3.	Türk Vergi Mevzuatı Hükümlerine Göre Değerlendirilmesi	169
a)	VUK’nda Emtia ve Maliyet Bedeli	169
b)	GVK’na göre Ticari Kazanç / Arızı Kazanç Ayrımına Tabi Tutulması	170
B.	Menkul Kıymet Olarak Değerlendirilmesi.....	171
1.	Menkul Kıymet Olarak Konumlandırılması ve Ülke Örnekleri.....	171
2.	Türk Vergi Mevzuatı Hükümlerine Göre Değerlendirilmesi	172
a)	VUK’nda Menkul Kıymet	172
b)	GVK’nda Değer Artış Kazançları.....	172
C.	Türkiye’deki Gelişmeler	173
1.	Kripto Varlık – Gayri Maddi Varlık.....	173
2.	Gayri Maddi Varlık Vergi Mevzuatında Genel-Özel Hükümlerindeki Yeri	176
II.	KRİPTO PARALARIN OLUŞUMUNUN TESPİTİ VE VERGİ GÜVENLİĞİ OLUŞTURULMASI.....	177
A.	İlk Arz (Inital Coin Offering - ICO)	177
1.	ICO ve Kitle Fonlama (Crowdfunding)	177
2.	İlk Halka Arzdan’dan (Initial Public Offering - IPO) ICO’ya Yönelim	179
3.	Menkul Kıymet Token Teklifleri (Security Token Offerings - STO)..	181
4.	ICO’larla İlgili Yasal Düzenlemeler (Ülke Örnekleri ve Türkiye)	182

B.	Kripto Para Madenciliği	187
1.	Madencilik Faaliyetleriyle İlgili Yasal Düzenlemeler	188
2.	Madencilik Faaliyetinin GVK Kanunu Hükümlerine Göre Değerlendirilmesi	190
III.	KRİPTO PARALARIN YASA DIŞI FAALİYETLERE KONU OLMASI VE VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ.....	191
A.	Suç Gelirleri (Proceeds of Crime).....	191
B.	Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Yönelik Mali Eylem Görev Gücü (FATF).....	192
C.	MASAK'ta Yer Alan Düzenlemelerin Değerlendirilmesi.....	193
1.	Bilgi Sağlama	193
2.	Özel Dikkat Gerektiren İşlemler	195
3.	Teknolojik Risklere Karşı Tedbir Alınması	195
D.	VUK Kapsamında Değerlendirme	196

KISIM 2

VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİNİN YÜKSEK FREKANSLI TİCARET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I.	EKONOMİK KRİZLERLE BİRLİKTE GELİŞEN FİNANSAL VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ.....	197
A.	1929 Büyük Buhranı ve J. M. Keynes'in Finansal İşlemleri Vergilendirme Fikri.....	198
1.	Kriz Öncesi ABD Ekonomisi (Kükreyen Yirmiler).....	198
2.	J. M. Keynes'in Finansal İşlem Vergisi Önerisi	199
B.	Yıkılan Parasal Sistem ve James Tobin'in Uluslararası Finansal İşlemleri Vergilendirme Fikri	201
1.	Robert Triffin'in Öngörüsü	201

2.	James Tobin'in Finansal İşlem Vergisi Önerisi (Tobin Vergisi) ...	202
C.	1987 Finans Krizi, Program Ticareti ve Teknik Önlem.....	205
1.	Krizin Oluşumu ve Program Ticareti	205
2.	Devre Kesici (Trading Curb - Rule 80b).....	207
3.	Türkiye'de Borsa İstanbul'un Geçici Olarak Kapatılması.....	208
D.	2008 Finans Krizi ile Beraber Tekrar Gündeme Gelen Finansal İşlem Vergileri	209
II.	VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMİ OLARAK FİNANSAL İŞLEM VERGİSİ TÜRLERİ	213
A.	Menkul Kıymet İşlem Vergisi ve Ülke Örnekleri.....	214
B.	Döviz İşlem Vergisi	216
1.	Paul B. Spahn'ın Finansal İşlem Vergisi Önerisi (Spahn Vergisi)	216
2.	Türkiye'deki Kambiyo Vergisi Uygulaması	218
C.	Edgar L. Feige Tarafından Önerilen Otomatik Ödeme İşlem Vergisi	218
D.	Banka İşlem Vergisi.....	219
1.	Genel Yaklaşım	219
2.	Türkiye'deki Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması	220
a)	Arbitraj Muameleleri İstisnası	220
b)	Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin İstisnası.....	221
E.	Damga Vergisi	222
1.	Birleşik Krallık “Stamp Duty Reserve Tax” Uygulaması.....	222
2.	Türkiye'de Damga Vergisi Uygulaması.....	223
III.	YÜKSEK FREKANSLI TİCARETE YÖNELİK FİNANSAL İŞLEM VERGİSİ UYGULAMALARI.....	224
A.	Direkt Yüksek Frekanslı Ticarete Yönelik Finansal İşlem Vergisi Uygulayan Ülkeler	224
1.	Fransa	225

2.	İtalya	226
B.	Yüksek Frekanslı Ticarete Yönelik Uygulamalara ABD Perspektifinden Değerlendirilmesi.....	227
1.	Finansal İşlem Vergilerine Bakış Açısı.....	228
2.	Düzenleme Sistemleri Uyumluluğu ve Bütünlüğü Düzenlemesi (Reg SCI).....	229
3.	“Tick Size” Pilot Programı.....	230
IV.	BİST BÜNYESİNDE YÜKSEK FREKANSLI TİCARET KULLANIMI VE VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ.....	230
A.	NASDAQ QMX Ortaklığı ile Beraber BISTECH Sistemine Geçiş ..	231
B.	Yüksek Frekanslı Ticarete Yönelik Bağlantı Protokolleri.....	231
1.	FIX Protokolü.....	231
2.	OUCH Protokolü.....	232
3.	ITCH Protokolü.....	233
4.	TIP Protokolü	234
C.	İşlem Öncesi Risk Yönetimi Uygulaması	234
D.	Yüksek Frekanslı Ticaret Yapacak Aracı Kurumların Bilgi Vermesi	235
	SONUÇ.....	239
	KAYNAKÇA.....	251

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Elektronik Vergi Denetiminde Hayata Geçen Uygulamalar.....	12
Tablo 2: Para Arzı Tanımlarına Göre Para Türü Örnekleri.....	83
Tablo 3: Devletin Dijital Dönüşümü.....	91
Tablo 4: Hediye Ekonomisi ile Emtia Ekonomisinin Değişim Bağlantısı.....	93
Tablo 5: Paranın Değer Tanımları.....	95
Tablo 6: Para Matrisi.....	107
Tablo 7: Mali Hesaplar, Merkez Bankası Dijital Parası Temsili, Merkez Bankası Tarafından Yapılan Menkul Kıymet Alımlarını Telafi Etme (Euro Bölgesi / Trilyon Euro).....	151
Tablo 8: Hedqvist'deki kararın ardından AB Üye Devletlerinde sanal para birimlerinin işlenmesi (KDV açısından).....	189
Tablo 9: FATF'a Göre Ülkelerin ve Sanal Değer Sağlayıcılarının Üzerine Düşen Görevler.....	192
Tablo 10: Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları Yükümlülükleri ve Cezaları.....	194
Tablo 11: Menkul Kıymetler İşlem Vergisi (Hindistan).....	214
Tablo 12: BİST Risk Kontrolleri.....	235

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Hazine ve Maliye Bakanlığı Teşkilat Yapısı.....	9
Şekil 2: Para Taksonomisi.....	85
Şekil 3: Merkezi, Merkezi Olmayan, Dağıtılmış Ağ Yapısı.....	111
Şekil 4: 1891 Yılında Önemli Elektrikli Telgraf Hatları.....	121
Şekil 5: Arpanet 1971 ve Usenet 1986 Haritaları.....	129
Şekil 6: Firmalar Açısından Varlıklar.....	175
Şekil 7: Küresel Siyasi Eylemin Proaktif ve Reaktif Silsilesi.....	203

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Yıllara Göre Döşenen Okyanus Altı Kablo Sayısı (1850-2009).....131

KISALTMALAR LİSTESİ

AATUHK	: Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun
ADGM	: Abu Dhabi Global Market
AIFMD	: Alternatif Yatırım Fonu Yöneticileri Yönergesi
ASIC	: Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Komisyonu
ATM	: Otomatik vezne makinesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	: Borsa İstanbul
Bkz.	: Bakınız
BZSt	: Almanya Federal Maliye Bakanlığı
CBK	: Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
CFTC	: Emtia Vadeli İşlemler Komisyonu
CPU	: Merkezi İşlem Birimi
CRA	: Kanada Gelir Kurumu
Cy-Fi	: Cyborg Finans
DAO	: Merkezi Olmayan Otomasyon Organizasyon
DJIA	: Dow Jones Borsası Endüstri Endeksi
DLT	: Dağıtık Defter
ECB	: Euro Alanı
EMKAS	: Elektronik Muhasebe Kayıt Sistemi
ESMA	: Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Kurumu
f.	: Fıkra
FATF	: Mali Eylem Görev Gücü
FATCA	: Yabancı Hesaplar Uyum Yasası
FCA	: Finansal Yürütme Kurulu
FED	: ABD Merkez Bankaları Sistemi

FINMA	: İsviçre Finans Piyasası Denetleme Kurumu
FIUs	: Finansal İstihbarat Birimleri
FIX	: Financial Information eXchange
FSRA	: The Financial Services and Markets Regulations 2015
FTP	: Dosya Aktarım Protokolü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GET-APP	: Gümrük Eşya Takip ve Performans Programı
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
ICO	: İlk Arz
ICR	: Karakter Tanıma Teknolojisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPO	: İlk Halka Arz
IRS	: ABD İç Gelir İdaresi
IRTA	: Uluslararası Karşılıklı Ticaret Birliği
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
m.	: Madde
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu
MBDP	: Merkez Bankası Dijital Parası
MİAY	: Mali İstihbarat Arşivi Yönetmeliği
MiFID	: Finansal Araçlarda Piyasalar Direktifi
NASDAQ	: ABD Menkul Kıymetler Aracı Kurumları Ulusal Birliği
NSA	: Ulusal Güvenlik Ajansı
NYSE	: New York Menkul Kıymetler Borsası
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
orj.	: Orijinal
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi

ÖKVKDY	: Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik
PACTE	: İşletmelerin Büyümesi ve Dönüşümü için Eylem Planı
PoW	: İş Kanıtı
PTRM	: İşlem Öncesi Risk Yönetimi
P2P	: Eşler Arası
Reg SCI	: Regülasyon Sistemlerine Uyum ve Bütünlük
RTM	: Gerçek Zamanlı Risk Yönetimi Modülü
SAFT	: Simple Agreement for Future Tokens
SHA	: Security Hash Algorithm
SEC	: ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
STO	: Menkul Kıymet Token Teklifleri
VDK	: Vergi Denetim Kurulu
VDK-BİS:	: Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Bilgi İşlem Sistemi
VDK-MİDEBİS:	Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Milli Emlak Denetim Bilgi Sistemi
VDK-RAS	: Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Risk Analiz Sistemi
VDK-SADEBİS:	Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Bilgi Sistemi
VDK-SİGMA	: Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Sürekli Gözetim ve Denetim Ağı
VDK-VEDAS	: Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Vergi Denetim Analiz Sistemi
VDK-VEDEBİS:	Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Bilgi Sistemi
VUK	: Vergi Usul Kanunu
YYS	: Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü
TBMM:	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOBBOBK:	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu
TMS	: Türkiye Muhasebe Standardı
TPS	: Tek Pencere Sistemi

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın her aşamasında bilgi ve deneyimleriyle yanımda olup yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Bernur Açıkgöz'e sonsuz teşekkür ederim. Tez İzleme Komitesi üyeleri kıymetli hocalarım Prof. Dr. İbrahim Attila Acar ve Doç. Dr. Alper Doğan'a teşekkürü borç bilirim.

Bu zorlu süreçte desteğini hiç esirgemeyen ve hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme sonsuz teşekkür ederim.

Doğancan AKATA

İzmir - 2021

GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dijital alandaki teknolojik gelişmeler sayesinde bireyler, şirketler ve devletler işlerini yürütmenin yenilikçi yollarını benimsemeye başlamıştır. Böylece dijital dönüşümün temelleri atılmıştır. Dijital dönüşüm teknolojik ve kültürel değişiklikler yoluyla mevcut kaynakların iyileştirilmesine veya değiştirilmesine neden olan, dijital araçları kullanan temel bir dönüşüm sürecidir. Bu süreç hayatın her alanında olduğu gibi finans dünyasını da etkilemiştir. En önemli etkileri ise ödeme sistemlerinin ve piyasaların internet ortamına aktarılmaya başlamasıdır. Öte yandan, devletin bu dönüşüme dahil olması, teknolojik gelişimin yanı sıra hukuki boyutun da değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Çünkü kanunların hayatımıza yeni giren olguları tanımlayıp, oluşabilecek hukuki boşlukların giderilmesi ve var olan düzenlemelerin güncellenmesi gerekmektedir. Devletin en önemli gelir kaynağının vergi olduğu düşünülürse, vergi güvenlik önlemleri bu açıdan kilit roledir.

Devlet, vergi alacağından doğan gelirinin, herhangi bir sebeple kaybının önüne geçmek amacıyla bir takım önlemler düzenlemiştir. Türkiye'de bu önlemler gerek Vergi Mevzuatı vasıtasıyla gerek ise Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesindeki teşkilat çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Ancak gelişen teknoloji ile ekonomi yeni bir döneme, yani dijital çağa yönelmiştir. Bu doğrultuda devletin vergilendirme sistemini, sürekli kendini yenileyen bu yüksek tempodaki değişime adapte etmesi gerekmektedir. Bu durum devletin en önemli gelir kaynaklarından biri olan vergi gelirlerinin kayba uğramaması için önem arz etmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde kendini göstermeye başlayan ve gelecekte teknolojik gelişmeler ile beraber önemi daha da artacak olan kripto paralar ve yüksek frekanslı ticaret kapsamında vergi güvenliğinin ne şekilde sağlanabileceği incelenmiştir.

Tez çalışmasında, Türkiye'deki vergi güvenlik önlemleri ile ilgili iki ana unsur değerlendirilecektir. Bu unsurlar; idari yapıda oluşturulan (vergi idaresi) ve vergi mevzuatındaki hükümleri kapsamında sağlanan güvenlik önlemleridir. Bununla birlikte tezinin ana özneleri olan yüksek frekanslı ticaret ve kripto paralar ile ilgili kapsamlı bir literatür taraması ile birlikte, tarihsel gelişimlerini araştırmak, günümüzde bu alanların ulaştığı niceliksel boyutu, bu teknolojileri kullanan öncü

ülkelerin derlediği kaynaklarla birlikte incelemesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda devletlerin ekonomi üzerine nüfus eden bu yeni alanlarla ilgili, vergisel açıdan ne gibi bir tutum sergiledikleri araştırılacaktır. Tez Çalışmasının bilime katkısı, genel çerçevede elde edilen verilerle, Türkiye'de var olan vergi güvenlik önlemlerinin ne gibi bir gelişim ya da değişim göstermesi gerektiği önerileri olacaktır.

Tez çalışmasında, ulaşmak istenilen amaç ve hedefler aşağıdaki maddeler halinde sıralanabilir;

- Türkiye'deki vergi güvenlik önlemlerinin kapsamlı olarak incelenmesi ve sınıflandırılması,
- Kripto paraların teknolojik gelişmeler ve teknik altyapılarının incelenmesi ile birlikte, mali çerçevede devletlerin yaklaşımları tartışılması, örnek ülke uygulamalarının değerlendirilmesi,
- Yüksek frekanslı ticaretin teknolojik gelişmeler ve teknik altyapılarının incelenmesi ile birlikte, mali çerçevede devletlerin yaklaşımları tartışılması, örnek ülke uygulamalarının değerlendirilmesi,
- Türkiye'de kripto para ve yüksek frekanslı ticaret şeklindeki bu iki yeni kavramın vergi mevzuatı ve ilgili kanunlar çerçevesinde hangi konumda nitelendirilebileceği incelenecektir.

Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türk Vergi Mevzuatı içerisindeki ve idari yapıdaki vergi güvenlik önlemleri tanıtılmıştır. Genel bir giriş olarak, Türkiye'de bu önlemlerin gerek Vergi Mevzuatı vasıtasıyla gerek ise Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar çerçevesinde ne şekilde gerçekleştiği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda devletin vergilendirme sisteminin sürekli kendini yenileyen bu yüksek tempoda ki değişime ne ölçüde adapte olduğu değerlendirilecektir.

Tez çalışmasının ikinci bölümü, iki kısımda ele alınmıştır. İlk kısımda; Kripto Paralar incelenmiştir. Para kavramının tanımlanması ve tarihsel açıdan değerlendirilmesi yapılmıştır. Ardından tarihsel süreçten yararlanılarak paranın teknoloji ve sosyo-ekonomik koşullar çerçevesinde gelişimi değerlendirilmiştir. Bu süreç, paranın farklı görüşlerle yorumlanan bir kavram olması sebebiyle, tündengelim yöntemi kullanılarak açıklanmıştır. Elektronik tabanlı para birimleri,

sanal para ve son olarak kripto para kavramları sırasıyla konu edinilmiştir. Kripto Paraların gelişimi ve para taksonomisi içerisinde konumunun anlaşılması hedeflenmiştir. İkinci bölümün ikinci kısmında ise Yüksek Frekanslı Ticaret incelenmiştir. İlk olarak kitle iletişim araçları ve algoritmik ticaret konuları tanımlanmıştır. Kitle iletişim araçlarının elektronik cihazlarla desteklenmesi ile başlayan bir tarihsel süreç ve telekomünikasyon sistemlerinin kıtaları birbirine bağlamasıyla gelişen küreselleşme kavramı açıklanmıştır. Küreselleşmenin en yoğun ve günceli takip eden, finans dünyasına etkisi ve dijitalleşme değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda algoritmik ticaretin, finansal sisteme getirdiği yeni anlayış değerlendirilmiştir. Yüksek frekanslı ticaret, algoritmik ticaretin spesifik bir kullanımı olması nedeniyle, kullanım amacındaki hız faktörü ve programlama nedenlerinin açıklanması hedeflenmiştir.

Üçüncü bölüm de iki kısma ayrılmıştır. İlk kısımda konu başlıkları; kripto paraların farklı uygulamalara göre değişen yasal statüsü, ilk arz, madencilik faaliyeti yasa dışı faaliyete konu olması bakımından incelenmiştir. Bu başlıklar belirlenirken farklı ülkelerdeki çeşitli uygulamalar değerlendirilip, Türk mevzuatındaki var olan vergi uygulamaların olası kripto para düzenlenmesi ve TCMB ile MASAK tarafından son dönemlerde getirilen düzenlemelerin vergisel etkileri tartışılacaktır. Üçüncü bölümün ikinci kısmında ise finansal krizlerle beraber mali önlem oluşturmak amacıyla uygulamaya konulan finansal işlem vergileri ve 2008 finans krizi ile beraber bu vergilerin yüksek frekanslı ticarete etkileri değerlendirilecektir. Devletlerin yüksek frekanslı ticaretle ilgili ne gibi mali önlemler geliştirdiği, tüm bu veriler sonucunda ise Türkiye'de yüksek frekanslı ticaretin ne ölçüde etkili olduğu ve mali açıdan ne gibi önlemler alınabileceğini tartışılacaktır.

BÖLÜM 1

TÜRKİYE'DE VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ

I. VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMİ KAVRAMI

J. J. Rousseau'nun "*Toplum Sözleşmesi*¹" adlı kitabında, insanların tabiattaki bireysel yaşama halinden, toplum düzenine geçişleri sırasında çok önemli bir değişimin meydana geldiğini vurgular. Bu değişim, insanın davranışlarındaki içgüdüünün yerine "*adaleti*" koymasıdır. Bununla beraber daha önce sahip olmadığı değer ölçüsünü de ona verdiğinden bahsetmektedir (Rousseau, 2017: 18).

Bu geçiş sürecinin ardından, insanların toplum içerisinde bir arada ve barış halinde yaşaması ancak sosyal düzenin sağlanması ile mümkündür. Sosyal düzenin sağlanması ve gerçek hayatta uygulanması için adalete, yani hukuk kurallarına ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda, hukuk kuralları ile sosyal düzen arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. İnsanların hukuk kurallarına riayet ederek yaşaması sosyal düzenin varlığı için esas olmakla birlikte, hukuk kurallarına aykırı davranışlarda bulunmaları da mümkündür (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 235).

Diğer taraftan, toplumsal ilişkiden bahsederken vergi ilişkisini de toplumsal düzenin bir parçası olarak görmek gerekmektedir. Vergi ilişkisi düzenlenirken de beraberinde bazı kurallar getirilmiştir. Bu kurallarda da toplum içindeki bireylerin bazı şeyleri yapmaları ve bazı şeyleri yapmamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Örneklendirmek gerekirse; vergilerin zamanında ödenmesi, bazı belgelerin saklanması ve yanıltıcı diğer işlemlere girişmemeleri gibi birçok kural düzenlenmiştir. Bu eylemlerden bazıları vergi gelirlerinde kayba yol açarak devleti mali açıdan zarara uğratmaktadır. Bazı eylemler ise toplum düzenini bozucu etki yaratmaktadır (Kırbaş, 2012: 166).

Ek olarak, herhangi bir mali yüküm yasalarda yeterince çevrelenmemişse, kişilerin sosyo-ekonomik durumlarını ve daha da önemlisi temel haklarını etkileyecek keyfi uygulamalara yol açabilir. Bu bakımdan yükümlülerin haklarına

---

¹ orj. "*Du Contrat Social Ou Principes Du Droit Politique*" (1762).

ilişkin önemli unsurlar açıklanarak ve hukuki açıdan kesin çizgilerle belirlenerek yasa ile düzenlenmesi zorunludur (Gerek ve Aydın, 2010: 147).

Günümüzde vergi; siyasi, ekonomik ve sosyal yönleri itibariyle çok taraflı bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Zaman içerisinde vergi kavramı devamlı bir değişim göstermiştir. Vergi ile ilgili düşünce ve esasları açıklayan görüşlerle, literatürde çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bu teorinin gelişimi ve değişimi ile günümüzde artık verginin din, bağış ve yardım gibi kavramlarla açıklaması yapılmamaktadır (Aksoy, 1996: 47).

Bununla beraber, zaman içerisinde devletlerin ekonomik ve sosyal yaşama müdahale etme zorunluluklarının ortaya çıkması ile kamunun üzerine düşen görevler de artmaya başlamıştır. Kamu hizmetleri ve bunun sonucunda kamu harcamalarının artması ise, kamu gelirlerine olan ihtiyacın önemini daha da arttırmıştır. Devletler, kamu harcamalarını gerçekleştirmek için ihtiyacı olan gelirleri başta vergiler olmak üzere, çeşitli kaynaklardan elde etmeye çalışmaktadırlar (Mutluer ve diğerleri, 2016: 183).

Devletlerin ekonomik ve sosyal hayat içindeki rollerinin artmasına paralel olarak, kamu gelirleri içerisinde vergi gelirlerinin artması vergilerin mali amacını ön plana çıkaran en önemli etken olmuştur. Bu çerçevede vergilerin mali amacı; kamu hizmet ve faaliyetlerinin gerçekleştirebilmesi için kaynak sağlamaktır. Mali amacın sorunsuz gerçekleşebilmesi için ise optimal vergi hasılatının sağlanması gerekmektedir. Vergi gelirlerinde herhangi bir kaybın yaşanmaması buna bağlı olarak kamu faaliyet ve hizmetlerinin sorunsuz gerçekleşmesi için vergi güvenliğinin devlet tarafından sağlanması gerekmektedir.

Maliye literatüründe vergi güvenliği (önlem, tedbir, müessese) ile ilgili birçok tanıma rastlamak mümkündür. Temel nitelikte bir yaklaşım olarak, Talat Saral; “... *vergilerin konuluşundaki amaca uygun olarak, eşitlikle ve optimal geliri verecek biçimde uygulamalarını sağlayacak önlemlerin tümü...*” şeklinde bir tanım yapmıştır (Saral, 1980: 115). Tanımda, vergi güvenliği ile elde edilebilecek vergi hasılatı arasında ilişki kurulmuştur. Uygulanan kanun düzenlemeleri ve idarenin gerçekleştirdiği eylemler çerçevesinde vergi hasılatının artırılacağı öngörülmüştür.

Abdurrahman Akdoğan, Sadık Kırbaş ve Saygın Eyüpgiller vergi güvenliği ile ilgili olarak; “*Vergi kanunlarının kanun koyucunun güttüğü amaçlara uygun bir şekilde uygulanmasını sağlamak bakımından vergi güvenliği büyük bir önem taşımaktadır*” ifadesiyle vergi güvenliğini kanun koyucu tarafından uygulanan vergi politikalarının gerçekleşmesinde önemli bir unsur olarak vurgulanmıştır (Akdoğan ve diğerleri, 1986: 179).

1965 tarihli Vergi Reform Komisyonu’nun vergi güvenliği tedbirleri ile ilgili görüşlerini özet olarak aktaran Salih Şanver; “*Vergi güvenliği... tedbirleri, temel şartlar (asli unsurlar) ve özel güvenlik tedbirleri diye iki kategoridir, özel güvenlik tedbirleri ikinci planda kalır. Asli unsurlar; ekonomik huzur, mali psikoloji ve maliye teşkilatının modernleşmesidir...*” şeklinde tanımlamıştır (Şanver, 1980: 83). Bu doğrultuda; ekonomik unsurların dengeli bir süreç içerisinde seyri ve maliye teşkilatının modernleşmesi vergi güvenliği için temel şartları oluştururken, özel güvenlik tedbirleri (vergi mevzuatı içerisinde belirlenen) arka planda kalmıştır.

Tamamlayıcı bir görüş olarak Şerafettin Aksoy; “*Bir ülkenin vergi sisteminin vergi güvenliği anlayışı içinde, mali ve mali olmayan amaçlarını, başarılı ve düzenli bir şekilde gerçekleştirmesi her şeyden önce o ülkenin huzur, güvenlik ve istikrar içinde bulunmasına bağlıdır*” ifadesiyle vergi güvenliği için temelde birçok değişkenin etkisinin olacağına değinmiştir (Aksoy, 1996: 270).

Bir diğer yaklaşım olarak, Yenal Öncel; “*...Vergi güvenliği kavramının diğer boyutu ise vergi idaresi maliyetleridir. İdari maliyetleri sadece vergi yönetiminin maliyetleri olarak almamak gerekir. Söz konusu idari maliyetleri aynı zamanda mükelleflerin vergileri ödeyebilmek için katlandıkları maliyetlerde görmektedir.*” şeklinde tanımlamış ve çerçeveyi genişletilmiştir (Öncel, 2001: 39). Vergi hasılatının yanı sıra verginin maliyetinin de değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Optimum gelirin elde edilmesi için elde edilen vergi hasılatının yanı sıra, hasılatın elde edilmesinde hem idare hem de mükellef açısından katlanılacak giderlerin analizinin yapılmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda günümüzde vergi güvenliği önlemleri teknolojik gelişmelerden bağımsız olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Gelişen teknoloji, zamanla ekonominin yeni bir form kazanmasına sebep olmuştur. Ödeme araçlarının ve finans piyasalarının teknolojiden yoğun olarak yararlanması,

kanunların ve vergi idaresinin kendini bu süreçte güncellemesini gerektirmektedir. Devletin vergilendirme sisteminin sürekli kendini yenileyen bu yüksek tempodaki değişime adapte olması, en önemli gelir kaynaklarından biri olan vergi gelirlerinin kayba uğramaması açısından önem arz etmektedir.

II. İDARİ YAPIDA VERGİ GÜVENLİĞİ

Vergi güvenliği ile ilgili idari yapıda teşkilatlanma ve idare tarafından alınan önlemleri incelemeden önce konunun özümsebilmesi için vergi ilişkisinin temel öznesi olan vergi alacaklısı ile borçlusunu yani verginin taraflarının² tanımlanması yararlı olacaktır.

İlk olarak vergi alacaklısını, vergilendirme yetkisine sahip kamu kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. Bu vergilendirme yetkisi bir ülke üzerinde egemenlik hakkı olan, diğer bir ifadeyle, bireyler ve mallar üzerinde iradesini kullanma yetkisi bulunan kamu organına aittir (Erginay, 1990: 52). Genel hatları itibari ile devletin vergi tahsil yetkisi çerçevesinde gerçekleştirdiği işlemler, merkezi yönetim kapsamındaki vergiler açısından Hazine ve Maliye Bakanlığı, gümrük vergileri açısından Ticaret Bakanlığı ve yerel nitelikli vergiler açısından ise Belediyeler ve İl Özel İdareleri tarafından yürütülmektedir (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 149).

Vergi Usul Kanunu (VUK) kapsamında; “*Verginin taraflarının bir diğeri ise vergi borçlusunu bir diğeri ifade ile vergi mükellefidir. Vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu düşen gerçek veya tüzel kişiye vergi borçlusunu ya da mükellefi denir*³” hükmü ile vergi borçlusunu tanımlanmıştır (VUK, m.8/f.1). Bununla beraber, kendisi gerçek yükümlü olmamasına rağmen vergi kanunlarının emredici hükümleri

---

² Vergi sistemimiz içerisinde vergi borçlusunu ve vergi alacaklısına **yardımcı olmak amacıyla** çalışan bazı komisyonlar bulunmaktadır. Zaman içerisinde bu komisyonlardan bazıları kanun ile kaldırılmış (1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu ile Tahrir Komisyonları) ya da fonksiyonlarını kaybetmiş (Tadilat Komisyonları, Ortalama Kar Hadleri ile ilgili Komisyonlar) durumdadırlar. Uzlaşma Komisyonu, Takdir Komisyonları ve Zirai Kazançlar İl ve Merkez komisyonları günümüzde hala önemli rol oynamaktadır (Bkz. Mutluer, 2006: 216)

³ Tanımdan yola çıkarak mükelleflerin yalnızca gerçek veya tüzel kişiler olacağı sonucu çıkarılsa da kimi durumlarda tüzel kişiliği olmayan bazı ortaklıkları veya kuruluşların vergi mükellefi ya da yukarıda değindiğimiz gibi vergi sorumlusu olabilecekleri VUK’ta belirtilmiştir (Uluatam, 1994: 94).

“*Tüzel kişilerle küçüklerin ve kısıtlıların, Vakıflar ve cemaatler gibi tüzel kişiliği olmayan teşekküllerin mükellef veya vergi sorumlusu olmaları halinde bunlara düşen ödevler **kanuni temsilcileri**, tüzel kişiliği olmayan teşekkülleri idare edenler ve varsa bunların **temsilcileri** tarafından yerine getirilir.*” (VUK, m. 10/f. 1)

dolayısıyla vergi dairesiyle muhatap olan kişiler VUK'ta vergi sorumlusu olarak tanımlanmıştır (Kızılot ve Taş, 2013: 40).

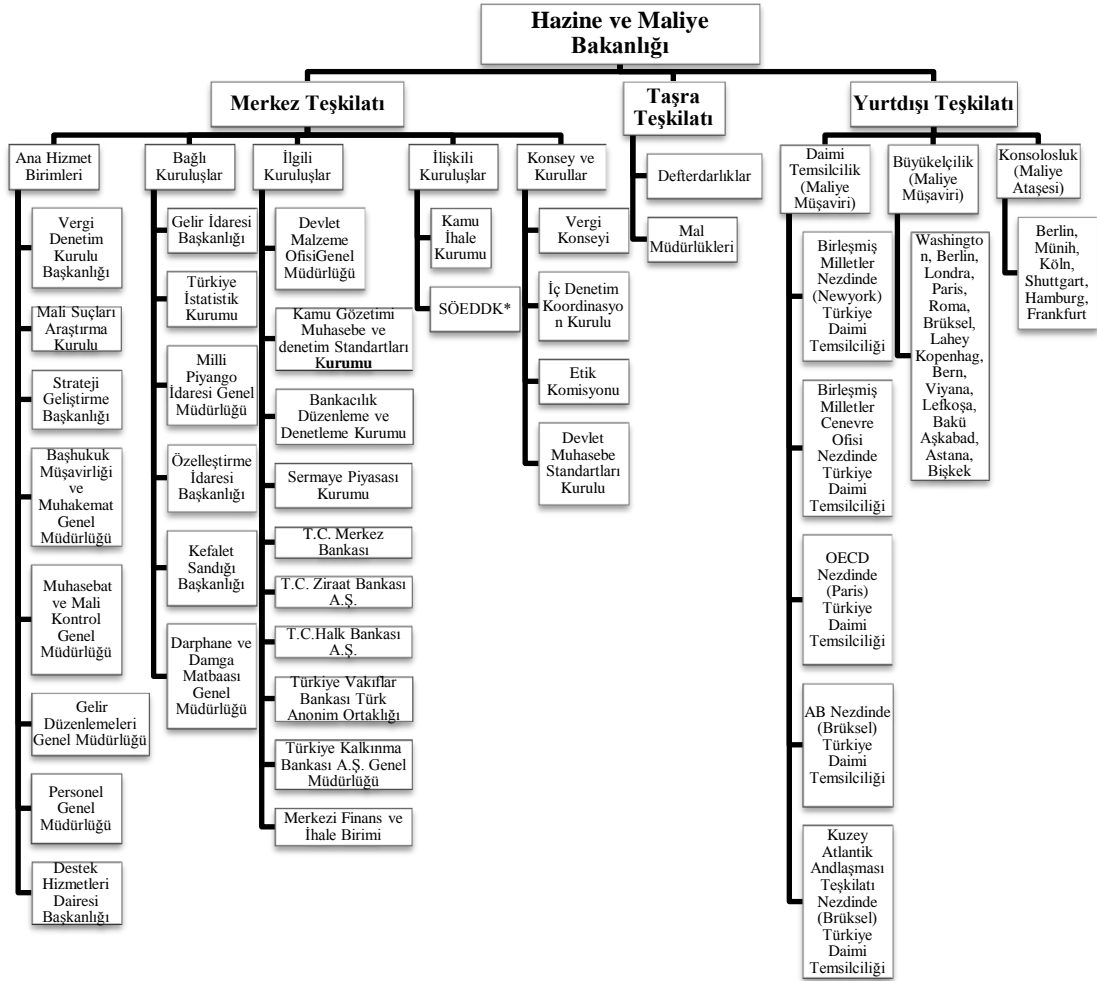
A. Hazine ve Maliye Bakanlığı Teşkilatında Vergi Güvenliği ile İlgili Yapılanmalar

Devlet, vergi alacağından doğan gelirin herhangi bir sebeple kayba uğramasının önüne geçmek amacıyla bir takım önlemler almıştır. Türkiye'de bu önlemler gerek Vergi Mevzuatı vasıtasıyla gerekse Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı ve ilişkili kuruluşlar çerçevesinde gerçekleşmektedir.

16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile gerçekleştirilen Anayasa değişikliğinin akabinde 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda Türkiye'de hem yasal hem de fiili olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni hükümet sistemine geçilmiştir (Turan, 2018: 43).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile beraber mevcut sistemde köklü değişiklikler yapılmasıyla birlikte, 10 Temmuz 2018 tarihinde 30474 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK) ile Cumhurbaşkanlığı teşkilatındaki bakanlık sayısı 24'ten 16'ya düşürülmüş ve eski sistemde Başbakan Yardımcılığı'na bağlı olan Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı ile birleştirilmiş ve yeni adı Hazine ve Maliye Bakanlığı olmuştur. Eski sistemdeki gibi Hazine ve Maliye Bakanlığı; merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatından oluşur.

Şekil 1: Hazine ve Maliye Bakanlığı Teşkilat Yapısı

Kaynak: <http://www.maliye.gov.tr/> ve <http://www.pergen.gov.tr/> internet sitelerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

*Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu

1. Merkez Teşkilatı

Kamu hizmetleri devlet tüzel kişiliği tarafından yürütülmektedir. Türk hukukunda devlet tüzel kişiliğini ifade etmek için birçok terim kullanılmaktadır. Ancak bunların içinde en çok kullanılan merkezi idaredir. Merkezi idarenin üstlendiği kamu hizmetleri devlet merkezinde planlanır ve yürütülür. Bu örgütlenme merkez teşkilatı olarak isimlendirilir. Diğer taraftan merkez teşkilatının görevlerini, Başkentte konuşlanarak, ülke düzeyinde yerine getirmesi mümkün değildir. Bu

sebeple merkezi idarenin üstlendiği hizmetleri yürütebilmesi için Başkent dışında taşraya, tüm ülkeye yayılmış bir teşkilata da ihtiyaç duyar. Merkezi idarenin Başkent dışındaki, bütün ülkeye yayılmış teşkilatlarına ise “*Taşra Teşkilatı*” denir (Gözler, 2015: 50).

İdare teşkilatlanması, siyasi güçlerin tercih ve kararlarına göre şekillenmesini temel alarak oluşur. Bu konudaki seçimi her ülke için kurucu organ veya genellikle yasama organı anayasal ve yasal düzenlemelerle gerçekleştirir. Fakat adı geçen güçler sanılanın aksine serbest ve takdiri bir iradeye sahip değildirler. Gerçekte; tarihi, sosyal, iktisadi ve coğrafi etkenlerin etkisi altındadırlar (Sancakdar ve diğerleri, 2015: 95).

Diğer taraftan, ülkelerin siyasal yapılanması ile idari yapısı arasında da güçlü bir bağ vardır. Örnek olarak; “*Tekçi Devlet*” yapısının idare eden merkezçiliği zemin hazırlamasına karşılık, “*Federal Devlet*” yapısı da idarede yerinden yönetimi gerektirmektedir. Her ülke siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısına göre merkezden yönetim veya yerinden yönetimi ön planda tutarak idari yapılarını düzenlemişlerdir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise idari yapı, merkezden yönetimi ağırlık verilerek örgütlenmiştir (Gözübüyük ve Tan, 2008: 115).

Merkezden yönetimde amaç halka sunulacak kamu hizmetlerinin devlet merkezinden ve tek elden yürütülmesidir. Sistem genel hatlarıyla; kamu idaresi teşkilatı, aralarında bir “*Hiyerarşi*” adı verilen hukuki bir bağ halinde merkeze bağlı memurlar ve diğer kamu görevlilerinden oluşan, tek bir merkez ve yapı biçiminde görülür. Merkez yetki anlamında, kamu hizmetleri ile ilgili kararları almak, bunları uygulamak, gelir ve giderleri düzenleme ile görevlidir (Kalabalık, 2016: 48)

a) Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı

Hazine ve Maliye Bakanlığı merkez teşkilatı temel hatalarıyla değerlendirildiğinde; ana hizmet birimleri, bağlı kuruluşlar, ilgili kuruluşlar ve ilişkili kuruluşlardan⁴, konsey ve kurullardan meydana gelmektedir. Ancak söz konusu

---

⁴ **Bağlı Kuruluşlar**; Bakanlığın hizmet ve görev alanına giren ana hizmetleri yürütmek üzere, bakanlığa bağlı olarak özel kanunla kurulan kuruluşlardır. **İlgili Kuruluşlar**; özel kanun veya statü ile kurulan, iktisadi devlet teşekkülleri ve kamu iktisadi kuruluşları ile bunların müessese ortaklık ve iştirakleri veya özel hukuki, mali ve idari statü hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşlardır. **İlişkili kuruluşlar**; bağımsız idari otoritelerin bakanlık ile ilişkilendirilmektedir. İlişkili kurumların

vergi güvenliği ile ilgili idari yapılanma olunca, Hazine ve Maliye Bakanlığı içerisindeki en önemli birim Vergi Denetim Kurulu Başkanlığıdır.

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı kurulmasından önce Maliye Teftiş Kurulu, Hesap Uzmanları Kurulu, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın merkezi denetim birimi Gelirler Kontrolörlüğü Başkanlığı ve taşra denetim birimi Vergi Denetmenleri Büro Başkanlıkları'ndan oluşan çoklu bir denetim yapısı oluşturmaktaydı. Ancak bu yapıya mükerrer denetim, kaynak israfı, denetim karmaşası ve koordinasyon problemleri gibi olumsuz eleştirilerin hedefi haline gelmişti (Ergen ve Kılıçkaya, 2014: 285-286).

Maliye Teftiş Kurulu, Türk bürokrasinin kuruluşu 1879 yılına giden en köklü denetim örgütüydü. Zaman içerisinde kurulun içinden 29 Mayıs 1945'te 4709 sayılı Yasa'yla, temel görevi vergi incelemesi olan Hesap Uzmanları Kurulu kurulmuş ve bu kurullar direkt Maliye Bakanı'na bağlı olarak görev yapmışlardır. Teftiş Kurulu iç denetim, Hesap Uzmanları Kurulu ise dış denetim yapma amacına yönelik faaliyet göstermekteydi. Bu kurulların dışında Gelirler Kontrolörleri ise vergi incelemesi yapma yetkisi ile beraber, Gelir İdaresi teşkilatının teftişi ve çalışanlarına ilişkin soruşturma yapma yetkisine sahipti. Maliye bürokrasisinin taşra denetim birimini oluşturan Vergi Denetmenleri, o ilin Vergi Dairesi Başkanı'na bağlı olarak görev yapmaktaydı (Bakır, 2012).

10 Temmuz 2011 tarihli 27990 numaralı resmi gazetede yayımlanan, 646 karar sayılı Kanun Hükmündeki kararname ile Maliye Bakanlığında hizmet birimi olarak Vergi Denetim Kurulu Başkanlığının kurulmuştur. Nihayetinde yeni sistemle beraber çoklu denetim yapısı ortadan kaldırılmıştır. Vergi denetim kurulu başkanlığı, doğrudan Bakana bağlı olarak Başkan, Başkan Yardımcıları ve Grup Başkanları ile Vergi Müfettişleri (Vergi Başmüfettişi, Vergi Müfettişi ve Vergi Müfettiş Yardımcısı)'nden oluşur.

---

hepsinin ayrı bir Kamu tüzel kişiliği ve ayrı bir bütçesi vardır bu vesileyle bakanlık ile buluşlar arasında ilişki vesayet ilişkisidir (Gözler, 2015: 58-59). Bağlı ve İlgili kuruluşlar 3046 sayılı Bakan Yardımcılarının Mali Hakları ve Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun ile tanımlanmıştır. Ancak 2 Temmuz 2018 tarihli Kanun Hükmündeki Kararname ile tanımlamaların yapıldığı kanun maddeleri Mülga edilmiştir.

Vergi Denetim Kurulu'nun görevi temel olarak "04 Ocak 1961 tarihli ve 213 sayılı VUK ve diğer gelir kanunları kapsamında vergi incelemeleri yapmak..." şeklinde tanımlanmıştır(CBK no:1, m.228/f.4-1).

"Kurula verilen görevlerin yerine getirilmesinde, uzmanlaşma ve iş bölümünün sağlanması amacıyla uygun görülen yerlerde Bakan onayı ile doğrudan Başkanlığa bağlı olmak üzere aşağıda sayılı grup başkanlıkları kurulabilir⁵

1. Küçük ve Orta Ölçekli Mükellefler Grup Başkanlığı,
2. Büyük Ölçekli Mükellefler Grup Başkanlığı,
3. Organize Vergi Kaçakçılığı ile Mücadele Grup Başkanlığı,
4. Örtülü Sermaye, Transfer Fiyatlandırması ve Yurtdışı Kazançlar Grup Başkanlığı.
5. Katma Değer Vergisi İade İncelemeleri Grup Başkanlığı." (CBK no:1, m.228/f.2).

Vergi Denetim Kurulu'nun Stratejik hedef ve planları çerçevesinde işlem süreçlerinin elektronik ortama aktarılması bununla beraber risk analiz ve elektronik denetim kapasitesini geliştirmesi için adımlar atılmaya başlanmıştır. 2018-2022 Maliye Bakanlığı Stratejik Planı Raporu çerçevesinde; elektronik ortamda gerçekleştirilen işlem sürecinin, toplam işlem süreci içerisindeki oranı 2017 yıl sonu için %25 olarak öngörülmüştür. 2022 yılında ise bu oranın %90'a ulaşması hedeflenmektedir (Maliye Bakanlığı, 2018: 32).

Tablo 1: Elektronik Vergi Denetiminde Hayata Geçen Uygulamalar

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Bilgi İşlem Sistemi (VDK-BİS)	Vergi incelemesine ilişkin çalışmaların, başlangıç aşamasından raporlaman ve gerekli birimlere iletilmesi aşamasına kadar tüm süreçlerinin elektronik ortamda izlenmesi, istatistiklerin oluşturulması, elde edilen bilgi, veri ve diğer istatistiklerin tüm yönetici ve vergi müfettişlerinin paylaşımına açılması gibi amaçlarla uygulamadadır. VDK-BİS, 09.01.2017 tarihinde Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS) entegre edilmiştir.
Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Risk Analiz Sistemi (VDK-RAS)	Uygulama ile beraber, her türlü bilgi, veri ve istatistik kullanılarak mükelleflerin faaliyetleri; gruplar ve sektörler itibarıyla analiz edilmekte, mukayeseler yapılmakta ve bu suretle risk alanları tespit edilmektedir.

⁵ "Grup başkanlıkları, uygun görülen yerlerde ihtiyaca göre birden fazla sayıda kurulabilir" (CBK no:1, m.228/f.3).

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Vergi Denetim Analiz Sistemi (VDK-VEDAS)	Vergi incelemelerinin mükellefler tarafından üretilen e-defter, e-fatura, kayıt saklama verileri gibi elektronik veriler kullanılarak daha etkin ve kısa sürede tamamlanabilmesi amacıyla VDK bünyesinde geliştirilen bir e-denetim analiz sistemidir.		
Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Sürekli Gözetim ve Denetim Ağı (VDK-SİGMA)	Vergi denetim faaliyetlerinin gelişen teknolojilere uygun bir şekilde yürütülebilmesi amacı ile belirlenen konulara ilişkin “Kayıt Saklama Gereksinimlerine Dair Usul ve Esaslar” 29.12.2013 tarih ve 28866 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 431 sıra numaralı VUK Genel Tebliği ile belirlenmiştir. Temel amacı, mal ve hizmet hareketi ile ilgili elektronik ortamda oluşturulacak kayıtlarda yer alması gereken asgari içeriklerin belirlenmesi ve söz konusu kayıtların vergi denetimi ile ilgili süreçlerde kullanımının artırılmasıdır.		
e-Teftiş	İdareye yol göstermek ve rehberlik etmek yaklaşımı içinde, idareyle karşılıklı iş birliği ve koordinasyon dahilinde, otomasyon sistemi bünyesindeki birimlerin karşılaştıkları riskleri tespit etmek, değerlendirmek ve risk yönetimine katkı sağlamak hedefleriyle geliştirilen bir uygulamadır.	Uygulamalar	Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Bilgi Sistemi (VDK-VEDEBİS) Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Saymanlıklar Denetim Bilgi Sistemi (VDK-SADEBİS) Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Milli Emlak Denetim Bilgi Sistemi (VDK-MİDEBİS)

Kaynak: Vergi Denetim Kurulu 2018 Faaliyet Raporundan yararlanılarak hazırlanmıştır.

b) Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı

Türkiye’de aklama suçuyla mücadele, 1996 yılında yürürlüğe giren 4208 sayılı Kara paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanunla hukuki kimlik kazanmıştır. Söz konusu suçla mücadele esas itibarıyla, 17 Şubat 1997 tarihinde Maliye Bakanlığı bünyesinde ana hizmet birimi statüsünde, doğrudan Maliye Bakanına bağlı olarak görev yapmaya başlayan Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) Başkanlığınca yürütülmektedir (MASAK, 2017: 4).

Kara para aklama (Money Laundering), uyuşturucu kaçakçılığı veya terör eylemi gibi örnek gösterilebilecek suç faaliyetlerinden elde edilen büyük miktarda paranın meşru bir kaynaktan kaynaklandığı görünümü oluşturma süreci olarak tanımlanabilir. Bahsi geçen para ya da varlıklara, devletin el koyması, vergilendirmesi veya her iki durumun birleşiminden kaynaklanan durumdan kaçınılması söz konusudur. Bu durumlara ek olarak hukuki davalarda yargılanma ve

diğer suçlardan kaynaklanan paraların da izlenmesi sayılabilir. Özet olarak kara para aklama kavramı, bankacılık ve ticaret alanlarıyla iç içe geçmiş bir kavram olarak değerlendirilebilir (Morris-Cotterill, 1999).

Aklama suçuyla mücadelede ulusal ve uluslararası standartlar ve ihtiyaçların değişmesi mevzuatın ve uygulamanın revize edilmesini gerektirmiştir. Bu kapsamda anılan Kanun yerine 18 Ekim 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun aklama suçuyla mücadele sistematiği içerisine terörizmin finansmanı suçuyla mücadeleyi de ekleyerek yürürlüğe girmiştir (MASAK, 2017: 4).

Hazine ve Maliye Bakanlığına doğrudan bağlı olan MASAK'ın ilgili kanun maddesinde nitelendirilen temel görevi; *“Suç gelirlerinin aklanmasının önlenmesi amacıyla politika hazırlamak ve uygulama stratejileri geliştirmek, bu amaçla kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, ortak çalışmalar yapmak, görüş ve bilgi alışverişinde bulunmak...”* olarak tanımlanmıştır(CBK no:1, m.231/f.1-1).

MASAK görev ve yetki alanı gereğince adli makamlarla koordine bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesi gerekmektedir. Bu çerçevede;

“ğ) Yapılan araştırma ve inceleme sonucunda aklama suçunun işlendiği hususunda olguların varlığının tespiti halinde, Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre gerekli işlemler yapılmak üzere Cumhuriyet başsavcılığına suç duyurusunda bulunmak,

h) Cumhuriyet savcıları tarafından intikal ettirilen konuları incelemek ve aklama suçunun tespitine ilişkin talepleri yerine getirmek,

ı) Aklama veya terörün finansmanı suçunun işlendiğine dair ciddi şüphelerin mevcut olması durumunda konuyu ilgili Cumhuriyet savcılığına intikal ettirmek.” şeklinde belirlenmiştir (CBK no:1, m.231/f.1).

MASAK aynı zamanda kara para aklama ve terörün finansmanı ile ilgili olarak uluslararası alanda faaliyet gösteren kuruluş olan Mali Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force- FATF) ve şüpheli eylem bildirim konusunda çalışmalarını ön plana çıkan Egmont Grubu ile işbirliği içerisindedir. Bunun dışında konvansiyon (Vienna, Palermo) ve sözleşmelerde (Strazburg ve Varşova) taraf olarak uluslararası alanda mücadelesini sürdürmektedir.

c) Gelir İdaresi Başkanlığı

Gelir İdaresi Başkanlığı ülkemizde vergileme işlerini yürütmek üzere kurulmuş hâlihazırda görevli en önemli birimdir (Kırbaş, 2012: 150). Güçlü bir vergi idaresi hedefiyle, fonksiyonel ve mükellef odaklı bir yapının oluşturulması bununla beraber vergi ile ilgili politika belirleme birimi ile uygulama birimini birbirinden ayrılması çalışılmıştır. Sonuç olarak, Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı kuruluş olarak faaliyet gösteren Gelir İdaresi Başkanlığı güçlü ve özerk bir yapı haline gelmiştir (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 152).

Gelir İdaresi Başkanlığının faaliyete geçmeden önceki dönemde, ülkemizde yeni bir vergi idaresi oluşturma fikri ile Gelirler Genel Müdürlüğü ve yabancı uzmanların bu fikri sonuçlandırılmasına yönelik birçok çalışma yürütülmüştür. Fakat bu çalışmaların hiçbiri faaliyet alanı bulamamıştır. Bu çalışmalar sırasında üzerinde durulan ortak düşünce Gelir İdaresi'nin, idareden bağımsız olarak yapılandırılması olmuştur. Bu kapsamda Gelir İdaresi'nin, Amerika Birleşik Devletlerindeki (ABD) Federal Gelir İdaresinde (Internal Revenue Service - IRS) uygulanan sistem gibi doğrudan Merkezi yani Gelirler Genel Müdürlüğü'ne bağlı otonom bir vergi idaresi şeklinde bir çalışma ön plana çıkmıştır. Mevcut sistemle ilgili olarak eleştirilerin artmasıyla birlikte 2000 yılından itibaren yeni bir Vergi İdaresi kurulması çalışmalarına Maliye Bakanlığı'nda yeniden başlanmış, ABD ise Maliye Bakanlığı'na proje teknik yardım ile destek vermiştir. 2002 yılı itibariyle Vergi Konseyinin kurulması ve Vergi Konseyi'nin de yardımıyla nihai şeklini alan tasarı 5345 sayılı kanunda 16 Mayıs 2005'te yürürlüğe konmuş ve Gelir İdaresi Başkanlığı kurulmuştur (Mutluer, 2006: 105-106).

Gelir İdaresi Başkanlığı kuruluş amacı ilgili olarak, “...gelir politikasını adalet ve tarafsızlık içinde uygulamak; vergi ve diğer gelirleri en az maliyetle toplamak; mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu sağlamak; mükellef haklarını gözeterek yüksek kalitede hizmet sunmak suretiyle yükümlülüklerini kolayca yerine getirmeleri için gerekli tedbirleri almak; saydamlık, hesap verebilirlik, katılımcılık, verimlilik, etkililik ve mükellef odaklılık temel ilkelerine göre görev yapmak üzere...” tanımlamaya gidilmiştir (CBK No:4, m.134/f.1).

Vergi idaresinin köklü bir değişime uğrayarak yapılandırılmasında taşra teşkilatının Vergi Dairesi Başkanlığı adı altında örgütlenmesi hedeflenmiştir. Kastedilen Amaç vergileme konusunda uzman bir teşkilat yapılandırılarak etkin ve kaliteli bir hizmet sunmaktır. Bu çerçevede defterdarlıklar vergi idaresi Teşkilatı dışına çıkarılarak ve bununla beraber Vergi Dairesi başkanlıkları kurularak merkezde faaliyet gösteren Gelir İdaresi Başkanlığı ile il ve ilçede görev yapan vergi daireleri arasında hiyerarşik bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır (Kızılot ve Taş, 2013: 32).

Aynı zamanda Gelir İdaresi Başkanlığının vergi gelirlerinin güvenliği konusunda gerekli tedbirleri alması görevleri arasında sayılmıştır. Bu doğrultuda, “...Devlet alacaklarının tahsilini sağlamak ve bu konuda gerekli tedbirleri almak...” ve yine aynı düzenlemede, “...Vergi kayıp ve kaçığının önlenmesi konusunda gerekli tedbirleri almak...” şeklindeki ifadelerle vergi güvenliğinin oluşturulmasında Hazine ve Maliye Bakanlığının diğer ilgili ana hizmet birimleriyle birlikte sorumluluğu paylaşmıştır (CBK No:4, m.137/f.1-e,h). Gelir İdaresi Başkanlığının, Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı ile vergi güvenliği ile ilgili işbirliği vergi incelemelerinde üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı görev ve yetkilerinde; “...Vergi incelemelerinde Gelir İdaresi Başkanlığı ile gerekli eşgüdümü ve işbirliğini sağlamak...” ifadesine yer verilmiştir (CBK No:1 m.228/f.4-ç).

2. Taşra Teşkilatı

Taşra Teşkilatının genel hatlarıyla oluşumu, doğrudan merkeze bağlı olarak vergi dairesi başkanlığı, vergi dairesi müdürlükleri ve vergi dairesi şubelerinden meydana gelmektedir. Ancak mükellef sayılarının nispeten daha az yerleşim yerleri için defterdarlıklara bağlı vergi dairesi müdürlükleri ve mal müdürlükleri vergileme ile görevleri üstlenmektedir (Şenyüz ve diğerleri; 2017: 153).

Hazine ve Maliye Bakanlığının il teşkilatı olarak defterdarlıklar; “...bulunduğu ilde ... en büyük memuru ve il ve bağlı ilçeler teşkilatının amiri olup, işlemlerin mevzuat hükümlerine göre yürütülmesi, denetlenmesi, merkez ve taşradan soruların cevaplandırılması, kanuna aykırı hareketi görülenler hakkında takibatta bulunulması, atamaları ile görevli ve sorumludur.” ifadesiyle görevleri tanımlanmıştır verilmiştir (CBK No:1 m.243).

Hazine ve Maliye Bakanlığının ilçe teşkilatı olarak mal müdürlükleri; “...ilçe teşkilatının amiri olup işlemlerin mevzuata uygun olarak yürütülmesini sağlar. Vezne ve muhasebe servislerinin dışındaki servislerin başında bulunan memurlar işlerin kanuna uygun olarak yürütülmesinden birinci derecede sorumludurlar.” ifadesiyle mevzuatta görevleri tanımlanmıştır verilmiştir (CBK No:1 m.248/f.2).

B. Vergi İdaresinin Bilgi Edinmesi

Günümüzde matrahın tespiti usulü olarak temelde beyan sisteminden yararlanır. Beyan sistemi, vergi dairesi ile mükellef arasında güvene dayanan bir yapıdır. Vergiye konu olan işlem ve unsurların, en doğru şekilde mükellef tarafından bilinebilecek gibi kendi içerisinde tutarlı ve modern bir yaklaşımla, mükelleflerin beyanda bulunması ve onların beyanları esas alınmak suretiyle vergilendirme yapılması öngörülmüştür. Bununla beraber, mükelleflere duyulan güvenin, uygulamada gerektiğinde hayata geçmesinin saptanması, olması gerekene uygun bir şekilde beyanların belirlenmesi ve bu doğrultuda bu kişiler hakkında yasalarca görülmüş olan işlemde uygulamaların yapılması gerekmektedir (Akdoğan, 2008: 97).

Mükellef ile vergi dairesi arasında gelişen ilişkinin temelini vergilendirme oluşturuyorsa, vergilendirme kavramının niteliğinden kaynaklanan nedenlerle bu ilişkiler çeşitlilik ve çok yönlülük gösterebilmektedir. Bu açıdan mükelleflerin vergiye ilişkin ödevlerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmelerinin tespiti, bahsedilen bu ilişkinin üzerinde durulması önem arz eden bir tarafını oluşturmaktadır (Kızılot ve Taş, 2013: 100).

Bu çerçevede, vergi idaresinin vergilendirmeyi ilgilendiren hususlarda, bilgi edinme ihtiyacı iki temel kriter ile açıklanabilir. İlk olarak her şeyden önce, devlete karşı vergi ödeyecek kişilerin yani mükellefin bulunması diğer bir deyişle ortaya çıkarılması gerekmektedir. Vergiyi doğuran olayları tespit edebilmek ve bu olaylarla belli kişi ve kurumların ilişkisini kurabilmek için bilgi gerekir. Bir diğer taraftan da ortaya çıkarılan kişi ve kurumların yani mükelleflerin doğru bir şekilde vergilendirilmesi gerekir. Bu açıdan, mükelleflerin beyana dayalı vergilerde doğru vergilemeyi gerçekleştirebilmek için vergi dairesi mükelleflerin beyanının doğruluğunu araştırma görevi üstlenir (Uluatam, 1995: 205). Tüm bunlara ek olarak

vergi idaresinin uluslararası anlaşmalar kapsamında, mükelleflerle ilgili bilgi alma ve bilgi verme durumu da söz konusudur.

Vergi idaresinin bilgi edinmesine ilişkin yollar genel güvenlik önlemleri olarak literatürde tanımlanmaktadır (Kırbaş, 2012: 154). Vergi idaresinin bilgi edinmesi sonucunda eğer vergi güvenliğini tehdit eden bir unsur söz konusu ise VUK’nda düzenlenen vergi mahremiyeti ilkesinin istisnaları⁶ geçerli olacaktır (Kaneti, 1989: 75-76).

Vergi Usul Kanunu’nda düzenlenen ve yine bu kapsamında tüm mükellefleri kapsayan uygulamalar Vergi İdaresinin bilgi edinmesi de dâhil olmak üzere genel güvenlik önlemleri olarak adlandırılmaktadır. Bununla beraber bazı vergi kanunlarında geçen ve bir nevi oto kontrol niteliği taşıyan özel güvenlik önlemleri olarak tanımlanan uygulamalarda mevcuttur. Vergi idaresinin bilgi edinmesine ilişkin olarak bu kısımda; kişi ve kurumların vergi idaresini bilgilendirmesi, vergi idaresinin doğrudan bilgi edinmesi ve uluslararası bilgi değişimi olarak üç başlık altında incelenecektir.

1. Kişi ve Kurumların Vergi İdaresini Bilgilendirmesi

Mükellef veya sorumlunun en önemli ödevi vergi borcunu, vergi kanunlarında belirtilen zamanda, tutarda ve biçimde ödemesidir. Bu durum vergi hukukunda “*maddi yükümlülük*” olarak tanımlanmaktadır. Bu temel ödevin beraberinde usul ve biçime ilişkin başka ödevlerde mevcuttur ki vergi hukukunda “*şekli yükümlülük*” olarak tanımlanmaktadır. Şekli yükümlülükler nizama uygun yerine getirilmemesi durumunda, maddi yükümlülük açısından önemli sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Karakoç, 2007: 343).

---

⁶ “...vergi güvenliğini sağlamak amacıyla Gelir Vergisi mükelleflerinin yıllık Gelir Vergisi, sermaye şirketlerinin Kurumlar Vergisi beyannamelerinde gösterdikleri matrahları (zarar dahil) ve beyanları üzerinden tarh olunan Gelir ve Kurumlar Vergileri ile mükelleflerin ad ve unvanları, bağlı oldukları vergi dairelerince beyannamelerin verildiği yıl içinde dairenin münasip yerlerine asılacak cetvellerle ilan olunur. Mükellefin bağlı bulunduğu teşekkül varsa, bu ilan orada da yapılır.

Mükelleflerin vergi tarhına esas olan beyanları, kesinleşen vergi ve cezaları ile vadesi geçtiği halde ödenmemiş bulunan vergi ve ceza miktarları Maliye Bakanlığınca açıklanabilir. Maliye Bakanlığı bu yetkisini mahalline devredebilir.

Gelir Vergisi mükellefleri (Kazancı basit usulde tespit edilenler dahil) ile sermaye şirketleri her yıl Mayıs ayının son gününe kadar vergi tarhına esas olan kazanç tutarları ile bunlara isabet eden vergi miktarlarını gösteren *levhayı* almak zorundadırlar. **İlan ve levhalara** ilişkin diğer hususlar Maliye Bakanlığınca belli edilir.” (VUK, m.5/f.3,4,7)

Özellikle sürekli mükellefiyet gerektiren gelir, kurumlar vergileri gibi vergilerde şekli mükellefiyet olarak tanımlanan yükümlülükler önem arz etmektedir. Zira bu tür vergilerde, idare ile mükellef arasında sürekli bir ilişkinin kurulması ve bu ilişkiye dayanarak vergilendirme işlemlerinin yürütülmesi gerekmektedir (Mutluer, 2005: 86).

Kişi ve kurumların vergi idaresini bilgilendirmesi, vergi ödevlerinin de unsurunu oluşturan bildirimde bulunma ödevini ön plana çıkarmaktadır. Mükellefiyetle ilgili olarak, bilgilerin önemli bir kısmının vergi idaresi tarafından elde edilmesini kişi ve kurumların sağlanan bildirimler tarafından sağlanmaktadır.

Kişi ve Kurumların yani vergi mükelleflerinin vergi idaresini bilgilendirmesi mükellefin ödevlerini ilgilendiren “*bildirimler*”, ardından “*ölüm vakaları ve intikallerin bildirilmesi*” ve ilgili bakanlıkça kanuni düzenlemeyle belli olaylarla işlemleri bildirme zorunluluğu getirilen “*düzenli bildirimler*” başlıkları altında incelenecektir.

a) **Bildirimler**

Vergiye tabi kişi ve kurumların, vergiyi doğuran olayın meydana geldiği tarihten itibaren ve vergiye tabi işlemin sürdüğü zaman zarfında mükellefin vergi dairesi tarafından sağlıklı bir şekilde izlenebilmesi ve verginin tahsil işleminin sorunsuz bir şekilde gerçekleşebilmesi bununla beraber meydana gelen değişiklikleri vergi idaresine bildirmek zorundadır (Tosuner ve Arıkan, 2016: 173). Bununla beraber, defter tutma yükümlülüğü olmayan mükelleflerden, okuma yazması olmayan mükellefler sözlü bildirimde bulunabilirler. Bu hususta söz konusu bildirim tutanakla saptanır.

- **İşe Başlama Bildiriminde Bulunmaya Zorunlu Mükellef Grupları (VUK, m.153/f.1)**

“Vergiye tabi ticaret ve sanat erbabı, Serbest meslek erbabı, Kurumlar Vergisi mükellefleri, Kolektif ve adi şirket ortaklarıyla komandit şirketlerin komandite ortakları.”

- **Adres Değişikliklerinin⁷ Bildirilmesi (VUK, m.157)**

“...bilinen iş yeri adreslerini⁸ değiştiren mükellefler, yeni adreslerini vergi dairesine bildirmeye mecburdurlar.”

- **İş Değişikliklerinin Bildirilmesi (VUK, m.158)**

“İşe başladıklarını bildiren mükelleflerden; Yeni bir vergiye tabi olmayı, mükellefiyet şeklinde değişikliği, mükellefiyetten muaflığa geçmeyi gerektirecek surette işlerinde değişiklik olanlar, bu değişiklikleri vergi dairesine bildirmeye mecburdurlar.”

- **İşletmede Değişikliğin Bildirilmesi (VUK, m.159)**

“Aynı teşebbüs veya işletmeye dahil bulunan iş yerlerinin sayısında vukua gelen artış veya azalışları mükellefler vergi dairesine bildirmeye mecburdurlar.”

- **İşi Bırakma Durumunun Bildirilmesi⁹**

İşe başlamayı bildirme zorunluluğu olan mükellefler, işi bırakmaları durumunda bu hususu vergi idaresine bildirmek zorundadırlar (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 112). VUK’nda 161. maddesinde işi bırakma hususunu tarif edici hükümlere yer verilmiştir. Buna göre; “Vergiye tabi olmayı gerektiren muamelelerin tamamen durdurulması ve sona ermesi işi bırakmayı ifade eder.” İfadesi ile birlikte; “İşlerin her hangi bir sebep yüzünden geçici bir süre için durdurulması işi bırakma sayılmaz.” İşi bırakma konusunu açıklayıcı hükümlerdir.

- **Tasfiye ve İflas Hallerinin Bildirimi (VUK, m.162)**

“Tasfiye ve iflas hallerinde, mükellefiyet vergi ile ilgili muamelelerin tamamen sona ermesine kadar devam eder. Bu hallerde tasfiye memurları veya iflas dairesi; Tasfiye veya iflas kararlarını, Tasfiyenin veya iflasın kapandığını vergi dairesine ayrı ayrı bildirmeye mecburdurlar.”

---

⁷ Nakil (VUK, m.163); “İş ve teşebbüsün bir yerden diğer bir yere nakledilmesi adres değişikliği sayılır.”

⁸ Bilinen Adresler (VUK, m.101/f.1); “...Mükellef tarafından işe başlamada veya adres değişikliğinde bildirilen işyeri adresleri, Yoklama fişinde veya ilgilinin imzası bulunmak şartıyla yetkili memurlar tarafından bir tutanakla tespit edilen işyeri adresleri, 25/4/2006 tarihli ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanununa göre oluşturulan adres kayıt sisteminde bulunan yerleşim yeri adresi.”

⁹ Ölüm (VUK, m.164/f.1); “Ölüm işi bırakma hükmündedir. Ölüm mükellefin mirası reddetmemiş mirasçıları tarafından vergi dairesine bildirilir.”

b) Ölüm Vakaları ve İntikallerin Bildirilmesi

“Aşağıda yazılı resmi makamlarla gerçek ve tüzelkişiler, her ay muttali oldukları ölüm vak'aları ile intikalleri ertesi ayın 15'inci günü akşamına kadar vergi dairesine yazı ile bildirmeye mecburdurlar.

1. Sulh yargıçları, icra, nüfus ve tapu memurları;

2. Yabancı memleketlerdeki Türk konsolosları veya konsolosluk görevini yapanlar (Memur oldukları yerde ölen Türk tebaasının soyadı, adı ve sıfatları ile Türkiye'deki ikametgahlarını Maliye Bakanlığına bildirirler);

3. Mahalle ve köy muhtarları (Kendi mahalle veya köylerinde ölenleri bildirirler);

4. Banka, bankerler ve şirketler ile emanet kabul eden gerçek ve tüzelkişiler (Mevduat, şirket hissesi, emanet para ve eşya veya sair suretle alacak sahiplerinden birinin ölümü halinde, ölenin soyadını, adını, alacağıın nev'ini ve miktarını bildirirler).” (VUK, m.150).

c) Devamlı Bilgi Verme

“Kamu idare ve müesseseleri (Kamu hizmeti ifa eden kurum ve kuruluşlar dâhil) ile gerçek ve tüzelkişiler vergilendirmeye ilişkin olaylarla ilgili olarak Maliye ve Gümrük Bakanlığı ve vergi dairesince kendilerinden yazı ile istenecek bilgileri belli fasıllarla ve devamlı olarak yazı ile vermeye mecburdurlar.” (VUK, m.149).

2. Vergi İdaresinin Doğrudan Bilgi Alması (Vergi Denetimi)

Vergi idaresi yalnızca kendisine gönderilen bilgileri dışında, kendi elemanları vasıtasıyla bilgi edinmeye ve mükellefleri denetlemeye çalışmaktadır (Uluatam, 1995: 207). Vergi idaresinin kendi yetki ve imkânlarını kullanarak mükelleflerden bilgi edinmeye çalışması vergi denetimi kavramını ön plana çıkarmaktadır.

Vergi idaresinin bilgi edinmesi ile vergi denetimi kavramının ilişkisi; vergiyi doğuran olayın tespiti, vergilendirme ile ilgili diğer hususların ortaya çıkarılması ve beyan edilen matrahların doğruluğunun araştırılması gibi bilgi edinmeye yönelik

hukuki imkân ve önlemlerin çerçevesinde gerçekleşir. Bu kapsamda sözü geçen önlemler yoklama, inceleme, arama ve bilgi toplama olarak ele alınmaktadır (Kızılot ve Taş, 2013: 99)

Vergi denetiminin hedefleri arasında vergi tabanını genişletmek, eğer varsa, vergi kayıp ve kaçaklarını asgari düzeye indirmek, mümkünse vergi kayıp ve kaçaklarını ortadan kaldırmak gösterilebilir (Akbeş, 2014: 67).

Vergi denetiminin gerçekleştirilmemesi veya gereken nitelik ve etkinlikte olmaması durumunda, ne yürürlükteki yasaların ne de gelir idaresinin işleyişinin mükemmel olması sistemin bozulmasına, işleyişini kaybetmesine engel olamamaktadır (Acar ve Merter, 2004: 14). Bu çerçevede vergi denetimi, aynı zamanda vergi güvenliğini sağlayan önemli bir tedbir olarak ön plana çıkmaktadır.

Yoklama, İnceleme, Arama ve Bilgi Toplama vergi idaresinin vergi kaçığının yakalanmasına yönelik eylem ve işlemleri olarak ön plana çıkmaktadır. Sayılan bu eylem ve işlemler matrahın belirlenmesinde hazırlayıcı işlem olarak değerlendirilir ve idarenin harekete geçmesini (doğrudan bilgi almasını) sağlayan süreci başlatır (Öncel ve diğerleri, 2013: 99)

a) Yoklama

Verginin tarh, tahakkuk ve tahsil süreçleri mükelleflerin bildirimleri sonucunda oluşmaktadır. Bu bildirimlerin mükellefler tarafından noksan yerine getirilerek mükellefiyet ile ilgili önem arz edecek hususların gizlenmesi ya da hiçbir bildirimde bulunmaması gibi durumlar göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu noktada, gizli mükellefiyetlerin ortaya çıkarılması vergiyi doğuran olayın veya hukuki durumun gelişimini etkileyen maddi olayların tespiti yoklama ile yapılır (Tosuner ve Arıkan; 2016: 157).

Vergi Usul Kanununda yoklamanın amacı; “...*mükellefleri ve mükellefiyetle ilgili maddî olayları, kayıtları ve mevzuları araştırmak ve tespit etmektir.*” Şeklindeki hükümle ifade edilmektedir (VUK, m.127).

- **Yoklamaya yapmaya yetkililer¹⁰ (VUK, m.128):**

“Vergi dairesi müdürleri, yoklama memurları, yetkili makamlar tarafından yoklama işi ile görevlendirilenler, vergi incelenmesine yetkili olanlar, gelir uzmanları tarafından yapılır.”.

- **Yoklamaya yetkili memurlar, ayrıca vergi kanunlarının uygulanması ile ilgili yetkileri (VUK, m.127):**

“a) ... günlük hâsılatı tespit etmek,

b) ...ödeme kaydedici cihaz kullanmak mecburiyetinde olanların bu mecburiyete uyup uymadıklarını, bu cihazları belli edilmiş esaslara göre kullanıp kullanmadıklarını ve günlük hâsılatı tespit etmek,

c) Günü gününe kayıt yapılması zorunlu defterlerin iş yerlerinde bulundurulup bulundurulmadığını, tasdikli olup olmadığını usulüne göre kayıt yapılıp yapılmadığını, vergi kanunları uyarınca düzenlenmesi icap eden belgelerin usulüne göre düzenlenip düzenlenmediği ile kullanılıp kullanılmadığını, faturasız mal bulunup bulunmadığını, levha asma veya kullanma mecburiyetine uyulup uyulmadığını tespit etmek, kanunî defter ve belgeler dışında kalan ve vergi kaybının bulunduğu emare teşkil eden defter, belge ve delillerin tespit edilmesi halinde bunları almak,

d) Nakil vasıtalarını Maliye ve Gümrük Bakanlığının belirleyeceği özel işaretle durdurmak ve taşıtta bulundurulması icap eden taşıt pulu, yolcu listesi, fatura veya sevk irsaliyesi, yolcu bileti ile taşıma irsaliyelerinin muhtevası ile taşınan yolcu ve malların miktar ve mahiyetlerini ölçmek, tartmak, saymak suretiyle tespit etmek,

e) Taşıma irsaliyesi, sevk irsaliyesi ve faturanın taşıtta bulunmaması halinde bu belgelerin ibrazına kadar nakil vasıtalarını trafikten alıkoymak, taşınan malın sahibi belli değilse tespitine kadar malı bekletmek ve muhafaza altına almak, (Beklemeye ve muhafazaya alınan malların bozulmaya ve çürümeye maruz mallar olması halinde derhal, diğer mallar ise üç ay sonra Maliye ve Gümrük Bakanlığının belli edeceği esaslar dahilinde tasfiye olunur.).”

---

¹⁰ *“Yoklama yapanların elinde yoklama yetkilerini gösteren fotoğraflı resmi bir vesika bulunur. Yoklama yapanlar bu vesikayı, kendilerinden sorulmasa bile, nezdinde yoklama yapılan kimseye gösterirler. Toplu yoklamalarda kolbaşının vesikayı ibraz etmesi kafidir.” (VUK, m.129)*

Yoklamaya yetkili olanlar bu yetkilerini yasalara dayanmaktadır ve görevlerini kamu yararı adına yerine getirmektedirler. Bu sebeple ilgili görevlilere gerekli anlayış ve kolaylığın gösterilmesi gerekmektedir. Fakat uygulama esnasında kamu görevlilerine karşı cebir veya tehdit vakaları meydana gelebilmektedir. Türk Ceza Kanununun 265. maddesi gereğince yoklama yaptırmamak üzere direnen, cebir ve tehdit kullananlar altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar (Kırbaş, 2012: 156)

- **Yoklama zamanı (VUK, m.130):**

“Yoklama her zaman yapılabilir. Yoklamanın ne zaman yapılacağı ilgiliye haber verilmez.”

Yoklama öncesinde, esnasında ve sonrasında olmak üzere istenilen aşamada, gerekli görülen durumlarda (engelleme, zorluk çıkarma...) emniyet sağlayıcı herhangi bir alınmasına ihtiyaç duyulması durumunda, ilgililerin yetkili birimlerden yardım talebinde bulunabilirler (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 156)

- **Yoklama fişi (VUK, m.131):**

“Yoklama neticeleri tutanak mahiyetinde olan "yoklama fişine" geçirilir. Bu fişler yoklama yerinde iki nüsha tanzim olunarak tarihlenir, bulunursa nezdinde yoklama yapılan veya yetkili adamına imza ettirilir; bunlar bulunmaz veya imzadan çekinirlerse keyfiyet fişe yazılır ve yoklama fişi polis, jandarma, muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerinden birine imzalatılır.”

Kimi durumlarda bakanlık bazı yer ve iş kollarında toplu yoklamaya gidebilirler. Söz konusu durumda fiş yerine yoklama cetveli kullanılır ve sonuçlar toplu olarak bu cetvelde gösterilir (Tosuner ve Arıkan, 2016: 161).

- **Elektronik yoklama¹¹ (VUK, m.132/A):**

---

¹¹ **Elektronik Yoklama Sistemi;** *“Yoklama faaliyetlerine ilişkin süreçlerin elektronik ortamda yürütülmesini, yoklama faaliyeti sonucunda kayıt altına alınan delil niteliğindeki verilerin (resim, video, koordinat vs. dahil) Başkanlık ve ilgisine elektronik ortamda iletilmesini sağlayan sistemi ifade etmektedir.*

Elektronik Yoklama Sistemi ile yoklama talebinin oluşturulması, oluşturulan talebin yoklamaya yetkililere iletilmesi, yoklama fişinin oluşturulması, kayıt altına alınması ve onaylanması ile yoklama fişinin ilgisine iletilmesi işlemleri elektronik ortamda gerçekleştirilecektir.

Yoklama fişlerinin elektronik ortamda oluşturularak kayıt altına alınması, bunların elektronik imza araçları ile onaylanması ya da formun ıslak olarak imzalanması, bu şekilde hazırlanacak olan bilgi ve belgelerin internet de dahil olmak üzere her türlü elektronik bilgi iletişim araç ve ortamında ilgili kişilere gönderilmesi esas olmakla birlikte, yoklama faaliyetinin herhangi bir nedenle elektronik

“Yoklama neticeleri, yoklama yerinde bu Kanunun 131 inci maddesinde yer alan yoklama fişi ile aynı mahiyette olan, elektronik ortamda tanzim olunan "yoklama fişi" ile de kayıt altına alınabilir...”

- **Yoklamanın Neticesinin Bildirilmesi (VUK m. 132):**

“Yoklama fişlerinin birinci nüshası yoklaması yapılan şahıs veya yetkili adamına bırakılır. Bunlar bulunmazsa bilinen adresine 7 gün içinde posta ile gönderilir. Vergi karnesi alanlar hakkında yapılan yoklamalar ayrıca bu karneye işaret olunur. Yoklama fişlerinin ikinci nüshaları vergi dairesine tevdi olunur.”

b) İnceleme

İnceleme, vergiyi doğuran olay ve bu olayla bağlantılı mükellef tarafından gerçekleştirilen tüm işlemlerin ayrıntılı olarak incelenmesi ve bunun sonucunda mükellefin beyan ettiği matrah ile örtüştüğünün araştırılmasıdır (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 157).

Bu çerçevede vergi incelemesinin amacı mevzuatta; *“ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu araştırmak, tespit etmek ve sağlamaktır.”* şeklinde açıklanmıştır (VUK, m.134/f.1).

Ödenmesi gereken verginin *“doğruluğunu araştırmak”* ile kastedilen, verginin eksik ödenmesi durumunda vergi idaresi tarafından mükellefe ilgili miktarın tamamlanması, fazla ödenmesi durumunda ise iadesi hakkında rapor tutulması anlamına gelmektedir. İnceleme sonucunda mükellefe, ilave bir veri tarhiyatı yapılabileceği gibi, aksine mükelleften iade gereken vergilerde saptanabilir. Bununla beraber, vergi inceleme faaliyeti sadece ödenmesi gereken verginin doğruluğunun tespiti ile sınırlı olmayıp, bunun *“sağlanması”* yönünde işlemleri (cezai işlemler, uzlaşma, adli vakalarda suç duyurusu, 6183 sayılı kanun kapsamında vergi alacağının güvenceye alınması gibi) kapsar (Nas, 2012: 1309).

- **İncelemeye yetkili olanlar (VUK, m.135):**

---

ortamda yürütülememesi halinde söz konusu işlemler genel hükümler doğrultusunda yerine getirilecektir.” (VUK, 453 Sıra No'lu Genel Tebliği)

“Vergi incelemesi; Vergi Müfettişleri, Vergi Müfettiş Yardımcıları, ilin en büyük mal memuru veya vergi dairesi müdürleri tarafından yapılır. Gelir İdaresi Başkanlığının merkez ve taşra teşkilatında müdür kadrolarında görev yapanlar her hal ve takdirde vergi inceleme yetkisini haizdir.”

- **İncelemeye tabi olanlar (VUK, m.137):**

“...defter ve hesap tutmak, evrak ve vesikaları muhafaza ve ibraz etmek mecburiyetinde olan gerçek ve tüzelkişiler vergi incelemelerine tabidirler.”

- **İnceleme zamanı (VUK, m.138):**

“Vergi incelemesinin ne zaman yapılacağıının evvelden haber verilmesi mecburi değildir. İnceleme, neticesi alınmamış hesap dönemi de dahil olmak üzere, tarh zamanaşımı süresi sonuna kadar her zaman yapılabilir. Evvelce inceleme yapılmış veya matrahın re'sen takdir edilmiş olması yeniden inceleme yapılmasına ve gerekirse tarhiyatın ikmaline mani değildir.”

- **İncelemenin yapılacağı yer (VUK, m.139/f. 1,2):**

“Vergi incelemeleri, esas itibariyle incelemeye tabi olanın iş yerinde yapılır. İş yerinin müsait olmaması, ölüm, işin terk edilmesi gibi zaruri sebeplerle incelemenin yerinde yapılması imkansız olur veya mükellef ve vergi sorumluları isterlerse inceleme dairede yapılabilir.”

İnceleme için defter¹² ve belgelerin hali hazırda olması gerekmektedir. Ancak, geniş anlamda vergi incelemesi için mutlaka defter ve belgelerin hazır bulunması gerekli değildir. Defter ve belgeleri zayı olanlar ya da belge ibraz görevini yerine getirmeyenler hakkında her çeşit kaynaktan yararlanılarak vergi incelemesini gerçekleştirmek mümkündür. Vergi dairesi kayıtlarından, mükellefe taraf olanlardan, kimi durumlarda tanık ifadelerinden elde edilen bilgiler kullanılabilir. Bunun yanı sıra, mükellefin hayat biçimi ve özel harcamaları gibi kıstaslar inceleme sırasında yararlanılacak kaynaklar arasındadır (Mutluer, 2005: 113)

---

¹² **Elektronik defter tutanlarla ilgili olarak;** Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı gerekli hallerde; *“...uygulamadan yararlananların bilgi işlem sistemlerini denetleme yetkisine sahiptir. Elektronik defter tutanlar bu denetimler sırasında, gerekli her türlü imkânı (uygun donanım ve yazılımlar, terminallere ulaşım izinleri ve uzman personel gibi) sağlamak zorundadır. Bu kapsamdaki denetim yetkisi mahallinde kullanılabilceği gibi, bu süreçte uzaktan erişim yöntemlerinin kullanılması...”* talep edebilir (1 Sıra No’lu Elektronik Defter Genel Tebliği).

İnceleme elemanlarının yaptıkları inceleme neticesinde “*beyanın doğruluğu*” ya da “*belirtilmemiş matrah veya matrah farkı*” gibi olası durumlardan herhangi biri ortaya çıkmaktadır. Beyanın doğruluğu durumunda, inceleme elemanı tarafından kabul raporu adı verilen bir rapor düzenlenip mükellefin idaredeki dosyasına konulur. Eğer belirtilmemiş bir matrah veya matrah farkı tespit edilirse tutanak düzenlenir ve inceleme sonrasında elde edilen tutanak ile diğer bilgi ve belgelere dayanılarak inceleme raporu düzenlenir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2007: 10).

c) **Arama**

Vergi denetimi açısından arama önemli unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Aramanın gerçekleştirilmesi ve sonuçlandırılması safhalarında, bu önem kendini belli etmektedir. Çünkü, verginin mükellef tarafından herhangi bir aksaklığa sebebiyet verildiğine dair duyum ve tespitlerin kanıtlanmasına imkan veren bir kurumdur (Akdoğan, 2008: 103).

Vergilendirme sürecinin temelini oluşturan, bilgi ve belgelerin doğrudan yükümlüden talep edilmesi ve bu talebe karşılık yükümlünün istenilen bilgi ve belgeleri kendi rızası ile idareye vermesidir. Fakat yükümlünün bilgi ve belgeleri saklaması, ilgili yetkililerle bilgi ve belgeleri eksik ya da tamamen paylaşmaması durumunda yükümlünün rızasına dayanan yolların kullanılamaması anlamına gelmektedir. Bu aşamada kullanılacak yöntem, yükümlünün rızası aranmaksızın vergi idaresinin kendiliğinde harekete geçerek saklanan bilgi ve belgeleri ele geçirmektir (Kızılot ve Taş, 2013: 107).

Bu çerçevede, ihbar ya da gerçekleştirilen incelemeler neticesinde bir yükümlünün vergilendirme sürecinin işleyişini aksatacak, vergi kaçırdığını işaret eden delillerin bulunması durumunda, yükümlü veya kaçakçılıkla ilgisi görünen diğer kişilerin iş yerlerinde, evlerinde veya kendi üzerlerinde araştırma yapılmasına “*arama*” olarak tanımlanmaktadır (Karakoç, 2007: 301)

• **Aramanın yapılabilmesi için gerekli koşullar (VUK, m.142/f.2):**

“1. Vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların buna lüzum göstermesi ve gerekçeli bir yazı ile arama kararı vermeye yetkili sulh yargıcından bunu istemesi;

2. Sulh yargıcının¹³ istenilen yerlerde arama yapılmasına karar vermesi şarttır.”

• **İhbar durumu (VUK, m.142/f.4):**

“İhbar üzerine yapılan aramada ihbar sabit olmazsa nezdinde arama yapılan kimse muhbirin adının bildirilmesini isteyebilir, bu takdirde, vergi dairesi muhbirin ismini bildirmeye¹⁴ mecburdur.”

• **İncelemenin bitmesi (VUK, m.145/f.1,2):**

“Arama neticesinde alınan defter ve vesikalar üzerindeki incelemeler¹⁵ en geç üç ay içinde bitirilerek sahibine bir tutanakla geri verilir. İncelemelerin haklı sebeplere binaen üç ay içinde bitirilmesine imkân olmayan hallerde sulh yargıcının vereceği karar üzerine bu süre uzatılabilir.”

d) Bilgi Toplama

Önceki kısımlarda sıklıkla ifade edildiği gibi vergilendirme sürecinde vergi uygulaması ile ilgili tüm işleri yürütmek ve bunun yanı sıra vergi denetimini gerçekleştirmek, vergi idaresinin gerçekleştirmek zorunda olduğu yükümlülüktür. Bunun haricinde, bilgi toplama dolaylı olarak vergilendirme sürecinde ve denetiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu aşamada bilgi toplamanın vergilendirme sürecinde iki önemli görevi ön plana çıkmaktadır. İlk olarak, idarenin bilgi topladığının farkında olan mükellefler beyanlarında özen gösterirler. İkinci

¹³ **Sulh yargıcının kararının kapsamıyla ilgili olarak;** “İrtibatları sebebiyle muhtelif şahıslar nezdinde ve mahallerde yapılmasına lüzum gösterilen aramalardan birine karar vermeye yetkili olan sulh yargıcı bunlardan diğer sulh yargıçlarının salahiyetine dahil bulunanlar hakkında da karar vermeye yetkilidir.” (VUK, m.142/f.3).

¹⁴ **Anayasal Sınır;** “Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.” (Anayasa, m.20/f.2).

¹⁵ **Usul ile ilgili olarak;** “Arama yapıldığı sırada zaman müsaadesizliği ve sair sebeplerle bu tutanağın tanzimi mümkün olmazsa, bulunan ve incelenmesine lüzum görülen defter ve vesikalar, mükellef nezdinde emin bir yere konur veya kablarda içinde daireye nakledilir. Bu defter ve vesikaların konulduğu yerlerin veya kablaların aramayı yapan tarafından mühürlenmesi ve mümkün olan ahvalde mükellefin mühürünün de vaz'ı şarttır. Bilahare, mükellefin huzuriyle kablarda ve yerler açılarak müfredatlı tutanaklar tanzim olunur. Mühürleme ve mühürün fekki halleri de birer tutanakla tespit edilir ve müfredatlı tutanağın bir nüshası da defter ve vesikaların sahibine veya adamına verilir.” (VUK, m.143/f.3).

olarak ise, vergi güvenliği açısından önem arz etmesidir. Çünkü bilgi toplama bu fonksiyonu ile vergi denetimine yardımcı olma görevini de üstlenmektedir (Mutluer, 2006: 115).

Vergilendirme işlemlerinin beyana dayalı olmasından dolayı, beyanların sağlıklı bir şekilde düzenlendiğinin tespiti zorunlu hale gelmektedir (Arslan, 2000: 191). Bu çerçevede, vergi idaresinin bilgi toplaması pasif bir fonksiyon olamayıp belirli bir amaç doğrultusunda güdülmüş aktif bir fonksiyondur. Bilginin toplanması, sınıflandırılması, yorumlanması, saklanması ve kullanıma sunulması safhalarını içermektedir (Çakır, 1999: 29).

- **Bilgi verme (VUK, m.148/f. 1,2,3):**

“Kamu idare ve müesseseleri, mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzel kişiler, Maliye Bakanlığının veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların isteyecekleri bilgileri vermeye mecburdurlar. Bilgiler yazı veya sözle istenilir. Sözle istenen bilgileri vermeyenlere keyfiyet yazı ile tekit ve cevap vermeleri için kendilerine münasip bir mühlet tayin olunur. Bilgi istenmek üzere ilgililer vergi dairesine zorla getirilemez.”

- **Bilgi Vermekten İmtina Edememek¹⁶ (VUK, m.151):**

“1. Posta, Telgraf ve Telefon İdaresinin muhabereleer hakkında tutmaya mecbur olduğu mahremiyet saklıdır;

2. Hekimlerden, diş hekimlerinden, dişçilerden, ebelerden ve sağlık memurlarından hastaların hastalıklarının nev'ine müteallik bilgiler istenemez.

3. Avukatlardan ve dava vekillerinden kendilerine tevdi olunan işler veya görevleri dolayısıyla muttali oldukları ahval ve hususların bildirilmesi istenemez; şu kadar ki, bu yasak müvekkil adlarıyla vekalet ücretlerine ve giderlerine ayrıca avukatlık veya dava vekilliği sıfatı dışındaki sıfatları dolayısıyla muttali oldukları ahval ve hususlara şamil değildir.

---

¹⁶ **Yabancı devlet memurları ile ilgili olarak;** “Memleket dışı imtiyazlarından faydalanan yabancı Devlet memurları bilgi verme mecburiyetine tabi olamazlar.” Hükmünde bulunulmuştur (VUK, m.148/f.4).

4. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 88'inci maddesi gereğince gösterilmesi veya teslimi caiz olmayan evrakın muhteviyatı hakkında bilgi istenemez. Şu kadar ki, doğrudan doğruya vergi ile ilgili olmak üzere, bu gibi evraka müsteniden doğan borçların miktarlarına ve alacaklıların adlarına ait bilgiler istenebilir.”

Bilgi verme yükümlülüğü bulunanlar bilgi vermekten sakınırlarsa ya da yanıltıcı ve noksan bilgi verilmesi durumunda, Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın veya inceleme yetkili görevlilerin istedikleri bilgileri vermemiş sayılırlar. Bu yükümlülerle ilgili olarak Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 355. maddesi gereğince özel usulsüzlük cezası uygulanır (Tosuner ve Arıkan, 2016: 171)

- **İstihbarat arşivi:**

Ölüm vakaları ve intikalleri bildirme ödevinin dışında, bilgilerin saklanması ile ilgili olarak; “*toplanacak bilgiler istihbarat arşivlerinde gizli olarak saklanır. Bu arşivlerden kimlerin ve ne suretle faydalanabileceği Hazine ve Maliye Bakanlığınca tespit olunur.*” hükmüyle Vergi Usul Kanunda ifade edilmiştir (VUK, m.152).

Bakanlar Kurulunun 25/061951 tarihli ve 13287 - 3 sayılı kararıyla yürürlüğe konulmuş olan Resmi Gazete'nin 12/07/1951 tarihli ve 7864 sayılı nüshasında yayınlanmış Mali İstihbarat Arşivi Yönetmeliği¹⁷ (MİAY) ile hayata geçmiştir. Ardından illerde defterdarlıklara bağlı, il genel müdürlükleri nezdinde istihbarat arşivleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bilgisayar destekli merkezi sisteme¹⁸ ise 1989 yılında geçilmiştir (Uluatam, 1995: 212).

Gelir İdaresi Başkanlığının 2008 yılında yayımladığı faaliyet raporunda bahsi geçen ve denetim elemanlarına büyük kolaylık sağlayacak proje olan veri ambarı ile ilgili olarak; “*Beyan dışı kalmış vergisel olayların tespiti, mükellef beyanlarının*

---

¹⁷ **Yönetmelik kapsamında İstihbarat Arşivi kavramı;** “...*toplanan malumatın (vesikaların) vergi tetkiklerinde kullanılmak üzere, tasnif ve muhafaza edildiği yerdir.*” şeklinde tanımlanmıştır. **İstihbarat Arşivinin Amaçları ise;**

“1. Vergi ile ilgili faaliyet ve muameleleri,

2. Mükelleflerin vergi ile ilgili servet, sermaye ve hesap vaziyetlerini,

3. Üçüncü şahısların vergi karşısındaki durumlarını, tayin, tespit ve kontrole imkan sağlamaktır.” Şeklinde ifade edilmiştir.

¹⁸ **Vergi İstihbarat Projeleri ile ilgili olarak;** 1999 yılında Bilgisayar Destekli Denetim Projesi, form düzeni elektronik ortamda okunabilmesi için Karakter Tanıma Teknolojisi (ICR), Elektronik Muhasebe Kayıt Sistemi (EMKAS), elektronik ortamda fatura oluşturmalarına, iletmelerine, muhafaza ve ibraz etmelerine olanak sağlamak amacıyla 2013 yılında e-Arşiv uygulamaları geliştirilmiştir (Cenikli ve Şahin, 2013).

doğruluğunun kontrolü ve denetim birimlerine bilgi desteği sağlamak amacıyla yürütülen proje kapsamında; bilgi kaynakların araştırılması, tespit edilen bilgi kaynaklarından veri toplanabilmesi için faaliyetlerin yürütülmesi, bilgilerin toplanması ve analizi, vergi incelemelerinde yararlanılmak üzere, iç ve dış kaynaklardan sağlanan bilgilerin veri ambarına aktarılarak değerlendirilmesi, alınan çıktılarının incelenmek üzere denetim birimlerine gönderilmesi ve veri ambarındaki bilgilerin tüm denetim birimlerinin kullanımına sunulması için...” bilgilerin değerlendirilmesi ve denetim faaliyetinde yararlanılması vergi istihbarat merkezinin çerçevesinde yürütülen proje olarak açıklanmıştır.

3. Uluslararası Anlaşmalar Gereğince Vergi Bilgilerinin Değişimi

Uluslararası hukuk denildiğinde akla ilk gelen husus, uluslararası ilişkileri düzenleyen bir hukuk dalı olduğudur. Söz konusu ilişkiler, bağımsız devletler arasında olabileceği gibi bağımsızlıkları kısıtlı veya devlet sayılmayan topluluklar arasında da olabilir. Tüm bu ilişkilerle uluslararası kuruluşların birbirleri ile olan ilişkileri uluslararası hukukun kapsamına girmektedir. Uluslararası hukukun en önemli iki kaynağı ise antlaşmalar ve geleneklerdir (Kırbaş, 2012: 15).

Anayasamız konuyla ilgili olarak; *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”* hükmüyle uluslararası antlaşmaların hukuki statüsünü ortaya koymuştur (Anayasa, m.90/f.5).

VUK’nda ise konuyla ilgili olarak; *“Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanlar, usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş uluslararası anlaşmalarda yer alan bilgi değişimi hükümleri çerçevesinde, Maliye Bakanlığınca tespit edilecek usullere göre bu Kanunun 1 inci maddesinde belirlenen şümulle sınırlı olmaksızın bilgi toplayabilir.”* hükmüyle vergisel açıdan değerlendirmiştir (VUK, m.152/A).

Vergi güvenliği açısından değerlendirildiğinde, yükümlüler ile vergiyi doğuran olaylar ile ilgili bilgi edinilmesinin, idare açısından büyük öneme sahip olduğu tartışılmazdır. Tam bu noktada vergi yükümlülerinin vergiye esas olacak kazanç ve iratlarının bir kısmını veya tamamını yurtdışından sağlayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Söz konusu kazanç ve iratlara ilişkin bilgilerin doğruluğunu araştırılması vergi idaresini, vergiyi doğuran olaya ilişkin olarak yurtdışından bilgi toplamaya yöneltir (Yeniçeri, 2005: 177).

a) Vergi Konularında Karşılıklı İdari Yardımlaşma Sözleşmesi

Vergi Konularında Karşılıklı İdari Yardımlaşma Sözleşmesi, taraf devletler arasında vergi konularında bilgi alışverişi ikili anlaşmalara girilmesini kolaylaştıracak bir sözleşmedir. Sözleşme, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ve the Council of Europe (Avrupa Konseyi) tarafından geliştirilmiştir ve her iki kuruluşun üyelerine 25 Ocak 1988'de imzaya açılmış ve 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. 27 Mayıs 2010 tarihinde, değişiklik protokolü imzalanmıştır (OECD, 2019).

Türkiye ise sözleşmeyi 26 Mart 2018 tarihinde onaylamıştır ve onay belgelerinin sunulmasından üç ay sonra 1 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Vergi Konularında Karşılıklı İdari Yardımlaşma Sözleşmesi 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren Türkiye'de geçerli olmuştur (Türkçelik, 2018).

OECD'ye göre sözleşme, vergi mükelleflerinin temel haklarına saygı duyarken, ulusal vergi kanunlarının daha iyi çalışması için uluslararası işbirliğini kolaylaştırmaktadır. Verilerin değerlendirilmesinde ve vergi tahsilinde devletler arasındaki tüm olası idari işbirliği biçimlerini sağlar. Bu işbirliği, otomatik borsalar dahil olmak üzere bilgi alışverişinden yabancı vergi taleplerinin geri kazanılmasına kadar uzanmaktadır (OECD, 2019).

Türkiye'de Resmi Gazetede yayınlanmasıyla yürürlüğe giren sözleşmenin maddeleri incelendiğinde, taraf ülkeler arasında bilgi değişiminde, vergi incelemelerinde, tahsilatta ve tebligatta yardımlaşmayı sağlamayı hedeflemektedir.

b) Yabancı Hesaplar Vergi Uyum Yasası (FATCA)

Türkiye’de 29.07.2015 tarihinde "*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında Genişletilmiş Bilgi Değişimi Yoluyla Uluslararası Vergi Uyumunun Artırılması Anlaşması ve eki Mutabakat Zaptı* " adıyla bilinen anlaşmanın 16.03.2016 tarihinde TBMM’de onaylanması ile yürürlüğe girmiştir.

İlk olarak FATCA ABD’nde, 2010 yılında kabul edilmiş ve 2014'ten itibaren yabancı finans kurumlarının (Foreign Financial Institutions - FFI) ve ABD vergi mükelleflerinin (ABD vatandaşları ve ABD'de veya yurtdışında yaşayan yeşil kart sahipleri) hesaplarına ilişkin bilgileri ABD Gelir İdaresi'ne (IRS) bildirmesi gerektiğini öngörmektedir (Poptcheva, 2013: 4). Ancak anlaşma ABD tarafına da bilgi paylaşımı hükümleri getirmektedir. ABD ile Türkiye arasındaki anlaşmada ifade edilen "*Bildiğimi Zorunlu Türk Hesabı*" olarak gerekli bilgilerin raporlanmasını öngörmektedir.

C. Vergi Güvenliği ile İlgili Olarak Diğer İdari Yapılanmalar

Vergi güvenlik önlemlerini yalnızca Hazine ve Maliye Bakanlığının çatısı altındaki teşkilat yapılanmaları olarak değerlendirmek eksik olacaktır. Devletin gelir kaynağını oluşturan vergiler arasında, Gümrük Vergileri ve Yerel Yönetimler içerisinde toplanan vergilerinin de bu kapsam içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Ticaret Bakanlığı ve Yerel Yönetimler teşkilatı içerisindeki vergi güvenliğini sağlayan yapılanmalar bu başlık altında incelenecektir.

1. Ticaret Bakanlığı

Gümrük vergileri eski çağlardan günümüze kadar varlığını sürdürmüş bir vergi türü olarak nitelendirilebilir. Diğer vergi türlerine nazaran daha az bir teşkilat yapısına ihtiyaç duyması, yani yaygın bir örgüt ağı gerektirmeden ülkeye giriş ve çıkış yapan az sayıda kapıda, nispeten az sayıda mükellefin izlenmesi ile elde edilebilecek kolay ve verimli kaynak olarak benimsenmiştir. Gümrük vergileri hem ihracat hem de ithalat üzerinden ya da herhangi biri üzerinden elde edilebilir. Ancak

günümüzde liberal dış ticaret anlayışının etkisiyle sadece ithalat üzerinden alınan vergiler olarak ülkemizde de uygulama alanı bulmaktadır (Uluatam; 1995: 452-453).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte, meydana gelen önemli değişiklikler arasında, eski düzenlemede yer alan Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı birleşerek Ticaret Bakanlığı olarak devam etmektedir.

Ticaret başkanlığı çatısı altında faaliyet gösteren Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı teşkilat bünyesinde makamın talimat veya onayı üzerine, uzmanlaşma ve işbölümünün sağlanması amacıyla Gümrük İnceleme ve Soruşturma Grup Başkanlığı, Teftiş Grup Başkanlığı ve Ticaret İnceleme ve Soruşturma Grup Başkanlığı itibariyle görevlerini yapar.

1 No’lu CBK ile birlikte Rehberlik ve Teftiş Başkanlığının görev ve yetkileri tanımlanırken; *“Bakanlığın görev alanına giren konularda ulusal ve uluslararası mevzuatın uygulanmasını izlemek, mevzuat çalışmaları yapmak, gerektiğinde, teftiş ve denetimler sonucunda, mevzuatın aksayan yönleri, uygulanabilirliği, sektörel bazda ilgili kurum ve kuruluşlarca alınması gereken önlemleri belirlemek...”* ifadesiyle başkanlığın en geniş çerçevede işleyişi açıklanmıştır (CBK no:1; m.78/f.1/b. b)

Başkanlığın görev ve yetkileri kapsamında mevzuat uyarınca önemli bir vazifesini gümrük denetimi oluşturmaktadır. Gümrük idareleri tarafından tahsil ve takip edilen vergilerin denetimi hem vergi kanunu hem de usul kanunu niteliği taşıyan 4458 sayılı Gümrük Kanunu¹⁹ ve ilgili ikincil mevzuat temelinde yapılmaktadır. Ancak gümrük denetiminin salt vergi denetimi niteliğinde görülmesi, kapsamının oldukça dar tutulmasına yol açmaktadır (Üyülmez ve Gültekin; 2016: 348).

Gümrük Kanunu ışığında tanımlanan *“Gümrük Gözetimi”* ve *“Gümrük Kontrolü”* kavramları, gümrük denetiminin yalnızca gümrük idareleri tarafından tahsil ve takibi gerçekleştirilen dar anlamından çıkarıp geniş anlamını ifade edecek boyuta taşımaktadır. İlk olarak Gümrük Gözetimi; *“...gümrük mevzuatına ve gereken*

---

¹⁹ **Gümrük Kanunu ilgili olarak;** kendine özgü yapısı nedeniyle Gümrük Kanunu çerçeve kanun niteliğindedir. Bu nedenle diğer vergiler açısından geçerli olan ve VUK muhteviyatında yer alan genel hükümler gümrük vergileri için geçerli değildir (Kızılot ve Taş; 2013: 330).

hallerde gümrük gözetimi altındaki eşyaya uygulanacak diğer hükümlere uyulmasını sağlamak üzere gümrük idareleri tarafından genel olarak uygulanan işlemleri...” şeklinde ifade edilmektedir. İkinci olarak ise Gümrük Kontrolü; “...Türkiye Gümrük Bölgesi ile diğer ülkeler arasında taşınan eşyanın giriş, çıkış, transit, nakil ve nihai kullanımını ve serbest dolaşımında bulunmayan eşyanın durumunu düzenleyen gümrük mevzuatı ve diğer mevzuatın doğru uygulanmasını sağlamak için gümrük idareleri tarafından yürütülen; eşyanın muayenesi, beyanname verileri ile elektronik veya yazılı belgelerin varlığının ve gerçekliğinin doğrulanması, işletmelerin hesap ve diğer kayıtlarının incelenmesi, taşıma araçlarının kontrolü, bagajların ve kişilerin yanlarında ya da üstlerinde taşıdıkları diğer eşyanın kontrolü ile resmi araştırmalar ve diğer benzeri uygulamaları...” olarak açıklanmıştır (Gümrük Kanunu; m.3/f.12-13).

Endüstri 4.0 ile beraber bu kapsamda e-ihracat, Tek Pencere Sistemi (TPS), Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü (YYS) ile ithalatta kağıtsız beyanname kullanımı, Gümrük Eşya Takip ve Performans Programı (GET-APP) hayata geçmesiyle gümrük işlemlerinin elektronik ortama taşınmasına olanak tanımıştır. Söz konusu Endüstri 4.0 kavramı, bir metafor olarak gümrük ve dış ticaret işlemlerinde Gümrük 4.0 şeklinde değerlendirilebilir. Tedarik zincirinin her aşamasının elektronik ortamda takibi ve yönetimi, tüm ticari verilerin güvenli ortamlarda depolanması, iletilmesi ve işlenmesi, yapay zeka sistemleri ile her ölçekteki ve nitelikteki verinin analizi, riskli alan ve işlemlerin belirlenmesi, kısaca NBC olarak tanımlanan nükleer, biyolojik ve kimyasal maddelerin kontrollü ve diğer pek çok alanda insan unsuru yerine robotların kullanımına kadar genişleme imkan ve potansiyeline sahiptir (Kaya, 2019: 236).

Ticaret Bakanlığı bünyesinde, İhracat Genel Müdürlüğü bu kapsamda, Nisan 2018’de konu ile ilgili çalışmaları yürütmek üzere Davranışsal Kamu Politikaları ve Yeni Nesil Teknolojiler Daire Başkanlığı kurulmuştur. 9 Ocak 2019 tarihi itibarıyla Ticaret Bakanlığı arasında mutabakat imzalanmıştır. Blokzincir Türkiye Platformu’nun ilk kamu üyesi olan Ticaret Bakanlığı bünyesinde blokzincir alanında halihazırda iki proje yürütülmektedir (Blockchain Türkiye Platformu, 2019: 8).

2. Yerel Yönetimler

Günümüzde hangi siyasi rejim uygulanırsa uygulansın, üniter sistemdeki tüm devletlerin yapısı temelde şu iki birimden oluşmaktadır; merkezi idare ve yerel yönetimler. Federal devlet sisteminde merkezi idare ifadesi yerini federal idare deyimine bırakmıştır. Ayrıca federal idare ile mahalli idareler arasında bir de üye devletler girmektedir. Üye yani federe devletler, ABD’de eyalet, Almanya’da Land, İsviçre’de Kanton değişik isimlerle ifade edilmektedir (Mutluer ve diğerleri; 2016: 411).

Konu gelirler açısından değerlendirildiğinde; vergilendirme yetkisinin sahibi her ne kadar devlet olsa da bu yetki belli sınırlar dâhilinde yerel yönetimlere aktarılabilir. Vergilendirme yetkisi ancak Anayasada²⁰ yapılacak birtakım düzenlemelerle merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında bölüşümü ile mümkün olabilir (Yakar ve Gündüz; 2014: 120).

Yerel yönetimler tarafından toplanan vergilere ilişkin mevzuatlar incelendiğinde verginin konu, mükellefiyet, matrah, nispet ve tarife, istisna ve muafiyetlere ilişkin hususlar 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu ile düzenlendiği görülmektedir. Fakat bu kanunlarda vergi denetimi, vergi ceza, vergi tahakkuk ve tahsiline ilişkin hükümler yer almamaktadır. İlgili düzenlemeler VUK ve Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun (AATUHK) ile düzenlenmiştir. Bu kanunların uygulanması konusunda belediye bünyesinde yetkililerin kim olacağı da yine Belediye Gelirleri Kanunu ve Emlak Vergisi Kanununda yer almaktadır (Arıkboğa; 2015; 7)

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu yer alan hükümler gereğince VUK’da belirtilen vergi inceleme yetkisi dışında VUK kanununun uygulanması ile olarak; “*Belediye Gelir Şube Müdürü, Gelir Şube Müdürü olmayan yerlerde Belediye Hesap İşleri Müdürü, Hesap İşleri Müdürü olmayan yerlerde Muhasebeci, Vergi Dairesi Müdürü sıfat ve yetkisi haizdir.*” ifadesiyle beraber Belediye Başkanı’yla ilgili olarak; “*Vergi Usul Kanununda mahallin en*

---

²⁰ Anayasanın 127. maddesinin 6. fıkrasında; “*Mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile, kendi aralarında Cumhurbaşkanının izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.*” İlgili husus ifade edilmiştir.

büyük mal memuruna verilmiş görev ve yetkiler, Belediye Gelirleri Kanunu uygulaması yönünden Belediye Başkanı tarafından kullanılır.” uygulama konusunda genel esaslar belirtilmiştir (Belediye Gelirleri Kanunu, m. 102 - Emlak Vergisi Kanunu, m. 37).

III. VERGİ MEVZUATINDA VERGİ GÜVENLİĞİ İLE İLGİLİ YER ALAN DÜZENLEMELER

Vergilerin geçmişten günümüze süregelen konumu, vergilendirme ile ilgili uygulanan kuralların yazalı olma gereksinimini yaratmıştır. Diğer bir ifade ile pozitif hukuk düzenlemeleri aranmıştır. Nitekim 1982 Anayasasının, Temel Haklar ve Ödevler başlıklı ikinci kısmının, Siyasi Haklar ve Ödevler başlıklı dördüncü bölümünde bulunan 73. madde ile Vergi Ödevi düzenlenmiştir (Saban, 2016: 15).

Kendine özgü olayları konu edinen her hukuk kolu bağımsızlık kazanır. Medeni Hukuk, Ceza Hukuku, Borçlar Hukuku, Ticaret Hukuku gibi örneklendirilebilecek birçok hukuk kolu bağımsız olarak nitelendirilebilir. Ancak bahsi geçen bağımsızlık, hukukun bütünlüğü sebebiyle diğer hukuk kollarıyla sürekli ilgi ve ilişki halinde bulunmalarını engellemez. Çeşitli kanunların, yerine göre birbirlerine yaptıkları atıflar bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu husus vergi hukuku için de geçerlidir. Vergi hukuku sıklıkla diğer hukuk kollarının konusuna giren olayları ve bu olayların sonuçlarını, kendi olaylarının açıklamasında ve incelemesinde kullanır (Erginay; 1990: 11).

Bu kısımda vergi mevzuatında düzenlenen vergi güvenliği ile ilgili düzenlemelere yer verirken gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergilerdeki güvenlik önlemlerine yer verilecektir. Ayrıca, vergi alacağını güvence altına almak adına AATUHK’da düzenlenen hükümler ile uluslararası alanda vergi güvenliği ile ilgili bilgi değişimi için düzenlenen anlaşmalara yer verilecektir.

A. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Uygulanan Düzenlemeler

Konusu gelir olan vergiler Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi olarak ikiye ayrılmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler içerisinde düzenlenen vergi güvenlik

önlemleri incelenirken; ilk olarak Gelir Vergisi kapsamındaki uygulamalar, ardından Kurumlar Vergisi kapsamındaki uygulamalara değinilecektir.

1. Gelir Vergisi Kapsamındaki Vergi Güvenlik Önlemleri

Temel itibari ile gelir kavramı, ekonomi biliminin konusu içinde değerlendirilen ve içerisinde birtakım tartışmaları barındıran bir kavramdır. Zaman içerisinde bu tartışmalar vergi hukuku alanına da girmiştir. Detaylandırmadan kısaca değerlendirmek gerekirse, gelir üzerinde ileri sürülen görüşler kaynak teorisi (dar anlamda) ve net artış teorisi (geniş anlamda) olarak ikiye ayırabiliriz. Kaynak teorisine göre gelirin; üretim faktörlerinden bir veya birkaçının üretime sokulması sonucunda, sürekli olarak elde edilen değerdir. Net artış teorisine göre gelir tanımı ise; kişinin sahip olduğu değerlerde her türlü artış yaratan fazlalıklardır. Başka bir deyişle, bir kimsenin belirli bir dönem içerisinde yaptığı tüketim ile o dönem içerisinde varlığında meydana gelen artış veya azalışlardır (Mutluer ve diğerleri, 2016: 239-240).

GVK (Gelir Vergisi Kanunu) gelirin tanımından²¹ ve gelirin unsurlarının²² düzenlenmesinden, ilk altı unsurun kaynak teorisine göre yedinci unsurun ise safi artış teorisine göre düzenlenmiştir. Ancak safi artış teorisine göre düzenlenen diğer kazançlar ve iratlar bütün artışların değil, yalnızca diğer kazançlar ve iratlar kapsamında sayılan bazı safi artışların vergilendirilmesi sebebi ile safi artış teorisinin de tam olarak uygulandığı söylenemez. Bu açıdan değerlendirildiğinde, GVK kaynak teorisini büyük ölçüde benimsemiştir (Tosuner ve Arıkan; 2014: 14)

Ernst Blumenstein'in "*İktisadi Taabiyet*" olarak geliştirdiği kavram ile gelir vergisinde mükellefiyet şekilleri olan tam ve dar mükellefiyetin açıklanmasına yardımcı olabilmektedir. Gerçek kişiler, bir devletle hukuki ve iktisadi olmak üzere iki şekilde ilişkide bulunurlar. Hukuki ilişki bir kimsenin o devlet sınırları içerisinde ikamet etmesi ya da oturması olarak açıklanırken²³, iktisadi ilişki bir kimsenin o

---

²¹ **Gelirin Tanımı;** "Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tâbidir. Gelir bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır." (GVK, m.1).

²² **Gelirin Unsurları;** "Gelire giren kazanç ve iratlar şunlardır: Ticarî kazançlar, Ziraî kazançlar, Ücretler, Serbest meslek kazançları, Gayrimenkul sermaye iratları, Menkul sermaye iratları, Diğer kazanç ve iratlar." (GVK, m.2/f.1).

²³ **Türkiye'de yerleşmiş sayılan haller;** "İkametgahı Türkiye'de bulunanlar, Bir takvim yılı içinde Türkiye'de devamlı olarak altı aydan fazla oturanlar (Geçici ayrılmalar Türkiye'de oturma

devletin milli üretim sürecine katılmak suretiyle gelir elde etmesine dayalı bir ilişkidir. Eğer bir kimse devlet ile hem hukuki hem de iktisadi ilişki kuruyorsa tam mükellef olmaktadır. Öte yandan bir kimse devlet ile sadece iktisadi ilişki kuruyorsa dar mükellef olur (Özel ve Şenyüz, 1993: 13).

Türk vergi sisteminde gelir üzerinden alınan vergiler gelir vergisi ve kurumlar vergisi olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında kökeni 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Müdahaleci ekonomik akımların artması ve bununla beraber devletin fonksiyonlarının çoğalması ile birlikte o dönemlerde verimli ve esnek gelir kaynağı arayışı içine girilmiştir. Gelir vergisi ilk olarak İngiltere’de uygulanmaya başlanmış ve zamanla tüm dünyada uygulama hayata geçmiştir. Günümüzde Türkiye’de ve diğer vergi sistemlerinde en önemli vergi türlerinden biridir (Edizdoğan ve Çelikkaya; 2012: 3).

Gelir vergisi kendisine özgü avantajları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan bazıları; matrahtaki değişimlerin vergi açısından göz önünde bulundurulması mükellefin ve ailesinin durumlarına göre kişiselleştirme imkanı vermesi, kaynağına göre farklı oranlarda vergi uygulanmasına imkan tanınması matrahın kavranması, verginin uygulanması ve denetimin de diğer vergi türleri ile karşılaştırıldığında kolaylıkların bulunması sayılabilir (Akdoğan; 2008: 177).

Kısaca günümüzdeki GVK temellerine değinecek olursak, 31 Aralık 1949 tarihinde 5421 sayılı GVK kabul edilmiş ve 1 Ocak 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren kanun büyük yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Örnek olarak, kurumların vergilendirilmesinin ayrı bir kanuna bırakılması en büyük yeniliklerin arasındaydı. 1955 yılında Esnaf Vergisi kaldırılarak, küçük esnafın vergilendirilmesi GVK kapsamına dahil edilmiştir. Ardından 31 Aralık 1960 tarihli 193 sayılı GVK ile yeni düzenlemelere tabi tutulmuştur. O tarihte önemli vergi

---

*süresini kesmez.)” (GVK, m.4). **Türkiye’de yerleşmiş sayılmayan haller;** “Belli ve geçici görev veya iş için Türkiye’ye gelen iş, ilim ve fen adamları, uzmanlar, memurlar, basın ve yayın muhabirleri ve durumları bunlara benzeyen diğer kimselerle tahsil veya tedavi veya istirahat veya seyahat maksadıyla gelenler; Tutukluluk, hükümlülük veya hastalık gibi elde olmayan sebeplerle Türkiye’de alıkonulmuş veya kalmış olanlar.” (GVK, m.5).*

güvenliği kavramı olan Servet Beyanı Esasının getirilmesi ve Ortalama Kar Haddi²⁴ ile Gider Esası uygulamaları güçlendirilmiştir (Tosuner ve Arıkan; 2014: 8).

Gelir üzerinden alınan vergiler açısından, vergi idaresi beyan esasının benimsemesinden itibaren, beyanların doğruluk derecesini, GVK’nda düzenlenen ve belli şartların varlığı halinde kendilerine kanuni ölçü özelliği yüklenen vergi güvenlik önlemleri ile denetleme yoluna gidilmiştir. Yukarıda belirtilen Servet Beyanı Esasının getirilmesi ve Ortalama Kar Haddi ile Gider Esası uygulamalarına ek olarak Asgari Zirai Kazanç Esası, Asgari Zirai Vergi, Hayat Standardı Esası sayılabilir (Hoşan; 1983: 2). Ancak bu önlemler, günümüzde uygulamadan kaldırılmıştır²⁵.

Gelir vergisi unsurları üzerinden alınan vergilerde uygulanan vergi güvenlik önlemleri olarak bu kısımda sırayla Ticari Kazançlar içinde değerlendirilecek “*Talih Oyunları Salonlarından Elde Edilen Kazançlarda Asgari Vergi*” ve Gayrimenkul Sermaye İradı içerisinde değerlendirilecek “*Emsal Kira Bedeli*” değerlendirilecektir.

a) Ticari Kazançlarda Vergi Güvenliği İle İlgili Düzenlemeler (Asgari Vergi)

GVK’na göre ticari kazancın açıklaması; “*Her türlü ticari ve sınai faaliyetlerden doğan kazançlar ticari kazançtır.*” şeklinde yapılmıştır (GVK, m.37/f.1).

Ancak kanun, ticari ve sınai faaliyetle ilgili olarak herhangi bir açıklık getirmemiştir. Bununla beraber ilgili kanun maddesinin ikinci fıkrasınınca uygulamada yanılığa düşürebilecek kimi kazanç türlerinin ticari kazanç olduğunu belirtmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu koşullar altında, GVK açıkça belirtilmemesine rağmen ticari faaliyet ve sınai faaliyeti düzenleyen temel metin olarak Türk Ticaret Kanununa başvurmak gerekmektedir. Türk Ticaret Kanunu ise ticari faaliyeti

---

²⁴ Bu uygulamaya benzer olarak Katma Değer Vergisi Kanununun 56. maddesinde “*Asgari Randıman Oranları ve Birim Satış Bedelleri*” günümüzde halen varlığını sürdürmektedir. Ancak günümüzde bu uygulama kadük durumundadır.

²⁵ **Servet Beyanı Esası ve Gider Esası**; 27 Nisan 1984 Tarihli 2995 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır. **Ortalama Kar Haddi Esası**; 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren 4108 sayılı kanunun 39. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. **Asgari Zirai Kazanç Esası, Asgari Zirai Vergi, Hayat Standardı Esası**; 22 Temmuz 1998 yılında yürürlüğe giren 4369 sayılı kanunun 82. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

doğrudan olmamakla beraber “*ticari işletmeye*” bağlı şekilde doğrudan anlatmaya çalışmıştır (Uluatam; 1995: 277).

Kavramların kısaca tanımlanması gerekirse sınai faaliyet; hammaddeleri, işlenmiş veya yarı işlenmiş ürünlere dönüştürme faaliyeti şeklinde tanımlanabilir (Bilici; 2015: 15). Diğer bir ifade ile toprakta var olan bir cevherin çıkarmak ekonomik olarak onu değerlendirmek olup, bu işlem üretim olarak ifade edilir. Bu durumda, genel olarak sınai faaliyet maddeler üzerinde gerçekleştirilen fiziki ve kimyasal değişikliktir (Özel ve Şenyüz, 1993: 22). Ticari faaliyet kavramı ise, çeşitli hizmet, değer, mal, yiyecek vb. değiş tokuşu, alım satım etkinliği ile çeşitli nesnelere alınıp satılması şeklinde tanımlanmıştır (Bilici; 2015: 15).

GVK’nda ticari kazançlar tarif edilirken ortaklıklar ile ilgili olarak; “*Kollektif ortaklıklarda ortakların, adi veya eshamlı komandit ortaklıklarda komandite ortakların ortaklık karından aldıkları paylar şahsi ticari kazanç...*” olarak tanımlanmıştır²⁶ (GVK, m.37/f.3).

GVK kapsamında ticari kazanç unsuru olarak nitelendirilen gelirler ilgili olarak kanun kapsamında yürürlükte olan vergi güvenlik önlemleri GVK mükerrer 111. Maddesinde, “*Talih Oyunları Salonlarından Elde Edilen Kazançlarda Asgari Vergi*” olarak düzenlenmiştir. Talih oyunları işletmelerinde; 4108 sayılı yasanın 24. maddesi ile GVK’na eklenen mükerrer 111. maddeye göre oyun salonlarından elde edilen kazançlara getirilmiştir. Bu alanda artış gösteren vergi kayıp ve kaçaklarına karşı devlet tarafından söz konusu kaybı önlemek adına getirilen vergi güvenlik önlemdir. Yürürlüğe girdiği dönem itibari ile talih oyunlarında toplam kazanç oranında vergilendirilmeyen kazanç payının büyük olması, belirli bir limit öngörülerek vergi alacağının güvenceye alınması sağlanmıştır. GVK'nun mükerrer 111. maddesi ile verilen yetkiye dayanılarak Maliye Bakanlığının bu konuda çıkardığı 52 seri nolu Kurumlar Vergisi genel tebliğinde gerekli ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir (Demirdağ ve Kocabıyık, 1995: 27).

---

²⁶ GVK 37. maddesinin 3. fıkrasında mahfuz olarak nitelendirilen hüküm; “*Serbest meslek faaliyetinde bulunan kolektif ve adi şirketlerde ortaklar, adi komandit şirketlerde komanditeler... Bu işler dolayısıyla serbest meslek erbabı sayılırlar.*” ifade edilmiştir (GVK, m.66/f.2).

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununu uyarınca, gerçek usulde gelir vergisine tabi ticari kazanç sahipleri²⁷, talih oyunları salon işletmeciliğinde bulunması durumunda kanun ile belirtilen miktarlar nispetinde aylık olarak asgari vergi ödemekle yükümlendirilmiştir. Kanunda belirtilen tutarlar o yıl için belirlenen yeniden değerlendirme oranı ile çarpılarak tekrardan tespiti gerçekleştirilip izleyen yılda bu elde edilen tutar esas alınır. Cumhurbaşkanı bu tutarları 10 katına kadar artırmaya yetkilidir²⁸. Mükellefler, aylık dönemlerde hesaplanan bu vergi takip eden ayın 20. günü akşamına kadar gelir vergisi açısından bağlı bulunduğu vergi dairesi beyan edilmesi ve aynı süre zarfında ödemesi ile yükümlüdür. Bir önceki yıl içerisinde tahakkuku gerçekleşen bu vergiler için, mükellefler yıllık beyanname üzerinden bu faaliyete ilişkin olarak hesaplanan gelir vergisinden mahsup edebilir. Bu işlemin gerçekleşmemesi durumunda mahsup edilmeyen vergiler red veya iade yapılmaz. Söz konusu vergi ile ilgili olarak uyuşmazlık çıkması durumunda²⁹ ilgili kanun uyarınca usul ve esaslar izlenir (GVK, mük. m.111). Gelir vergisi sisteminde 1995 yılından beri varlığını sürdüren bu güvenlik önlemi talih oyunları salonlarının kapatılması ile beraber günümüzde eski etkinliğini kaybetmiş durumdadır (Şanver; 2013: 126).

b) Gayrimenkul Sermaye İradı İçerisinde Vergi Güvenliği İlgili Düzenlemeler (Emsal Kira Bedeli Esası)

Gelirin unsurları daha önce de belirtildiği üzere GVK'nun 2. maddesinde başlıklar halinde sayılmıştır. Bu başlıklar değerlendirildiğinde gelirin unsuru için üç önemli kavram ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlar; kazanç, ücret ve irattır. Kısaca değinmek gerekirse kazanç; ekonomik faktörlerden sermaye ve emeğin birlikte

---

²⁷ **Kurumlar Vergisi mükellefleri ile ilgili olarak;** “...cari vergilendirme döneminin kurumlar vergisine mahsup edilmek üzere bu maddede belirtilen esaslar çerçevesinde asgari vergi öderler.” şeklinde hükmedilmiştir (GVK, mük. m.111/f.6).

²⁸ **Bu hususta;** “...talih oyunları salonlarının bulunduğu turizm bölge, alan ve merkezleri itibariyle farklı miktarlar tespit edilmek...” şeklinde de Cumhurbaşkanı yetkisini kullanabilmektedir (GVK, mük. m.111/f.2).

²⁹ **Ortaya çıkacak vergi uyuşmazlığı ile ilgili usul;** “Yapılan incelemeler sonucunda bu madde gereğince ödenmesi gereken, geçmiş dönemlere ait asgari verginin eksik beyan edildiğinin tespit edilmesi halinde, eksik beyan edilen bu kısım için re'sen veya ikmalen asgari vergi tarh edilir ve tarh edilen bu vergiye ceza ve gecikme faizi tatbik edilir. Yıllık beyanname verme süresi geçtikten sonra bu tarhiyat, yıllık beyanname beyan edilen kazanç üzerinden hesaplanan vergiyi aşan vergi farkı için yapılır. Bir önceki dönemde ödenmesi gereken verginin yıllık beyanname mahsup edilen tutarı için ise ceza ve mahsup tarihine kadar gecikme faizi aranır.” (GVK, mük. m.111/f.5).

kullanılması sonucunda ortaya çıkan gelirdir. Ücret ise, ekonomik faktörlerden emeğin getirisi olarak tanımlanabilir. Son olarak irat kavramı ise, ekonomik faktörlerden sadece sermayenin getirisidir. Gayrimenkul sermaye iradı ve menkul sermaye iradı GVK'nda³⁰ sayılmaktadır (Mutluer ve diğerleri, 2016: 243).

Gayrimenkul kavramı ise temel itibari ile medeni kanunda düzenlenmiştir. Ancak medeni kanunda düzenlenen gayrimenkul kavramı ile GVK'nda düzenlenen gayrimenkul kavramı arasında kapsam genişliği bakımından farklar bulunmaktadır. Medeni kanun kapsamında gayrimenkul yerinde sabit olan şeyler meydana getirmektedir. GVK'nda ise, gayrimenkul ve gayrimenkul olarak tescil ettirilen diğer hakların dışında bütün gayri maddi değerleri de içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, medeni kanun gayrimenkul olarak kabul edilmeyen mallar GVK kapsamında değerlendirilebilmektedir (Tosuner ve Arıkan; 2013: 145-146).

GVK'nda 70-74. maddelerinde gayrimenkul sermaye iratları açıklanmış, usul ve esasları belirlenmiştir. Kanun kapsamında sayılan³¹; mal ve hakların sahipleri, üzerinde tasarruf edenleri, zilyedleri, irtifak ve intifa hakkı sahipleri ya da kiracı

---

³⁰ **GVK'da kullanılan Sermaye kavramıyla ilgili bir görüş olarak;** GVK'nda kullanılan sermaye kavramı, nitelik olarak uygun olmamaktadır. Çünkü sermaye; bir şahsın kendi teşebbüsünde kullandığı para, menkul veya gayrimenkul mallara denilmektedir. Gerçekte bir kimsenin başkasına bir miktar para veya bir gayrimenkul vermiş olması halinde bu değer o kimse için sermaye değil servettir. Buna karşılık bu değerleri kendi teşebbüsünde kullanan borçlu için bunlar servet değil, sermayedir (Erginay; 1990: 186).

³¹ **GVK'nda gayrimenkul olarak sayılan mal ve haklar;**

“1. Arazi, bina (Döşeli olarak kiraya verilenlerde döşeme için alınan kira bedelleri dahildir), maden suları, menba suları, madenler, taş ocakları, kum ve çakıl istihsal yerleri, tuğla ve kiremit harmanları, tuzlalar ve bunların mütemmim cüzileri ve teferruatı;

2. Voli mahalleri ve dalyanlar;

3. Gayrimenkullerin, ayrı olarak kiraya verilen mütemmim cüzileri ve teferruatı ile bilumum tesisatı demirbaş eşyası ve döşemeleri;

4. Gayrimenkul olarak tescil edilen haklar;

5. Arama, işletme ve imtiyaz hakları ve ruhsatları, ihtira beratı (İhtira beratının mucitleri veya kanunî mirasçıları tarafından kiralanmasından doğan kazançlar, serbest meslek kazancıdır.), alameti farika, marka, ticaret unvanı, her türlü teknik resim, desen, model, plan ile sinema ve televizyon filmleri, ses ve görüntü bantları, sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gibi haklar (Bu hakların kullanılmasında için gerekli malzeme ve teçhizat bedelleri de gayrimenkul sermaye iradı sayılır.);

6. Telif hakları (bu hakların, müellifleri veya bunların kanuni mirasçıları tarafından kiralanmasından doğan kazançlar, serbest meslek kazancıdır);

7. Gemi ve gemi payları (Motorlu olup olmadıklarına ve tonilatolarına bakılmaz) ile bilumum motorlu tahmil ve tahliye vasıtaları;

8. Motorlu nakil ve cer vasıtaları, her türlü motorlu araç, makine ve tesisat ile bunların eklentileri.” olarak tanımlanmıştır (GVK; m.70/f.1).

tarafından kiraya verilmesinden elde edilen iratlar gayrimenkul sermaye iradı olarak gelir vergisine tabi tutulmuştur (Akdoğan; 2008: 274).

GVK'na göre; gayrimenkul sermaye iradı elde edilebilmesi için kiraya verilen mal ve hakların şahsi mal varlığına dahil olması gerekmektedir. Kişilerin ticari veya zirai işletmesinde kayıtlı olan malların kiraya verilmesi durumunda ticari veya zirai kazanç söz konusu olup, gayrimenkul sermaye iradı olarak değerlendirilemeyecektir (Kızılot ve Taş: 2013: 239).

Gayrimenkul sermaye iradı kendi içerisinde vergi güvenlik önlemi barındırmaktadır. GVK'nun 24 Aralık 1985 tarihli resmi gazetede yayımlanan 3239 sayılı kanunun 56. maddesindeki hüküm gereğince değişen “*Emsal Kira Bedeli Esası*” düzenlemiştir. Bu hüküm gereğince kiraya verilen mal ve hakların kira bedelleri emsal kira bedelinden düşük olmayacağı ve bedelsiz olarak başkalarının kullanımına bırakılmış olan mal ve hakların emsal kira bedeli, söz konusu mal ve hakların kirası olarak değerlendirilmiştir (Akdoğan ve diğerleri; 1986: 52).

Emsal kira bedeli esasının uygulanmasında³² önemli iki kısıtastan faydalanılmaktadır. Bunlardan ilki, yetkili özel mercilerce veya mahkemelerce takdir veya tespit edilmiş kirasının olması durumunda uygulanacak oranın varlığı, ikinci kıstas ise; diğer mal ve haklarda emsal kira bedeli, bu mal ve haklarının maliyet bedelinin, bu bedel bilinmiyorsa uygulanacak VUK'nda belirtilen servetlerin değerlendirilmesi hakkındaki hükümlerine göre belli edilen değerlerinin uygulanmasıdır. İlk durumun varlığı halinde; takdir veya tespit edilmiş kira mevcut değilse VUK'na göre belirlenen vergi değerinin % 5'i kadarınca uygulanır. Eğer ikinci durumun varlığı söz konusu olması durumunda, VUK'nun servetlerin değerlendirilmesi hakkındaki hükümlerine göre belli edilen değerlerinin % 10'u kadarınca uygulanır (GVK; m.73/f.1).

---

³² **Emsal kira bedeli esasının uygulanamayacağı durumlar;**

“1. Boş kalan gayrimenkullerin muhafazaları maksadıyla bedelsiz olarak başkalarının ikametina bırakılması;

2. Binaların mal sahiplerinin usul, fîru veya kardeşlerinin ikametina tahsis edilmesi (Usul, fîru ve kardeşlerden her birinin ikametina birden fazla konut tahsis edilmiş ise bu konutların yalnız birisi hakkında emsal kira bedeli hesaplanmaz. Kardeşler evli ise eşlerden sadece biri için emsal kira bedeli hesaplanmaz.);

3. Mal sahibi ile birlikte akrabaların da aynı evde veya dairede ikamet etmesi.

4. Genel bütçeye dahil daireler ve katma bütçeli idareler, il özel idareleri ve belediyeler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan kiralamalarda.” olarak sayılmıştır (GVK; m.73/f.2).

2. Kurumlar Vergisi Kapsamındaki Vergi Güvenlik Önlemleri

Gerçek kişilerin kazanç ve iratlarının vergilendirilmesini konu alan Gelir Vergisinin uygulanması tarihsel açıdan köklü bir geçmişe sahiptir. Bununla beraber kurumlar vergisi, gerçek kişiler gibi belirli bir dönem içerisindeki ekonomik faaliyetleri neticesinde gelir elde eden kurumların toptan safi kazançları üzerinden alınan genel nitelikte objektif olan ve gelir vergisine nazaran yakın tarihte uygulama alanı bulmuş bir vergidir. Tüm bu hususlar çerçevesinde, gelir vergisi gerçek kişilerin gelirlerini, kurumlar vergisi ise genel olarak tüzel kişilerin kazançlarını³³ vergilendirilmektedir. Kurumlar vergisi açısından burada söz konusu olan tüzel kişilik özünde, ticari hedeflerini daha geniş imkanlarla geliştirmek amacı ile kişilerin iktisadi olanaklarının bir kısmını ya da tamamını birleştirmek suretiyle kurdukları ve hukuk düzeninde hak ve borçlara yetkili sayıldığı ortaklardır (Aksoy; 1996: 285).

Bir ortaklıktan alınacak verginin nihayetinde, o ortaklığı oluşturan kişilere geçeceği sonucu çıkarılırsa da, kazançların kişilerin gelir vergisi ile vergilendirilmesi olanağı varken, ayrıca bir kurumlar vergisinin konulması ilk bakışta anlamsız kalmaktadır. Ancak zaman içerisinde, özellikle sermaye şirketlerinin gelişmesi, bunların kendilerini kuran gerçek kişilerden ayrı birer kişi ve dolayısıyla ayrı birer vergi mükellefi³⁴ olarak nitelendirilmesi şeklindeki görüşleri ortaya çıkarmıştır. ABD ve birçok Avrupa ülkesinde gelir verginin beraberinde kurumlar vergisi uygulaması vardır. Türkiye'deki Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) Almanya'daki Kurumlar Vergisi Kanunu'ndan yararlanılarak Türk Vergi Sisteminde 1949 yılında yapılan vergi reformu sırasında GVK'yla beraber kabul edilmiş ve 1950 yılı takvim yılı başında yürürlüğe girmiştir (Erginay: 1990: 221-222).

Türkiye'de kurumlar vergisinin geçmişi oldukça kısa gibi gözükse de sermaye şirketlerinin vergilendirme 1950 yılı öncesindeki uygulamalarla gerçekleştiriliyordu. 1907 ve 1914 tarihlerinde yürürlüğe giren Temettü Vergisi uygulanmıştır. Ancak

---

³³ Sermaye Şirketleri, Kooperatifler, İktisadi Kamu Kuruluşları (Yabancı devletlere, yabancı kamu idare ve kuruluşlarına ait veya bağlı olup, Sermaye Şirketleri ve kooperatifler dışında kalan ticari, sınai ve zirai işletmeler, iktisadi kamu kuruluşu gibi değerlendirilir.), Dernek veya Vakıflara ait iktisadi işletmeler ve İş Ortaklıklarının kazançları Kurumlar Vergisine tabidir (KVK; m.1/f.1), (KVK; m.2/f.4).

³⁴ **Tam Mükellefiyet;** "...kanunî veya iş merkezi Türkiye'de bulunanlar, gerek Türkiye içinde gerekse Türkiye dışında elde ettikleri kazançların tamamı üzerinden vergilendirilirler." **Dar Mükellefiyet;** "...kanunî ve iş merkezlerinin her ikisi de Türkiye'de bulunmayanlar, sadece Türkiye'de elde ettikleri kazançları üzerinden vergilendirilirler." (KVK; m.3/f. 1,2).

verginin yükümlüleri arasında gerçek ve tüzel kişilik ayırımına gidilmemiştir. Bununla beraber Temettü Vergisinin uygulamada kaldığı süre zarfının büyük bir kısmında yabancıların ticarethanelerinin, gerçek ya da tüzel kişilere ait olup olmamasına bakılmaksızın, kapitülasyonlar nedeni ile temettü vergisinden muaf tutulmuştur. Yabancı kişilerin vergilendirilmesi ancak birinci dünya savaşında yürürlüğe konan yeni temettü vergisi (1914) ile sağlanabilmiştir. Diğer taraftan şirketlerin çoğunluğunun yabancılara ait olduğu göz önünde bulundurulduğunda o dönemin koşullarında ciddi anlamda şirket vergilendirmesi gerçekleştirilmiştir. Temettü Vergisi'nden sonra yürürlüğe giren Kazanç Vergisi de yine aynı şekilde kurumları, gerçek kişiler gibi kapsamına almıştır. Nihayetinde ise 1950 yılından yürürlüğe giren 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu tüzel kişilere ait iktisadi işletmeler kurumlar vergisine tabi tutulmuştur. 2006 yılına kadar yürürlükte kalan bu kanun tamamen yürürlükten kaldırılmış ve bu tarihte yerine 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu kabul edilmiştir (Edizdoğan ve Çelikkaya; 2012: 120-121).

KVK kapsamında düzenlenen vergi güvenlik önlemleri “*Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kazancı*”, “*Örtülü Sermaye*”, “*Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı*” ve son olarak ise “*Vergi Cennetleri*” bu kısımda sırasıyla incelenecektir.

a) Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kazancı

Türkiye'deki kontrol edilen yabancı kurum kazançlarının hukuksal boyutu incelemeden önce kontrol edilen yabancı kurumun tanımlanması faydalı olacaktır. Kontrol edilen yabancı kurum, kayıtlı ve kontrol eden sahiplerinin ikamet yerinden farklı bir yargı çevresinde ya da ülkede iş üreten bir kurumsal varlıktır. Kontrol edilen yabancı kurum hakkındaki yasalar, vergi mükelleflerinin yurtdışı kazançlarını belirlemek amacıyla vergi anlaşmaları ile beraber çalışmaktadır (Chen; 2019).

KVK kapsamında yabancı bir kurumun kontrol edilen kurum sayılabilmesi ile ilgili hüküm; “*Tam mükellef gerçek kişi ve kurumların doğrudan veya dolaylı olarak ayrı ayrı ya da birlikte sermayesinin, kâr payının veya oy kullanma hakkının en az %*

50'sine sahip olmak suretiyle kontrol ettikleri yurt dışı iştiraklerinin³⁵ kurum kazançları, dağıtılın veya dağıtılmasın ... Türkiye'de kurumlar vergisine tâbidir” olarak belirtilmiştir (KVK; m.7/f.1).

Diğer taraftan, kontrol edilen yabancı kurum kazancını açıklarken aktif kaynaklı gelirler, pasif kaynaklı gelirler ve üs şirket gelirleri kavramlarına kısaca değinmek gerekmektedir. Aktif kaynaklı gelirler, temelde çalışma ve emek karşılığında elde edilen gelirler olarak nitelendirilmektedir. Çoğu ülke ticari ve sınai faaliyetler ve benzeri faaliyetleri aktif kaynaklı gelir olarak kabul etmiştir. Pasif kaynaklı gelir ise; bir faaliyet olmaksızın elde edilen gelirler olarak tanımlanmıştır. Pasif kaynaklı gelirin tanımlanması için faaliyetin tespit edilmemesi sorun teşkil etmektedir. Bununla beraber her ülkenin pasif kaynaklı gelirin tanımlanması farklılık gösterebileceğinden, kontrol edilen yabancı kurum kazancının tespiti açısından her ülkenin mevzuatında bu tanıma yer verilmesi doğru olacaktır. Son olarak üs şirket gelirleri ise, hiçbir ticari faaliyeti, üretim gerçekleştirecek ya da idari işleri yürütecek personeli olmaksızın sadece hukuken kurulmuş olan şirketler tarafından elde edilen gelirleri ifade etmektedir (Sağlam; 2010: 200-202).

Kontrol edilen yabancı kurum kazançları hakkındaki hukuki düzenlemelerin dünya genelindeki uygulamalarının çoğunlukla hedef aldığı hususlar düşük oranlı vergi uygulayan yabancı ülkelerdeki iştiraklerin pasif gelirleri üzerinde durulmaktadır. Pasif gelirler özellikle patent, ticari marka, telif hakları, faizler veya diğer finansal gelirlerden elde edilen kazançlar düşük oranlardaki vergilerden yararlanmak için yurtdışına kaydırılan en kolay kar türleridir. Kontrol edilen yabancı kurumlar ile ilgili yasalar örtülü sermaye ve transfer fiyatlandırması ile ilgili yasalardan farklı olarak, çok uluslu şirketlerin, komple şirket yapısının tamamından ziyade, çok uluslu şirketin yapısının kar değiştirmesi düşünülerek tasarlanmıştır (Prettl; 2018: 1-2).

---

³⁵ **Yurt dışı iştiraki kavramıyla ilgili bir görüş olarak;** KVK ilgili maddesi kapsamında ve 1 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği kapsamında kullanılan ifade “yurt dışı iştiraki” olarak geçmektedir. Türkiye’deki düzenlemeler incelendiğinde iştirak ifadesi bir işletmenin %10-%50 arasında pay sahibi olunması halinde kullanılması gerektiği yönündedir. KVK geçen “...sermayesinin, kâr payının veya oy kullanma hakkının en az % 50'sine sahip olmak...” ifadesi baz alındığında bir işletmenin %50 üzerinde pay sahibi olması “bağlı işletme” ifadesinin kullanılmasını gerektirir (Gedik; 2011: 90-91).

KVK kapsamında yurtdışı iştirakin kurum kazancının Türkiye’de kurumlar vergisine tabi tutulabilmesine ilişkin şartlar;

“a) İştirakin toplam gayrisafi hasılatının % 25 veya fazlasının faaliyet ile orantılı sermaye, organizasyon ve eleman istihdamı suretiyle yürütülen ticarî, ziraî veya serbest meslek faaliyeti dışındaki faiz, kâr payı, kira, lisans ücreti, menkul kıymet satış geliri gibi pasif nitelikli gelirlerden oluşması.

b) Yurt dışındaki iştirakin ticarî bilânço kârı üzerinden % 10'dan az oranda gelir ve kurumlar vergisi benzeri toplam vergi yükü taşınması.

c) Yurt dışında kurulu iştirakin ilgili yıldaki toplam gayrisafi hasılatının 100.000 TL karşılığı yabancı parayı geçmesi” olarak düzenlenmiştir.

Günümüzde hızla ilerlemekte olan ve bununla beraber gelişmekte olan ekonomik anlamda küreselleşme olgusuyla karşı karşıyayız. Ülkeler arasındaki ekonomik sınırların kalkması sermaye hareketlerinin hiç olmadığı kadar küresel ölçekte dolaşımı, ülke piyasalarının birbirine eklenmesi ve yeryüzünün tek bir pazar haline gelmesi küreselleşme olgusunun bir neticesidir (Güvenç; 1998: 19). Teknolojik gelişmelerin ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği avantajları vergi hasılatına tehdit oluşturacak şekilde kullanımını önlemek amacıyla düzenlenen kontrol edilen yabancı kurum kazancı hükümleri KVK’nda yer alan önemli vergi güvenliği önlemidir.

b) Örtülü Sermaye

Türk Ticaret Kanunu’nun ortakların istemleri başlığı altında; “...faaliyet dönemi sonunda gerçekleşen kârdan kendisine düşen payı, şirkete ödünç olarak verdiği paranın ve kararlaştırılmışsa koyduğu sermayenin faizlerini, şirket sözleşmesi gereğince hak ettiği ücreti; kanuna veya şirket sözleşmesine göre yılsonu bilançosu çıkarılmamışsa çıkarılmasını, bilançoda kâr payı saptanmamışsa saptanmasını ve alacaklarını isteme...” gibi hakları ortaklar tarafından şirketten isteyebileceği hükmedilmiştir (Türk Ticaret Kanunu; m.228/f.1). Bu hüküm kapsamında geçen haklar içerisinde sayılan, şirkete ödünç olarak verilen paranın karşılığında faiz istemi, kimi durumlarda matrahı aşındırmaya yönelik muvazaalı

işlemler amacıyla ileri sürülmektedir. KVK bu gibi durumların önüne geçmek amacıyla örtülü sermaye önlemi hayata geçirilmiştir.

Temel olarak örtülü sermaye kavramı, kurumların kazançlarını bu tür vergi peçelemesiyle ve muvazaalı işlemler vasıtasıyla saklayarak, vergi matrahını aşındırmayı hedefleyen işlemleri önüne geçmek amacıyla getirilmiştir. Örtülü sermaye kavramının üzerinde durduğu husus şirketlerin finansman ihtiyacı ve bunu giderme yöntemleri ile ilgili ortaya çıkan borçlanmalardır. KVK'nda örtülü sermaye saydığı bu borçlanmalar için ödenen ya da hesaplanan faizlerin kurum kazancından indirilemeyeceği hükme bağlanmıştır (Göller; 2012: 153)

Bu bağlamda KVK'na göre; *“Kurumların, ortaklarından veya ortaklarla ilişkili olan kişilerden doğrudan veya dolaylı olarak temin ederek işletmede kullandıkları borçların, hesap dönemi içinde herhangi bir tarihte kurumun öz sermayesinin üç katını aşan kısmı, ilgili hesap dönemi için örtülü sermaye³⁶ sayılır.”* hükmü ile örtülü sermaye kanun kapsamında tanımlanmıştır (KVK; m.12/f.1). Bu hükümle, kurum kazancının noksan gösterilmesinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Yoksa kurumun iç sermayesinin dış sermaye gibi gösterilerek, ödenen ya da ödenmiş gibi gösterilen faizlerin gider olarak muhasebeleştirilmesi ile matrahtan indirilmesi mümkün olabilecektir (Tosuner ve Arıkan; 2014: 294-295).

Aynı maddenin devamında, ortak veya ortakla ilişkili kişi sayılan banka veya benzeri kredi kurumlarından yapılan borçlanmalar ilgili olarak; *“Yukarıda belirtilen karşılaştırma sırasında, sadece ilişkili şirketlere finansman temin eden kredi şirketlerinden yapılan borçlanmalar hariç olmak üzere, ana faaliyet konusuna uygun olarak faaliyette bulunan ve ortak veya ortakla ilişkili kişi sayılan banka veya benzeri kredi kurumlarından yapılan borçlanmalar % 50 oranında dikkate alınır.”* hükmü ile açıklık getirilmiştir (KVK; m.12/f.2).

---

³⁶ **KVK'na göre örtülü sermaye sayılmayan borçlanmalar;** *“Kurumların ortaklarının veya ortaklarla ilişkili kişilerin sağladığı gayrinakdi teminatlar karşılığında üçüncü kişilerden yapılan borçlanmalar. Kurumların iştiraklerinin, ortaklarının veya ortaklarla ilişkili kişilerin, banka ve finans kurumlarından ya da sermaye piyasalarından temin ederek aynı şartlarla kısmen veya tamamen kullandığı borçlanmalar. 5411 sayılı Bankacılık Kanununa göre faaliyette bulunan bankalar tarafından yapılan borçlanmalar. 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu kapsamında faaliyet gösteren finansal kiralama şirketleri, 90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kapsamında faaliyet gösteren finansman ve faktoring şirketleri ile ipotek finansman kuruluşlarının bu faaliyetleriyle ilgili olarak ortak veya ortakla ilişkili kişi sayılan bankalardan yaptıkları borçlanmalar.”* (KVK; m.12/f.6)

Örtülü sermaye hükmünün uygulanması için kanun maddesinde ortaklıkla ilişkili kişi ve öz sermaye tanımlamalarına da yer verilmiştir. Bu bağlamda ortaklıkla ilişkili kişi; “...ortağın doğrudan veya dolaylı olarak en az % 10 oranında ortağı olduğu veya en az bu oranda oy veya kâr payı hakkına sahip olduğu bir kurumu ya da doğrudan veya dolaylı olarak, ortağın veya ortakla ilişkili bu kurumun sermayesinin, oy veya kâr payı hakkına sahip hisselerinin en az % 10'unu elinde bulunduran bir gerçek kişi veya kurumu...” şeklinde tanımlanmıştır. Öz sermaye ile ilgili olarak ise; “...kurumun Vergi Usul Kanunu uyarınca tespit edilmiş hesap dönemi başındaki öz sermayesini...” olarak ifade edilmiştir (KVK; m.12/f.3)

c) Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı

Bir işletme yeni bir pazara girdikten sonra, genellikle yeni iş faaliyetinin alacağı forma ilişkin çeşitli seçeneklerle karşı karşıya kalır. Bu seçenekler arasında doğrudan ihracat, yerel temsilcilik veya şube kurulması; tamamen veya büyük ölçüde sahip olunan ve kontrol edilen bir bağlı kuruluşun kurulması veya satın alınması yer almaktadır (Cooper vd.; 2016: 2).

Uluslararası sermaye akışı yaratan bu girişim doğrudan yabancı sermaye yatırımı olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının en önemli özelliklerinden biri, bunların yalnızca “*tabi*” şirketin mülkiyetini kısmen veya tamamen elinde bulundurmakla kalmamaları, aynı zamanda onların yönetimini de ellerinde bulundurmalarıdır. Tabi şirket ise genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret unvanı ve diğer kolaylıklardan yararlanma ayrıcalıklarına sahiptir. Karşılığında ise kazanılan karlar, kısmen veya tamamen ana şirkete kalır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları çerçevesinde gerçekleşen bu döngüde, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten oluşum çok uluslu şirket olarak tanımlanır (Seyidoğlu, 2003: 731). Çok uluslu şirketler özellikle dünya pazarı için üretim yaparlar ve gelişme stratejilerini ülke bazında değil, dünya çapında saptarlar. Bu açıdan faaliyette buldukları ülkeler ile çıkarlarının daima uyuşacağı beklenemez (İşgüden ve Turanlı, 1992: 62)

Çok uluslu şirketlerin farklı ülkelerde bulunan kolları arasında mal ya da hizmet alımları normal olarak değerlendirilebilir. Fakat alışılmadık karşılanan durum bahsi geçen alımlarda uygulanan fiyatın serbest piyasada uygulanandan farklı

olmasıdır. Şöyle ki, bazı şirketler, vergi oranlarının yüksek olduğu ülkelerdeki tabi şirketlerine, piyasa fiyatının üzerinde bir fiyatla satmak ya da piyasa fiyatının altında mal almak suretiyle bu şirketlerin vergiye tabi kazançlarında düşüşe sebep olabilirler. Bu tür transfer fiyatlandırması politikası, özellikle çok uluslu şirketlerle, tabi şirketlerin bulunduğu devletler ile önemli sorunlara yol açabilmektedir (Pehlivan ve Öz, 2015: 137).

Transfer fiyatlandırması esasen bir vergi kaçırma olayını açıklamak için kullanılan bir kavram değildir. Transfer fiyatlandırması, bağlı şirketler arasında belirlenen bir fiyatlandırma sistemidir. Söz konusu çok uluslu şirketler arasındaki transferlerde uygulanacak fiyat tespitinin bir ekonomik gereklilik olduğu aşikardır. Çok uluslu şirketlerin küresel uzantılarının çoğalması, yani büyümeleri ve birleşmeleri dikkatlerin bu konu üzerlerine çekilmesine neden olmuştur. Mevzuyu vergi idarelerinin takibe almasına ve araştırmasına yol açan etken ise, bu sistemin yanıltıcı amaçlarla kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Şirketler arasındaki fiyatın, vergi kaçırma amacı ile değiştirilmesi halinde devletler ciddi gelir kayıpları ile karşı karşıya kalacaktır (İnce, 2008: 22-23).

KVK’nda transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı hakkında hükümler düzenlemiş ve devletin gelir kaybını önlemek amacıyla vergi güvenlik önlemi olarak işlevini üstlenmiştir. Tanım olarak “*Kurumlar, ilişkili kişilerle³⁷ emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım ya da satımında bulunursa, kazanç tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış sayılır. Alım, satım, imalat ve inşaat işlemleri, kiralama ve kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması ve verilmesi, ikramiye, ücret ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemler her hal ve şartta*

---

³⁷ **KVK’nda ilişkili kişi olarak sayılan durumlar;** “*kurumların kendi ortakları, kurumların veya ortaklarının ilgili bulunduğu gerçek kişi veya kurum ile idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunduğu ya da nüfuzu altında bulundurduğu gerçek kişi veya kurumları ifade eder. Ortakların eşleri, ortakların veya eşlerinin üstsoy ve altsoy ile üçüncü derece dahil yansoy hısımları ve kayın hısımları da ilişkili kişi sayılır. Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle ilan edilen ülkelerde veya bölgelerde bulunan kişilerle yapılmış tüm işlemler, ilişkili kişilerle yapılmış sayılır. İlişkinin doğrudan veya dolaylı olarak ortaklık kanalıyla olduğu durumların örtülü kazanç dağıtımı kapsamında sayılması için en az %10 oranında ortaklık, oy veya kâr payı hakkının olması şartı aranır. Ortaklık ilişkisi olmadan doğrudan veya dolaylı olarak en az %10 oranında oy veya kâr payı hakkının olduğu durumlarda da taraflar ilişkili kişi sayılır. İlişkili kişiler açısından bu oranlar topluca dikkate alınır.*” (KVK, m.13/f.2).

mal veya hizmet alım ya da satımı olarak değerlendirilir.” açıklanmıştır (KVK, m.13/f.1).

Ayrıca kanunda bahsi geçen aykırılığını tespitinde önem arz eden, emsale uygunluk ilkesi³⁸ ise; “...ilişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanan fiyat veya bedelin, aralarında böyle bir ilişkinin bulunmaması durumunda oluşacak fiyat veya bedele uygun olmasını ifade eder. Emsallere uygunluk ilkesi doğrultusunda tespit edilen fiyat veya bedellere ilişkin hesaplamalara ait kayıt, cetvel ve belgelerin ispat edici kâğıtlar olarak saklanması zorunludur.” Hükümü ile açıklanmıştır (KVK, m.13/f.3).

d) Vergi Cennetleri

Yabancı sermayeyi kendilerine çekmeye istekli ülkeler, yabancı yatırımcıların kazandıkları gelirleri üzerindeki vergileri en aza indirmek konusunda ciddi uluslararası baskıyla karşı karşıyalardır. Her ülke bu şekilde yatırım çekme konusunda istekli değildir çünkü söz konusu yatırımlar üzerinden kazanılan gelire uygulanacak düşük vergiler, istenmeyen politik ödünlerinde yolunu açmaktadır. Vergi cenneti olarak adlandırılan ülkeler çok düşük vergi oranlarına ve yabancı yatırımcılara hitap etmek için tasarlanmış diğer vergi niteliklerine sahip yerlerdir (Dharmapala ve Hines, 2009: 1). Aynı zamanda yatırımcıları çekmek adına bilgi

---

³⁸ **KVK’unda emsale uygun olup olmadığı konusunda belirlenen yöntemler:**

“Karşılaştırılabilir fiyat yöntemi: Bir mükellefin uygulayacağı emsallere uygun satış fiyatının, karşılaştırılabilir mal veya hizmet alım ya da satımında bulunan ve aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilerin birbirleriyle yaptıkları işlemlerde uygulayacağı piyasa fiyatı ile karşılaştırılarak tespit edilmesini ifade eder.

Maliyet artı yöntemi: Emsallere uygun fiyatın, ilgili mal veya hizmet maliyetlerinin makul bir brüt kâr oranı kadar artırılması suretiyle hesaplanmasını ifade eder.

Yeniden satış fiyatı yöntemi: Emsallere uygun fiyatın, işlem konusu mal veya hizmetlerin aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilere yeniden satılması halinde uygulanacak fiyattan, makul bir brüt satış kârı düşülerek hesaplanmasını ifade eder.

İşlemsel kar yöntemleri: Emsallere uygun fiyat veya bedelin tespitinde, ilişkili kişiler arasındaki işlemde doğan kârı esas alan yöntemleri ifade eder. Bu yöntemler, işleme dayalı net kâr marjı yöntemi ve kâr bölüşüm yöntemidir. İşleme dayalı net kâr marjı yöntemi, mükellefin kontrol altındaki bir işlemde; maliyetler, satışlar veya varlıklar gibi ilgili ve uygun bir temele dayanarak tespit ettiği net kâr marjının incelenmesi esasına dayanır. Kâr bölüşüm yöntemi, ilişkili kişilerin bir veya daha fazla sayıdaki kontrol altındaki işlemlere ilişkin toplam faaliyet kârı ya da zararının, üstlendikleri işlevler ve yükledikleri riskler nispetinde ilişkili kişiler arasında emsallere uygun olarak bölüştürülmesi esasına dayanır.

Emsallere uygun fiyata yukarıdaki yöntemlerden herhangi birisi ile ulaşma olanağı yoksa mükellef, işlemin niteliğine uygun olarak kendi belirleyeceği bir yöntemi de kullanabilir.” (KVK, m.13/f.4).

paylaşımı konusunda katı bir banka sistemine de sahip olmaları vergi cennetlerinin cezbedici özellikler arasındadır (Bishop, 2011: 375).

Vergi Cennetleri, zararlı vergi rekabeti ve tercihli vergi rejimi uygulamalarının neticesinde ortaya çıkmış bir kavramdır. Vergi cennetlerinin bu iki kavramdan bağımsız olarak değerlendirilmesi doğru olmayacaktır (Pehlivan ve Öz, 2015: 125). Kamu hizmetlerini hiçbir vergiye ihtiyaç duymadan veya nominal gelir vergisiyle finanse edebilen ve ikamet ettikleri ülkede vergiden kaçmak için yerleşik olmayan kişiler tarafından kullanılacak yerler olarak kendilerini sunan ülkeler ve diğer yandan da gelir vergisinden önemli gelir elde eden ancak vergi sistemi zararlı vergi rekabeti oluşturan özelliklere sahip ülkeler arasında ayrıma gidilebilmektedir (OECD, 1998: 20).

OECD'nin 1998 yılında hazırladığı "*Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*" adlı raporda, bir ülkenin vergi cenneti olarak değerlendirilmesinde baz alınacak dört ölçüt belirlenmiştir. Buna göre, düşük oranda vergi uygulanması veya hiç vergi alınmaması, yabancı ülkelerin vergi idareleri ile mali bilgilerin paylaşımına kaçınılması, vergi düzenlemelerinin ve idari uygulamalarının şeffaf olmaması ve fiilen faaliyette bulunulmamasına imkan tanınması gibi kriterler bir ülkenin vergi cenneti olarak değerlendirilmesinde aranacak göstergeler olacaktır. Fakat 2000 yılında OECD tarafından zararlı vergi rekabeti ile ilgili "*Towards Global Tax Co-Operation: Progress in Identifying and Eliminating Harmful Tax Practices*" isimli ikinci bir rapor yayınlanmıştır. Bu raporda ise, bir ülkenin vergi cenneti olarak nitelendirilmesinde kullanılacak kriterlerden "*düşük oranda vergi uygulanması veya hiç vergi alınmaması*" ile "*fiili faaliyette bulunulmaması*" ölçütleri kaldırılmıştır (Karasu, 2008: 77).

Öte yandan son dönemlerde uluslararası alanda vergi zemini önemli değişiklikler geçirmiştir. G20 Liderlerinin politik desteği ile uluslararası topluluk, vergi konularında şeffaflığı ve bilgi alışverişini artırmak bununla beraber Matrah Aşındırması ve Kar Aktarımı (Base Erosion and Profit Shifting – BEPS) için fırsatlar yaratan uluslararası vergi sisteminin zayıflıklarını gidermek için ortak harekete geçmiştir. Vergi alanındaki uluslararası kabul görmüş şeffaflık ve bilgi alışverişini, banka gizliliği dönemine son vermiştir. Halen katılan 130'dan fazla ülke ve yargı yetkisine sahip olan Küresel Vergi Amaçlı Şeffaflık ve Bilgi Değişimi Küresel

Forumunu (The Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes), 2009 yılında kurulmasından bu yana uluslararası şeffaflık standartlarının tutarlı ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır (OECD, 2017: 9).

Türk vergi sisteminde ise vergi cennetlerine karşı vergi güvenliğini sağlamaya yönelik KVK kapsamında Dar Mükellefiyette Vergi Kesintisi başlığı altında; *“Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Cumhurbaşkanınca ilan edilen ülkelerde yerleşik olan veya faaliyette bulunan kurumlara (tam mükellef kurumların bu nitelikteki ülkelerde bulunan iş yerleri dahil) nakden veya hesaben yapılan veya tahakkuk ettirilen her türlü ödemeler üzerinden, bu ödemelerin verginin konusuna girip girmediğine veya ödeme yapılan kurumun mükellef olup olmadığına bakılmaksızın % 30 oranında vergi kesintisi³⁹ yapılır.”* hükmü getirilmiştir (KVK, m.30/f.7).

Yine aynı madde gereğince kesinti oranıyla ilgili olarak, *“Emsaline uygun fiyatlarla satın alınan mal ve iştirak hisseleri için yapılan ödemeler, emsaline uygun fiyatlarla deniz ve hava ulaştırma araçlarının kiralanması için yapılan ödemeler ile yapılan işin tamamlanabilmesi bakımından zorunluluk arz eden geçiş ücreti, liman ücreti gibi ödemeler üzerinden yapılacak kesinti oranını; her bir ödeme türü, faaliyet konusu ya da sektör itibarıyla ayrı ayrı belirlemeye, sifıra kadar indirmeye veya kanunî seviyesine kadar getirmeye Cumhurbaşkanı yetkilidir.”* düzenlemesi ile usul belirlenmiştir (KVK, m.30/f.7-a).

B. Harcama Üzerinden Alınan Vergilerde Uygulanan Düzenlemeler

Harcama vergilerinin konusunu; üretilen, tüketilen, satılan mal ve hizmetler ya da çeşitli muameleler (iktisadi ya da hukuki muamele) üzerinden alınması oluşturur. Bu vergiler uygulamada gider, tüketim, istihsal, muamele vergisi gibi isimlerle de anılmaktadır. Türk vergi sisteminde harcama üzerinden alınan vergiler dörtlü sınıflandırmaya tabi tutulur. Bunlar Genel Tüketim niteliğinde (Katma Değer Vergisi

---

³⁹ **Vergi kesintisinin yapılamayacağı durumlar;** *“Yurtdışındaki finans kuruluşlarından temin edilen borçlanmalara ilişkin ana para, faiz ve kâr payı ödemeleri ile sigorta ve reasürans ödemeleri üzerinden bu fıkra uyarınca vergi kesintisi yapılmaz. Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunlarına göre ayrıca vergi kesintisine tâbi tutulmaz.”* (KVK, m.30/f.7-b,c)

- KDV, Gümrük Vergisi), Özel Tüketim niteliğinde (Özel Tüketim vergisi – ÖTV, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Özel İletişim Vergisi... vb.), Kamunun hizmet ya da mal satışı karşılığında alınan (Harçlar, Değerli Kağıt Vergileri) ve son olarak çeşitli işlemler üzerinden alınan (Damga Vergisi) vergiler olarak sınıflandırılır (Bilici, 2015: 127,128).

1. Katma Değer Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Önlemleri

Türkiye’de harcama vergilerinin tarihsel gelişimi değerlendirildiğinde ilk olarak aşar vergisinin kaldırılmasının ardından ortaya çıkan kaynak kaybını telafi etmek amacıyla 1926 yılında 735 sayılı kanun ile “*Umumî İstihlâk Vergisi*” adıyla yürürlüğe girmiştir. Bu vergi savaş yıllarında Almanya’da (umsatzsteuer) ve Fransa’da (taxe sur le chiffre d’affaires) konulmuş satış vergileri örnek alınmıştır. Ancak uygulamada yaşanan bazı aksaklıklar nedeniyle kaldırılarak yerine bir yıl sonra 1927 yılında 1039 sayılı kanun ile “*Muamele Vergisi*” konulmuştur (Bulutoğlu, 1971: 434). Muamele vergisi 1956 yılında 6082 sayılı kanun ile yerini “*istihsal vergisi*” almıştır (Mutluer ve diğerleri, 2016: 254).

Harcamaların vergilendirilmesi iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlar, ya belli bir mal grubunu üzerinde yoğunlaşan özel satış vergileri ya da tüm mal ve satışı hedefleyen genel satış vergileridir. Genel satış vergileri ise, toplu (üretimden tüketime zincirin tek halkasında) ve yayılı (üretimden tüketime zincirin tüm aşamalarında) olarak değerlendirilir. Yayılı satış vergilerinin ise en çok bilinen iki örneği ise ciro vergisi ve KDV’dir. Birinci dünya savaşından itibaren çeşitli ülkelerde yaygın olarak uygulanan ciro vergisi üretimden başlayarak, toptan ve perakende satış aşamalarında her el değişimi vergilendirip, bu esnada önceki aşamada alınmış vergiyi düşme imkânı vermemektedir. 1954 yılında Fransa ciro vergisine bir alternatif olan KDV’yi yürürlüğe sokmuştur. Uygulamaya girdikten sonra KDV birçok ülkeyi etkilemiş ve 1967 yılın Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun ortak harcama vergisi olarak kabul edilmiş ve tüm dünyada uygulaması yayılmıştır (Uluatam, 1995: 405-406).

Türkiye'ye dönecek olursak, 1985 yılında Gider Vergileri Kanunu yerini 3085 sayılı kanunu ile Katma Değer Vergisi Kanunu'na (KDVK) bırakmış⁴⁰ böylece tüm dünyaca kabul görmüş uygulama Türkiye'de hayata geçmiştir (Mutluer ve diğerleri, 2016: 254).

a) Tevkifat Uygulaması

KDV tevkifat⁴¹ uygulamasının niteliği ile ilgili olarak, teslim ya da hizmet bedeli üzerinden hesaplanan verginin, teslim ya da hizmeti yapanlar tarafından değil bu işlemlere muhatap olanlar tarafından kısmen ya da tamamen vergi sorumlusu sıfatıyla beyan edilip ödenmesidir. "*Tam tevkifat*" işlem bedeli üzerinden hesaplanan verginin tamamının işleme muhatap olan alıcılar tarafından beyan edilip ödenmesi; "*kısmi tevkifat*" ise hesaplanan verginin Hazine ve Maliye Bakanlığınca belirlenen kısmının, işleme muhatap olan alıcılar tarafından, diğer kısmının ise işlemi (teslim veya hizmeti) yapan tarafından beyan edilip ödenmesidir (KDV Genel Tebliği Seri No: 117).

KDV'de tevkifat uygulaması geniş bir mükellef skalasını ilgilendiren bir konu olması bakımından kritik öneme sahiptir. Tevkifat uygulamasıyla beraber aslında temel olarak verginin zamanında ve eksiksiz olarak Hazine'ye aktarılmasını sağlamak hedeflenmiştir. 1985 yılından bu yana incelendiğinde, tevkifat uygulaması 1996 yılına kadar tam tevkifat ile sınırlı kalmıştır. Fakat daha sonra tam tevkifatla sınırlı kalmayarak kapsamını ve sınırlarını zaman içerisinde genişletmiştir (Yeniçeri ve Avcı, 2016: 31). KDVK tevkifat uygulamasına dayanak olarak; "Mükellefin Türkiye içinde ikametgâhının, işyerinin, kanunî merkezi ve iş merkezinin bulunmaması hallerinde ve gerekli görülen diğer hallerde Maliye Bakanlığı, vergi alacağının emniyet altına alınması amacıyla, vergiye tabi işlemlere taraf olanları verginin ödenmesinden sorumlu tutabilir. Şu kadar ki Türkiye'de ikametgâhı, işyeri kanuni merkezi ve iş merkezi bulunmayanlar tarafından katma değer vergisi

---

⁴⁰ 01.01.1985 tarihinden itibaren 8 adet vergi yürürlükten kaldırılmıştır. Bu vergiler; Dâhilde Alınan İstihsal Vergisi, İthalden Alınan İstihsal Vergisi, Nakliyat Vergisi, PTT Hizmetleri Vergisi, İlan ve Reklam Vergisi, İşletme Vergisi, Spor Toto Vergisi ve son olarak Şeker İstiklak Vergisi şeklindedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 201).

⁴¹ Tevkifat uygulaması KDV'ne özgü bir uygulama olmayıp Gelir Vergisi (GVK m.94), Kurumlar vergisi (KVK, m.15,30), ÖTV (ÖTV Genel Tebliği Seri No: 34) gibi birçok vergi türünde vergi güvenliğini sağlamak amacıyla vergi sorumlularının yükümlülüğü ile uygulama alanı bulmuştur.

mükellefi olmayan gerçek kişilere elektronik ortamda sunulan hizmetlere ilişkin katma değer vergisi, bu hizmeti sunanlar tarafından beyan edilip ödenir. Maliye Bakanlığı elektronik ortamda sunulan hizmetlerin kapsamı ile uygulamaya ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir.” hükmü baz alınmaktadır (KDVK, m.9/f.1).

Uygulama gereği tevkifat yapmaya mecbur kılınan kimse asıl mükellef olmadığından dolayı vergi kaçırmasında herhangi bir menfaati bulunmamaktadır. Tam tersine böyle bir durum kalındığında, sorumluluğu söz konusu olduğundan ceza ile karşılaşılacaktır. Tevkifat uygulamasında sorumlu tutulan kişinin, verginin tam olarak kesilip ödenmesinde yaptığı ödemeleri gider olarak gösterebilmesi bakımından menfaatine de olacaktır. Böylece, tevkifat uygulamasından sorumlu tutulan kişinin çıkarı da olacağı için sistem vergi kaçırmaya mani olabilmektedir ve vergi güvenliğini sağlamış olacaktır (Kılıç, 2008: 45).

b) Emsal Bedel Uygulaması

KDVK kapsamında vergi güvenliğini sağlamaya yönelik bir diğer uygulama ise Emsal Bedeli ve Emsal Ücreti uygulamasıdır. Emsal Bedeli ve Emsal Ücreti ile ilgili hesaplanacak tutarlar uygulanan usul hükümleri VUK’na tespit edilecektir (KDVK, m.27/f.3).

Kanun hükümlerince Emsal Bedeli ve Emsal Ücreti; “*Bedeli bulunmayan veya bilinmeyen işlemler ile bedelin mal, menfaat, hizmet gibi paradan başka değerler olması halinde matrah işlemin mahiyetine göre emsal bedeli veya emsal ücretidir.*” şeklinde tanımlanmaktadır (KDVK, m.27/f.1). Uygulamada; “*Bedelin emsal bedeline veya emsal ücretine göre açık bir şekilde düşük olduğu ve bu düşüklüğün mükellefçe haklı bir sebeple açıklanamadığı hallerde de, matrah olarak emsal bedeli veya emsal ücreti esas alınır.*” şeklinde öngörülmüştür (KDVK, m.27/f.1).

2. Gümrük Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Önlemleri

Gümrük Vergisi konu olarak, Türkiye'ye ithal edilen eşyaları kapsamaktadır. Bir malın ithalinin gerçekleşmesi, gümrük hattını geçmesi anlamına gelmektedir. serbest liman, serbest bölge ve mahallelerle, gümrüklenmiş eşyaya mahsus sundurma ve antrepolar eşyanın konulmasına izin verilmiş yerler ve araçlar gümrük hattı

dışında sayılır (Bilici, 2015:158). Gümrük Vergisi VUK kapsamı içerisinde bulunmamaktadır. Yapısı gereğince “*çerçeve kanun*” niteliğinde olan gümrük kanununda usul ve hükümleri belirtilmiştir. Bu nedenle diğer belgeler açısından geçerli olan ve VUK kapsamında yer alan genel hükümler gümrük vergisi açısından da geçerlidir (Kızılot ve Taş, 2013: 330).

Gümrük vergileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinden itibaren uygulamada olan bir vergi çeşididir. Daha önceleri gümrükler, hem devletin egemenlik sınırları içinde girip çıkan mal hareketlerinden, hem de imparatorluk içindeki ticaret merkezleri arasındaki mal hareketlerinden alınmaktaydı. Gümrükten İmparatorluğa giren mallardan alınan vergilere “*amediyeye*”, çıkan mallardan alınan vergilere “*reftiye*”, transit geçen mallardan alınan vergilere “*müruriye*” denilmektedir. Son olarak, İmparatorluk içerisinde emtianın yer değiştirmesinden alınan vergide “*mastariye*” olarak adlandırılıyordu (Bulutoğlu, 1971: 573).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına rağmen, 1916 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun yaptığı kapitülasyon anlaşması gereğince ilk gümrük tarife belirlemesi 1929 yılında gerçekleşmiştir. 1929 yılında 1499 sayılı “*Gümrük Giriş Tarife Kanunu*” kabul edilmiştir. 1949 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) hedefleri ve düzenlemeleri de dikkate alınarak yeni bir gümrük kanunu yürürlüğe girmiştir. 1955 yılında milletlerarası sınıflandırmadaki değişiklikler baz alınarak tarifede gözden geçirmeler olmuştur ve izleyen yıllarda çeşitli pozisyon ve oranlarda değişiklikler meydana gelmiştir. 1972 yılında 1615 sayılı gümrük kanunu ile yeni değişikliklere gidilmiştir. 1989 yılında ise gümrük giriş tarife cetvelinin, gümrük işbirliği Konseyi hazırlanan “*Armonize Sistem Tarife Cetveli*”ne uygun olarak hazırlanarak önemli bir adım atmıştır (Uluatam, 1995: 454). 1996 tarihinde Gümrük Birliği uygulamaları gümrüklerimizde başlatılmıştır. 1999 yılında ise günümüzde de geçerliliği olan 4458 sayılı gümrük kanunu kabul ederek Avrupa Birliği'nin “*Gümrük Kodu*” yeni gümrük kanunumuzda büyük ölçüde aktarılmıştır.

a) Anti-Dumping Uygulamaları

Gümrük kanunu ve dolayısıyla gümrük vergilerinin şekillenmesinde uluslararası örgütlerin ve antlaşmaların önemli rolü vardır. Dolaylı da olsa vergi

güvenliği ile ilgili olarak temeli GATT tarafından 1986 yılında⁴² atılan ancak 1994'te "VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma" dayanak olan bir uygulama olarak Anti-Damping Vergisi'nden söz etmek gerekmektedir. Bir firma, normalde kendi iç pazarında talep ettiği fiyattan daha düşük bir fiyata bir ürünü ihraç ederse veya tam üretim maliyetini karşılamayan bir fiyattan satıyorsa, ürünün "damping" olduğu söylenir. Fiyat ayrımcılığının bir alt bölümü olarak ve üçüncü derece fiyat ayrımcılığı şeklinde sınıflandırılır. Konuyla ilgili görüşler ise bu tür bir uygulamanın haksız rekabet teşkil edip etmediğine göre farklılık gösterir, ancak birçok hükümet yerel sanayiye korumak için dampinge karşı eylemde bulunur (Johnson, 1992).

Dünya Ticaret Örgütünün kuralları, tüm üye ülkelere, kendi sanayilerini yabancı ihracatçıların "haksız" ticaret uygulamalarına karşı korumaları için gerekli önlemleri alma hakkı tanımaktadır. Dampingli ihracat ise, sözü geçen haksız ticaret uygulamalarındadır. Eğer ithalatçı ülke, yürüttüğü anti-damping soruşturması neticesinde, bir ürün ithalatının dampingli olduğunu ve bu dampingli ürün ithalatının, ithal ürünle aynı özellikleri taşıyan ürünün yerel üreticilerine zarar veya zarar tehdidi arz ettiğini ya da bir üretim dalının kurulmasını fiziki olarak geciktirdiğini belirlerse, söz konusu ithalata anti-damping vergisi veya fiyat taahhüdü şeklinde anti-damping önlemleri uygulayabilir (International Trade Centre UNCTAD/WTO).

Bu uygulama doğrudan bir vergi güvelik önlemi olarak görülmesi de yapısı itibariyle yerli üreticiyi koruması dolayısıyla üretimin azalmadan güven içerisinde devamı bir açıdan devletin bu sayede vergi gelirini muhafaza etmesi anlamına da gelmektedir. Üreticinin dış ticaret tehditlerine karşı güven ortamında faaliyetini sürdürmesi, devletin bu süreç neticesinde üretim ve harcama seleksiyonunda vergi kaynağının en azından üretim faaliyetlerine dayanan payının korunması anlamına gelmektedir.

b) Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu

Gümrük kanunlarının ihlal edilmesi durumunda uygulanacak yaptırımlar ile ilgili olarak 5067 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu düzenlemiştir (Kızılot ve

---

⁴² "The General Agreement on Tariffs and Trade" (Haziran 1986).

Taş, 2013: 330). Kanunun amacı; “kaçakçılık fiilleri ve yaptırımları ile kaçakçılığı önleme, izleme, araştırma usul ve esaslarını belirlemek” olarak hükmedilmiştir (Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, m.1).

Kaçakçılıkla ilgili olarak ilk kez Türkiye Cumhuriyetin kuruluşundan dört yıl sonra çıkarılan 10.12.1927 tarihli 1126 sayılı “Kaçakçılığın Men’i ve Takibi Hakkında Kanun” bu içerikte yürürlüğe giren ilk kanunumuzdur. 1126 sayılı Kanun, yürürlüğe girişinin ardından kısa bir süre sonra yerini 15.06.1929 tarihli 1510 sayılı Kaçakçılığın Men’i ve Takibi Hakkında Kanun’a bırakmış, bu 1510 sayılı kanun ise 07.01.1932 tarihli 1918 sayılı “Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun” ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanunun da ömrü uzun olamış ve 1510 sayılı Kanun 07.01.1932 tarihli 1918 sayılı “Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun” ile yürürlükten kaldırılmıştır. 71 yıl yürürlükte kalan, yorum ve içtihatlarla aslında daha da katı hale gelen 1918 sayılı Kanun’un yerini 4926 sayılı “Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu”na bırakması sonucunu doğurmuştur. Son olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 21.03.2007 tarihinde kabul edilen 5607 sayılı “Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu”, Cumhurbaşkanlığı makamınca onaylanmasının ardından 31.03.2007 tarihli 26479 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla 17.07.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır (Baykal, 2014: 3-4)

Günümüzde kaçakçılık kavramı, Türk hukuk sistemindeki karşılığını 2007 yılında yürürlüğe giren 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu ile bulmaktadır. Kanunun ilgili bölümlerinde kaçakçılık suçları, bu suçların nitelikli durumları ve etkin pişmanlık halinde uygulanacaklar hükümler açıkça belirtilmiştir. Yasada sınırlardan kaçak olarak getirilen mal ve eşyalar üzerinde durulmuş; özellikle ülkenin en sık maruz kaldığı kaçakçılık türlerinden akaryakıt, tütün ve alkol ürünlerine konu olan kaçakçılığa geniş yer verilmiştir (Yavuz, 2015: 163).

Kaçakçılık, ülke sınırları içerisine herhangi bir kayıt olmaksızın geçirilen ve herhangi bir vergilendirme işlemi gerçekleşmemesi devletin gelir kaybı anlamına gelmektedir. Kaçakçılıkla mücadele hem ekonomideki eşitsizliğin ortadan kaldırılması hem de vergi güvenliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

3. Özel Tüketim Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Önlemleri

Tarihsel açıdan Özel Tüketim Vergileri, Genel Tüketim Vergilerinden daha köklü bir geçmişe sahiptir. Geçmişe bakıldığında ayaklanmalar, devrimler ve diğer çeşitli çatışmalar hangi vergi tetikleyici olmuştur denildiğinde akla ilk gelen vergi özel tüketim vergisi olmaktadır. Kronolojik olarak karşılaşılan ilk Özel Tüketim Vergisi milattan önce 2200 yılında Çin İmparatoru Hsia Yu tarafından tuz üzerine konulmuştur. O tarihten günümüze bu uygulama devam etmektedir. Bu verginin 1798 Fransız Devrimi'nin patlak vermesinin nedenleri arasında gösterilir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 238).

ÖTV, belirlenmiş mal ve hizmetler üzerinden alınan bir vergidir. ÖTV'nin konusu, farklı ülkelerde değişikli göstermekle birlikte, spesifik olarak iki grup tüketim maddesi üzerinde vergilendirme yoğunlaşmıştır. Alışkanlık verici maddeler (sigara, alkol vb.) ve lüks maddeler (mücevher vb.) ve bu maddelerin yanı sıra sürümü çok yüksek olan ilk maddeler (benzin, çimento vb.) ÖTV'nin konusunu teşkil etmektedir. ÖTV, özellikle lüks ve alışkanlık verici maddeleri hedef olarak almakla birlikte, kimi durumlarda geniş ölçüde endüstriyel ürün ve hizmeti de kapsamına alma imkânı ile tıpkı genel tüketim vergisi şeklinde de uygulanabilme imkanı vermektedir (Muter ve diğerleri, 2008: 270).

ÖTV 06.06.2002 tarihinde 4760 sayılı kanun ile vergi sisteminde uygulamaya koyulmuştur. Bu verginin hayata geçmesi ile beraber, Akaryakıt Tüketim Vergisi, Ek Vergi, Eğitim-Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisi ve bazı Fon uygulamaları yürürlükten kaldırılmıştır. ÖTV bir yandan hali hazırdaki vergi hasılatının devamını sağlaması, bir diğer yandan ise KDV'nin oran yapısı ve vergiye dirençli bazı maddelerin vergi amaçları açısından değerlendirilmesi bakımından Avrupa Birliği'nin mali gereklerine uyum sağlamasına çalışması gibi sebeplerle uygulamaya konulmuştur (Akdoğan, 2008: 517).

ÖTV, yapısı itibari ile kapsamındaki ürünlerden bir kez uygulanan tek aşamalı bir vergi türüdür. KDV'de gördüğümüz üretim zincirinin her aşamasında vergilendirilmesi ve bunun yanında vergiden indirim uygulaması ÖTV açısından söz

konusu değildir⁴³. Vergi, üretimin ilk aşamasında kesilmekte, daha sonraki aşamalarda malların nihai tüketiciye ulaşmasına kadarki aşamalar vergi dışı kalmaktadır. Bunun sonucu olarak, ilk aşamada alınan ÖTV, fiyatın içinde gizli bir şekilde tüketiciye yansımaktadır (Bilici, 2015: 169).

a) Tevkifat Uygulaması

Vergi güvenliği açısından ise ÖTV’nde tevkifat uygulaması söz konusudur. Kanunun vergi sorumlusu ile ilgili düzenlemesinde; “*Mükellefin Türkiye içinde ikametgâhının, işyerinin, kanuni ve iş merkezlerinin bulunmaması halleri ile gerekli görülen diğer hallerde Hazine ve Maliye Bakanlığı, vergi alacağına emniyet altına alınması amacıyla vergiye tâbi işlemlere taraf olanları verginin ödenmesinden sorumlu tutabilir*” hükmü ile açıklanmıştır (ÖTV Kanunu, m.4/f.2). Tıpkı KDV’nde olduğu gibi vergi güvenliğinin sağlanması amacıyla işlemde herhangi bir menfaati bulunmayan vergi sorumlusu vasıtasıyla vergi güvenliğini temin etmeyi amaçlamıştır.

Ancak, bu uygulama KDV kadar kapsamlı değildir. Resmi gazetede 19.04.2014 tarihin yayımlanan 34 seri No’lu ÖTV Genel Tebliği ile ÖTV’nde tevkifat uygulaması, belirtilen tarife pozisyon numarasında sınıflandırılan malların bedeli üzerinden hesaplanan verginin, satıcılar tarafından değil söz konusu malları alanlar tarafından verginin tamamının sorumlu sıfatıyla beyan edilip ödenmesidir. KDV tevkifat uygulamasında ise mal veya hizmet bedeli üzerinden hesaplanan verginin tamamı ya da belli bir kısmı sorumlu sıfatıyla alıcılar tarafından beyan edilir ve ödenir. Tam bu noktada, ÖTV tevkifat uygulaması ile KDV tevkifat uygulaması arasında farklılık yaşanmaktadır. Bir önceki kısımda değinildiği üzere, KDV tevkifatı tam tevkifat ve kısmi tevkifat olmak üzere iki uygulama söz konusu iken ÖTV tevkifat uygulamasında verginin tamamı sorumlu sıfatıyla alıcılar tarafından beyan edilir ve ödenir (Mete ve Pekter, 2014: 17).

---

⁴³ **ÖTV kanununa göre bu durumun istisnası;** “*Özel tüketim vergisine tâbi malların, yer aldığı listedeki başka bir malın imalinde kullanılması halinde ödenen vergi, Maliye Bakanlığınca belirlenen esaslara göre ödenecek vergiden indirilir.*” (ÖTV Kanunu, m.9).

b) 6487 Sayılı Kanun ile Gelen Yeni Düzenleme

ÖTV Kanununa ekli (II) sayılı listede yer alan araçların ÖTV matrahlarının belirlenmesine ilişkin hüküm, 6487 sayılı Kanun ile 11.06.2013 tarihinden geçerli olmak üzere yeniden düzenlenmiştir (Gülçiçek ve Zal, 2014: 90).

Bu kanun uyarınca, ÖTV kanunu “*Oran ve Tutar*” ilgili 12. Maddesinin birinci fıkrası 14 Seri No.lu ÖTV Genel Tebliğinin “7. *Taşıt Araçlarında Vergi Matrahı*” bölümü değişikliğe uğramıştır. Yeni düzenlemeye göre; “(II) sayılı listedeki mallardan alınacak vergi, mükellefin bu malı alış bedeli ile her hâlükârda bu malların imalatçısının satış bedeli veya ithalatta hesaplanan katma değer vergisi matrahı üzerinden malın tabii olduğu orana göre hesaplanan vergi tutarından az olamaz. Verginin, mükellefin alış bedeli üzerinden hesaplandığı durumlarda, malı teslim tarihine kadar bu malı mükellefe teslim eden tarafından yüzde 10'a kadar yapılan indirimler alış bedelinden de indirilebilir. Ancak bu indirimler sonrası kalan tutar, malın imalatçısının satış bedelinden veya ithalatta hesaplanan katma değer vergisi matrahından düşük olamaz.” hükmü düzenlenmiştir (ÖTV Kanunu, m.4/f.2). Bu yeni düzenleme ile birlikte vergi güvenliğinin tesisi sağlanması hedeflenmiştir.

C. Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Uygulanan Düzenlemeler

Konusu servet olan vergilere, Servet Vergileri denir. Vergi ödeme gücünün bir göstergesi olması bakımından servetlerin pek çok ülkede köklü geçmişe sahip bir vergilendirme konusu olduğu görülür. Servet Vergilerini gerçek ya da tüzel kişilere ait menkul ve gayrimenkul malların, mülkiyet ya da transferleri sebebiyle değerleri üzerinden alınan vergiler olarak tanımlanır (Erginay, 1990: 238).

Tarihsel açıdan bakıldığında, servet vergisinin bir parçasını oluşturan Arazi Vergisi en eski vergilerden biridir. Arazi vergisinin köklü olmasının sebebi, insanlık tarihinde toprağın öneminin toplum için çok fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, vergiciliğin temelini oluşturan arazi vergisi gerek Mısır gerek Yunan ve Roma uygarlıklarında uygulanmıştır. Zamanla kapsamı genişleyen bina ve arazi vergileri 18. Yüzyılın bitimine doğru, gayrimenkuller, gelirleri sebebiyle gelir, el değiştirmeleri sebebiyle gayrimenkul edinme, değer artışları sebebiyle ise değer artış vergisine tabi tutulmuştur. Osmanlı İmparatorluğunda ise ilk başlarda batı

ülkelerinden farklı olarak gayrimenkullerin vergilendirilmesi dini kurallara göre uygulanmıştır (Mutluer ve diğerleri, 2016:265).

Günümüzde uygulanan servet vergileri Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Veraset ve İntikal Vergisidir.

1. Emlak Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Uygulamaları

Tarihimizde Emlak Vergisi; Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda uygulamaya konulan kişilerin sahip oldukları arazi ölçüsü baz alan Ancamaadin (Komşuluk) Vergisi'yle başladı. 1865 ten itibaren Emlak Vergisi adıyla bina ve arazileri tahrir yöntemi ile bir arada tahsiline başlandı. 1910 yılına gelindiğinde ise binalar Musakkafat (Çatı) Vergisi adıyla, binanın iradı üzerinden farklı bir vergiye tabi tutuldu. Emlak vergisi ise sadece arazi üzerinden 1931'e kadar uygulanmaya devam etti. 1931 yılında ise Arazi ve Bina Vergisi kanunları yürürlüğe girdi. Fakat arazi değerinin tahririne ancak 1936 yılında başlanabildi. 1932 yılında bina vergisine ek olarak İktisadi Buhran Vergisi, ikinci bir ek olarak ise 1942 yılında Milli Müdafaa Vergisi getirildi. 1936 yılından itibaren Bina ve Arazi Vergilerin idaresi ve gelirleri yerel yönetimlere bırakıldı. Tahrir yönteminin adaletsiz oluşu ve yeterli gelir esnekliğinin bulunmayışı sebebiyle 1970 yılında Emlak Vergisi Kanunu ile mükellefin beyanına dayanan bina ve arazi vergileri sistemine geçildi (Akdoğan ve diğerleri, 1987: 339).

Servet Vergileri arasında önemli bir yere sahip olan birçok ülkede yaygın olarak uygulanan vergi türü Emlak Vergisi'dir. Toplumun geniş bir kısmını ilgilendiren ve bütün ülkelerde köklü bir geçmişe ve uygulamaya sahiptir. Emlak Vergisi batılı ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yerel yönetimlerin en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Ülkemizde gerçek ve tüzel kişilerin sahip olduğu, bulunduğu il ve ilçe belediyeleri tarafından 1970 tarih 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu hükümleri gereğince vergilendirilmektedir (Öner, 2017: 285).

Emlak Vergisi ile ilgili olarak günümüzde yürürlükte olan hükümler topluca değerlendirildiğinde, vergi güvenlik önlemleri açısından, diğer vergilere nazaran daha küçük ölçekte olduğu söylenebilir. Emlak Vergisi'nde vergi güvenlik önlemleri değerlendirilmeden önce Emlak Vergisi'nin verimli olarak toplanamaması

sebeplerine değinmek gerekmektedir. İlk olarak, belediyeler politik kaygılar neticesinde Emlak Vergisi'nin toplanması konusunda gereken disiplini göstermemektedir. Yükümlü sayısının fazla olması ve çeşitli idari maliyetleri sebebiyle vergi yönetiminin güç olması, belediyelerin mali birimlerindeki yetersizliği sonucu, yükümlüler tarafından beyan edilen rayiç bedellerin kontrolünü sağlayamaması ve yükümlülerin gayrimenkullerinin değerlerini rayicine oranla düşük gösterme eğilimi vergi güvenliğini tehlikeye sokmuştur (Yeniçeri, 2005: 202).

a) Mütəselsilen Sorumluluk Halleri

Vergi toplama konusunda esas alacaklı taraf devlettir. Ancak bu yetkiyi yerel yönetimlere ve kamu tüzel kişilerine devredebilmektedir. Vergi alacaklısının devlet olması durumunda, doğal olarak mükellefler yani üzerlerine vergi borcu yükümlülüğü düşen kişi ve kurumlar, vergi alacaklısı konumunda olacaktır (Akata, 2016: 1).

Alacaklı açısından mütəselsil borçluluk, son derece avantajlı bir hukuki durum teşkil eder. Örnek olarak, Alman hukukunda mütəselsil borcun alacaklısını “*paşa*⁴⁴” olarak nitelendiren kaynaklar mevcuttur. Bunun nedeni, alacaklının borçlulardan dilerse birine, ikisine ya da hepsine eş zamanda başvurabilmesidir. Böylece alacaklının borçlulardan birinin bulunamaması ya da ödeme güçsüzlüğüne düşmesi gibi nedenlerle borcun ifasından mahrum olmasının önüne geçilmektedir. Alacaklının sahip olduğu bu talep hakkı esasında mütəselsil borçluların her birinin borcun tamamından sorumlu olmasının bir sonucudur. 6098 sayılı Borçlar Kanunu 162. maddesince, mütəselsil borcun kaynağı olarak hukuki işlemi ve kanun hükmünü kabul etmektedir (Arat, 2018: 327-329)

1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu kendi içerisinde üç bölümden oluşmaktadır. İlk kısımda yani 1-11. maddelerde arasında Bina Vergisi, ikinci kısmı oluşturan 12-21. maddelerin arasında Arazi Vergisi, son bölüm olan 22-43. maddelerde ilk iki kısmı ilgilendiren ortak hükümler yer almıştır (Bilici, 2015: 197). Bu bilgiler çerçevesinde mütəselsil sorumluluk kavramına üç kısımda da değinilmiştir. Emlak vergisinde Bina Vergisi kısmında mükellefiyet açıklanırken; “... *binanın maliki,*

---

⁴⁴ “*Paschastellung*”

varsa intifa hakkı sahibi, her ikisi de yoksa binaya malik gibi tasarruf edenler öder. Bir binaya paylı mülkiyet halinde malik olanlar, hisseleri oranında mükelleflerdir. Elbirliği mülkiyette malikler vergiden müteselsilen sorumlu olurlar.” ifadesi kullanılmıştır (Emlak Vergisi Kanunu, m.3). Aynı şekilde, Arazi Vergisi ile ilgili kısımda; “...arazinin maliki, varsa intifa hakkı sahibi her ikisi de yoksa araziye malik gibi tasarruf edenler öder. Bir araziye paylı mülkiyet halinde malik olanlar, hisseleri oranında mükelleflerdir. Elbirliği mülkiyette malikler vergiden müteselsilen sorumlu olurlar.” şeklinde ifade edilmiştir (Emlak Vergisi Kanunu, m.13). Bu kapsamda hedeflenen amaç devletin vergi alacaklısı olarak emlak vergisini talep edebileceği mükellef sayısını geniş tutarak bir anlamda vergi güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Emlak Vergisi Kanunu’nun son kısmında, söz konusu gayrimenkulün devri ile ilgili olarak müteselsil sorumluluk hali ortaya çıkmaktadır. Kanuna göre; “*Devir ve ferağı yapılan bina ve arazinin, devir ve ferağın yapıldığı yıl ile geçmiş yıllara ait ödenmemiş Emlak Vergisinin ödenmesinden devreden ve devralan müteselsilen sorumlu tutulurlar. Devralanın mükellefe rücu hakkı saklıdır. Tapu daireleri devir ve ferağ işlemini, işlemin yapıldığı ayı takip eden ayın 15 inci günü akşamına kadar ilgili belediyelere bildirir.*” hükmü düzenlenmiştir (Emlak Vergisi Kanunu, m.30).

Bu düzenleme, vergi alacağının takip ve kontrolü açısından önemli arz etmektedir. Emlak Vergisi’ne konu olan gayrimenkulün devri sırasında ilgili kurum tarafından, gayrimenkule ait geçmiş vergi borçlarının tahsilinin gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği kontrol edilebilmektedir. Bununla beraber, yeni mükellefiyet oluştuğunda, bu durumun takibinin sağlanması da bu işlem ile birlikte değerlendirilecektir. Fakat, gayrimenkullerin devri her mükellef için sıklıkla yapılan bir işlem değildir. Bu sebeple vergi alacağının takip ve kontrolünün devamlılığını sağlayacak ve vergi alacağını güvende tutacak ilave tedbirler önem oluşturacaktır (Çifçi ve Organ, 2019: 97).

b) Zamanaşımı

Kavramsal olarak zamanaşımı, kanunda belirtilen sürenin geçmesi durumunda bir hakkın kazanılması veya kaybedilmesi olarak tanımlanabilir (Şahin ve Uçak, 2006: 10). Hukuksal açıdan, alacak hakkının belli bir süre kullanılmaması sebebiyle

“*dava edebilme*” niteliğinden yoksun kalması durumunu ifade etmektedir. Zamanaşımı alacak hakkına son vermemekte yalnızca borcu, eksik borç haline getirmektedir (Saban, 2016: 182). Zamanaşımı toplum menfaati düşüncesine dayanmaktadır. Uzunca bir zaman geçmesiyle unutulmuş olan bir verginin salınması ya da bir cezanın kesilmesinde toplumun menfaati yoktur. Bu sebeple belli bir süre geçtikten sonra devletin egemenlik hakkına dayanan bu tasarruflarının kaldırılması gerekir, işte bu noktada vergi hukukunda zamanaşımı kavramı ortaya çıkmaktadır (Sevgen, 1993: 42).

VUK’na göre, zamanaşımının (tarh) mahiyeti; “...*süre geçmesi suretiyle vergi alacağının kalkmasıdır. Zamanaşımı, mükellefin bu hususta bir müracaatı olup olmadığına bakılmaksızın hüküm ifade eder.*” şeklinde açıklanmıştır (VUK, m.143). Zamanaşımı süresi ile ilgili olarak; “*Vergi alacağının doğduğu takvim yılını takip eden yılın başından başlayarak beş yıl içinde tarh ve mükellefe tebliğ edilmeyen vergiler zamanaşımına uğrar.*” hükme bağlanmıştır (VUK, m.144).

Emlak Vergisi Kanunu’nda zamanaşımı ile ilgili, vergi güvenliği önlemi olarak değerlendirilen bir uygulamaya gidilmiştir. Bina ve Arazi Vergileri’nde zamanaşımı süresinin başlangıcıyla ilgili maddede; “*Bildirim dışı kalan bina ve arazinin vergi ve cezalarında zamanaşımı, bu bina ve arazinin bildirim dışı bırakıldığı idarece öğrenildiği tarihi takip eden yılın başından itibaren başlar.*” hükmü verilmiştir (Emlak Vergisi Kanunu, m.40). Bina ve arazinin bildirim dışı kaldığının yerel idarece öğrenilmesinde, ispat görevi mükellefe bırakıldığı için, bu hükmün çıkarımı Emlak Vergisinde tarh zamanaşımı işlememektedir. Emlak Vergisinde taşınmazların bildirim dışı bırakarak vergi kaçırma ihtimalinin önüne geçmeyi hedeflemektedir (Uluatam, 1995: 151).

c) Vergi Değerini Tadil Eden Sebepler

Vergi değeri kavram olarak; bina, arsa ya da arazinin mükellef tarafından beyan edilen ya da takdir komisyonlarınca kararlaştırılan değeri olarak tanımlanabilir ve ilke olarak bu değer rayiç bedeldir (Seyidoğlu, 2002: 696). Emlak Vergisi

Kanunu'nun 33. maddesi uyarınca vergi değerini⁴⁵ tadil eden sebepler düzenlenmiştir. Bu kanun maddesince;

“1. Yeni bina inşa edilmesi (Mevcut binalara ilaveler yapılması veya asansör veya kalorifer tesisleri konulması yeni inşaat hükmündedir).

2. Bir binanın yanması, yıkılması suretiyle veya sair sebeplerle tamamen veya kısmen harabolması veya binada mevcut asansör veya kalorifer tesislerinin kısmen veya tamamen kaldırılması;

3. Bir binanın kullanım tarzının tamamen değiştirilmesi veya bir binanın ikamete mahsus mahallerinden bir kısmının dükkan, mağaza, depo gibi ticaret ve sanat icrasına mahsus mahaller haline kalbedilmesi, (Bu hükmün uygulanmasında bir apartmanın her dairesi bir bina sayılır ve tadil sebebi, yalnız kullanım tarzı tamamen veya kısmen değiştirilen daire için geçerli olur).

4. Arazinin hal ve heyetinde değişik olması:

a) Arazinin fidanlandırılması veya ağaçlandırılması, bağ haline getirilmesi;

b) Fidanlı, ağaçlı veya kütüklü bir arazinin tarla haline getirilmesi veya gelmesi;

c) Tarım yapılan bir arazinin tabii bir afet veya arıza sebebiyle veya sair sebepler yüzünden tarıma elverişsiz hale gelmesi;

d) Tarım yapılmıyan bir arazinin tarıma elverişli hale getirilmesi;

e) Arazinin parsellenmek suretiyle arsalar haline getirilmesi;

5. Bir binanın mütemmimi durumunda olan arazinin mütemmimlik durumundan çıkması veya bir arazi ve arsanın bina mütemmimi durumuna girmesi;

---

⁴⁵ **Arsa ve Araziler için Vergi Değeri;** “213 sayılı Vergi Usul Kanununun asgari ölçüde birim değer tespitine ilişkin hükümlerine göre takdir komisyonlarınca arsalar için her mahalle ve arsa sayılacak parsellenmemiş arazide her köy için cadde, sokak veya değer bakımından farklı bölgeler (turistik bölgelerdeki cadde, sokak veya değer bakımından farklı olanlar ilgili valilerce tespit edilecek pafta, ada veya parseller), arazide her il veya ilçe için arazinin cinsi (kıraç, taban, sulak) itibarıyla takdir olunan birim değerlere göre... hesaplanan değer” (Emlak Vergisi Kanunu, m.29/f.1).

Binalar için Vergi Değeri; “Maliye ve Bayındırlık ve İskan Bakanlıklarınca müştereken tespit ve ilân edilecek bina metrekare normal inşaat maliyetleri ile (a) bendinde belirtilen esaslara göre bulunacak arsa veya arsa payı değeri esas alınarak 31 inci madde uyarınca hazırlanmış bulunan yönetmelik hükümlerinden yararlanılmak suretiyle... hesaplanan değer” (Emlak Vergisi Kanunu, m.29/f.2)

6. Bir bina veya arazinin taksim veya ifraz edilmesi veya mükellefinin değişmesi (Araziden bir kısmının istimlak edilmesi de ifraz hükmündedir).

7. Müteaddit arazi ve arsaların tek bir arazi ve arsa haline getirilmesi veya müteaddit hisselerine ayrılmış olan bir binanın bütün hisselerinin birleştirilmesi.

8. Herhangi bir sebep yüzünden bir şehir, kasaba veya köyün tamamında devamlı olmak üzere bina ve arazinin değerlerinde % 25'i aşan oranda artma veya eksilme olması.” hükümleri getirilmiştir (Emlak Vergisi Kanunu, m.33).

Bu hükümlerin tespiti durumunda (8. Fıkra ve Devlet arazileri hariç) Yerel İdareye bilgi verilmesi zorunlu hale getirilmiştir (Emlak Vergisi Kanunu, m.23/f.1). Vergi güvenliğinin sağlanması amacıyla getirilen bu bildirim zorunluluğu devletin, vergi alacağını güvence almasında mükelleflerle tanıdığı bir ödev olarak kendini göstermektedir.

2. Veraset ve İntikal Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Uygulamaları

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde köklü bir geçmişe sahip olan Veraset ve İntikal Vergisi'nin dünyada bilinen ilk uygulamalarına bakıldığında milattan önce 7. yüzyılda Mısır'da Ptolemyler döneminde ve daha sonralarında ise milattan sonra 1. yüzyılda Roma'da imparator Augustus döneminde rastlanmaktadır (Yereli ve Uçar, 2014: 57).

Veraset ve İntikal Vergisi ivazsız (karşılıksız) gelir ve servet kazanımları üzerinden alınan bir vergi türüdür. Bu açıdan, Osmanlı Devleti'nde Veraset ve İntikal Vergisi Uygulaması bulunmamaktadır. Yalnızca, veraset yoluyla kazanılan gayrimenkullerin mülkiyet transferi esnasında “*Ferağ ve İntikal Harcı*” (ivazsız ise ferağ harcı, ivazlı ise intikal harcı) ve menkul mallarda ise vefat edenin terekesinin ilgili memurlarca tahriri halinde “*tahrir harcı*” alınırdı (Bulutoğlu: 1971: 408).

Cumhuriyet dönemiyle beraber, Veraset ve İntikal Vergisi 1926 yılında 797 sayılı kanun ile yürürlüğe girmiştir. Hukuki boşlukların bulunması, zamanın koşullarına uymaması ve beklenen sonuçların elde edilememesi gibi nedenlerle yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuştur (Akdoğan ve diğerleri, 1987: 400). 1929 yılında çıkarılan Tapu Harçları Kanunu ivazlı intikalleri harca tabi tutmuş

ve Veraset ve İntikal Vergisi kanunu kapsamına dâhil etmiştir. Bunun yanı sıra kanun ile ilgili eksiklikleri gidermek adına 1931 ve gelir arttırma çabası ile 1941 yıllarında kimi değişikliklere gidilmiştir. Günümüzdeki halinin temelini oluşturan düzenleme ise 1959 hayat bulmuştur. 08.06.1959 yılında 7338 sayılı kanun ile Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu kabul edilmiştir.

a) Vergiye Mukabil Alınacak Teminat

Kamu idaresi ve kuruluşları, bankalar, bankerler, kasa kiralayanlar, sigorta şirketleri sair şirket ve müesseseler, mahkemeler ve icra daireleri istihkak sahiplerine Veraset ve İntikal Vergisi kapsamına giren herhangi bir işlem dolayısıyla para ve senet verebilmek için önceden verginin ödenmiş olduğuna dair vergi dairesinden verilmiş bir belge talep ederler (Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, m.17/f.1).

Kanununa göre, belge ibraz etmeyen hak sahiplerinin istihkaklarından, veraset yoluyla intikallerde yüzde beş, ivazsız intikallerde yüzde onbeş oranında vergi karşılığı olarak tevkifat yaptıktan sonra, bakiyesini verebilirler. Tevkifatı yapanlar, tevkif ettikleri parayı en geç bir hafta içinde buldukları yerin malsandığına yatırmaya ve keyfiyeti bağlı buldukları vergi dairesine yazı ile bildirmeye mecburdurlar (Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, m.17/f.2).

Tevkifat yapmadan para ve senet verenlerle tevkif ettikleri parayı yukarıda belirtilen süre içinde malsandığına yatırmayanlardan (Hakimler hariç), tevkif etmeye ve yatırmaya mecbur oldukları paralar AATUHK hükümlerine göre gecikme zammı tatbik edilerek tahsil edilir. Tevkifatı yapan ilgili kuruluşların, bu görevleri süresinde yerine getirmeyen sorumlularından, tevkif etmeye ve yatırmaya mecbur oldukları paraların % 10'u oranında ayrıca ceza tahsil olunur (Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu, m.17/f.3).

b) Ödeme Zamanıyla İlgili Hususlar

Veraset ve İntikal Vergisi Kanununda ödeme zamanı; “...tahakkukundan itibaren (3) yılda ve her yıl Mayıs ve Kasım aylarında olmak üzere iki eşit taksitte ödenir...” hükmü vardır. Ancak, şans oyunlarıyla ilgili olarak “...gerçek ve tüzel kişilerce düzenlenen yarışma ve çekilişlerde kazananlara ödenecek ikramiyeler ile

5602 sayılı Kanunda tanımlanan şans oyunları dolayısıyla dağıtılacak ikramiyelerden kesilen vergiler beyanname verme süresi içinde ödenir...” hükmü getirilmiş ve bu yolla vergi güvenliğini sağlanması hedeflenmiştir.

Vergi güvenliği ile ilgili olarak yine aynı kanun maddesinde, “Tescil tarihinden itibaren en geç 15 gün içinde sonucu ilgili vergi dairesine bildirmek üzere, intikal eden gayrimenkullerin tescil işlemi, veraset ve intikal vergisinin tahakkuku beklenmeksizin yapılır. Ancak, intikali yapılan gayrimenkule isabet eden veraset ve intikal vergisi tamamen ödenmedikçe devir ve ferağı yapılamaz ve üzerinde herhangi bir ayni hak tesis edilemez. Tapu memurları vergi dairesince verilmiş ilişik kesme belgesi olmaksızın devir ve ferağ işlemi yapamazlar, aksi halde verginin ödenmesinden mükellefler ile birlikte müteselsilen sorumlu olurlar.” şeklinde uygulamaya gidilmiştir.

3. Motorlu Taşıtlar Vergisi Kapsamında Vergi Güvenlik Uygulamaları

Şehirleşmeyle beraber zaman içerisinde motorlu taşıt sayısı ve bu taşıtlarla kat edilen mesafede büyük artışlar yaşanmıştır. Diğer taraftan yolcu ve yük taşıma trafiği de eklendiğinde ulaşımdaki bu hızlı evrimi karşılayabilmek, yeterli ve güvenilir bir trafik akışı sağlayabilmek için ihtiyaç olan alt yapının sağlanması ve finansmanı gittikçe zorlaşmaktadır. Motorlu Taşıtlar Vergisi'nin ilk uygulama amacı bu ihtiyaçların finansmanı olarak görülmüştür. Örnek olarak; ABD'nde 1916 yılında federal hükümet tarafından çıkarılan bir kanunla otoyol yapım finansmanında önemli rol oynamış, 1920 yılına kadar birçok eyalette otoyol komisyonları kurulması kararlaştırılmıştır. 1919 yılında Oregon eyaletinde, otoyolların finansmanı amacıyla akaryakıt vergisi fonu oluşturulmuş ve diğer eyaletler ise bu uygulamayı takip etmiştir. Ancak günümüzde Motorlu Taşıtlar Vergisi'nin hasılatı genel bütçe gelirleri arasında yer almakta ve otoyolların finansmanı dışında herhangi bir amaç için de kullanılabilmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 368-369).

Türk Vergi Sistemi'nde servet üzerinden alınan vergilerin arasında sayılan Motorlu Taşıtlar Vergisi, 1957 yılında “*Hususi Otomobil Vergisi*” adı ile uygulamaya konulmuştur. 1963 yılında ise 197 sayılı kanunla yeniden düzenlenerek Motorlu Kara Taşıtları Vergisi adını almıştır. 1980 yılında ise yapılan düzenlemelerle verginin

kapsamına, kara taşıtlarının beraberine, motorlu deniz ve hava taşıtları da alınmış; verginin adı da düzenlemeyle Motorlu Taşıtlar Vergisi olarak değiştirilmiştir. Ancak daha sonran, motorlu deniz taşıtları 5897 Sayılı Kanun ile 30.06.2009 tarihinden itibaren Motorlu Taşıtlar Vergisi'nin kapsamından çıkarılmıştır (Ertaş, 2013: 67).

Motorlu Taşıtlar Vergisi kanunu kapsamında vergi güvenliğini sağlamaya yönelik yasal düzenleme bildirim ve sorumluluk başlığı altında sayılmış kimi kurumların işlemleri hedef alınarak sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak noterlerle ilgili olarak; “...trafik sicil memurları ile Ulaştırma Bakanlığı sivil hava vasıtaları sicil memurları gibi taşıtların her türlü satış ve devir işlemlerini yapanlar, motorlu taşıtların her türlü satış veya devir işlemlerini yapmadan önce, bu taşıtlara ait o güne kadar ödenmemiş motorlu taşıtlar vergileri ile gecikme zamları, gecikme faizleri ve vergi cezalarının ödendiğini gösterir belgeyi istemeye mecburdurlar...” düzenlemesi yapılmıştır. Ayrıca kanunda, taşıtlarla ilgili fenni muayene komisyonları ilgili olarak ise; “...fenni muayene yapma yetkisi verilen gerçek ve tüzel kişiler ile Ulaştırma Bakanlığı sivil havacılık genel müdürlüğü taşıtların fenni muayeneleri yapmadan, uçuşa elverişli belgelerini vermeden önce, verginin ödenip ödenmediğini araştırmak zorundadırlar.” hükmü düzenlenmiştir (Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, m.13/f.1-c,d).

Kanuna göre noterler ve taşıtlarla ilgili fenni muayene komisyonları yukarıda sayılan hükümlere uymamaları durumunda; “...ödenmeyen veya noksan ödenen vergiler ile gecikme zamları, gecikme faizleri ve vergi cezalarından, mükelleflerle birlikte müteselsilen sorumludurlar.” düzenlemesi yapılmıştır (Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, m.13/f.2). Düzenlemeyle birlikte ilgili kurumlara müteselsil sorumluluk hali yüklenmiş ve böylece vergi alacağının güvenliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

D. Vergi Alacağının Takip ve Tahsil Aşamasında Uygulanan Vergi Güvenlik Önlemleri

Devletin vergi alacağını güvence altına almak amacıyla gelir, harcama ve servet vergileri mevzuatı içerisinde tesis ettiği vergi güvenlik önlemlerinin yanı sıra vergi hukukunun diğer kaynaklarla ilişkisi sonucu bir bütün oluşturması amacıyla konu ile alakalı bir takım düzenlemelere de yer verilecektir. Çalışmanın bu

kısımında AATUHK ile getirilmiş bazı düzenlemelerin vergi güvenliğine nasıl etki ettiğine yer verilecektir.

Osmanlı Devleti döneminde, 1909 tarihinde yürürlüğe giren “*Tahsil-i Emval Kanunu*” kamu alacaklarının tahsili ve koruması ile ilgili olarak yürürlüğe girmiştir. Uzun yıllar yürürlükte kalan bu kanunun yerine, 28.07.1953 tarihli Resmi Gazetede 6183 sayılı AATUHK’na bırakmıştır (Bulutoğlu, 1971: 663).

AATUHK’nun bir takip ve tahsil kanunu olarak hukuk mevzuatında yer almıştır. Devreye girmesi açısından, amme (kamu) alacağının tahakkuk aşamasına gelmiş ve kesinleşmiş olması, diğer bir ifade ile ödenebilecek durumda olması gerekmektedir (Tombaloğlu, 2011: 21). Burada önem arz eden husus; devlete, il özel idarelerine ve belediyelere ait alacaklardan yalnızca kamu alacağı niteliğinde olanların bu kanun kapsamına girmesidir. Özel hukuktan doğan alacaklar, İcra ve İflas Kanunu hükümlerine göre takip ve tahsili gerçekleştirilmektedir (Candan, 2013: 7).

1. Teminat İsteme

Kavramsal olarak teminat, elde edilmesi hususunda birtakım riskler taşıyan bir alacak için alınan karşılık ya da ekonomik değer olarak ifade edilmektedir. Kamu alacağı açısından teminat, alacağın tahsilinde herhangi bir tehlikeye düşüleceği kabul edilen kimi nedenlere dayanarak, kamu alacaklısı (Devlet, il özel idaresi ve belediye) tarafından, kamu borçlusunun (vergi yükümlüsü) kanunda belirtilen değeri borcuna karşılık olarak güvence göstermesi anlamına gelmektedir. Bu hususta amaç, kamu borçlusunun herhangi bir nedenden yükümünü yerine getirememesi durumunda, teminatın paraya çevirerek alacağın tahsil edilmesini sağlamaktır (Karakoç: 2007: 581).

AATUHK’na göre teminat isteme durumunu iki nedene bağlamıştır. Bunlardan ilki; “*213 sayılı Vergi Usul Kanununun 344 üncü maddesi uyarınca vergi ziyat cezası kesilmesini gerektiren haller ile 359 uncu maddesinde sayılan hallerde temas eden bir amme alacağının salınması için gerekli muamelelere başlanmış olduğu takdirde vergi incelemesine yetkili memurlarca yapılan ilk hesaplara göre belirtilen miktar üzerinden tahsil dairelerince teminat istenir.*” ifadesinden anlaşılacağı üzere vergi

kabahat veya vergi cezası fiilleri söz konusu olduğu zaman teminat isteme yoluna gidilebilmektedir (AATUHK, m.9/f.1).

Yine aynı kanun hükmüne göre bir diğer teminat isteme durumu; “*Türkiye’de ikametgahı bulunmayan amme borçlusunun durumu amme alacağıının tahsilinin tehlikede olduğunu gösteriyorsa, tahsil dairesi kendisinden teminat isteyebilir.*” ifadesiyle kamu borçlusunun yurtdışında ikametgahı bulunması koşuluna bağlamıştır (AATUHK, m.9/f.2).

Konuya ilişkin olarak, teminatın kimden isteneceği yönünden olay değerlendirildiğinde ise temel olan teminatın kamu borçlusundan istenmesidir. Ancak duruma göre teminat kanuni temsilci, mirasçı, ortak ve kefilinden de istenebilmektedir. Teminat isteminde süre bakımından, ilgili kanun maddelerinde herhangi bir düzenleme yapılmamış olmakla beraber AATUHK’nun 8. maddesinde aksine bir hüküm bulunmadıkça bu kanunda yazılı sürelerin hesaplanmasında VUK hükümlerinin uygulanacağı belirtildiğinden, ihtilafa meydan vermemek adına borçluya (teminat istenene) VUK hükümleri doğrultusunda en az 15 gün süre verilmesi öngörülmektedir (Özşahin, 2010: 91).

2. İhtiyati Haciz

Bir borç ilişkisinde, normal olarak alacaklı, söz konusu alacağına, vadesinde ve eksiksiz kavuşmak ister. Ancak borcunu ifa etmek istemeyen art niyetli borçlular gerek dava, gerekse takip prosedürünün uzun zaman almasından yararlanarak alacaklının başvurduğu yasal yollar sonucunda alacağını gereği gibi temin edememesine neden olmaktadır. Bu durumda, alacaklının giriştiği dava veya takibin sonucunun teminat altına alınması ve borçlunun takibin sonucunu değersizleştirecek davranışlarına engel olunması ve alacaklının alacağına zamanında ve tam olarak kavuşmasını sağlayan bir takım tedbirler kapsamında İhtiyati Haciz önlemi düzenlenmiştir (Akdeniz, 2006: 198). Özel hukuk kapsamında İcra İflas Kanunu’nda kendine yer bulan ihtiyati haciz, kamu hukukunda ise AATUHK’un 13-16. maddelerince düzenlenmiştir.

AATUHK kapsamında ihtiyati haciz kamu alacağıının korunmasına yönelik düzenlenmiş bir önlemdir. Kanunun aşağıda sayılan hallerden herhangi birinin

varlığı halinde, bir süre sınırı olmaksızın alacaklı kamu kuruluşunun en büyük memuru (veya vergi dairesi başkanı) kararı ile ihtiyati haciz kararı uygulamasına başvurulabilecektir. (Akdoğan ve diğerleri, 1986: 86). AATUHK'na göre;

- “1. ... teminat istenmesini mucip haller mevcut ise,
2. Borçlunun belli ikametgahı yoksa,
3. Borçlu kaçmışsa veya kaçması, mallarını kaçırmaması ve hileli yollara sapması ihtimalleri varsa,
4. Borçludan teminat gösterilmesi istendiği halde belli müddette teminat veya kefil göstermemiş yahut şahsi kefalet teklifi veya gösterdiği kefil kabul edilmemişse,
5. Mal bildirimine çağrılan borçlu belli müddet içinde mal bildiriminde bulunmamış veya noksan bildirimde bulunmuşsa,
6. Hüküm sadır olmuş bulunsun bulunmasın para cezasını müstelzim fiil dolayısıyla amme davası açılmış ise,
7. İptali istenen muamele ve tasarrufun mevzuunu teşkil eden mallar, bu mallar elden çıkarılmışsa elden çıkarmanın diğer malları hakkında uygulanmak üzere, bu kanunun 27, 29, 30 uncu maddelerinin⁴⁶ tatbikini icap ettiren haller varsa.”

ihtiyati haciz hükümleri uygulanır (AATUHK, m.13).

AATUHK kapsamında ihtiyati hacze ne kadar edileceği açıklanmamıştır. Bu çerçevede, ihtiyati haciz uygulaması ancak teminat gösterilmesi, kesin hacze

---

⁴⁶ **İvazsız tasarrufların hükümsüzlüğü (AATUHK, m.27);** “Amme alacağını ödemiş borçlulardan, müddetinde veya hapsen tazyikine rağmen mal beyanında bulunmayanlarla, malı bulunmadığını bildiren veyahut beyan ettiği malların borcuna kifayetsizliği anlaşılanların ödeme müddetinin başladığı tarihten geriye doğru iki yıl içinde veya ödeme müddetinin başlamasından sonra yaptıkları bağışlamalar ve ivazsız tasarruflar hükümsüzdür.”

Hükümsüz sayılan diğer tasarruflar (AATUHK, m.29); “Amme alacağını ödemeyen borçlulardan müddetinde veya hapsen tazyikine rağmen mal beyanında bulunmayanlarla, malı bulunmadığını bildiren veyahut beyan ettiği malların borcuna kifayetsizliği anlaşılanların ödeme müddetinin başladığı tarihten geriye doğru iki yıl içinde veya ödeme müddetinin başlamasından sonra yaptıkları tasarruflardan aşağıda belirtilenler hükümsüzdür:

1. Borçlunun teminat göstermeyi evvelce taahhüt etmiş olduğu haller müstesna olmak üzere borçlu tarafından mevcut bir borcu temin için yapılan rehinler,
2. Borca karşılık para veya mutat ödeme vasıtalarından gayri bir suretle yapılan ödemeler,
3. Vadesi gelmemiş bir borç için yapılan ödemeler.”

Amme alacağının tahsiline imkan bırakmamak maksadıyla yapılan tasarruflar (AATUHK, m.30); “Borçlunun malı bulunmadığı veya borca yetmediği takdirde amme alacağının bir kısmının veya tamamının tahsiline imkan bırakmamak maksadıyla borçlu tarafından yapılan bir taraflı muamelelerle borçlunun maksadını bilen veya bilmesi lazım gelen kimselerle yapılan bütün muameleler tarihleri ne olursa olsun hükümsüzdür.”

çevrilmesi ya da yargı organınca kaldırılması halinde sona ermektedir. İhtiyati haczin kesin hacze çevrilmesi ise ilk olarak vergi alacağının ödeme vadesinin gelmesi ve borçlulara gönderilen ödeme emrine rağmen borcun ödenmemiş olması gerekmektedir (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 332).

3. İhtiyati Tahakkuk

Tahakkuk denildiğinde, vergilendirme sürecinde tarh ve tebliğ aşamalarının geçilerek, bir verginin ödenmesi gereken aşamaya ulaşması anlamına gelmektedir. Vergiyi doğuran olayın gerçekleşmesi ile tahakkuku arasındaki süreç içerisinde mükellefin hal ve hareketleri, daha sonraki süreçte verginin alınmasını zorlaştıracak bir tutum içinde bulunduğu takdirde, vergi alacağını güvence altına alabilme açısından, verginin tahakkukunun öne alınması yoluna gidilebilir. Bu durum ise, ihtiyati tahakkuk olarak tanımlanır (Mutluer, 2006: 450).

AATUHK kapsamında sayılan aşağıdaki halleden herhangi birinin varlığı halinde kanun hükmüne göre; “...*vergi dairesi müdürünün (5345 sayılı Kanun uyarınca vergi dairesi yetkisini haiz olarak kurulan ve faaliyete geçen vergi dairesi başkanlıklarında, ilgili grup müdürünün ve/veya müdürün) yazılı talebi üzerine defterdar ve/veya vergi dairesi başkanı, mükellefin henüz tahakkuk etmemiş vergi ve resimlerinden Maliye Bakanlığınca tespit ve ilan edilecek olanlarla bunların zam ve cezalarının derhal tahakkuk ettirilmesi hususunda yazılı emir verebilir.*” Şeklinde ifade edilmiş ve söz konusu ihtiyati tahakkuk uygulaması derhal tatbikine geçirilir. AATUHK’na göre;

“1. 13 üncü maddenin⁴⁷ 1, 2, 3 ve 5 inci bentlerinde yazılı ihtiyati haciz sebeplerinden birisi mevcut ise,

2. Mükellef hakkında 110 uncu madde⁴⁸ gereğince takibata girilmişse,

⁴⁷“İhtiyati Haciz” hakkındaki maddedir.

⁴⁸ **Amme alacağının tahsiline engel olanlar (AATUHK, m.110);** “Amme alacağının tahsili için hakkında takip muamelelerine başlanan borçlu kısmen veya tamamen tahsile engel olmak veya tahsili zorlaştırmak maksadıyla mallarından bir kısmını veya tamamını:

1. Mülkünden çıkararak, telef ederek yahut değerden düşürerek gerçek surette,

2. Gizleyerek, kaçırarak muvazaa yolu ile başkasının uhdesine geçirerek veya aslı olmayan borçlar ikrar ederek, yahut alındılar vererek gerçeğe aykırı surette, varlığını yok eder veya azaltır ve geri kalan mallar borcu karşılamaya yetmezse altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

3. Teşebbüsün muvazaalı olduğu ve hakikatte başkasına aidiyeti hakkında deliller elde edilmişse.” ihtiyati tahakkuk uygulamasına gidilir (AATUHK, m.17).

Bu doğrultuda, ihtiyati tahakkukun en önemli hukuki çıkarımı, ihtiyati tahakkuk ettirilen vergilerle beraber söz konusu vergilerin zam ve cezaları ile ilgili ihtiyati haciz uygulaması oluşturmaktır. Nitekim ihtiyati tahakkuk, ihtiyati haczin ne miktarda alacak uygulanacağını tespit etmek için yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir alacak tutarı belli olmadan ihtiyati haciz işleminin uygulanması söz konusu olamayacağından, alacak tutarı ihtiyati tahakkuk vasıtasıyla belirlenmektedir (Karakoç, 2007: 593).

4. Diğer Güvenlik Önlemleri

a) Rüçhan Hakkı

AATUHK’na göre rüçhan hakkının açıklanması ve uygulanışıyla ilgili olarak; “Üçüncü şahıslar tarafından haczedilen mallar paraya çevrilmeden evvel o mal üzerine amme alacağı için de haciz konulursa bu alacak da hacze iştirak eder ve aralarında satış bedeli garameten taksim olunur.” hükmü düzenlenmiştir (AATUHK, m.21/f.1).

Garameten taksim, satış bedelinin aynı dereceye kayıtlı alacakların tamamına ödenmesine yetmediği durumda, yapılması gereken ödemenin toplam alacaktaki, alacaklıların alması gereken pay oranına göre yapılmasını ifade eder. Fakat kanunda açıklandığı üzere, vergi alacağı için haczedilen bir mal paraya çevrilmeden önce o mal üzerinde üçüncü kişilere de haciz konulmuşsa, ilk olarak vergi alacağının ödenmesi gerekmektedir (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 334).

Açıklanması gereken diğer bir husus, Kamu idaresinin ilk haczi gerçekleştirmesi durumunda özel alacaklının bu hacze iştiraki mümkün olmaz. Yani İcra İflas Kanunu'nun 100. maddesi⁴⁹ hüküm gereğince ilk haciz tatbikinin kamu alacağından ötürü olması durumunda uygulama alanı bulamaz (Gündüz ve Ayluçtarhan, 2007: 38). Ayrıca kanuna göre, genel bütçeye gelir kaydedilen vergi,

---

⁴⁹ “Hacze iştirak derecelerinin teşkili” hakkındaki maddedir.

resim, harç ile vergi cezaları ve bunlara bağlı zam ve faizler için tatbik edilen hacizlerde İcra ve İflas Kanununun 268. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi hükmü⁵⁰ uygulanmaz (AATUHK, m.21/f.1).

b) İptal Davası Açılması

AATUHK tarafından, bazı vergi dairelerine vergi alacağını güvence altına alabilmek için kanunda belirtilen tasarruflar için adli mahkemelerde iptal davası açabilme yetkisi verilmiştir (Mutluer, 2006: 456). Adli mahkemelerde görülecek bu iptal davasında uygulanacak hükümler adli hükümlerin olacağı belirtilmiştir. AATUHK kapsamında belirtilen tasarruf ve muameleler (AATUHK, m.24);

1. İvazsız Tasarrufların Hükümsüzlüğü ile ilgili,
2. Bağışlama sayılan tasarruflar ile ilgili,
3. Bağışlama niteliğinde olup hükümsüz sayılan diğer tasarruflar ile ilgili,
4. Kamu alacağının tahsiline imkan bırakmamak maksadıyla yapılan tasarruflar ile ilgili kanun maddeleridir.

c) Amme Alacağı Ödenmeden Yapılmayacak İşlemler

Türkiye’de vergi alacağını güvence altına almak amacıyla düzenlenen “*amme alacağı ödenmeden yapılmayacak işlemler*” teknolojik ve ekonomik alanda öne çıkan gelişmelere uygun olarak hayat bulan bir güvenlik tedbiri olarak nitelendirilebilir (Şenyüz ve diğerleri, 2017: 335). Bu çerçevede Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından “*vadesi geçmiş borcu yoktur*” belgesi ibraz edilmeden AATUHK’na göre yapılamayacak işlemler sayılmıştır. Buna göre (AATUHK, m.22/A/f.1);

“1. 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı *Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununa tabi kamu idareleri ile bu idarelere bağlı döner sermaye işletmelerinin yapacağı her türlü ödemelerde,*

2. 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı *Kamu İhale Kanunu kapsamına giren kurumlar ile kamu tüzel kişiliğini haiz kurum ve kuruluşların (meslekî*

---

⁵⁰ “...Rehinden önce ihtiyatî veya icrai haciz bulunması hâlinde âmme alacağı dahil hiçbir haciz rehinden önceki hacze iştirak edemez. İhtiyati haciz masrafları satış tutarından alınır.”

kuruluşlar ve vakıf yüksek öğretim kurumları hariç) mal veya hizmet alımları ile yapım işleri nedeniyle hak sahiplerine yapacakları ödemelerde,

3. Kanun, kararname ve diğer mevzuatla nakdi olarak sağlanan Devlet yardımları, teşvikler ve destekler nedeniyle yapılacak ödemelerde,

4. 2/7/1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanununa ekli tarifelerde yer alan ticaret sicil harçlarından kayıt ve tescil harçları, noter harçlarından senet, mukavelename ve kâğıtlardan alınan harçlar, tapu ve kadastro harçlarından tapu işlemlerine ilişkin alınan harçlar, gemi ve liman harçları ile (8) sayılı tarifeye konu harçlar (diploma harçları hariç) ve trafik harçlarına mevzu işlemlerde,

5. 26/5/1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda yer alan bina inşaat harcı ve yapı kullanma izin harcına mevzu işlemlerde.”

Hükümlerinde sayılan işlemlerin gerçekleştirilmesi için bakanlık tarafından sağlanan borcu yoktur belgesinin temin edilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM 2

KISIM 1

KRİPTO PARALAR

I. PARA KAVRAMI

A. Paranın Tanımı

“*Paranın Tanımı*” ya da “*Para Nedir?*” gibi soruların cevabını vermek, akademik açıdan hiç de kolay olmayan bir uğraş içine düşürmektedir. Çünkü tarih boyunca piyasalar gelişim ve değişim içerisinde olmuşlardır. Bununla beraber paranın da temsil ettiği işlev, amaç ve yapısal formlarında (deniz kabuğu, değerli maden, kâğıt vb.) birçok değişiklik meydana getirmiştir (Mellon, 2010: 8). Bir bakıma, kullanımda olduğu coğrafyaya ve döneme göre, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen para, topluma canlı bir organizma gibi adapte olmuştur. Bu doğrultuda literatürde para ile ilgili olarak çeşitli tanımlamalar yapılmıştır.

Frederic S. Mishkin’in “*The Economics of Money, Banking and Financial Markets*” isimli kitabında, para ile ilgili olarak; “...belirli bir ülkede ya da sosyo-ekonomik bağlamda, genellikle mal ve hizmetler için ödeme ve borçların geri ödenmesinde kabul edilen, herhangi bir öge veya doğrulanabilir kayıt” olarak ifade etmiştir (Mishkin, 2007: 8). Mishkin’in tanımında paranın “*ödeme aracı*” olarak kullanımına dikkat çekmiştir.

Muhammet Akdiş’e göre, paranın ödeme aracı olarak kullanılması, kendi içerisinde farklı anlamları da beraberinde getirmektedir. Buna göre (Akdiş, 2011: 4);

- **Kesin bir ödeme aracı olması:** Herhangi bir malın alıcı-satıcı arasındaki alışverişi sağlayan finansal işlem olmasıdır. Buna göre; krediler, borçlanmalar ve bu alışverişi gerçekleştiren her türlü yazılı ya da sözlü araçları para olarak tanımlamaktadır.

- **Eşzamanlı bir ödeme aracı olması:** Anlık işlemlerin gerçekleştirilmesi için kullanılan madeni ve kâğıt paralar ile vadesiz mevduatlar para olarak kabul edilmektedir. Ticari krediler bu kapsam dışında kalmaktadır.
- **Bir borç ya da yeniden ödeme yükümlülüğüne sebebiyet vermeden mal mübadelelerinde devamlı surette kullanılması durumu:** Bu görüşe göre cari mevduatı para olarak görmekte ve ticari krediyi de tanıma dahil etmektedir. Aynı zamanda bu görüş, banka dışı kurumlarında arz ettiği mal değişimi ya da hizmet için kullanılabilir herhangi bir metayı da para olarak kabul etmiştir.

“*Tasarruf*” açısından değerlendirildiğinde bireyler, ekonomik faaliyetleri neticesinde elde ettikleri gelirin bir kısmını tüketim, kalan kısmını ise tasarruf ederek değerlendirirler. Bu durumda para dayanıklı bir maddeden oluşuyor, kolaylıkla tanımlanabiliyor ve saklanabiliyorsa tasarruf aracı açısından elverişlidir. Paranın bu özelliklerinde eksiklikler olması durumunda tasarruf işlevini yitirmektedir. Bu durumda ise tasarruflar paraya değil, yatırım araçlarına (yatırım malları, gayrimenkul, hisse senedi gibi) çevrilecektir. Bireylerin ihtiyaçları arttığı zaman yatırım araçları paraya çevrilebilecek, istenilen mal ve hizmetler satın alınabilecektir (Erol, 2009: 44).

Georg Simmel’e göre; “*Para mübadele edildiği mallarla ve aynı zamanda kendisiyle de ölçülür. Çünkü para (para piyasasının ve faizle ödünç vermenin gösterdiği gibi) sadece parayla ödenmez. Bir ülkenin parası, döviz işlemlerinin gösterdiği gibi, bir başka ülkenin parası için değer ölçümü haline gelir (...) Neticede değer olarak ölçülen şey sadece değerini ifade eden para değil, nesnelere; fiyattaki değişimler onların birbiriyle ilişkilerindeki değişimi gösterir. Salt fonksiyonu bakımından değerlendirilen paranın değeri değişmez; fakat paranın daha az ya da daha çok niceliği değişimin temsillerinden soyutlandığı ve bağımsız bir ifade formu kazandığını gösterir*” şeklinde ifade etmiştir (Simmel, 2018: 83). Simmel, para kavramını felsefi açıdan ele aldığı çalışmasında, para ile ilgili sadece somut bir niceliğin ifadesi olarak görmemekte, esas değerinin soyut nitelikler yüklenerek ve bağımsız değişkenlerin de etkisiyle son halini aldığını açıklamıştır.

İlker Parasız’ın para ile ilgili görüşü; “*Halkın para olduğuna inandığı her şey paradır. Kuşkusuz birçok faktör neyin para olduğu, neyin para olmadığı konusunda*

halkın görüşü etkilemektedir. Temelde psikolojik düşünce, halkın parasal araca güvenmesinde en önemli yeri işgal etmektedir. Halkın parasal araca güveni de paranın yerine getirdiği işlevlerdir (...) Paranın daha az kullanıldığı önceki yüzyıllarda paranın hesap aracı, mübadele aracı, tasarruf aracı veya gelecek dönemler için bir ölçü olmak üzere üç temel işlevinden söz etmek mümkündür. Günümüzde ise para ekonomisinin boyutlarının genişlemesi paranın işlevlerini arttırmıştır (...) üç yeni işlev olarak: ekonomik faaliyetleri teşvik etmesi veya köstek olması, geliri yeniden dağıtma ve egemenlik işlevi” olarak ifade etmiştir (Parasız, 2012: 5). Parasız’a göre, para ile ilgili olarak yapılacak tanımlamalarda toplumun görüş ve kabulleri çerçevesinde şekillendirilmelidir. İşlevleri ile ilgili olarak tarihsel süreç içerisinde paranın kullanım yoğunluğuna bağlı olarak temel işlevlerinin genişlediğini belirtmiştir.

John M. Keynes’in “*A Treatise on Money Vol.I*” kitabında para ile ilgili olarak; “... borç ve fiyat sözleşmelerinin ödendiği, Genel Satın Alım Gücü’nün (*General Purchasing Power*) elde tutulan şekli ve karakterini Hesap Birimi olma (*Money-of-Account*) ile olan ilişkisinden türetmiştir, çünkü fiyat ve borçların ilk olarak belirli şartlarda ifade edilmesi gerektiğini...” ileri sürmüştür (Keynes, 1914: 3). Keynes, paranın bir ödeme aracı olarak satın alım gücünün somut ifadesi olarak var olmasının yanında hesap birimi olarak da işlev sağladığını açıklamıştır.

M. Merih Paya’ya göre ise; “*Günümüzde parasal ilişkiler, Keynes’in belirlediği çerçevede ele alınmaktadır. Şüphesiz ki, Keynes’ten günümüze, para teorisi çok değişmiş, çok gelişmiştir*⁵¹. Bununla birlikte, Keynes’in temel yaklaşımları muhafaza edilmiştir. (para arzı denklemi, para talebi denklemi ve para piyasalarında dengeyi ifade eden denklem)” şeklinde Keynesyen çerçevede parasal ilişkileri açıklamıştır (Paya, 2012: 7). Paya’nın modern anlamda para teorisinin, Keynesyen temellerde gelişiminin gerçekleştiğini öne sürmektedir. Ancak bununla beraber para teorisinin tartışmalı olan konu; “*mutlak fiyatların*” belirlenmesinde en önemli kıstas olan “*para miktarının*”, mutlak fiyatlarla birlikte “*nispi fiyatları*” da etkileyip etkilemediğidir.

---

⁵¹ **Teorilerle ilgili olarak referans kaynak:** John M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London: Palgrave Macmillan, 1936.

Günümüzde para ile ilgili değerlendirmede bulunurken; para arzı (Money Supply, Money Stock) olarak ifade edilen ekonomideki mevcut bir zamandaki paranın toplamını, para talebi (Demand for Money) hane halklarının ve işletmelerin mal ve hizmetlerle kolayca değiştirilebilecek bir biçimde varlıkları tutma arzusunu temsilinin göz önünde bulundurulmasında fayda vardır. Bununla beraber, ekonomide dolaşan toplam banknot ve madeni paraların toplamını ifade eden parasal taban (Monetary Base, Base Money, Money Base, High-Powered Money, Reserve Money, Outside Money, Central Bank Money ve Birleşik Krallık'ta Narrow Money “M0”) kavramı da merkez bankaları tarafından önem arz etmektedir.

Parasalcılığın (Monetarism) 1980’lerde popüleritesinin zirvede olduğu dönemde iktisatçılar, gelecek enflasyon tahminlerini güçlendirmek adına aylık (bazı ülkelerde haftalık) para arzı rakamlarına daha önem göstermeye başlamıştır. Merkez bankaları para arzını; açık piyasa işlemleri, rezerv gereksinimleri yoluyla kontrol ederek ve faiz oranlarını değiştirerek talebi kontrol etmeyi amaçlar. Bu alanda politika üretenlerin karşılaştığı önemli bir sorun ise para arzı miktarının nasıl ölçülebileceğidir. Farklı para türlerinin, değişik likitide durumların yansıtan farklı yöntemler mevcuttur. Ancak kağıt ve metal para tamamen likit iken bazı banka mevduatı ancak belli bir bekleme süresinin ardından çekilebilir hale gelmekteydi. Tüm bu durumları farklı şekilde ifade edebilmek adına belli bir sınıflandırma kullanılmıştır (Bishop, 2013: 277-278).

Tablo 2: Para Arzı Tanımlarına Göre Para Türü Örnekleri

	M1	M2	M3	M4
EURO ALANI (ECB)	Dolaşımdaki Para + Gecelik Mevduatlar	M1 + Vadesi 2 Yıla Kadar Olan Mevduatlar + İhbarlı 3 Aylık Mevduatlar	M2 + Geri Satın Alım Anlaşmaları + Para Piyasası Fon Payı + Vadeleri 2 Yıla Kadar Olan Borç Menkul Kıymetleri	
Japonya	Dolaşımdaki Para + Mevduat Parası	M1 + Para Benzeri	M2 + Mevduat Sertifikaları	

Birleşik Krallık	ECB gibi	ECB gibi	ECB gibi	Sterlin banknotları ve madeni paralar + Banka mevduatları (mevduat sertifikaları dahil) + Hisseler ve Sterlin Mevduat Sertifikaları
ABD	Nakit + Üzerine Çek Çekilen Mevduatlar	M1 + Hane Halkı Tasarruf Mevduatları, Para Piyasası Fonları	M2 + Kurumsal Para Fonları + Mevduat Sahiplerinin Yönetilebilir Yükümlülükleri, Uzun Vadeli Mevduatlar + Geri Alım Anlaşmaları ve Eurodolar	

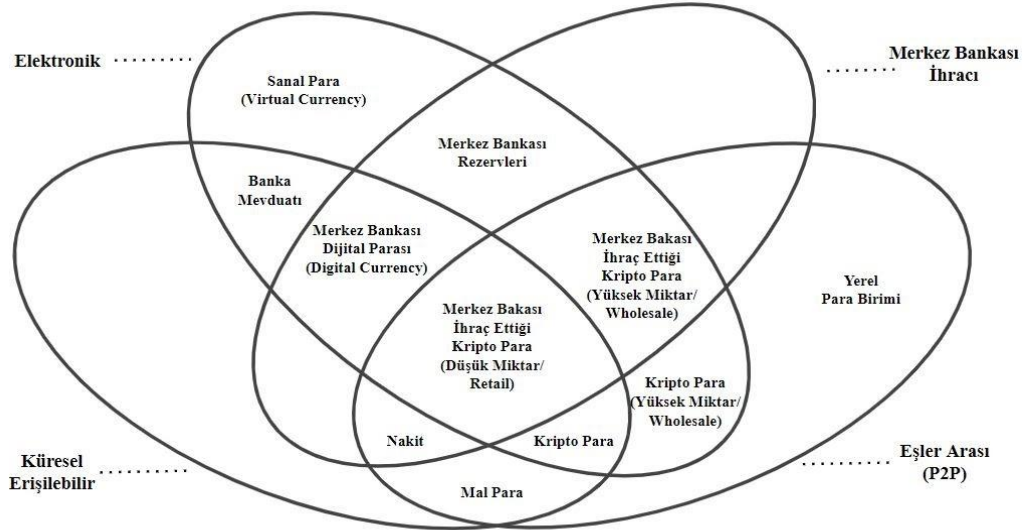
Kaynak: İlker Parasız, Para Teorisi ve Politikası, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2013.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın para arzı tanımında; “*Ekonomide, bir dönemde piyasada bulunan toplam para stokuna para arzı denir. Emisyon hacmine Hazine tarafından dolaşıma verilen madeni paraların ilave edilmesi ve bankaların kasalarında bulunan banknot ve madeni paraların çıkartılması ile dolaşımdaki para olarak ifade edilen piyasadaki net nakit miktarına ulaşılır. Para arzının içinde ise dolaşımdaki paranın yanı sıra vadeli-vadesiz mevduat ve bazı para piyasası fonlarıyla ihraç edilen menkul kıymetler de yer alır*” şeklinde ifade edilmiş ve kapsamlı bir açıklamaya yer verilmiştir. (TCMB, 2019).

Farklı bir pencereden bakıldığında, günümüzde gerçekleşen devasa işlem hacmi (parasal) ve bu hacme bağlı ticaretin dünya çapındaki entegrasyonun gerçekleşmesi küreselleşmenin ve kitle iletişim araçlarının gelişimiyle hız kazanmıştır. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde malları, hizmetleri, sermayenin ekonomik kaynaklarını, teknolojiyi ve dataları içeren bir süreç olmuştur. Buharlı lokomotif ve gemi, jet motoru, konteyner gemileri ulaşım araçlarındaki gelişmelerden bazılarıdır, telgrafın yükselişi ve modern ürünleri olan internet ve

mobil telefonlar telekomünikasyon alt yapısında gelişme göstermiştir. Bu gelişmelerin tümü, küreselleşmenin ana faktörleri olmuş ve dünyadaki ekonomik ve kültürel faaliyetlerin birbirine bağımlılığını arttırmıştır (Wolf, 2014). Modern anlamda küreselleşmenin hız kazanmasında, internet kullanımının yaygınlaşması önemli bir faktör olmuştur. Bilgisayarların sadece devletin askeri alanda ve bazı eğitim kurumların kullanımından, zamanla hanelere girmeye başlamasıyla birlikte kişisel bilgisayarlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Hemen akabinde akıllı telefonların yaygınlaşması bireylerin, internet vasıtasıyla sağlanan hizmetlerle günlük yaşamlarında daha çok yer edinmesi ve sanal dünyanın hakimiyetinin artması sonuçlanmıştır.

Şekil 2: Para Taksonomisi

Kaynak: Bank for International Settlements

Para kavramının üzerine yüklenen anlamların farklılık göstermesi, genel çerçevede değerlendirilen literatür alıntılarında da gözlemlenmektedir. Paranın temsil ettiği değer soyut ve somut olarak nitelendirilebilir. Somut olarak, parayı meydana getiren bileşenin hangi materyal olduğu önem kazanmaktadır. Çeşitli madenlerden günümüzde artık teknolojinin de gelişimi ve yayılmasıyla elektronik forma kadar birçok türde (bkz. Şekil 2) varlık göstermektedir. Kullanım oranının zaman içerisinde devasa boyutta artması da beraberinde paranın işlevlerine de yenilerini eklemektedir (ekonomik faaliyetleri teşvik, gelirin yeniden dağıtımı vb.). Soyut bir değerlendirmede ise para, toplum ve hatta günümüzde küresel çerçevede kabul edilirlilik ve paraya olan güven esasını göstermektedir. Bunlar ve bunlara benzer

birçok varyasyonun zaman içerisinde değişerek artması, paranın daima dinamik bir yapıda olduğu, kabul edildiği çevre ve döneme adaptasyon sağlanmasıyla, para ile değerlendirmede tek bir tanım ile sınırlandırılmaması gerektiği sonucunu çıkmaktadır.

Tüm işlevlerin sahip olduğu argüman ve bunların parametrelerinin bilindiği ve değişmediği deterministik bir dünyada, bu tür bir sorun olmazdı. Örnek olarak; para, vadeli mevduatları içerecek ve dolaşım hızının belirlenmesi hakkında endişelenecek şekilde tanımlanabilir ya da vadeli mevduatlar hariç tutularak ve vadeli mevduatın yerini tutabilecek bir rolde yeni kavramla (dolaşım hızının etkisi gibi) da tanımlanabilir. Her iki durumda da ortak sonuçlar çıkarılabilir. Bununla birlikte, stokastik bir dünyada, tahminlerde belirli bir doğruluk derecesi elde etmek; eksiksiz bilgidен daha azıyla, bir yaklaşım daha az parametre bilgisi ve diğerinden daha az değişkenin değerini gerektirebilir ve bu nedenle çalışması daha kolay olabilir. Bu açıdan paranın "doğru" tanımı sorunu, temelde ampiriktir (Laidler, 1969: 515-516).

B. Para'nın Tarihsel Açından Değerlendirilmesi

Para üzerinde genel bir tanım üzerinde dahi birleşmek bu kadar güç iken, paranın tarihi ile ilgili kapsamlı olarak bir başlık düzenlemek tez çalışmasını amacının dışında bir kapsama sürükleyecektir. Çünkü paranın tarihi ile ilgili literatürdeki çalışmalar incelendiğinde; bir yandan toplumun yaşayış ve doğasını içeren genellemeler öne sürerken, çeşitli kültür ve toplumlarda paranın konumlandırılması tartışılmıştır. Diğer taraftan, safi ekonomi temelli istatistik ve genel kuramlar ile ekonomi tarihçileri tarafından derinleştirilmiştir. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurularak, çalışmanın bu başlığında dar kapsamlı olarak, paranın tarihsel süreçler içerisinde ne gibi değişimlerden geçtiği ve çalışmanın ana konularından biri olan kripto paralara nasıl evirildiği üzerinde durulacaktır.

Paranın icadı yazılı tarihin başlangıcından önce gerçekleşmiştir. Simgesel anlamda ifade edilen paralar (tokens) 9000 yıllık Yakın Doğu da (Near East - Amerikan İngilizcesi Orta Doğu "*Middle East*" eş anlamlı) topraklarda süregelen veri işleme (kaydetme) geleneğinin ilk safhasını temsil eder. Bu simgeler yazının öncüsü olarak kabul edilir. Zaman içerisinde üç boyutlu simgelerin iki boyutlu gösterimlerinin, zarf (envelope) kullanımıyla beraber, yazının ilk örnekleri meydana

gelmiştir. Kil tablet ve şekillerin yerini alan şekillerle kaplı zarflar almıştır. Sonraki süreçte, piktogram ve eskizler yaygınlaşmıştır. Simgelerden miras kalan yazı, malların muhasebeleştirilmesinde kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda yazı, veri işlenmesine bir soyutlama getirmiştir. Somut ifade edilen simgeler birebir kayıt, artık “1-10-60” gibi soyut rakamlarla ifade edilmeye başlanmış ve piktogram yerini fonetik değerlere bırakmıştır (Schmandt-Besserat, 2014).

Teknolojinin gelişimi ile birlikte soyutluk kavramı ile ilgili olarak, tüm batılı bilimsel iletişim modelleri, Antik Yunan’a dayanan etkin nedensellik kavramının, ortaçağ sonlarında bir kez daha kendini göstermesi ile çizgisel, ardışık ve mantıksal olarak kurgulanmıştır. Günümüzdeki modern bilimsel kuramlar, simgeyi zeminden soyutladığından, elektrik çağında ışık hızıyla hareket eden enformasyonun “hepsi bir andalık” niteliğini gösterebilmesi için, iletişimin bir sağ beyin modelinin oluşturulması gerektiği saptanarak bir değişime daha uğramıştır. Sonuç olarak, tüm veriler aynı anda ilerlediğinden, simge ile zemin arasındaki ilişki çoğunlukla ardışık olmaktan çok birandalık ilişkisi kurulmuştur (McLuhan ve Powers, 2015: 25). Günümüzdeki para kullanımı (elektronik ortamda) ile ticaret hacimlerinin büyüklüğü düşünüldüğünde veri kaydının da hıza adaptasyonunun ne kadar önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Bu bahsi geçen ilkel sistemin modern dünyada ne kadar basit kaldığını bir örnek ile açıklanabilir. Şöyle ki; günümüzde trilyonlarla ölçülen işlem hacmini nicelik olarak göz önüne sermek gerekirse, 1 \$’lık banknotlar halinde günlük mali işlemler hacmi olan 1,3 trilyon \$, otuz iki tane Titanik boyutundaki gemiden daha ağır gelmektedir. Ancak bu paranın transferi için bir gemi filosuna gerek yoktur çünkü bu para istenildiği zaman, istenildiği miktarda, istenildiği yere anında hareket ettirilebilir. Fiziki olarak imkânsız olan bu durum elektronik paralar sayesinde basit bir gündelik rutin haline gelmiştir. Günün herhangi bir anında istatistiksel olarak bir düzen içerisinde rakamlar açıklanır açıklanmaz dünyanın her kesimindeki tüccar işlem yapmak için bir yarış içerisinde dikkatle takip eder. Tüm bu gerçekleşen olaylar özenle eğitilmiş ve koreografiye sokulmuş kuş sürüleri gibi aynı yöne hareket etmesi, dünya üzerindeki elektronik para arzının oluşumunun tahayyül edilmesine yardım edebilir (Weatherford, 2019: 263).

Bu doğrultuda para kavramının sadece, herhangi bir maddenin tarih boyunca, toplumsal kabullenişlere göre şekil değiştirmesi olarak görmeyip, aynı zamanda, bu değerlerin kayıt ediliş yöntemleri ve kontrol eden egemen gücün hangi şekilde politik amaçlarına göre evrildiğini de sonraki başlıklarda incelenecektir. Para tarihi ile ilgili bu kısımda; para olmadan kullanılan sistem, paranın ortaya çıkışı ve modern sistemler değerlendirilecektir.

1. “Parasız” Dünya

Paranın kullanımı ve hatta takas (barter) sisteminden önce doğrudan kan bağına dayanan bir sistem söz konusuydu. Bu sistem, kişilerarası etkileşim, görev paylaşımı ve işbirliğini temel almaktaydı. Daha sonradan karmaşık medeniyetler kurulmaya başlamasıyla bir arada yaşamaya başlayan büyük ailelerdeki insanlar “karşılaştırma” kavramını ortaya çıkardılar ve bunun sonucunda "adalet" kavramı yaratıldı. İnsanların ilk zamandan itibaren ortak bir inancı, yani "güven" duygusunun geniş kitlelere tezahürünü adalet kavramıyla sağlamışlardır.

a) Takas (Barter) Ekonomisi

İnsanların avcı-toplayıcı yaşam biçiminden toplum düzenine geçişleri, uzmanlaşma ve sınıf kavramının da gelişmesine neden olmuştur. Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak üretimdeki artış, yeni yaşam düzeninde insanların kendi ürettiklerini sadece kendilerinin tüketmeyeceği boyutlara ulaşmıştır. Bu fazla üretim ekonomik faaliyetler çerçevesinde ticaret, planlama ve hatta vergileme gibi unsurların şekillenmesini tetiklemiştir.

Adam Smith’in “*Ulusların Zenginliği*”⁵² isimli kitabının “*Paranın Kaynağı ve Kullanımı Üstüne*” bölümünde; “*işbölümü iyice yerleştikten sonra, artık insanlar kendi emek ürünleriyle ihtiyaçlarının çok küçük bir bölümünü karşılayabilirler. Gereksinimlerinin çok büyük bir bölümünü kişi, kendi tüketiminden artan, emek ürünlerinin fazlasını başka insanların emek ürünlerinin fazlaları içinde mübadele ederek karşılar. Böylece, her insan ancak mübadele yaparak yaşayabilir ya da bir ölçüde tüccar olur ve toplum tümüyle ticaret toplumuna dönüşür.*” şeklinde takas sistemini açıklamıştır (Smith, 2002: 34). Smith’e göre bireyler kendi üretim fazlalarını, ihtiyaçları doğrultusunda takas ederek bir ticari toplumu oluşturmuşlardır.

⁵² orj. “*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations - Vol. I*” (1776).

Bu doğrultuda, para gereksiniminin daha kendini göstermediği küçük bir pazar ortamında takas sisteminin işlerliği devam etmektedir.

Ludwing von Mises'in "*The Theory of Money and Credit*⁵³" isimli kitabında, "*Mal ve hizmetlerin serbest değişiminin olmadığı yerlerde, para bir ihtiyaç değildir. Aynı zamanda, eğer bir toplumda sadece yerli kaynakların üretim ve tüketimi aynı hane içinde gerçekleşiyorsa; para, toplumdan izole halde yaşayan bir bireye ne ifade ettiği kadar gereksiz bir olgu haline gelir. Dahası, işbölümüne dayanan ekonomik bir düzende bile, üretim araçları sosyalleştirse, üretimin kontrolü ve bitmiş ürünün dağıtımı merkezi bir organın elinde olsaydı ve bireylerin kendilerine tahsis edilen tüketim mallarını başkalarına tahsis edilen tüketim malları için değiştirmelerine izin verilmezse, para hala gereksiz olurdu. Para olgusu, üretimin işbölümüne dayandığı ve özel mülkiyetin sadece birinci dereceden mallarda (tüketim malları) değil, aynı zamanda daha yüksek siparişlerin mallarında (üretim malları) olduğu ekonomik bir düzeni öngörür.*" şeklinde paranın birey ve/veya toplumda ihtiyaç duyulmadığı durumları açıklamıştır (Mises, 1954: 35).

Literatürdeki ortak kanı doğrultusunda bir tanımlama yapılırsa; takas ticareti, genellikle tek seferlik bir eylemdir, alım ve satım süreci aynı anda gerçekleşir ve kabaca aynı anda sona erer (Doğrudan/Geleneksel Takas). Alıcılar ve satıcılar para ödemeyi içermeyen eşit değerde mal alışverişi yaparlar ve üçüncü bir taraf yoktur. Kapsamlı takas (Modern/Kliring Sistemi - Clearing), çoğunlukla iki ülke arasındaki defter tutma veya ödeme (takas) anlaşması kapsamındaki işlemler için kullanılır. İmzalanan anlaşma uyarınca, iki hükümet bankalarında karşılıklı hesaplar oluşturup, her biri diğer tarafa sağlanan mal türlerinin, ithalat ve ihracat miktarının belirli bir süre için (genellikle bir yıl) eşit olması doğrultusunda işlemler gerçekleştirilir. Sözleşmenin ilgili hükümleri uyarınca, ilgili dış ticarete profesyonel şirketler belirli ithalat ve ihracat sözleşmeleri imzalar ve ayrı olarak teslim eder. Mallar ihraç edildikten sonra ise iki tarafın bankaları dövizleri sevkiyat belgeleriyle uzlaştırır ve hesapları diğer ülkede banka ile açılan hesapta tutar ve daha sonra bankalar kararlaştırılan döneme göre uzlaşır.

İki ülke arasında gerçekleştirilen bu tür anlaşmalar genellikle "iki-yanlı ticaret anlaşması" şeklinde tanımlanır. Bahsi geçen bu anlaşmalar, ülkelerin birbirlerine

---

⁵³ orj. "*Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel*" (1912).

karşılıklı kota tanımak veya özel gümrük vergisi tarifeleri uygulamalarından yararlanma olanağı da sağlamaktadır. 20. yy ortalarına doğru bu tür anlaşmaların giderek yaygınlaşması uluslararası ticaretin karmaşık bir görünüm almasına ve daha da önemlisi serbest mal akışını kısıtlayarak dünya ticaretini daralmaya yol açması gibi endişeleri gün yüzüne çıkarmıştır. Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1947'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT - General Agreement on Tariffs and Trade) uluslararası ticareti çok-yanlı bir düzene oturtmaya çalışmıştır (İşgünde ve Ronalı, 1992: 156-157).

Diğer taraftan, modern ticare, takas ve diğer alternatif sermaye sistemleri endüstrisinde adil ve eşitlikçi uygulama ve operasyon standartlarını teşvik etmeye ve bu süreçlerin farkındalığını ve değerini tümüne ulaştırmayı amaçlayan, kar amacı gütmeyen küresel topluluk olma amacıyla 1979'da Uluslararası Karşılıklı Ticaret Birliği (IRTA - The International Reciprocal Trade Association) kurulmuştur. 1978 yılında IRS, bildirilmeyen vergilendirilebilir takas işlemlerini tanımlamak için "John Doe Summons"⁵⁴ aracılığıyla takas üyelerinin mali kayıtlarını almak için Takas Projesi'ni başlatması IRTA'nın kurulmasına temel olmuştur (IRTA, E.T. 2020).

Türkiye açısından, takas ticareti ile ilgili bir değerlendirme olarak Cüneyt Dirican; *"...dış ticaret ve kambiyo mevzuatının engin sınırları açısından konunun birçok farklı boyuttan değerlendirilmesi şarttır. Bankacılık, ödemeler bilançosu, merkez bankacılığı, 32 sayılı karar"⁵⁵, 'T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı', vergi ve kamu bütçesi, risk yönetimi, ödeme sistemleri, sermaye piyasası gibi birçok ana başlıktaki gereksinimler ve etkiler için detaylı analiz yapılmalı, ortak çalışma grupları kurulmalı ve bütünsel bir yaklaşımla yol haritası ve uygulama adımları çıkarılmalıdır..."* yorumunda bulunmuştur (Dirican, 2019: 56). Konunun uluslararası birçok etkenden teknolojik uyuma kadar çeşitli varyasyonlardan ele alınması

---

⁵⁴ **John Doe:** ABD'de gerçek kimliği belirlenemeyen ya da yasal gerekçelerle gizli tutulması gereken kişiler ve kimliği saptanamayan cesetler için kullanılan bir takma isimdir. Kadın için Jane Doe kullanılır.

⁵⁵ **11.8.1989 Tarih ve 20249 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar, m.1/f.1:** *"Türk parasının kıymetini korumak amacıyla, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesine, döviz ve dövizli temsil eden belgelere (menkul değerler ve diğer sermaye piyasası araçları dahil) ilişkin tüm işlemler ile dövizlerin tasarruf ve idaresine, Türk parası ve Türk parasını temsil eden belgelerin (menkul değerler ve diğer sermaye piyasası araçları dahil) ithal ve ihracına, kıymetli maden, taş ve eşyalara ilişkin işlemlere, ihracata, ithalata, özelliği olan ihracat ve ithalata, görünmeyen işlemlere, sermaye hareketlerine ilişkin kambiyo işlemlerine ait düzenleyici, sınırlayıcı esaslar bu Karar ile tayin ve tespit edilmiştir."*

tartışılmaz bir gerçektir. Kamu kesiminin bu süreçte öne çıkan sorumluluğu bilgilendirme (mevzuatın oluşturulması) ve teşvik sistemiyle takas ticaretinin var olan avantajlarından en üst düzeyde faydalanması olmalıdır.

Günümüzde takas ticareti, geri planda ve bir şekilde var olmaya devam etmiştir. Fakat bu sistemi teknolojiden bağımsız olarak düşünmek, en azından teknolojinin ilerlediği ülkelerde, pek akılcı olmayacaktır. Devletlerin artık teknolojik ilerlemeyi hatta kimi topluluklarla (Digital Nations) kolektif bir fikir alışverişinde olduğunu düşündüğümüzde, tarihte olduğu gibi yeni düzene adapte olup varlığını sürdürmesi varsayım değildir. Bireylerin (Peer to Peer - P2P), fimaların (Business to Business - B2B), ve devletlerin (Government to Government - G2G) dijital dönüşümü ile tek yönlü gerçekleşen etkileşimler, bu adaptasyonun tetikçisi olacaktır.

Tablo 3: Devletin Dijital Dönüşümü

	Gov 1.0	Gov 2.0	Gov 3.0
Esas Amaç	Daha İyi Hizmet	Açıklık ve İşbirliği	Sosyal problemlerin Çözümü, Halkın Refahı, Kaynak Optimizasyonu
Ana Yöntem	Bağlı Yönetim (Connected Governanance)	Açıklık ve İşbirliği İçinde Yönetim	Akıllı Yönetim
Uygulama Düzeyi	Ulusal	Yerel ve Ulusal	Yerelden Uluslararasına
Temel Araç	Portal	Sosyal Media	Akıllı servis-araç-uygulamalar
Engel / Risk	Özel Sektör Mantalitesi	Özel Sektör Mantalitesi	Özel Sektör Mantalitesi
Temel Bilişim ve İletişim Teknolojileri (Information And Communication Technology – ICT)	Altyapı ve Organizasyon	İnsanlar ve Data	Makine Zekası ve Nesnelerin İnterneti (Internet of Things – IoT)
ICT Ötesinde İhtiyaç Duyulan Bilimsel Alan	Yönetim	Sosyoloji	Hepsi

Kaynak: Yannis Charalabidis, “What is Government 3.0”, (29 Haziran 2015), http://hraweb.aegean.gr/is-lab/index.php?option=com_content&view=article&id=262:what-is-government-30&catid=35:2010-03-26-11-56-09&Itemid=69, (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2020).

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere devletin dijital dönüşümü (gelişimi), kitle iletişim araçlarının, küreselleşmeyi ve sosyal yapıyı dönüştürmesiyle paralel bir süreç izlemiştir. Birçok yönden artık devletlerarasındaki sınırların soyut olarak kalkması ticari avantajlar sağlarken, kimi ticari araçlarında işlerliğini arttıracaktır. Modern takas sistemi ise bu açıdan gelecekte önemli bir araç olacak. Modern takas sisteminin mevcut biçimlerinden ve eksikliklerinden yola çıkarak, küresel tek biçimli takas ticaret işlem kurallarını formüle etmek, modern takas ticaretinin gelişmesindeki darboğaz probleminin çözümünde önemli bir adım olacaktır.

b) Hediye Ekonomisi (Gift Economy)

Hediye ekonomisi, ekonominin bir alt kolu olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu kavram, insan davranışının rasyonel hesaplamalar yoluyla ele aldığına inananılan planlı ekonomiyi çürütmek için öne sürülmektedir. Hediye ekonomisi, neyi geri vereceği ya da neyi geri vermeyi beklemedikleri konusunda net bir beklentisi olmayan mal veya hizmet sağlayıcıları ifade eder. Standart dışı alışkanlıklara dayanan birçok paylaşım davranışı vardır. Aynı zamanda, hediye verme ve alma, alıcı ile alıcı arasında gizli bir ilişki oluşturarak, belirtilmemiş bir yükümlülüğe dönüşmüştür.

Ekonomistler arasında paranın meta kaynağına sahip olup olmaması genel bir tartışma olurken, antropologlar paranın kaynağı ile tamamen farklı bir hikaye anlatmaktadır. Sosyal ve ekonomik antropolojide klasik bir monograf olan “*Hediye*” de (The Gift: Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies⁵⁶) Marcel Mauss, Tarih öncesi zamanlarda ya da ilkel toplumlarda, insanların normalde kendi kendine yeterlilik içinde yaşadıkları ve bazen bir geyik bazen iki kunduz takas ettikleri “doğal” ekonomiye benzeyebilecek hiçbir şey olmadığını iddia etmektedir. Bu açıdan, geçmişten günümüze her zaman birbirimizle düzenli olarak herhangi bir şeyin alışverişinde bulunuyoruz. İlkel toplumları bizden ayıran şey sadece borsaların “*biçimidir*”. Tarih öncesi zamanlarda veya ilkel toplumlarda, insanlar arasındaki tüm mal ve hizmet alışverişini düzenleyen hediye verme ve hediye alma sistemidir. Sistem, üç basit yükümlülüğe dayanmaktadır: verme yükümlülüğü, alma yükümlülüğü ve karşılık verme yükümlülüğü. Bireyler arasında, kabileler arasında ve

---

⁵⁶ orj. “*Essai sur le don: forme et raison de l’échange dans les sociétés archaïques*” (1925)

nesiller arasında sürekli bir değişim döngüsü oluşturan bu üç yükümlülüktür. Mauss, alma ve verme davranışın süresi sıfıra düşüren takasın, dejenere bir hediye verme ve hediye alma biçimi olarak görmektedir (Iwai, 2011: 402-403).

Farklı bir bakış açısı olarak bu hediye ekonomisindeki değişim sistemini emtia ekonomisiyle karşılaştıracak olursak;

Tablo 4: Hediye Ekonomisi ile Emtia Ekonomisinin Değişim Bağıntısı

Zaman Sıralaması	Değişim	Değişimin Formu	
		Emtia Değişim	Hediye Değişim
1	$A \rightarrow^X B$	A, (x)'i emtia olarak alan B'nin alacaklısı olur.	A, x'i hediye olarak alan B'nin alacaklısı olur.
2	$B \rightarrow^Y A$	B, (y)'yi emtia olarak alan A'ya karşı borcunu iptal eder.	B, (y)'yi hediye olarak alan A'nın alacaklısı olur.
3	$B \rightarrow^X A$	B, (x)'i emtia olarak alan A'nın alacaklısı olur.	B, (x)'i dönüş hediyesi olarak alan A'ya karşı borcunu iptal eder.
4	$A \rightarrow^Y B$	A, (y)'yi emtia olarak alan B'ye karşı borcunu iptal eder.	A, (y)'yi dönüş hediyesi olarak alan B'ye karşı borcunu iptal eder.
Sonuç		(1-2) ve (2-3) zamanların bağlantılı	(1-3) ve (2-4) zamanları bağlantılı

Kaynak: Christopher A. Gregory, Marilyn Strathern, *Gifts and Commodities*, Chicago: Hau Books, 2015.

Bir emtia piyasası ile bir hediye piyasası ilişkisi arasındaki fark, “değer” ve “sıralama” arasındaki fark olarak özetlenebilir. Emtia değişimi değiş tokuş edilen nesnelere arasında bir eşitlik ilişkisi kurar. A ve B eşit değerde mallar olarak (x) ve (y)'yi değiştirdiğinde, $(x) = (y)$ formunun bir ilişkisi kurulur. Bir meta ekonomisinde, değer yasasının işleyişi nedeniyle, iki heterojen şey eşdeğer olarak ele alınır. Yukarıda görüldüğü üzere birimler arasında hediye değişimi ile mal değişimi eşit olmayan bir tahakküm ilişkisi kurar. Bunun nedeni, vericinin genellikle alıcıdan daha üstün olduğu kabul edilmesidir. Bu, tüm dünyada hediye değişim sistemlerinde ortak olan bir özelliktir. “Hakimiyet” in kesin anlamı ampirik bir sorudur; vericinin bir çeşit üstünlüğe sahip olduğunu ima etmesi yeterlidir. Böylece A ve B, (x) ve (y)

değiştirdiklerinde A, B'den üstündür çünkü ona bir (x) verir; ama B, A'dan üstündür çünkü ona bir (y) verir. Peki kim kimden üstün? Bu merteye sorundur ve sorunun cevabı ilk etapta, nesnelerin değişim aşamasına, yani değişim sıralarına bağlıdır. Hediye olarak nesnelere, değişim-değerinden ziyade bu değişim-sırasına sahiptir, çünkü aralarındaki ilişki kardinalden ziyade sıralıdır (Gregory ve Strathern, 2015: 46-49).

2. Paranın Ortaya Çıkışı

a) Emtia (Commodity) Paralar

Para olmadan kendi piyasa düzenlerini kuran toplumlara tarih boyunca rastlamak mümkündür. İlk örnekleri, yerel kabilelerden gelişmiş İnkâ uygarlığına ve hatta daha sonraki dönemlerde komünist sistemlere kadar çeşitlendirilebilir. Bu örneklerin pazar değişim mekanizmasının ana odağını emek oluşturmaktadır. İnkâ uygarlığındaki altın “*Güneşin Gözyaşı*” ve gümüş “*Ay’ın Gözyaşı*” toplumda süs amaçlı takı olarak kullanılmaktaydı. Batı’da paranın bir değerli madenle özdeşleştirilmesinin kaynaklara göre tesadüften farklı bir nedeni yoktur. Beş bin yıl öncesinde, Mezopotamya da insanlar arpa, yün gibi zirai ürünlerle gümüş gibi metallerle ait işlem bilgilerini kil tabletlere işlerlerdi. Bu tabletlerde en az batılıların kullandığı madenler kadar değerliydi (Ferguson, 2019: 23-28). Para ile ilgili temel prensipler değişmeden önce kullanılan bileşenler sürekli değişime uğramıştır.

Ekonomide, para olarak kullanılan nesnelerin, emtia (mal) olarak da niteliğiyle beraber, diğer kullanımlarla da ilgisi varsa o ekonomide emtia para sistemi geçerli olduğu kabul edilir. Bu sistem kendiliğinden gelişmiş ve gelişimin herhangi bir evresinde devlet müdahalesi söz konusu değildir. Bu noktada ayrı bir parantez açmak gerekirse, kâğıt paranın da emtia para olduğu yanılıgısına düşülebilir. Para olarak kullanılan bir kâğıt parçasının emtia olarak değeri, para olarak biçilen değerden çok daha düşüktür. Yani kâğıt paranın değeri özünden tamamıyla ayrıştırlarak farklı bir niteliğe bürünmüştür. Bu durumda emtia para tanımında yer alan parasal değer, mal olarak göreceli değerleri eşit olan mallar için söz konusudur (Parasız, 2012: 20).

Tablo 5: Paranın Değer Tanımları

Gerçek / Eriyik Değer	Emtia Parayı oluşturan metalin piyasa değeridir.
Kanuni / Görünen / Nominal Değer	Para olarak kabul edilen bir objenin, diğer para birimlerine göre yasal olarak tanımlanmış değeridir.
Piyasa Değeri	Para olarak kabul edilen bir objenin piyasa ortamında şekil alacağı “fiyat”. Genellikle Kanuni / Görünen / Nominal Değer ile tutarlı olur.

Kaynak: Numismatic Guaranty Corporation, “The Transitional Cents of 1982”, (1.1.2005), <https://www.ngccoin.com/news/article/646/>, internet sitesinde yer alan bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır (Erişim Tarihi: 14.03.2020).

Herhangi bir para biriminin olmadığı sitemden, para birimine geçişin ilk örnekleri yaklaşık beş bin yıl önce, bugünkü Irak topraklarında “*Şekel*”le başlamıştır. Bu ilk para birimi, belirli bir ağırlıktaki altın ya da gümüşün karşılığında belirli bir ağırlıktaki arpayı satın almada kullanılıyordu. İngiltere para birimi olan pound da esasında benzer bir sebepten, ağırlık birimi olan 1 Pound’a eşdeğer gümüşten yola çıkarak günümüze kadar gelmiştir. Bunun yanı sıra Antik Yunan ve Romalılar, altın ve gümüş gibi değerli madenlerden kullanıldı. Romalıların kullandığı “*Denarius*” isimli gümüş paralar Ürdün ve Cezair gibi ülkelerde “*Dinar*”a dönüşmüş, yayılma açısından ise zamanında Hindistan topraklarında bile kullanımı gerçekleşmiştir. Hatta 1971’de İngiltere’de ondalık sisteme geçiş ile birlikte dinarın “*d*”si, İngiliz “*Penny*”sinin kısaltması olarak kullanılmıştır (Conway, 2016: 64).

Emtianın değer ölçütünün yanı sıra değişim fonksiyonunun da birtakım niteliklere haiz olması gerekmektedir. Bu açıdan emtia ile ilgili bir takım kıstaslar belirlenmiştir. Değişim fonksiyonun aksamadan işlemesi için; taşımaya elverişli, küçük parçalara bölünebilir, kullanıldığı piyasada rahatlıkla tanınabilecek ve standart, miktarının bir anda arttırılamayacak, dayanıklı bir bileşenden oluşması gerekmektedir (Akdiş, 2011: 8).

Zaman içerisinde, ticaret ve verimliliğin gelişmesiyle birlikte, insanların acilen yaygın olarak kullanabilecekleri bir değişim aracına ihtiyaç artarak devam etmiştir. Bu gereksinimleri karşılayacak değişim aracının arayışında, insanlar çeşitli eşyaları denedikten sonra, dünyadaki çoğu medeniyet “*para*” olarak iki metal seçtiler: altın ve gümüş. Bu madenler değişim fonksiyonu için gerekli kıstaslara sahipti. Altın ve

gümüş elde etmek zordur. Bununla birlikte nispeten yumuşak ve kesilmesi kolay özelliklerinden ötürü ihtiyaca uygun madenlerdi.

Altın ve gümüşün emtia paralar arasında özel bir durumundan bahsedilebilir. Çünkü devletler tarafından oldukça yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Gümüşün daha çok halka hitap eden özellikle orta çağda gümüş “*Tek Metal Sistemi*” olarak basılması gümüşün piyasada fiyat olarak çok istikrarlı bir seyir izlemesinden kaynaklanmıştır. Altın ve gümüşün aynı anda piyasa kullanımı da söz konusu olmuştur. Bu iki metal arasından belirli değişim oranı belirlenip bu iki metal de ödeme aracı olarak kullanıldığı “*Çift Metal Sistemi*” uygulama alanı bulmuştur. Altının tek metal sistemi olarak kullanıldığı rejimde, altın büyük işlerde daha çok devlet ve büyük tüccarlar tarafından kullanılmış, diğer işlerde ise gümüş ve banknot kullanılmıştır (Paya, 2012: 36).

b) Kağıt (Banknot - İtibari) Paralar ve Bretton Woods Sistemi

İlk kağıt para örnekleri, yedinci yüzyılda Çin’de hüküm süren Tang hanedanlığına kadar uzanmaktadır. Gerçek anlamda, aktif kullanımın on birinci yüzyılda Song hanedanlığında geliştiği şeklindeki görüş kaynaklarda hakim olmaktadır. Daha sonradan da Yuan hanedanlığı üzerinden Çin ve Moğol İmparatorluğuna yayıldığı kabul görmektedir. Bu sistemin Avrupa tarafından tanınması ise Marco Polo gibi kaşiflerin seyahat yazılarında⁵⁷ bahsetmesi ile on üçüncü yüzyıla dayanmaktadır.

Her ne kadar kağıt paranın kökeni Çin olarak kabul edilse de, kağıt parayı batıda Lombard’lar tarafından anılmış. İtalyan asıllı olan Lombard’lar, Avrupa’nın her yerine yayılmış ve ticaretle uğraşanların paralarını saklayan bankerleri olarak tanınırlar. Bu bankerlerin zaman içerisindeki üstlendikleri fonksiyonlar kağıt paraların gelişimini kabaca özetlemektedir. Ticareti önemli ölçüde kolaylaştıran bu bankerler, müşterilerine açtıkları cari hesaplar ile tüccarlar arasındaki ticarete göre bu hesapları alacaklandırmış veya borçlandırmıştır. Bu süreçte Ciro işlemleri ilk kez ortaya çıkmıştır. Ardından sırasıyla mevduat işlemleri, emanet paralara faiz karşılığında borç verme, borç olarak sikke yerine ibraz halinde derhal ödeme ibareli

---

⁵⁷ Marco Polo, *The Travels of Marco Polo, a Venetian, in the Thirteenth Century: Being a Description, by that Early Traveller, of Remarkable Places and Things, in the Eastern Parts of the World*, (İtalyanca’dan çev. William Marsden), London: Cox and Baylis, 1818 (s. 353-355).

sertifikalar ve son olarak ise düzenlenip piyasaya çıkan sertifikaların bir kısmı geriye döndüğü için emanet aldıkları mevduatların üzerinde borç sertifikaları düzenlemeye başlamış ve modern bankacılığın temeli atılmıştır (Paya, 2012: 37-38).

Farklı bir açıdan, kağıt paranın ortaya çıkması için kağıdın icadı ve baskının icadı temel unsurları oluşturur. İnsanlık tarihinde, ilk olarak metal teknolojisinin gelişimi baz alınacak olunursa kağıt yapma teknolojisi daha geç dönemde gerçekleşmiş ve yayılımı daha yavaş gerçekleşmiştir. Avrupa'da Johannes Gutenberg ile hem baskı teknolojisinin hem kağıt yapım teknolojisinin yayılması gerçekleşmiştir. Bazı bilim insanlarına göre, Avrupa'daki kağıt üretiminin bir patlama yaşamasının altındaki nedeni, Avrupa nüfusunun üçte birinin ölümüne neden olan kara (bubonik - hıyarcıklı) vebadan dolayı bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedirler. Vebadan dolayı hayatını kaybeden milyonlarca insanlardan kalan giysiler, kağıt yapımcıları için çok düşük maliyetli bir hammadde kaynağı olmuş ve üretilen yüksek miktarda kağıt yeni kullanım alanları bulmuştur. Bununla beraber, baskıda kullanılan taşınabilir baskı harflerinin icadı, yeni ve oldukça büyük bir pazar yaratmış ve kağıt paranın kullanımı ve yayılmasında önemli bir mihenk taşı olmuştur (Weatherford, 2019: 140-144).

Bugünkü haliyle banknotların kökeni emtia paralardan çok da bağımsız olmadığı İngiltere örneğinde de, banknot kökeni, altın ve gümüşçülerde (goldsmith-bankers / kuyumcu) biriktirilen altın ve gümüş sikkelerin sertifikalarına dayanmaktadır. Londra'nın ilk bankacıları bu kuyumculardır. İlk banknotlar ve yeni bir formda para yaratma konusundaki hikayeleri özellikle ilginçtir. On yedinci yüzyılda Londra'da kuyumcuların işi; gümüş ve altın sikke ve külçe cinsinden gümüş eşya üretimi – satışı ve bu trafiğin yönetilmesi, yerel sikkeler için yabancı sikkelerin değişimi ve bunun tersi de dahil olmak üzere tıpkı döviz büroları gibi bir fonksiyona sahipti. Kuyumcular güvenli kasalara sahipti ve bazı bankacılık fonksiyonları ile iyi yerleşmiş olduğu gibi, doğal olarak altın ve gümüş sikke için bir emanetçi olarak zengin halk tarafından tercih ediliyordu. Kuyumcular bu bankacılık işlevlerini hevesle kucakladılar. Değerli metal mevduat için ilk kuyumcu sertifikası 1633 yılında kuyumcu Lawrence Hoare tarafından verilmiştir. Ancak zengin tüccarların çoğu emtia paralarını Londra Kulesinde bulunan darphanede saklıyorlardı. Kral I. Charles 1640 yılında 200.000 Pound değerindeki emtia paraya el koymasına üzerine

devlete olan güven sarsıldı ve kuyumculara yönelmeye başladı. Bu olay kuyumcuların bankacılık işlevini üstlenmesi açısından tarihi bir olay olarak sayılmaktadır (Faure, 2013: 2-5).

Altın standardı ise, katılımcı ülkelerin kendi para birimlerinin fiyatlarını belirli bir altın miktarı açısından sabitleme taahhüdüydü. Yani ulusal para ve diğer para formlarının (banka mevduatları ve banknotlar), sabit bir fiyata altına dönüştürülmesi olarak açıklanabilir. ABD, resmi olarak bimetalik (altın ve gümüş) standardına göre olsa da, 1834'te altın fiili "*de facto*" ve 1900'de Kongre Altın Standart Yasası'nı kabul ettiğinde de kanuni "*de jure*" geçiş gerçekleşti. 1834 yılında, ABD ons başına 20,67 \$ olarak altın fiyatı sabit, 1933 yılına kadar kaldı. Diğer büyük ülkeler 1870'lerde altın standardına katıldı. 1880'den 1913'e kadar olan dönem klasik altın standardı olarak kabul edilir. Bu süre zarfında, ülkelerin çoğu (değişik derecelerde) altına bağlı kalmıştır. Aynı zamanda mal, emek ve sermaye nispeten serbest ticaret ile benzeri görülmemiş bir ekonomik büyüme dönemi olmuştur (Bordo, 1981: 2). Ancak ABD'de, 1913 yılında altın standart Federal Rezerv çerçevesinde yeniden inşa edilmiştir. Yasa, Federal Rezerv'in altınları yayınladığı para biriminin değerinin yüzde 40'ına eşit tutmasını (teknik olarak Federal Rezerv Notu olarak adlandırılır ancak halk arasında \$ "*Amerikan Doları*" olarak adlandırılır) ve bu Amerikan Doları saf altının ons fiyatında 20,67 \$ sabit bir fiyatla altına dönüştürmesini zorunda kalmıştır (Richardson ve diğerleri, 2013). Karşılık olmadan basılan paralar, sonraki dönemde özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Büyük Buhran dönemlerinde, altına yönelim olması ve sonuçta rezervlerin talebi karşılayamaması finansal sorunları beraberinde getirmiştir.

Bu noktada George Simmel'in paranın fonksiyonu olarak bir önceki bölümde belirttiği gibi, para, hem mübadele edildiği mallarla hem de paranın kendisiyle ölçülür konuma gelmeye başlayacaktır. Şöyle ki, para piyasasının ve faizle borç vermenin beraberinde bir başka ülkenin parası için değer ölçümü konumuna gelmektedir (Simmel, 2014: 83). Kağıt paranın bu süreçte altın karşılığında daha fazla olarak basılması paranın soyut olarak değer ifadesi haline dönüşmeye başlamıştır. Değerli madenler ülkeler için bir rezerv olarak nitelendirilirken, artık kağıt paralar da rezerv para olmaya başlayacaktır.

Bu durumun en bariz örneği olarak, Temmuz 1944'te Bretton Woods, New Hampshire'daki Mount Washington Hotel'de yapılan Birleşmiş Milletler Para ve Mali Konferansında alınan kararlar gösterilebilir. Bu konferansta, 44 ülkeden delegeler Bretton Woods sistemi olarak bilinen yeni bir uluslararası para sistemi oluşturdular. Bu ülkeler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, geçmişte gerçekleşen altın standartlarının ve Büyük Buhran'ın deneyimlerinden ders alarak ve savaş sonrası yeniden yapılanma sağlayacak, yeni bir uluslararası sistem için fırsat gördüler. Bu konferans, on yıldan uzun süredir ekonomileri arasında engeller koyan ülkeler için eşi görülmemiş bir işbirliği çabasıydı. Bretton Woods'taki 730 delege iki yeni kurum kurmayı kabul ettiler. Uluslararası Para Fonu (IMF), kurları izleyecek ve ödeme dengesi açıkları olan ülkelere rezerv para şeklinde borç verecek. Günümüzde Dünya Bankası Grubu olarak bilinen Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden yapılanma ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınması için mali yardım sağlamaktan sorumlu oldu. IMF, ilk yirmi dokuz üye ülkenin anlaşma maddelerini imzaladığı Aralık 1945'te resmi olarak ortaya çıktı. Ülkeler para birimlerini sabit ama ayarlanabilir (yüzde 1 bandında) dolara göre tutmayı kabul ettiler ve ons başına 35 \$'dan altına sabitlendi (Ghizoni, 2013).

Bretton Woods sisteminin temel yapısı 1960'ların başında ortaya çıkmaya başlayan bir kusur içeriyordu. Bretton Woods altına dayanıyordu, ama küresel altın stoku dünyanın uluslararası rezerv talebini karşılayamadı. Amerikan Doları da olabilecek devalüasyon ihtimali, ABD altınları için Amerikan Doları karşılığının kullanımı için güçlü nedenler yarattı. ABD Hazinesi ve Federal Rezerv bunun geçici önlemlerle gerçekleşmesini engellemeye çalıştı, ancak temel paradoksu çözemediler: Ek Amerikan Doları rezervleri olmadan, sistemin çalışmayacağı; ilave Amerikan Doları rezervleri ile sistemin istikrarsız olacağı. Ağustos 1971'de ABD Başkanı Richard Nixon "*altın penceresini*" kapattı, yani artık yabancı merkez bankalarının ABD Hazinesi'nin altınları için Amerikan Doları bozmasına izin vermedi. Bretton Woods'un kusurları ve Federal Rezerv'in para politikasının bu durumda kesinlikle bir rol oynamasına neden olan Nixon, ABD'nin ödeme dengesi açıklarını haksız ticaret uygulamalarına ve diğer ülkelerin Soğuk Savaş'ın askeri yükünü paylaşmadaki isteksizliğine de bağladı. 1972'de Smithsonian toplantısı düzenlendi ve ülkeler,

uluslararası para sisteminin daha geniş reformları konulu gelecekteki görüşmeler üzerinde de anlaştılar. Toplantıda, Amerikan Doları merkezi rolü, döviz kuru istikrarı için ortak sorumluluk, altının gelecekteki rolü, döviz kuru ayarlamasını kolaylaştırma aracı ve değişken mali akışlarla başa çıkma tedbirleri yer aldı. Ancak, Smithsonian Anlaşması (The Smithsonian Agreement) Bretton Woods sistemine olan güveni geri getirmek için çok az şey yaptı. Altın fiyatları, 1972 ortalarında ons yaklaşık 60 \$, 1973 başlarında ons 90 \$ yükseldi. Spekülasyonlar çok yaygındı. 12 Şubat 1973'te, Avrupa ve Japonya'daki borsalar kapanırken, Amerikan Doları değerini yüzde 10 daha düşürerek ons başına 42 \$ olarak belirledi. Piyasalar yeniden açıldığında, Amerikan Doları aleyhine spekülasyonlar yaygınlaştı. Bir ay içinde neredeyse tüm büyük para birimleri Amerikan Doları karşısında dalgalandı. Bretton Woods sistemi ise bitmiş oldu (Humpage, 2013).

Sonuç olarak kağıt para, bir karşılığı temsili şeklindeki konumunu zaman içerisinde merkezi düzen çerçevesinde parasal otoriteye (Merkez Bankaları, Devlet gibi) geçişi; piyasaya arz (para basma) gücü ve para politikaları aracılığıyla, bu yapıların piyasalara müdahale enstrümanlarından biri olmuştur. Piyasada bireylerin değişim aracı olarak kullandığı kağıt para ve beraberinde madeni paralarında bulunduğu “nakit” miktarı zaman içerisinde arz edilen toplam paranın çok küçük bir parçası haline gelmiştir. Kaydi olarak yaratılan, sadece banka kayıtlarında yer alan miktarlar, kağıt paranın çıkış mantığı olan, değerli bir maden karşılığını terk etmeye başlaması ve güven mekanizması ile kendi kimliğini yaratmasıyla, önce banka defterlerinde sonra ise bilgisayar ekranlarında kayıt (bank money) şekline olan paraya dönüşmeye başlamıştır.

c) Elektronik Paranın Öncüsü Olan “Plastik” Dönem

Edward Bellamy'nin 1888 tarihinde yayımlanan fütüristik romanı “*Looking Backwards from 2000 to 1887*”de; “*Ulusun yıllık ürününden kendi payına düşen kredi, her yılın başında halka açık defterlerde her vatandaşa verilir ve her defasında istediği zaman istediği her toplumda bulunan kamu depolarında temin ettiği bir kredi kartı verilir. Bu düzenleme, tamamen bireyler ve tüketiciler arasında herhangi bir tür iş işlemleri için gerekliliği ortadan yok göreceksiniz. Belki kredi kartlarımızın nasıl olduğunu görmek istersiniz.*” şeklindeki bir diyalogla beraber kitap içerisinde 12 kez

yer alan kredi kartı kavramının günümüze kadar olan yolcuğunun ilk adımı olarak görülmektedir (Bellamy, 1996: 42).

Günümüzde ödeme kartları, bankadaki mevduat veya kredi hesabı vasıtasıyla, nakit ödeme sisteminden daha fazla tercih edilen yöntemdir. Kişisel olarak konfigüre edilebilmesi sayesinde yüksek meblağların küçük bir plastik kart vasıtasıyla ödenebilmesi, transfer edilebilmesi ve vadelenirilebilmesini mümkün kılmaktadır. Kendi içerisinde birçok amaca hizmet edecek alt türlerinin bulunmasına karşılık debit kart ve özellikle kredi kartı ön plana çıkan ödeme kartlarıdır. Bu plastik kartlar 20. yüzyılın sonlarına doğru daha popüler gelen ödeme kartları bu dönemde asgari teknolojik gereksinim olan telefon hatları ile başlayıp, 21. yüzyılda kitle iletişim araçlarının veri paylaşımında internetin nimetlerinden yararlanması ve daha geniş çevrelere yayılması ödeme kartlarının da kullanım alanlarını genişletmiştir.

Zamanla parasal değer olarak; altın, gümüş ve yahut herhangi bir emtia bakımından değerini kaybetmeye başlamış ve yalnızca ürünlerin birbiri arasında değerlerini karşılaştırmak için kullanılan matematiksel bir ifadeye dönüşmüştür. 20.yy da ilk kredi kartının ortaya çıkışı otomobiller sebebiyle olmuştur. Otomobillerin ilk zamanlarda sıkça ihtiyaç duyduğu, benzin, yağ ve tamirat gibi masrafları için kişilerin yanlarında sürekli nakit taşıma ihtiyacının giderilmesi için benzin şirketleri tarafından çıkarılmıştır. Kısa sürede benzin şirketlerini takip eden büyük mağaza zincirleri de bu sisteme katılmıştır. 1950'de Diners Club ilk modern harcama kartını çıkartmıştır. 1958-1959 yıllarında bir seyahat çeki şirketi olan American Express ilk plastik harcama kartlarını piyasaya çıkartarak işadamlarının piyasasını hedeflemiştir. 1958 yılında Bank of America, Bank Americart adıyla kredi kartının banka sürümü olan kartı piyasaya çıkardı ve kısa sürede en bilinen kart haline dönüştü ve bu kart 1977 yılında ismini Visa olarak kısalttı. 1967'de New York'taki Citibank, Finans kayıtları çok iyi durumda olan üst düzey mudilerine bankada yeterli paraları olup olmamasına bakılmaksızın, harcamalarını kredi hesaplama yazdırmasını izin veren Everything Card adında plastik bir kredi kartı çıkarttı. 2 yıl sonra bu kart MasterCharge ve sonradan ise MasterCard olmuştur. 1960'lardan itibaren Kredi kartlarının yaygınlaşmaya başlaması kişilerin alışveriş biçimlerinde ve ödeme biçimlerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Kredi

kartı kişilerin henüz kazanılmamış olan ancak ileri bir tarihte kazanmayı umdukları parayı kullanmalarının önünü açmıştır (Weatherford, 2019: 237-238).

Bir ülkenin tanıdığı, yasal ödeme (kanuni para - legal tender) aracı yani bir finansal yükümlülüğün yerine getirilmesi için geçerli olmak üzere yasal bir sistem tarafından tanınan bir ödeme aracı nakittir. Daha önce de belirtildiği üzere, kağıt para ve madeni paralar birçok ülkede yaygın yasal ödeme biçimleridir. Nakitin bu statüsü sebebiyle; kişisel çekler, kredi kartları, banka kartları ve benzeri nakit dışı ödeme yöntemlerinden ayıran özelliğidir. Ancak, dijital dönüşümün yoğun olarak yaşandığı ülkelerde günlük hayatta nakit kullanım oranlarının düşüş yaşadığı, nakit dışı ödemelerin ise daha da yaygınlaştığı görülmektedir. Kredi kartı, banka (debit) kartı, mobil ödeme, kısıtlı da olsa elektronik paralar gibi nakit dışı ödeme araçlarının nakitin yerini almaya başladığı görülmektedir (G4S Cash Solutions ve Payments Advisory Group, 2018: 17-21).

II. ELEKTRONİK TABANLI PARA BİRİMLERİ

Makinelere, özellikle bilgisayarlara olan bağımlılığın artması, önemli sosyo-ekonomik etkilere yol açmıştır. Bir nesil önce, bilgisayarlar hantaldı, bununla beraber veri hesaplama ve kelime işleme için yerleşik araçlardı; yani her işyeri ya da evde bulunmuyordu. Günümüzde bilgisayarlar, ana bilgisayarlardan (mainframes computer) akıllı telefonlara, masaüstü bilgisayarlardan dizüstü bilgisayarlara hatta görülürden görünmez teknolojiye kadar her yerde erişilebilmektedir. Günümüz bilgisayarları yapay zeka tarafından desteklenen akıllı makinelerdir. Yüksek hızlı bağlantı ve internet nedeniyle, dünyanın birçok yerinde, bir bilgisayar veya akıllı telefon ile herkes bilgi, hizmet ve eğlenceye ulaşabilmektedir. Özet olarak, insanlar bilgisayarları değiştirdiği gibi, bilgisayarlar da insanları değiştirdi (Lin, 2013: 684).

Teknolojinin yarattığı bu değişimden bahsedilirken literatürde genel olarak “*yıkıcı teknoloji*” kavramı kullanılmaktadır. Teknolojinin sirayet ettiği alanlarda eski düzeni bozup onların yerini almasından kaynaklanan durumu ifade etmek için bu kavram daha çok ön plana çıkmıştır (Ford, 2018: 18). Bu süreçte göz önünde bulundurulması gereken unsur; devletlerin, sektörlerin ve toplumun bu teknolojik gelişime ne oranda uyum sağlayabildiği olmaktadır. Aynı zamanda uyumla beraber

yukarıda bahsi geçen teknolojik yıkımın günlük yaşamdan neleri götüreceği olacaktır.

A. Dijital Devrim

Dijital çağın anlaşılması açısından, dijital teknolojinin çıkış noktasını, dijital sinyal kavramını (Sayısal Sinyal) ve sistemin temel taşıını oluşturan ikili kod (binary code) sistemini kısaca açıklamak faydalı olacaktır. Modern ikili kodun temeli, 1689 yılında Gottfried Leibniz tarafından geliştirilen ve “*Explication de l'Arithmétique Binaire*” isimli makalesinde yayınlanan sadece “0” ve “1”i kullanarak oluşturduğu ikili sayı sistemi dijital sinyallerin temelini oluşturan ikili kod sisteminin öncüsü olduğu kabul edilmektedir. Leibniz’in geometri ve ticaret gibi birçok alanda işlemleri kolaylaştıracağını düşündüğü bu ikili sistemi bir görüş olarak ileri sunmuş ancak halihazırda uzun yıllardır kullanılan sayma sisteminin yerine kullanılması uygun görülmemiştir (Strickland, 2007). Ancak Leibniz’in ikili sayı sistemi yıllar sonra elektronik çağın oluşumunda kilit buluşlardan biri olacaktır. Bilgisayar sisteminde ikili kod olarak adlandırılan bu sistem her bir talimata ikili hane (binary digit) ataması gerçekleştirir. Bunun günümüzde bilinen ismi “bit” olarak ifade edilmektedir.

Dijital sinyal kavramını açıklamadan önce, modülasyon kavramının tanımlanmasında fayda vardır. Modülasyon, elektronik olarak, bir radyo frekans taşıyıcı dalgasında, akıllı sinyale göre bir veya daha fazla özelliği değiştirerek bilgi (ses, müzik, resim veya veri) iletmeye yönelik bir tekniktir. Her biri taşıyıcı dalganın belirli bir özelliğini değiştirmek üzere tasarlanmış çeşitli modülasyon şekilleri vardır. En yaygın olarak değiştirilen özellikler genlik, frekans, faz, puls sırası ve puls süresini içerir. Dijital Modülasyon, taşıyıcı sinyalin genliğinin ikili bilgi veya dijital sinyale göre değiştirilmesi olarak tanımlanır. Açık ve kapalı genlik dizisiyle 0 ve 1 ikili hanelerini temsil eder (ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA; Modulation, Digital signals). Bu kapsamda dijital sinyal, verileri ayrı değerler dizisi olarak temsil etmek için kullanılan bir sinyaldir; herhangi bir zamanda, sınırlı sayıda değerden en fazla birini alabilir.

Tüm bu yeni gelişmelerin ortak paydası 20. yüzyılın başından itibaren, son zamanlarda kendini iyice hissettiren bir “dönüşüm” olduğuydu. Birçok yazar ve

arařtırmacı 20. yūzyılın yarısından itibaren dōnūřūme bir anahtar kavram üzerinde durmuřlardır. Tarih boyunca tarım devrimi çok daha sonrasında sanayi devrimi ile bařlayan deęiřiklikleri ile beraber toplum ve ekonomideki önemli olayların, gūnūmūzde de bir benzeri gerçekleřmektedir. Bu kapsamda Uzay, Biliřim ve Elektronik çaęlarından sōz edilmektedir. Zbigniew Brzezinski, “Teknotronik aę”dan bahsederken, sosyolog Daniel Bell “*Sanayi Sonrası Toplumu*” anlatmıřtır. Sovyet fūturistler, “*Bilimsel Teknolojik Devrimden*” bahsetmiřlerdir. Alvin Toffler ise “*Sūper Sanayi Toplumu*” olarak nitelendirir (Toffler, 1981: 27-29). Farklı kesimlerden ileri sūrūlen bu yeni dūzenin ekonomik bir tezahūrū kaçınılmaz bir Őekilde gerçekleřmeye bařlamıřtır.

Bu dijital dōnūřūm, bilimsel ilerleme ve teknik deęiřim üzerinde çalıřan ekonomistlerin “genel amaçlı” bir teknoloji olarak adlandırdıęı bir sonuçla sonuçlanmaktadır. Bu teknoloji, sūrekli olarak kendini dōnūřtūrme, kademeli olarak branřlara ayrılma ve tūm sektōrler ve endūstriler genelinde ūretkenlięi artırma gūcūne sahip bir teknolojidir. Bu tūr dōnūřūme tarih içerisinde çok nadir rastlanan ū teknoloji: buhar motoru, elektrik jeneratōrū ve baskı makinesi bu niteliklere haiz olmuřtur. Bu deęiřiklikler, kısa vadede anlařılamamasına raęmen, uzun vadede būyūk ekonomi ūstūnde būyūk etkiler yaratmıřtır (Mūhleisen, 2018: 6).

B. Dijital Değer

Dijital varlıklar modern toplumun yerleřik ve būyūyen bir parçasıdır. Daha hızlı indirme, dūřūk donanım maliyetleri ve daha esnek kullanıcı platformları, kūtūphanelerde depolanan sosyal medya, bulut depolama ve dijital bilgilerin kullanımını teřvik ediyor; bu da dijital varlıkları her zamankinden daha çekici, kullanıřlı, deęerli ve sonuç olarak daha önemli hale getiriyor. Dijital bir varlıęın, onu kullanma hakkını içeren bir ikili kaynak olarak biçimlendirilmiř herhangi bir metin veya medya ögesi olmasını ūzerinde durulmaktadır. Esasen bu, bir kiřinin mūlkiyet haklarına sahip olduęu ikili biçimde saklanan her tūrlū veri anlamına gelir. Dijital varlıkların kapsamını incelerken; dijital belgeleri, sesli içerięi, sinema filmini ve mevcut tirajda olabilecek veya gelecekte olabilecek dięer ilgili dijital dosyaları içerdiklerine dikkat edilmektedir. Ayrıca dijital varlıkların halihazırda mevcut olan dijital cihazlarda veya ileride geliřtirilebilecek cihazlarda saklanabileceęi

öngörülmektedir. Dijital varlıkların çoğunluğu parasal ve/veya duygusal değere sahiptir. Değerlerine kolayca ulaşılabilen çevrimiçi banka hesapları, parasal değere sahip en belirgin dijital varlık türüdür. Bununla birlikte, diğer dijital varlıkların değerini belirlemek daha problemlidir (Genders ve Stern, 2017: 76-78).

C. Dijital Para (Digital Currency) Kavramı

Günümüzde küresel ekonomide, kesintisiz bir dijital devrim yaşanmaktadır. Şöyle ki; Yakın tarihli bir araştırmaya göre 2025 yılına kadar global veri küresi (global data-sphere) adı verilen bu miktar 16.1 trilyon gigabayttan 163 trilyon gigabayta (163 Zettabayt) çıkacaktır. Bu on kat artış, bulut sistemlerinden, avuç içi cihazlara kadar her yerde tutulan verileri kapsayacaktır (Zhang, 2018).

Dijital para kavramı ile ilgili olarak literatürde kullanılan karşılıklara bakıldığında, kimi çalışmalarda elektronik para (electronic money, electronic currency, e-money) ifadelerinin de tercih edildiğini görmek mümkündür. Ancak daha geniş bir perspektifte, detaylı araştırma gerçekleştirildiği zaman her bir kavramın temsil ettiği olgular arasında küçük de olsa farklılıkların olduğuna gözlemlenmiştir. Elektronik paranın daha çok belirli elektronik kanalların kullanılmasıyla (kredi kartları... vb.) bankalar ve üçüncü taraflar tarafından başlatılan hızlı ödeme hizmeti aracılığıyla finansal kurumdan alınıp verilen belirli miktarda nakit veya mevduatı ifade edilmektedir. Dijital paralar ise, elektronik paradan farklı olarak kaydi para birimine dayanmaması ve dijital ortamda tamamen bağımsız olarak oluşturulmuş olması öne çıkmaktadır. Gerek dijital gerek elektronik para kavramı olsun, genel çerçevede ifade ettikleri en önemli kıstas paranın yeni bir değişime uğradığı olmuştur.

Dijital para birimleri ve alt gruplarının geliştirilmesinde üç temel bakış açısı üzerinde durulmuştur (Bank for International Settlements, 2015);

1. Bu varlıklar, birçok dijital para birimi düzeninde yer alan varlıktır. Genellikle bazı parasal özelliklere sahiptir (ödeme aracı olarak kullanım gibi). Ancak bir ülke para biriminde yayınlanmaz veya bu para birimiyle bağlantılı değildir. Hiçbir tüzel kişilikten sorumlu değildir ve herhangi bir otoriteyle desteklenmezler. Ayrıca, sıfır iç değerine sahiptirler. Bu nedenle (yalnızca

başka mallar, hizmetler veya belirli bir miktar egemen para birimi ile takas edildiği kabul edilen görüş olduğundan) daha sonraki bir zamanda değer elde ederler.

2. Dijital para birimlerinin nasıl aktarılabilirliği, genellikle yerleşik bir dağıtık defter (DLT - distributed ledger technology) aracılığıyla değişim gerçekleşir. Bu özellik, dijital para birimi düzenlerinde gerçekten yenilikçi bir unsur olarak görülebilir.
3. Son olarak, neredeyse tamamen banka dışı olan ve dijital para birimi ve DLT mekanizmalarının geliştirilmesi ve işletilmesinde aktif olan üçüncü taraf kurumların çeşitliliğidir.

Sanal topluluklar sundukları mal ve hizmetlerin de ödeme aracı olarak kendi dijital para birimlerini yarattılar ve dağıttılar. Dolayısıyla yeni bir formda, dijital para birimi oluştu. Ancak rekabetçi para birimlerinin varlığı yeni değildir. Çünkü yerel, düzenlenmemiş para toplulukları dijital çağdan çok önce vardı. Bu yeni form, finansal inovasyona katkıda bulunup ve tüketicilere ek ödeme alternatifleri sağlarsa olumlu etkilere sahip olabilirler. Bununla birlikte, özellikle mevcut düzenleme eksikliği nedeniyle, kullanıcıları için de risk oluşturabilecekleri açıktır (European Central Bank, 2012).

Dijital para birimleri, nispeten hızlı ve ucuz eşler arası ödemelere olanak tanıdığından ödeme aracı olarak egemen para birimiyle rekabet etme potansiyeline sahiptir. Dijital para birimi ödemeleri bankalar, kredi kartı şirketleri veya takas odaları (clearing houses) gibi üçüncü tarafların arabuluculuğunda olmadan ödenir. Dijital para birimleri de nakit yerine geçer ve akıllıca kullanılması halinde merkez bankalarının bilançoları ve para politikasının yürütülmesi üzerinde etki yaratabilir (Heller, 2017: 5).

D. Sanal Para Ayırımı (Virtual Currency) ve Sınıflandırma

Sanal para birimi, dijital paraların regüle edilmemiş bir türüdür. Geliştiricileri tarafından düzenlenmiş ve genellikle kontrol edilmektedir. Belirli bir sanal topluluğun üyeleri arasında kullanılan ve kabul edilen bir tür denetime tabi olmayan

dijital para birimidir. Genellikle geliştiricileri tarafından verilen ve kontrol edilen ve belirli bir sanal topluluğun üyeleri arasında kullanılmaktadır.

Tablo 6: Para Matrisi

		FORMAT	
		FİZİKSEL	DİJİTAL
YASAL STATÜ	DÜZENSİZ	Bazı Yerel Para Birimleri	Sanal Paralar
	DÜZENLİ	Banknotlar ve Madeni Paralar	Dijital Paralar Ticari Bankalardaki Mevduat Hesabı

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası,

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>, internet sitesinde yer alan bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2020).

ABD'deki Mali Suçları Koruma Ağı'nın (Financial Crimes Enforcement Network) sanal para tanımına göre; "...bazı ortamlarda para birimi gibi çalışan ancak gerçek para biriminin tüm özelliklerine sahip olmayan bir döviz ortamıdır." ve bu doğrultuda açıklayıcı rehber hazırlamıştır (Financial Crimes Enforcement Network, 2013). Ayrıca IRS, "Mevcut genel vergi ilkelerinin sanal para birimi kullanan işlemlere nasıl uygulandığı" amacını taşıyan bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğe göre; "Genel olarak, dönüştürülebilir sanal para biriminin satışı veya değişimi veya gerçek dünya ekonomisi işleminde mal veya hizmetlerin ödenmesi için dönüştürülebilir sanal para biriminin kullanılması, vergi yükümlülüğüne yol açabilecek sonuçları doğurur." şeklinde açıklamıştır (IRS, Notice 2014-21).

Finansal İstihbarat Birimleri'nin (Financial Intelligence Units - FIUs), kara para aklama ve terörist finansmanı ile mücadelede güvenli uzmanlık ve finansal istihbarat alışverişi için bir platform sunan Egmont Grubu, 19 Haziran 2018 tarihli Official Journal of the European Union'da yer alan direktifte "FIU'lar, özellikle sınır ötesi terörist ağların mali operasyonlarının belirlenmesinde ve mali destekçilerinin tespitinde önemli bir rol oynamaktadır. Finansal istihbarat, terör suçlarının ve terör örgütlerinin ağ ve planlarının kolaylaştırılmasında temel öneme sahip olabilir. Uluslararası kurallar standardının eksikliğinden dolayı, FIU'lar işlevleri, yeterlilikleri ve yetkileri bakımından önemli farklılıkları sürdürmektedir. Üye Devletler, sanal para birimlerinin kötüye kullanılması ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere terörizmle ilgili mali soruşturmaları ele almak için daha verimli ve

koordineli bir yaklaşım sağlamaya çalışmalıdır. Bununla birlikte, mevcut farklılıklar bir FIU'nun faaliyetini, özellikle de istihbarat, soruşturma ve adli faaliyetlerden ve uluslararası işbirliğinden sorumlu tüm yetkilileri desteklemek için önleyici analizler geliştirme kapasitesi etkilememelidir. Görevlerini yerine getirirken, FIU'lar bilgiye erişebilmeli ve yasa uygulayıcı makamlarla uygun işbirliği de dahil olmak üzere herhangi bir engel olmadan bilgi alışverişinde bulunabilmelidir. Suçtan şüphelenilen tüm vakalarda ve özellikle de terörizmin finansmanı ile ilgili durumlarda, bilgiler gecikmeden doğrudan ve hızlı bir şekilde aktarılmalıdır. Bu nedenle, FIU'ların yetkilerini ve işbirliğini netleştirerek FIU'ların etkinliğini ve verimliliğini daha da arttırmak önemlidir.” ifadede yasal düzenlemelerin eksikliği, sınıflandırma ile ilgili belirsizlikler ve işbirliği konuları vurgulanmıştır (Official Journal of the European Union, Directive 2018/843/EU).

III. KRİPTO PARALAR

A. Kripto Paraların Tanımlanması

Kripto paralar, işlemleri doğrulama ve koruma amacıyla kullanılan dijital varlık ürünü olan bir sanal para türüdür. Şifreleme teknolojisi (Kriptografi), Eşlerarası (Peer to Peer - P2P) ve iş kanıtı (Proof of Work - PoW) kripto paralar ile ilgili tanımlara bakıldığında en çok üzerinde durulan kavramlardır. Paranın gelişimi ve sanal paralarla ilgili bir önceki başlık altında açıklama yapılmıştı. Bu kısımda Kripto Paraların öne çıkan özellikleri ve şifreleme teknolojileri açıklanacaktır.

Bu açıklamalara geçmeden önce çeşitli kişi ve kurumların kripto paralar hakkında tanım ve değerlendirmelerini yer vermek faydalı olacaktır. İlk olarak TCMB; “ (...) ‘şifreli’ ve ‘para’ kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelen kripto para hiçbir merkezi otorite veya aracı kuruma bağlı olmayan ve blok zincir (blockchain) denilen bir mekanizma ile işleyen sanal para birimini ifade eder.” şeklinde tanımlamıştır (TCMB, 2019). TCMB genel kapsamda kripto paraların unsurlarını ve para sınıflandırması içerisindeki yerini belirtmiştir.

Oktay Üstün, kripto para terimini “*Açıklamalı İngilizce - Türkçe Karapara Terimleri ve Kavramları Sözlüğü*” nde; “*Kriptografi ile korunan matematik tabanlı, kullanıcılar arasında doğrudan transfer imkanı bulunan ve merkezi özellikte*

olmayan sanal para.” olarak ifade etmiştir (Üstün, 2016: 39). Yine Merriam-Webster sözlüğünde ise kripto paralar; “(...) *yalnızca dijital olarak mevcut olan, genellikle merkezi düzenleme veya düzenleme yetkisi olmayan ancak bunun yerine işlemleri kaydetmek ve yeni birimlerin verilmesini yönetmek için merkezi olmayan bir sistem kullanan ve sahtecilik ve hileli işlemleri önlemek için kriptografiye dayanan herhangi bir para birimi*” olarak tanımlamıştır (Merriam-Webster: Crypto-Currency). Bu tanımlamada kriptoparayı oluşturan özelliklerin amaçları belirtilmiştir.

Son olarak, anti-virüs yazılım şirketi olan Kaspersky’nin yaptığı tanıma göre; “ (...) *işlemleri doğrulamak için bankalara güvenmeyen bir dijital ödeme sistemidir. İşlemleri doğrulamak için şifreleme kullandığından adını aldı. Bu, gelişmiş kodlamanın cüzdanlar ve halka açık defterlere kripto para birimi verilerinin depolanmasında ve iletilmesinde rol oynadığı anlamına gelir. Şifrelemenin amacı güvenlik ve emniyet sağlamaktır.*” ifadeleri ile güvenlik unsunun altını çizen kripto para özelliklerini vurgulamıştır (Kaspersky Defination: Crypto-currency).

B. Kayıt Sistemi ve Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi

Kayıt sisteminin kullanımına ait ilk bulgular ilkel toplumlara kadar uzanmaktadır. Günümüzde Demokratik Kongo Cumhuriyeti sınırları içerisinde olan, Nil nehrinin kaynaklarından birinin yakınlarında “*İşango Kemiği*” olarak isimlendirilen bir kemik bulunmuştur. 20.000 yaşında ve bir babunun uyluk kemiği olduğu tahmin edilen bu kemik birebir eşleme yapılarak sayma tekniği ile çetele tutmanın keşfedilen ilk örneğidir. Daha sonraki dönemlere ait Uruk ve Mezopotamya şehirlerinin kalıntılarında bulunan küçük kil nesnelere yine birebir kayıt tutmanın 9.000 yıl önceki örneği olarak sayılmaktadır (Harford, 2019 150-151).

Kayıt sisteminin modernleşmesi, 1494 yılında çift girişli muhasebenin yer aldığı ilk kitap yayınlayan Luca Pacioli tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk muhasebe kitabı aslında Pacioli’nin matematik kitabının “*Aritmetik, Geometri ve Oranlar Hakkında Herşey*” başlıklı beş bölümden biriydi. Muhasebe üzerindeki etkisi o kadar büyüktü ki, beş yüzyıl geçmesine rağmen dünyanın dört bir yanından muhasebeciler kitabın yayınlanmasının yıldönümünü kutlamak için İtalyan San Sepulcro köyünde toplanmayı gelenek haline getirmişlerdir (Smith, 2013).

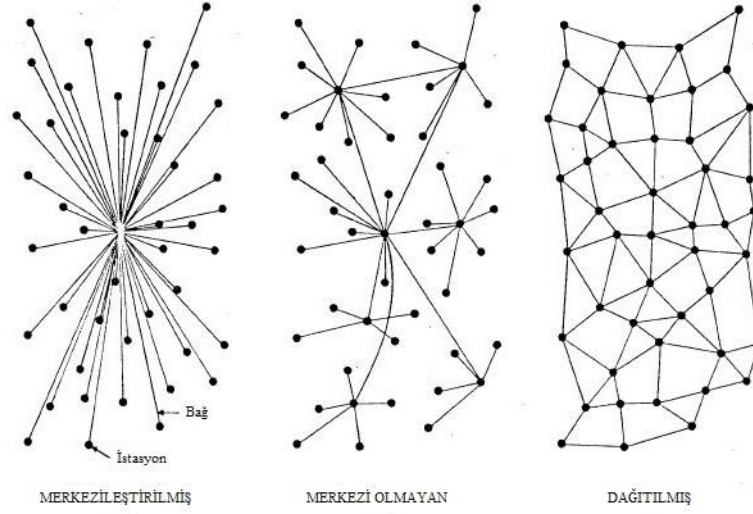
Muhasebe'nin organize bir meslek haline dönüşmesi ise 1880'de İngiltere ve Galler yerel meslek kuruluşlarının birleşmesi ile Yetkili Hesap Uzmanı (chartered accountant⁵⁸) Enstitüsünü (Institute of Chartered Accountants - ICAEW) kurulması ile gerçekleşmiştir. Günümüzde de varlığını sürdüren bu kurum, blok zinciri bir muhasebe teknolojisi olarak görüp; “... muhasebe mesleği, finansal bilgilerin ölçülmesi, aktarılması ve söz konusu bilgilerin analizi ile ilgilenmektedir. Mesleğin çoğu, mülk üzerindeki hak ve yükümlülükleri tespit etmek, ölçmek veya finansal kaynakların en iyi nasıl tahsis edileceğini planlamakla ilgilidir. Muhasebeciler için, blok zincir teknolojisinin kullanımı, varlıkların mülkiyeti ve yükümlülüklerin varlığı konusunda netlik sağlar ve verimliliği önemli ölçüde artırabilir.” ifadesi ile blok zincir teknolojisini muhasebe mesleğine olumlu katkılarının olabileceği öngörüsünde bulunmuştur (ICAEW, Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2020).

Blok zincirin tanımı; belirli kurallara uyularak, bilgilerle inşa edilmiş bir dijital ağ sistemidir. Bu teknoloji, sisteme dahil olan tüm insanların kayıt tutmaya (muhasebeye) katılmasının bir şekli olarak ifade edilebilir. Tüm sistemlerin arkasında bir veritabanı vardır. Veritabanını büyük bir defter (defter-i kebir) olarak düşünülebilir. İşlenen her bir kayıt Hash ağacı (Merkle ağacı) oluşturur ve sonuç olarak büyük veri yapılarının içeriğinin etkin ve güvenli bir şekilde doğrulanmasını sağlar.

---

⁵⁸ Türkiye’de karşılığı olmayan bir uzmanlıktır. Hem defter tutup hem de tasdik yetkisine sahiptirler. Türkiye’de yeminli mali müşavirler tasdik yetkisine sahipken, defter tutma yetkileri bulunmamaktadır. Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavir defter tutma yetkisine sahip iken tasdik yetkisine sahip değildir.

Şekil 3: Merkezi, Merkezi Olmayan, Dağıtılmış Ağ Yapısı

Kaynak: Paul Baran, “on Distributed Communications Networks”, (Eylül 1962),

<https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2005/P2626.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2020).

Blok zincir kendi içerisindeki çalışma prensipleri; bir erişim politikası, bilgileri kimin okuyabileceğini belirler. Bir kontrol politikası, blok zincirinin evrimine kimlerin katılabileceğini ve yeni blokların blok zincirine nasıl eklenebileceğini belirler. Bir uzlaşma politikası, blok zincirinin hangi durumunun geçerli olduğunu belirler, uyuşmazlıkları çözümünü gerçekleştirir (Sherman ve diğerleri, 2019)

Bir çok kişi 2008 yılında Satoshi Nakamoto tarafından sunulan kripto para “*Bitcoin*” in şöhreti ile blok zincir herkes tarafından tanınan bir kavram haline gelmiştir. Ancak blok zincir sistemi 2008 yılından daha eski bir geçmişe sahiptir. 2008 yılında Nakamoto’nun white paper da topla 8 adet atıf kullanılmıştır. Bu atıfların 5 tanesi blok zincir teknolojisini öne süren ve bu konu ile ilgili zaman damgalama (Timestamp) yapısını geliştiren Stuart Haber ve Scott Stometta’nın çalışmalarına aittir. 1984 yılında ABD’de hanehalkının %8’i kişisel bilgisayara, 1989 yılına gelindiğinde ise nüfus sayımının %15’i bilgisayar destekli sisteme dayanıyordu. Dijital bilgiye olan bu yönelimi ve güveni gören Haber ve Stometta iki soru ortaya atılmıştır. İlki; kişisel bir bilgisayarda dijital bir dosyayı yönetmek, işlemek ve değiştirmek bu kadar kolaysa, geçmiş kayıtların hakkında neyin doğru olduğunu nasıl bilinebileceği ile alakalı felsefi bir soruydu. İkinci soru ise; geçmiş korumak için merkezi bir otoriteye güvenmek zorunda kalmadan geçmiş kayıtlar hakkında bilinenlere nasıl güvenilebileceği ile alakalı politik temelli bir soru

olmuştur. Ancak soruların cevapları çok karmaşık matematik problemlerinden geçmektedir (Whitaker, 2019: 25).

Özet olarak Haber ve Stornetta'nın çalışması, belgelerin hash değerlerini hesaplamayı ve zaman damgasıyla kaydetmeyi önerdi. Kayıtlar, önceki kayıtların sertifikalarının Hash'lerine dahil edilerek bir veri yapısına bağlanır. Veri bütünlüğünü doğrulamak için Hash kullanımının yanı sıra, zaman damgası protokolü ayrıca gönderilen verileri imzalamak için özel anahtar imzalarını kullanır (Beyer, 2018).

C. Kriptografi (Şifreleme)

“A good glass in the bishop's hostel in the devil's seat twenty-one degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's-head a bee line from the tree through the shot fifty feet out.” 1843 yılında Edgar Allan Poe'nun *“Gold Bug”* isimli hikayesinde kriptograf makinesi ile şifrelenen bir mesajın çözülmüş halidir (Poe, 1899: 70). Bir kısa hikayede, ilk kez tanımlanmış olsa da, kullanımı Antik Mısır'a kadar uzanmaktadır. Zaman içerisinde teknolojinin gelişmesiyle, şifreli tüpler yerlerini bilgisayar algoritmalarına bıraksada kullanım amacında değişiklik olmamıştır.

1. Kavram

“Kriptografi” kelimesi, gizli yazı anlamına gelen Yunanca kelimelerden türetilmiştir. Tarih boyunca kriptografi, yetkisiz tarafların erişiminden, özellikle de müdahaleye karşı en savunmasız olduğu iletişim sırasında bilgileri gizlemek için kullanılmıştır. Bilginin gizliliğini koruyarak, kriptografi yüzyıllar boyunca askeri ve devlet işlerinde çok önemli bir rol oynamıştır (National Research Council, 1996: 52-53).

Hem teoride hem de uygulamada kriptografinin amaçlarını 4 maddede sayabiliriz. Bunlar (Menezes ve diğerleri, 1996: 4);

- **Gizlilik**; bilgilerin içeriğini, sahip olmaya yetkili olanlar hariç herkesten saklamak için kullanılan bir faaliyettir. Gizliliği sağlamak için birçok yöntem vardır. Fiziksel olarak korumadan, verileri anlaşılabilir hale getiren matematiksel algoritmalara kadar birçok yöntem sayılabilir.

- **Veri bütünlüğü;** verilerin yetkisiz olarak değiştirilmesini ele alan bir faaliyettir. Veri bütünlüğünün sağlanması için, yetkisiz taraflarca gerçekleştirilebilecek veri manipülasyonunu, tespit etme yeteneğine sahip olmalıdır. Veri manipülasyonu; ekleme, silme ve değiştirme gibi işlemleri içerir.
- **Doğrulama;** kimlik saptama ile ilgili bir faaliyettir. Bu işlev hem varlıklar hem de bilgilerin kendisi için geçerlidir. Bir iletişime giren iki taraf birbirlerini tanımlamalıdır. Bir kanal üzerinden işlenen bilgiler, menşei, menşei tarihi, veri içeriği, gönderilen zaman vb. olarak doğrulanmalıdır. Bu nedenlerden dolayı, kriptografinin bu yönü genellikle iki ana sınıfa ayrılır. Bunlar; varlık kimlik doğrulaması ve veri kaynağı kimlik doğrulamasıdır. Veri kaynağı kimlik doğrulaması örtülü olarak veri bütünlüğünü sağlar.
- **Reddi önleme;** bir işletmenin önceki taahhütleri veya eylemleri reddetmesini engelleyen faaliyetlerdir. Örneğin, bir işletme mülkün başka bir kuruluş tarafından satın alınmasına izin verebilir ve daha sonra böyle bir izin verildiğini reddedebilir. Anlaşmazlığı çözmek için güvenilir bir üçüncü taraf içeren bir prosedür gereklidir.

20. yüzyıl ile beraber kriptografi ve telekomünikasyon sistemleri teknolojik gelişmelerle hız kazanmıştır. Bilgisayar kontrollü iletişim ağlarının geliştirilmesi, dünyanın farklı bölgelerindeki insanlarla zahmetsiz ve hızlı iletişimin önünü açan gelişme olarak görülmektedir (Diffie ve Hellman, 1976(a): 644). Kitle iletişim araçları gelişimine ayak uydurma konusunda literatürde birçok tartışma olsa da geleneksel kriptografinin terkedilip, modern sisteme geçiş 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmeye başlamıştır.

Dijital dönüşüm kapsamında bireylerinde hizmetlerden yararlanması için verilerin paylaşılması, diğer bir ifade ile kendini dijital ortamda tanımlaması gerekmektedir. Bu durum güvenlikle ilgili zafiyet tartışmalarını körüklemiştir.

1980'li yıllarda kimi kesim bu sorunun çözümüne kriptografinin çare olacağını öne sürülmeye başlanmıştır. Günümüzdeki modern kriptografinin öncüleri, o dönemde kriptografinin pragmatik fayda sağlayabileceğini, dijital gizlilik seviyelerini kabaca koruyan çeşitli dijital sistemlerde şifreleme olarak

tanınabileceğini keşfettiler. Kriptografinin, güvenlik ve kişisel verilerin gizliliğiyle ilgili iki hedefin ele alınması, o dönemde benimsenmiştir. Özellikle, analog faaliyetlerin çevrimiçi olarak hareketlerinin; izleme, kaydetme ve her şeyi aramanın bir sonucu olarak, bir gözetim toplumuna kolayca girebileceğimiz anlamına geldiğini ön gördüler (Narayanani, 2013: 75).

2. Kripto Paralar Teknik Altyapısı

Ortaçağın toprak yolları, seyahat edenlerin canları ve malları güvence altına alındıktan sonra, iş ve kültür aktarımının anayolları haline gelmiştir. Bu nedenle, bilgi transferinde kullanılan yollarda, bilgi çağının malları güvenli bir şekilde taşınmaz, saklanamaz, dijital varlıkların satın alınmaz ya da satılmaz şekilde güvensiz olması dünya çapında etkilerinin olması kaçınılmazdır. Ne şirketler ne de bireyler, bilgilerinin güvenliğini sağlayamadıkları sürece özel işlerini veya kişisel verilerini bilgisayar ağlarına emanet etmeyeceklerdir (Blaze ve diğerleri, 1996).

a) Eşler Arası (Peer2Peer)

Eşler Arası Ağ İletişimi çoğunlukla Napster⁵⁹ markası altında bilinir. Bu uygulamada eşler arası ağ kavramını, dosyaları paylaşmak için kullanılır, yani MPEG Layer3 (mp3) sıkıştırılmış ses dosyalarının değişimi. Ancak, Eşler Arası yalnızca dosya paylaşımıyla ilgili değildir, aynı zamanda Eşler Arası kavramlara veya yeniden kaynak paylaşımına dayalı multimedya iletişim ağları oluşturmakla da ilgilidir (Schollmeier, 2002). Eşler arası teknoloji olarak da bilinen eşler arası ağ, merkezi bir sunucu değildir, internet sisteminde kullanıcılara (eşler) bilgi alışverişine güvenir bir yöntemdir. Merkezi bir sunucuya sahip merkezi bir ağ sisteminden farklı olarak, eşler arası bir ağın her kullanıcı ucu hem bir düğüm hem de bir sunucudur.

Çok sayıda kullanıcısı olan bir bilgisayar ağında, kriptografi genellikle depolanan veya iletilen verilerin korunması için gereklidir. Bu uygulama, askeri ve diplomatik iletişimleri korumak için eski kriptografi kullanımına çok benzemekle birlikte, yeni protokoller ve yeni kriptosistem türleri gerektiren birkaç önemli farklılık vardır. Kullanıcı sayısı “n” kadar olan bir sistemde karşılıklı iletişim kurmak isteyecek “ n^2-n ” kadar çift vardır. Bunu başarmanın kolay yolu, her kullanıcı çiftine,

---

⁵⁹ **Napster**; müzik odaklı üç çevrimiçi hizmetten oluşan bir settir. 1999 yılında MP3 formatında kodlanmış, genellikle şarkı gibi dijital ses dosyalarının paylaşılmasını vurgulayan, öncü eşler arası (P2P) dosya paylaşım internet yazılımı olarak kurulmuştur.

hiç kimseyle paylaşmadıkları ortak bir anahtar⁶⁰ vermektir. Böylelikle her bir kullanıcı “*n-1*” tane anahtara sahip olur. Modern kriptografinin karşısındaki engel sisteme dahil olan her yeni bir kullanıcının yeni eski kullanıcılara anahtar göndermesi gerekmektedir. Bu durum anahtar dağıtma maliyeti ve yeni kullanıcıların gönderdikleri anahtarlar için ise harici güvenli bir hat gerektirmektedir (Diffie ve Hellman, 1976(b): 109).

b) RSA Algoritma ve Açık Anahtarlı Şifreleme (Public-Key Cryptography, Asymmetric Cryptography)

Modern kriptografide simetrik ve simetrik olmayan anahtar olmak üzere iki farklı algoritma sistemi ön plana çıkmaktadır. Simetrik anahtar algoritmaları (Symmetric-key algorithm, single-key), hem düz metin şifrelemesi, hem de şifreli metin şifre çözme için aynı şifreleme anahtarlarını kullanan bir şifreleme algoritması sınıfıdır. Anahtarlar, pratikte, özel bir bilgi bağlantısını korumak için kullanılabilir iki veya daha fazla taraf arasında paylaşılan bir sırrı temsil eder. Simetrik anahtar algoritmasında her iki tarafın da özel anahtara erişimi gerekmektedir. Bu durum çok büyük bir dezavantaj oluşturmaktadır (Kartit ve diğerleri, 2016: 147).

Bu sorunun çözümüne yönelik yeni bir algoritma üzerinde çalışan Ronald Rivest, Adi Shamir, Leonard Adleman 1976 yılında “*RSA Algoritma*” geliştirdiler. Soy isimlerinin ilk harflerinden oluşan RSA Algoritma, özel anahtar paylaşım konusunda oluşabilecek sorunların önüne geçmek için yeni bir sistem oluşturmaktadır. Bu yeni sistemin hedefi; araçlar veya diğer güvenli araçlara anahtar iletmek için gerek olmamasıydı. Çünkü bir mesaj amaçlanan alıcı tarafından herkese açık olarak, ifşa edilen bir şifreleme anahtarı (Açık Anahtar) kullanılarak şifrelenebilir. Özel bir şifre çözme anahtarı kullanılarak bir mesaj “*imzalanabilir-dijital signed*⁶¹”. İmzalar taklit edilemez ve imzalayan daha sonra imzasının geçerliliğini inkar edemez. Bunun “elektronik posta” ve “elektronik fon transferi” sistemlerinde bariz uygulamaları olabileceğini ön görmüşlerdir (Rivest ve diğerleri, 1976: 120).

---

⁶⁰ **Anahtar**; şifrenin metninin şifresini çözmek için gereken, genellikle kısa bir karakter dizisi olan bir sırdır.

⁶¹ **Dijital imza**; dijital mesajların veya belgelerin gerçekliğini doğrulamak için kullanılan bir matematiksel şemadır.

Kripto para üzerine öncü fikirleri sahibi olan David Chaum'un 1983 yılında kaleme aldığı "*Blind Signatures for Untraceable Payments*" isimli makalesinde, kör imza (blind signature) kavramını ileri sürerek "*mevcut sistemlere göre daha iyi denetlenebilirlik ve kontrol sağlayan izlenebilir olmayan ödemelerin gerçekleştirilmesine izin verirken, bu süre zarfında kişisel gizlilik sağlayan...*" bir sistem olarak tanıtmıştır (Chaum, 1983: 203). Dijital ortamda şifreleme ile ödeme sistemlerindeki mevcut sorunların önüne geçilebileceği öngörülmüştür.

c) İş Kanıtı (Proof-of-Work)

İş Kanıtı protokolleri (PoW) veri güvenliğindeki çoğu algoritmanın temel taşıdır. Tipik bir şifreleme senaryosunda, bir taraf (kanıtlayıcı), başka bir tarafı (doğrulamayı) belirli bir formun sırrına sahip olduğuna veya belirli bir matematiksel ifadenin doğru olduğuna ikna etmeyi amaçlar. Literatürdeki bir dizi güvenlik protokolü PoW'ların kullanımına dayanmıştır. Bununla birlikte, araştırmacılar daha önce bir PoW kavramını resmileştirmemişlerdir ve yapılarını tanımlamak için geniş kapsamlı bir terminoloji benimsemişlerdir. Markus Jakobsson ve Ari Juels 1999 yılında "*Proofs of Work and Bread Pudding Protocols*" isimli çalışmada ilk kez resmileştirdiği POW'ler sunucu erişim ölçümü, dijital zaman kapsüllerinin inşası, tespit edilebilir olmayan kıyaslamalar, spam ve diğer hizmet reddi saldırılarına karşı koruma gibi bir dizi güvenlik hedefi için bir mekanizma olarak açıklamışlardır.(Jakobsson ve Juels: 1999: 259-261).

En meşhur kriptopara olan "*Bitcoin*" in yaratıcısı olduğu iddia edilen Satoshi Nakamoto'nun yayımladığı "*Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*" isimli makalede PoW sistemini, "*Dağıtılmış bir zaman damgası (Timestamp⁶²) sunucusunu eşler arası olarak uygulamak için, gazete veya Usenet gönderileri yerine Adam Back'in Hashcash'ına benzer bir çalışma PoW kullanmamı (...) aynı zamanda çoğunluk karar alma sürecindeki temsili belirleme sorununu da çözmektedir.*" şeklinde Bitcoin içerisinde kullanım alanını açıklamıştır (Nakamoto, 2008).

---

⁶² **Zaman damgası;** herhangi bir olayın ne zaman meydana geldiğini, genellikle saniyenin küçük bir kısmına yakın bir doğrulukta, tarih ve zaman olarak tanımlayan bir karakter veya kodlanmış bilgi dizisidir.

d) Kriptografik Hash Fonksiyonu

En basit hali ile hash fonksiyonu, her türlü veriden küçük bir dijital imza oluşturma yöntemidir. Hash fonksiyonu, mesajı veya verileri özet haline getirir, böylece veri miktarı küçülür ve veri biçimi sabitlenir.

Hash fonksiyonunun iki özelliğe sahip olması amaçlanır. İlk olarak; mesaj almanın ve hash değerini hesaplamının kolay olması yani hızlı olması gerekmektedir. İkinci olarak ise mesajlar kesişimden uzak olmalarıdır. Aynı hash değerine sahip iki mesaj bulmanın olanaksız olması anlamına gelmektedir (Schneier, 2004). Hız konusu daha çok kullanılan aracın (Bilgisayar vb.) özelliklerine bağlıdır. Mesajlarda kesişimin olmaması ise daha çok verileri ilgilendiren bir husustur (Knuth, 1998: 651).

Blok zincirinin güvenliğini anlamak için kriptografik bir hash fonksiyonunu anlamak önemlidir. SHA - 256 adlı belirli bir işlev genel olarak kullanılmaktadır. SHA'nın açılımı güvenli hash algoritmasıdır (secure hash algorithm). Açık kaynaklı bir koddur ve ilk olarak NSA (ABD Ulusal Güvenlik Ajansı - National Security Agency) tarafından geliştirilmiştir. Genellikle, şifrelemeyi düşündüğümüzde, bazı veriler karıştırılır ve orijinal verilere geri dönmek için şifrelemenin kilidini açmak için bir anahtar vardır. Hash'ler böyle çalışmaz. Tek yönlü işlevlerdir. SHA - 256 programına bir metin veya sayı dizisi besleyebilirsiniz ve 64 onaltılık bir kod⁶³ (64-Bit) ortaya çıkarır. Hash'lerin bir takım önemli özellikleri vardır. Bunlar; (Harvey, 2016).

- Sadece küçük bir miktar girdiyi değiştirerek tamamen farklı bir çıktı üretir.
- Çıktı her zaman 256 bittir, ancak girdi tek bir karakterden $2^{64}-1$ karaktere kadar olabilir.
- Şifreleme tek yönlüdür. Yani bir bardağı kırıp parçaladıktan sonra tekrar eski haline getirmenin bir yolu olmaması örnek verilebilir.

Bir hash fonksiyonu hesaplayıcı⁶⁴ kullanarak tek bir “Maliye” kelimesini hash fonksiyonuna dönüştürürsek sonuç;

⁶³ “Matematik ve hesaplamada, onaltılık (ayrıca 16 tabanında veya onaltılık) sayı sistemi, 16 tabanı (taban) kullanarak sayıları temsil eden konumsal bir sayı sistemidir.”

⁶⁴ <https://xorbin.com/tools/sha256-hash-calculator>

“0768038b01c148b1632875a848ccf3e476e696a30ae057e16a3decc627efbfd9”

Aynı hesaplayıcıda “kamuyla ilgili işlerin yürütülebilmesi için gereken gelir ve giderleri düzenleyen kuralların tümü” gibi basit bir maliye tanımı dönüştürürsek elde edilecek sonuç;

“778ef4a6ee7a7f6dcf2d45bb0e56cd52bee599a53b33f0c0e59a7ff3a264bd39”

Aynı şekilde bir kamu maliyesi kitabını da dönüştürmeye kalktığımızda çıktı 256 bit yani 32 karakter olacaktır.

KISIM 2

YÜKSEK FREKANSLI TİCARET

I. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ FİNANSAL ETKİLERİ

Hız, tarih boyunca finansal piyasalar açısından zayıf ile güçlü arasındaki farkın belirlenmesinde en önemli kıstaslardan biri olmuştur. 1815'te, Londra'daki Rothschild Bankası, Napolyon'un Waterloo Savaşı'nı sonucunu öğrenmek için taşıyıcı posta güvercinleri kullanmış, elde edilen bilgiler ile Fransız tahvillerine yaptığı yatırımlar sayesinde yüksek meblağlar kazanmıştır. Dünyanın önde gelen haber ve veri satıcılarından biri olan Reuters, 1845'te Londra'da bir taşıyıcı güvercin ağı kurarak başlamıştır. Beş yıl içerisinde Fransız borsalarındaki gelişmeleri en düşük gecikmeli olarak sağlayan bilgi kaynağı haline dönüşmüştür. Hisse senedi ticareti yapan firma ve aracı kurumların kendilerini New York'taki borsaların yakınında kurmalarının ve vadeli işlem şirketlerinin Chicago'daki borsaların yakınında bulunmalarının aşikâr bir nedeni hızdır. Benzer örnekler hemen hemen her finansal araç ve borsalarda gözlemlenebilir. Finans merkezleri arasındaki yakınlık ve hızlı iletişim bu açıdan önemli iki unsur olarak ön plana çıkmaktadır (Narang, 2013: 240).

Herhangi bir bilginin bölgesel, ulusal ya da küresel ölçekte erişilebilir olması konusundaki tartışmalar artık yeni bir boyut kazanmıştır. Günümüz koşullarında değerlendirildiğinde, sahip olunan alt yapı ve kurumsal nitelikleri kitle iletişim araçlarını çok daha değerli kılmaktadır. Bu açıdan söz konusu tartışmalar, bilginin erişilebilir olmasından çıkıp hızlı erişilebilir olmasına dönüşmüştür. Ekonomik, siyasi ve toplumsal hayatta artık hızlı erişilebilir bilgi kazanç, güç ve kolaylık getirmektedir. Rothschild Bankası, Reuters ve hisse senedi ticareti yapan aracı kurum örneklerinde olduğu gibi hızın finans dünyasındaki karşılığı kazanç olarak nitelendirilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle ilgili literatür değerlendirildiğinde, milattan önce Çin'e dayanan araç ve gereçlerin kullanımından gelen geniş kapsamlı tarihi vardır. Ancak çalışmanın bu aşaması, finans sektöründe hızı baz alan etkilerini

değerlendirme amaçlandığından, yakın tarihli gelişmeler odaklanmak verimli olacaktır. Bu doğrultuda 19. yüzyıl ile beraber kitle iletişim araçlarının elektronik cihazlarla desteklenmesi ile başlayan dönem ve bu kapsamda çıkarılan öncü yasal düzenlemeler değerlendirilecektir.

A. Elektrikli Telgraf ve Okyanus Altı Kablolama

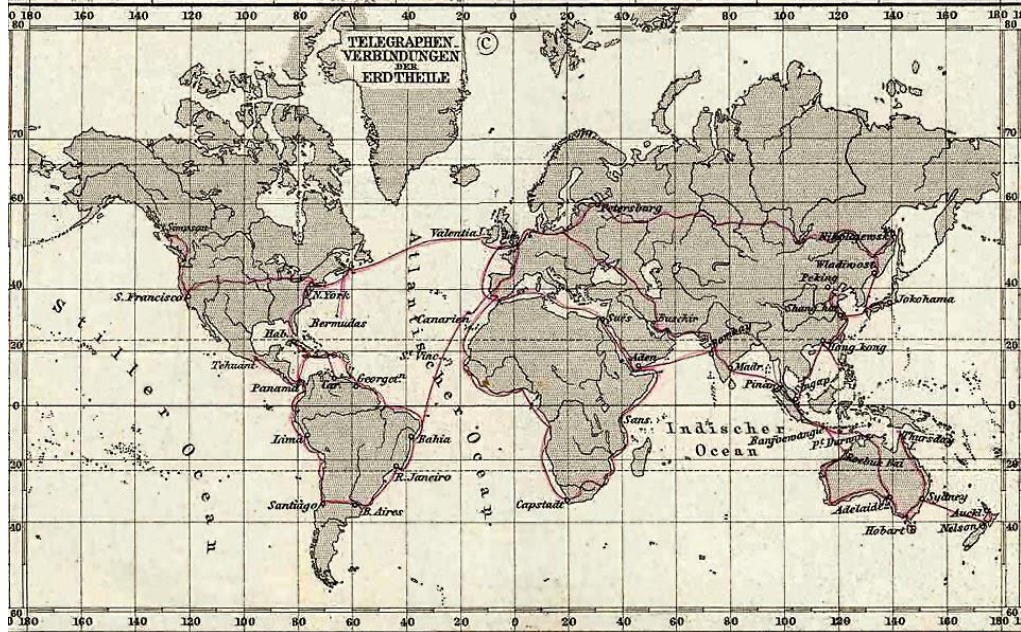
19. yüzyılın başlarındaki Sanayi Devrimi, iletişim ve ulaşımda alanlarında da devrim niteliğinde bir dönüşümün yolunu açmıştır. Tarihte bu dönemi, kırsal yaşamdan kent yaşamına, ekonomi açısından, tarıma dayalı bir iş gücünden ziyade imalatçı iş gücünün gelişmesine tanıklık etmiştir. 1840'larda yeni geliştirilen demiryolları ile insanların taşınması ve aynı zaman diliminde elektrik telgraf hizmetinin doğuşuyla mesajların taşınması bu ekonomik değişime önemli bir katkı sağlamıştır. Daha hızlı ve daha sağlam bir telgraf formunun geliştirilmesinin gerekli olduğu aciliyet, hem Kuzey Amerika hem de Avrupa'da birbirinden bağımsız sistemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1836'da New York Üniversitesi'nde Sanat ve Tasarım profesörü olan Samuel Morse, teller vasıtasıyla elektrik akımını bir elektromıknatısa taşıyacak olan sistemi geliştirmiştir. Samuel Morse'un telgraf sistemini icat ettiği yıl, iki İngiliz fizikçi Sir William Charles Fothergill Cooke ve Charles Wheatstone elektromanyetik telgrafın patentini almış ve sistemleri, alfabenin harflerine doğru hareket edecek bir dizi iğne içeren bir tahta kullanmışlardır (Tancia, 2014).

Gerek Kuzey Amerika'da gerek ise Avrupa'da geliştirilen bu sistemler elektrikli telgraf sistemlerinin öncüleri olarak kabul edilmektedir. Sanayi Devrimi ile gerçekleşen ve toplumun her alanına kendini gösteren dönüşümün etkileri, dünyanın önde gelen ve üretimde sanayileşmeyi başarabilen öncü ülkelerde daha da hızlı gerçekleşmiştir. Yukarı değinildiği üzere ulaşım ve iletişim alanındaki yenilikler “dünyayı küçük bir köye” haline dönüştürmenin önemli adımları olmuştur.

1830'ların sonlarında, büyük başarı kazanan ilk elektrik teknolojisi olmasına rağmen, bu öncü teknoloji, ekipman açısından kötü performans göstermiştir. Ticari bakırın iletkenliği bugünkü değerinden yaklaşık % 40 daha düşük ve yalıtım malzemesi güvenilir olmadığından, cam veya porselen izolatörlerle ahşap direklere asılı çıplak havai hatların döşenmesi yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak kıtaların

birbirine bağlanması verimliliğin artırılması için bakırın iletkenliğinin artırılması ve zırlama teknolojisinin geliştirilmesi için birçok girişim olmuştur. 1858’de ilk okyanus aşırı kablodan gönderilen, Kraliçe Victoria’dan Başkan James Buchanan’a 98 kelimelik açılış mesajı, gönderilmesi 16 saat sürmesine rağmen, çok büyük bir teknoloji zaferidir. 1865 yılına gelindiğinde ise, Atlantik boyunca telgraf mesajları “1858 kablosu”ndan 80 kat daha hızlı, dakikada sekiz kelime (wpm) hızında gönderilebiliyordu. Gemiyle önceki iletişimin haftalar sürdüğü göz önüne alındığında, Atlantik kabloları Avrupa ile Amerika arasındaki görünür mesafeyi büyük ölçüde azaltarak kablo sahiplerine yüksek gelir sağladı (Guarnieri, 2014: 53-54). İngiltere’de 31 Haziran 1868 yılında düzenlenen Telgraf Yasası’nda (Telegraph Act 1868) “(...) Elektrikli Telgraflarla İletişim Araçları yetersizdir ve birçok önemli bölge bu tür bir İletişim Aracına sahip değildir (...) daha ucuz, daha geniş kapsamlı ve daha hızlı bir Telgraf Sistemi kurulursa, Devlete, tüccarlara ve genel olarak kamuya büyük bir Avantajla katılacaktır.” şeklindeki görüş ile elektrikli telgraf sistemi İngiltere’de yasal karşılığını bulmuş ve çalışmalara teşvik sağlanmıştır (31 & 32 Vict c.110, 31st July 1868).

Şekil 4: 1891 Yılında Önemli Elektrikli Telgraf Hatları

Kaynak: Telegraph Connections (Telegraphen Verbindungen), Stieler's Hand-Atlas (1891), plate 5, Weltkarte in Mercator projection.

İngiliz Kanalı telgraf kablosunun 1851’de başarılı bir şekilde çalışması ve Atlantik Kablosunun 1866’daki nihai başarısı, kıtalar boyunca ve dünya okyanuslarının altına kablo hatlarını genişletmek için dokuz kamu-özel ortaklığına

yol açtı. 1891'e gelindiğinde, altı kıtanın tümü arasına kablo döşenmiş ve dünyadaki büyük şehirlerinin çoğu telgraf telleriyle birbirine bağlanmıştır. Bu rotalar daha sonra kıtaları da birbirine bağlayan denizaltı telefon kablolarını içerecek şekilde genişletildi. Bununla beraber gerçekleşen gelişim, denizaşırı sömürge varlıklarının dünyanın egemen güçleri tarafından komuta ve kontrolü için önemi çok büyük olmuştur. Deniz altı kablo ve telefon bağlantıları, Büyük Britanya'nın Kanada, Hindistan, Doğu Afrika, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki sömürge hükümetleri üzerindeki kontrolünü artırdı. Diğer Avrupalı güçler, Afrika, Amerika ve Asya'da aynı amaç için bu telekomünikasyon hatlarına bağlıydı. Artık sekreterler, ulusal maliye bakanları ve işletme yöneticileri ticaret raporlarının gönderildiklerinden haftalar sonra gemiyle gelmesini beklemek zorunda kalmayacaklardı. Sömürge ülkelerdeki meslektaşlarından telgrafla (ve ardından telefonla) günlük raporlar edinebileceklerdi. Bu gerçek zamanlı istihbarat, 19. yüzyılda küresel imparatorlukların gelişimini artırdı ve faaliyetlerini 20. yüzyılda sürdürmelerine yardımcı oldu (Seel, 2012: 118-119).

Elektrikli telgrafın gelişen finansal etkileri açısından bir değerlendirme olarak; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki finans piyasalarının yapısı üzerinde büyük bir etkisi örnek gösterilebilir. Bu dönemde New York, çeşitli emtia ve finansal araçlar için fiyatlar belirleyerek ülkenin hali hazırda finans merkezi iken, (bunlar arasında sığır eti, mısır, buğday, hisse senetleri ve tahviller) telgraf yayıldıkça, fiyatların merkezileşmesi ülke genelinde daha da yayılmış. Örneğin, 1846'da Buffalo'daki buğday ve mısır fiyatları New York City'dekinin dört gün gerisinde kalır iken, 1848'de iki pazar telgrafla birbirine bağlandı ve fiyatlar aynı anda belirlendi. Hisse senedi fiyatlarının merkezileştirilmesi, New York'u Amerika Birleşik Devletleri'nin finans başkenti yapmasına yardımcı oldu. 19. yüzyıl boyunca, ülke genelinde yüzlerce değişim ortaya çıktı ve sonra ortadan kayboldu. Sadece New York, Philadelphia, Boston, Chicago ve San Francisco'dakiler herhangi bir kalıcılık elde etti. 1910'a gelindiğinde, tüm tahvillerin yüzde 90'ı ve tüm hisse senedi işlemlerinin üçte ikisi New York Borsası'nda gerçekleşiyordu (Economic History Association).

B. Finansal Küreselleşme Kapsamında Bilgisayar Sistemleri

1. Finans ve Bilgisayar Sistemleri

Bilgisayarlar, çeşitli departmanları birbirine bağlayan bir ağ sistemi aracılığıyla, bir kuruluşun üyeleri arasında finansal iletişimi geliştirmiştir. Bilgisayar kullanımı ile, önemli finansal karar vericiler, toplantılar düzenlemek yerine finansal raporlar ve stratejileri bu ağ üzerinden gönderilebilmektedir. Ayrıca bu sistem finans sektöründeki insanların dünya borsaları ve işlerini etkileyen fiyat değişiklikleri hakkında güncellemeler almalarına olanak tanımıştır. E-posta'nın kullanımı, finans profesyonellerinin diğer departmanları ve tüketicileri ürün ve mallar üzerindeki fiyat değişiklikleri gibi önemli politika değişiklikleri hakkında bilgilendirmelerine de olanak sağlamaktadır (Mathews, 2018).

1980'li yıllarda bilgisayarların işyerleri ve kişisel kullanıma yeni başladığı dönemde, ekonomik büyüme konusunda ileri gelen bilim insanlarından biri olan Robert Solow bilgisayarlar hakkında yaptığı espri niteliğindeki bir yorum olarak "*Verimlilik istatistikleri dışındaki her yerde bilgisayar çağını görebiliriz*" sözünü söylemiştir. Kimi ekonomistler o dönemde, internet olmamasına karşın veri tabanları ve hesap çizelgelerinde işyerlerinde kullanılan bilgisayarlardan umudunu kesmeye başlamıştı. Yeniliklerin ekonomide gerçekleştirdiği etkileri takip etmek oldukça güçtür. Bu konuda kullanılan en önemli ölçüm "*toplam faktör verimliliği*"⁶⁵ olarak kabul edilmektedir. Solow 1980'li yıllarda düşüncelerini yazarken ekonomi (ABD) onlarca yıldır yavaş bir büyüme eğilimi sergiliyordu. Teknolojik olarak bir patlama yaşanmasına rağmen, büyüme oranları 1929 Büyük Buhran döneminden bile daha yavaştı. Verimlilik oranları neredeyse sabitti. Ekonomistler bu durumu verimlilik paradoksu (Jevon paradox⁶⁶/effect) olarak nitelendirmiştir. Benzer bir durum 1880'de Thomas Edison'un Manhattan'da elektrik istasyonu kurması ve elektriği bir ürün olarak sunması durumunda da yaşandı. Çok büyük potansiyel vaat eden ve kısa zaman elektrik motorlarıyla desteklenen çok daha verimli bir üretim olanağı sunulacağı düşünülürken, 1910'lara gelindiğinde ABD'deki fabrikaların mekanik

⁶⁵ "*Bir üretim sürecine tüm girdilerden sağlanan verimliliğinin ölçüsüdür. Toplam faktör verimliliği deki artışlar genellikle teknolojik yeniliklerden veya iyileştirmelerden kaynaklanır.*"

⁶⁶ "*Bir kaynağın kullanım verimliliğini artıran teknolojik ilerlemenin, o kaynağın tüketim oranını artırma (azaltmak yerine) eğilimi olduğu önermesi*"

tahrik gücünün %5'inden daha azı elektrik motorlarından geliyordu (Harford, 2019: 109-110).

Elbette ki göz önünde bulundurulması gereken husus, örneği verilen ve günümüzde hayatın her alanında etkisi bulunan elektrik ve bilgisayar gibi çığır açan teknolojilerin yıkıcı etkisi olduğudur. Buhar motoru tahrikine göre kurulan fabrikaların bir anda yerini elektrik tahrikli motorlara bırakması demek, üretim mantalitesini tamamen değiştirmek anlamına gelmektedir. Bu gibi teknolojinin kullanımının yaygınlaşması, altyapı yatırımlarından yatırımcıların elektrik motorunun getireceği avantajların farkındalığının oluşmasına varan birçok değişkene bağlıdır. Bilgisayar teknolojisinde de farklı bir durum söz konusu değildir. Ancak bilgisayar teknolojisinin kendini kabul ettirmesinde önemli bir husus küreselleşme olgusuna ayrı bir parantez açılması yararlı olacaktır.

2. Finansal Küreselleşme

Küreselleşme kavramı, çok geniş kapsamlı olarak değerlendirilebilecek boyutta ve farklı disiplinlerle değerlendirilebilecek perspektifte bir olgudur. Tarihi açıdan literatürde, tarihin başlangıcından itibaren süregelen bir olgu olduğuna dair tartışmalarda var olmasına karşın, genel kabul gören görüş coğrafi keşifler, sanayi devrimi ve çalışmanın konusunu ilgilendiren ikinci dünya savaşı sonrası uluslararası kuruluşların da etkin rol oynadığı serbestleşme süreci şeklinde sınıflandırılabilir.

1970'li yıllarda açıklık politikalarının uluslararası ekonomi yönetimine hakim olmaya başlaması, finansal alanda da kendini hissettirmiştir. Bretton Woods döneminin devlet güdümlü sisteminden, günümüz piyasa güdümlü sistemine geçiş gerçekleşmiştir. Bu süreç boyunca, piyasa güdümlü uluslararası para sistemini belirleyen belli başlı özellikler tespit edilmiştir. Bunlar (Hirst ve Thompson, 1998: 161);

- Sermaye hareketlerinin ülke içindeki liberalizasyonunu takiben finansal portföylerin uluslararası hale gelmesi,
- Kurumlar sıfatı ile bankaların öneminin piyasaya göre azalması (bu durum, menkul kıymetleştirme, tahvil ihraç etme vb. araçların öneminin artması ile belirginleşmiştir),

- Uluslararası finansal işlem ölçeğinin ticaret işlemlerine göre gelişmesinin beraberinde, döviz kurlarının finansal piyasalarda belirlenmesi
- Genel olarak bilgi işlem ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile açıklanan piyasa değişkenliği (şokların sistem çapında büyümesi),
- Uluslararası piyasada nispeten küçük bir grup kuruluşun benzer analiz ve davranış gelenekleri ile aynı anda ticaret yapmalarından doğan piyasa yoğunluğu,
- Döviz kuru baskılarından kendilerini yalıtamayan ülkelerin aynı zamanda iç ekonomi politikaları bakımından da disipline olamamaları.

Finansal serbestleşmenin yalnızca bölgeye ve gelişme düzeyine göre farklılık gösteren ayrı tarihsel aşamalarda ele alınması gerekmez, aynı zamanda yerel ve uluslararası alanlara uygulandığı şekliyle anlaşılabilir ve anlaşılmalıdır. Bazen bu ayırım, bankacılık reformu ile sermaye piyasası reformu arasındaki farka indirgenir. Dışarıya veya dışarıya yönelik finansal liberalizasyon, söz konusu ülke ile uluslararası finans piyasaları arasındaki finans akışı üzerindeki devlet kontrollerinin kaldırılmasını ve bu ülkede faaliyet gösteren uluslararası bankaların rekabete izin vermesini içerir. Gelişmiş endüstriyel ülke deneyiminin aksine, gelişmekte olan ülkeler, özellikle de NIE'ler, 1980'lere kadar daha fazla devlet müdahaleci veya bazılarının "*bastırılmış*" finansal sistemleri sürdürdüler. Burada, reform dalgasının katalizörü, Latin Amerika borç krizinin bir sonucu olarak geldi. Yine, bu finansal serbestleşme dalgasının yorumları, finansal serbestleşme taraftarları ve muhalifleri arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Taraftarlar, borç krizinin yıllarca süren verimsiz finansal müdahalenin veya finansal piyasaların baskısının doğal sonucu olduğunu öne sürmeye meyillidirler. Öte yandan, finansal liberalleşmenin muhalifleri, borç krizinin gelişmekte olan ülkeleri bir kaya ve zor bir yer arasına soktuğunu savunuyorlar: Amerika Birleşik Devletleri ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) uluslararası baskısı altında, onların liberalleştirmekten başka çareleri yoktu. Finansal piyasalar veya uluslararası sermaye akışlarından kalıcı olarak kopma tehlikesi. Sonuç olarak, Latin Amerika ülkelerinin çoğu ve bazı Asya ülkeleri, farklı derecelerde faiz tavanlarını yükseltti, finansmanı belirli sektörlere yönlendirmek için marjinal rezerv şartlarını kullanmayı bıraktı, sermaye kontrollerini gevşetti ve ilk

turların bir parçası olarak bankacılık sektörünü özelleştirmeye başladı. 1980'lerde mali reformlar 1990'larla birlikte, yeni bir finansal serbestleşme turunu hızlandıran yeni bir dizi finansal kriz geldi, bu sefer dış sermaye piyasalarına ve yerel bankacılığa odaklandı. Finansal liberalleşmenin artıları ve eksileri konusundaki canlı tartışmalar ekonomistler ve siyaset bilimciler arasında da ortaya çıktı. Özellikle 1997 Asya mali krizinden sonra, mali liberalleşmenin savunucuları önceki on yılda yetersiz liberalleşmeyi birincil neden olarak suçlarken, muhalifler aşırı hızlı ve kapsamlı liberalleşmeyi, özellikle de dış sermaye akışlarının liberalleşmesini suçladılar (Reinert ve Rajan, 2009: 429-430).

3. Teknolojinin Hızlandırıcı Etkisi

20. yüzyılın sonlarında, toplum ile para arasındaki ilişki bir dönüm noktasına ulaşmıştır. İnsanlar tarafından yaratılan, ancak kontrol edemedikleri bir güç haline gelmiştir. Küresel çapta insan eseri olmasıyla beraber, dünyanın her bir parçasına egemen olan para finans sisteminin mihenk taşı olmuştur. İnsanların karmaşık para biçimleri ve çeşitlerini geliştirdiği, paranın etrafında muazzam kuruluşlar kurduğu iki bin yılı aşkın bir uvertürün neticesinde, yirminci yüzyılın sonları para için artık bir siber çağın ilk adımıdır (Weatherford, 2019).

Bu yeni dönemin gelişim hızıyla ilgili bir örnek vermek gerekirse, bir banka hesabında bir lira olduğunu ve her gün ikiye katlandığını düşünün. İlk gün 1 TL, ikinci gün 2 TL, üçüncü gün 4 TL derken daha bir ay dolmadan hesapta 1 Milyon TL olurdu. İlk parayı 1949 yılında yatırılmış olsaydı (Nobert Wiener'ın bilgisayarların geleceği ile ilgili makalesini yazdığı yıl) ve Moore Yasası'nın öngördüğü üzere bu miktar kabaca her iki yılda ikiye katlandığını varsayarsak bu miktar 2019 yılında 344 Milyon TL ulaşacaktır. Gelecekteki inovasyonların bu biriken hesabı katlamaya devam etmesi durumunda, gelecek yılların gelişim hızı çok daha yüksek olacak. Bilgisayarların bellek kapasitesi ve fiber optik kablolarla taşınabilecek dijital bilgi boyutu sürekli artmaktadır. Bu gelişim sadece donanımsal kalmamakla beraber, yazılım algoritmalarının verimliliği Moore Yasası ile öngörülen miktarların üzerine çıkmış durumdadır (Ford, 2018).

Günümüzde süper bilgisayarlar olarak adlandırılan kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılan bilgisayarlar mevcuttur. Süper bilgisayarların belirli ayırt edici

özellikleri vardır. Geleneksel bilgisayarların aksine, genellikle program talimatlarını yorumlamak ve aritmetik ve mantık işlemlerini uygun sırayla yürütmek için devreler içeren birden fazla CPU'ya (merkezi işlem birimi) sahiptirler. Yüksek hesaplama oranlarına ulaşmak için birkaç CPU'nun kullanılması, devre teknolojisinin fiziksel sınırları tarafından zorunlu kılınmıştır. Elektronik sinyaller ışık hızından daha hızlı hareket edemezler, bu nedenle sinyal iletimi ve devre anahtarlama için temel bir hız sınırı oluşturur. Devre bileşenlerinin minyatürleştirilmesi, devre kartlarını bağlayan tellerin uzunluğundaki önemli azalma ve soğutma tekniklerindeki yenilik (örneğin, çeşitli süper bilgisayar sistemlerinde, işlemci ve bellek devreleri, elde etmek için bir kriyojenik sıvıya batırılır) sayesinde bu sınıra neredeyse ulaşılmıştır. CPU'ların son derece yüksek hesaplama hızını desteklemek için depolanan verilerin ve talimatların hızlı bir şekilde alınması gerekir. Bu nedenle, çoğu süper bilgisayarın çok büyük bir depolama kapasitesi ve aynı zamanda çok hızlı bir girdi / çıktı yeteneği vardır. Esasen son derece yüksek hızlı hesaplamalar gerektiren bilimsel ve mühendislik çalışmaları için kullanım amacı teşkil ettiği öne sürülmektedir. Süper bilgisayarlar için yaygın uygulamalar, iklim ve hava durumu, kozmosun evrimi, nükleer silahlar ve reaktörler, yeni kimyasal bileşikler (özellikle farmasötik amaçlar için) ve kriptoloji gibi karmaşık fiziksel fenomenler veya tasarımlar için matematiksel modellerin test edilmesini içerir (Horsch, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2020).

Fakat bilgisayarın potansiyelini, yani herhangi bir işyerinde bulunan hesap makinasından ötesine geçiren teknoloji internet olmuştur.

C. İnternet Devrimi ve Kablo Ağının Gelişimi

1. İnternet Kavramı

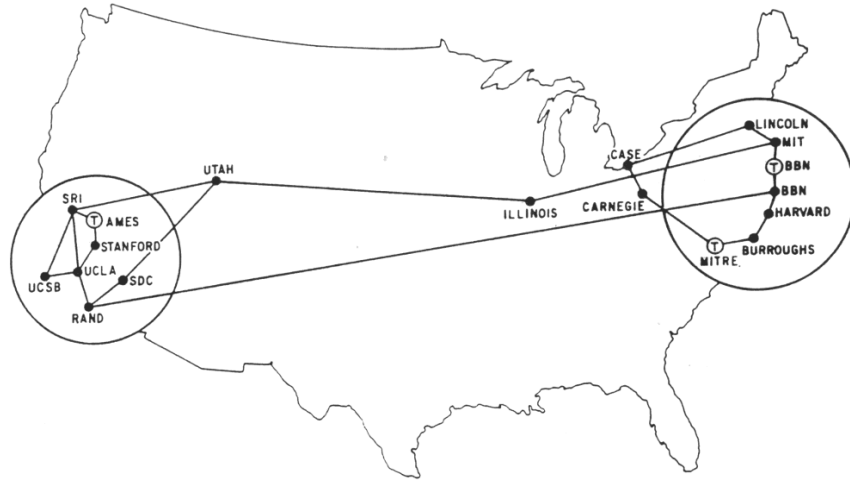
İnternet devriminde, sözü edilen “devrim” in tartışılmaz bir tarafı, diğer gelişmeler de olduğu gibi sıçrayarak ilerleyen teknolojiler olmasıdır. Dünya üzerindeki bu tür teknolojik zenginlikler yüksek yatırım gerektiren altyapılara yani enerji ve ulaşım hatlarına bağlıdır. Altyapı açısından zayıf ülkelerde bu gelişim, aynı hızda gerçekleşmemektedir. Önceki kısımdan da anlaşılacağı üzere; ekonomi teknolojiyi adeta bir yakıt olarak kullanmaktadır (Convey, 2016: 176). Teknolojik

gelişmeleri doğru olarak kullanan ekonomi ve finans alanların, geri kalanlardan hep birkaç adım önde olacağı tartışılmazdır.

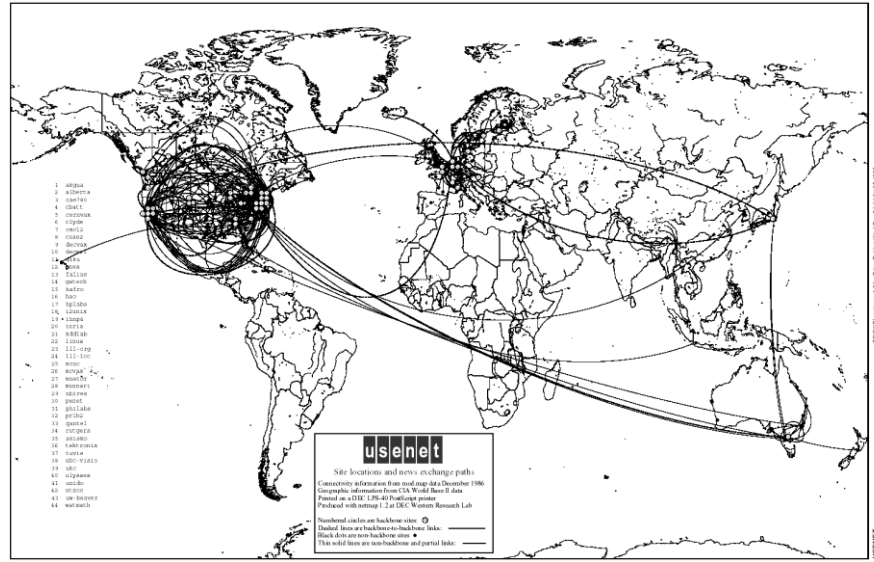
İnternet kavram olarak, veri iletmek ve almak için ortak bir yazılım protokolü kullanarak dünyanın her yerindeki bilgisayarları birbirine bağlayan bir sistem. Bu protokol, İletim Kontrol Protokolü / İnternet Protokolü anlamına gelen TCP / IP olarak bilinir.

İnternet, milyonlarca ev ve işletmeye ulaşan muazzam bir küresel ağ olmasına rağmen, 1966 yılında Savunma Bakanlığı araştırma ajansı tarafından finanse edilen ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) adlı nispeten basit bir bilgisayar ağı olarak başladı. ARPANET, eğitim kurumları ve araştırma tesisleriyle bağlantılı. Kullanıcılar USENET adlı bir forumda dosya aktarabilir, e-posta gönderebilir ve mesaj gönderebilir. Daha sonra, HTTP'nin (HyperText Aktarım Protokolü Güvenliği) geliştirilmesi, kullanıcıların köprüler kullanarak bir elektronik belgeden diğerlerine bağlantı kurmasına izin verdi. Bu tür hiper bağlantılı elektronik belgeler (web sayfaları olarak adlandırılır) metin, resim ve ses dosyalarından oluşabilir. Bu web sayfalarının milyarlarcası World Wide Web'i oluşturur. Web sayfalarının, e-postaların, dosyaların ve benzeri elektronik verilerin iletimi, İnternet olarak bilinen devasa ağda gerçekleşir. Askeri ve eğitim araştırmaları için iletişim kurmanın basit bir yolu olarak başlamış, fikirleri iletmenin yanı sıra metin, resim, ses dosyaları ve hatta filmlerin tamamını iletmenin uluslararası bir aracına dönüşmüştür (the American Heritage Student Science Dictionary).

Şekil 5: Arpanet 1971 ve Usenet 1986 Haritaları

MAP 4 September 1971

Kaynak: Martin Dodge, “Historical Maps of Computer Networks”, <https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/m.dodge/cybergeography/atlas/historical.html>, (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2020).

İnternetin ilk zamanlarında, çoğu insan internete ev bilgisayarını ve çevirmeli modem kullanarak bağlanıyordu. DSL (Digital Subscriber Line) ve kablolu modemler sonunda kullanıcılara her zaman aktif bağlantılar sağlanırdı. Zamanla tabletler ve akıllı telefonlar gibi mobil cihazlar, insanların her zaman İnternet'e bağlanmasını mümkün hale dönüştürdü. Nesnelerin İnterneti (IoT - Internet of Things), yaygın cihazları ve ev sistemlerini internet üzerinden izlenebilen ve kontrol edilebilen akıllı cihazlara dönüştürdü. İnternet büyümeye ve gelişmeye devam

ederken, günlük hayatın daha da ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Tech Terms, 2015).

Bununla beraber internet yalnızca World Wide Web'ten meydana gelmez. Web, İnternet'ten bilgi almanın birkaç yolundan biridir. Farklı internet bağlantı türü protokolleri aşına olunmasa da mevcuttur. Bu protokollerin her biriyle İnternet'e erişmek için ayrı yazılım uygulamaları kullanılır. Çoğu İnternet Web tarayıcısı, kullanıcıların dosyalara çoğu protokolü kullanarak erişmesine izin verir. Bunlar (University System of Georgia, n.d.);

- **File retrieval protocols (Dosya alma protokolleri)**, bu tür bir hizmet, İnternet'e bağlı bilgisayarlardan bilgi almanın en eski yollarından biridir. Hizmet veren bilgisayarda depolanan dosyaların adlarını görüntülenmektedir, ancak herhangi bir türde grafik ve bazen bir dosyanın içeriği ile ilgili hiçbir açıklamanız yoktur. Aranılan bilgiler hangi dosyaların içerdiğinde olduğu konusunda, ileri düzeyde bilgiye sahip olması gerekirdi.
- **FTP (Dosya Aktarım Protokolü)**, bu, geliştirilen ilk İnternet servislerinden biri olup, kullanıcıların dosyaları bir bilgisayardan diğerine taşımaya izin vermektedir. FTP programını kullanarak, bir kullanıcı uzak bir bilgisayarda oturum açabilir, dosyalarına göz atabilir ve dosyaları indirebilir veya karşıya yükleyebilirdi (uzak bilgisayar izin veriyorsa). Bunlar herhangi bir dosya türü olabilir, ancak kullanıcının yalnızca dosya adını görmesine izin verilir; dosya içeriğinin açıklaması dahil edilmemiştir. World Wide Web'den herhangi bir yazılım uygulaması indirmeye çalışıldığında FTP protokolüyle karşılaşılır. İndirilebilir uygulamalar sunan birçok site FTP protokolünü kullanır.
- **Gopher**, ihtiyaç olan dosyayı bulmayı kolaylaştırmak için bazı içerik açıklamalarına sahip indirilebilir dosyalar sunmaktadır. Dosyalar, bilgisayarın sabit sürücüsündeki dosyaların düzenlendiği gibi, uzak bilgisayarda hiyerarşik bir şekilde düzenlenir. Bu protokol artık yaygın olarak kullanılmamaktadır, ancak yine de bazı operasyonel gopher siteleri bulunmaktadır.

Diğer taraftan, modern ağ teknolojisinin en büyük sınırlayıcı faktörlerinden biri, cihazlar arasındaki veri aktarım hızıdır. University College London, KDDI ve Xtera'dan araştırmacılar, fiber optik kablolar üzerinden veri iletmek için yeni bir

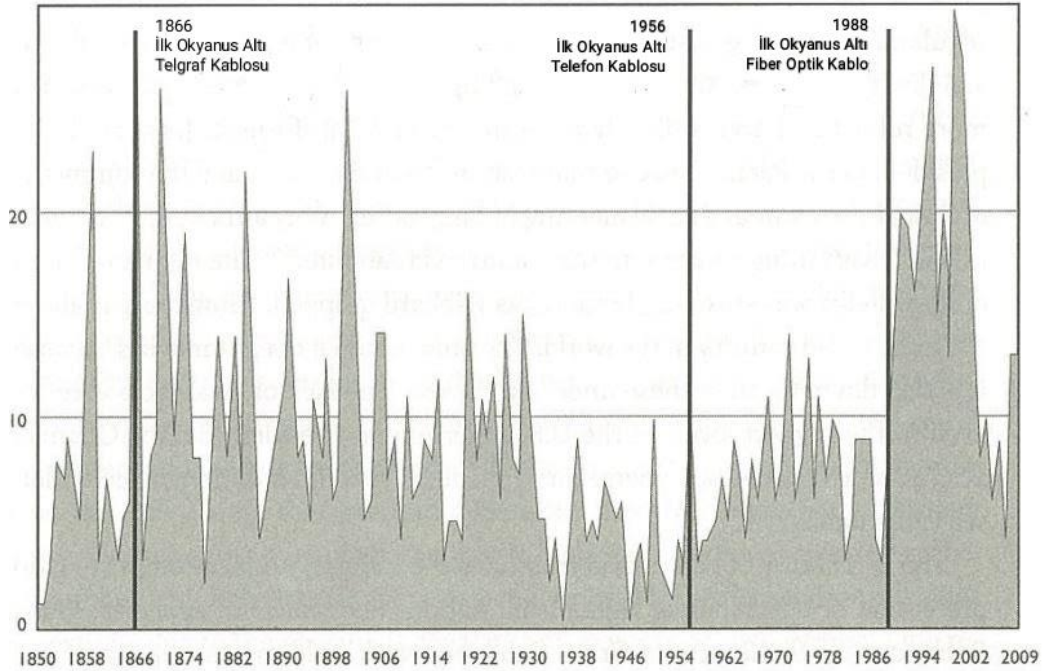

yaklaşım ile kısa zamanda birlikte çalışarak, veri aktarım hızları için yeni bir küresel rekor kırdılar. Yeni rekor, saniyede 178 terabit (veya 178.000.000 megabit) gibi ciddi hızda veri aktarımı sağlanmıştır. University College London'ye göre, bu, Amerikalı matematikçi Claude Shannon tarafından tanımlanan maksimum teorik veri aktarım hızlarına yakın bir derece olarak değerlendirildi. Araştırmacılar, yeni veri aktarım kaydının Netflix kataloğunun tamamını bir saniyenin altında indirebilecek bir hız şeklinde örneklendirilmiştir. 178 terabit transfer, bir Japon ekibinin belirlediği bir önceki rekoru % 20 ile geride bırakmıştır (Puckett, 2020).

2. Fiber Optik Kablolama

Fiber Optik, optik sinyalleri son derece saf cam veya plastik fiberden saç inceliğindeki şeritlere göndererek çalışan iletişim ortamıdır. Işık, "çekirdek" adı verilen elyafın merkezinden yönlendirilir. Çekirdek, "toplama iç yansıma" adı verilen optik bir teknik kullanarak ışığı çekirdekte hapseden "kaplama" adı verilen bir optik malzeme ile çevrilidir. Elyafın kendisi, elyafı nemden ve fiziksel hasardan korumak için yapıldığı için bir "tampon" ile kaplanmıştır (Fiber Optic Association, 2018).

Grafik 1: Yıllara Göre Döşenen Okyanus Altı Kablo Sayısı (1850-2009)

Kaynak: Nicole Starosielski, *The Undersea Network*, Durham and London: Duke University Press, 2015, s. 9.

Fiber optik kabloların kullanım alanları;

- **Telekomünikasyon;** Optik Fiber, veri alma ve iletme amacıyla kurulur ve kullanılır. Telefon iletimi, fiber optik kablolar kullanır. Bu lifler enerjiyi ışık atımları şeklinde iletirler. Optik fiberlerin aynı anda binlerce konuşmayı yapabilmemesinin dışında, teknolojisi koaksiyel kablolarla karşılaştırılabilir.
- **Ağ oluşturma;** sunucuları ve kullanıcıları çeşitli ağ ayarlarında bağlamak için kullanılır ve ayrıca veri aktarımının doğruluğunu ve hızını artırmaya yardımcı olur.
- **Veri depolama;** Fiber kablolar, veri depolama ve iletim için kullanılır. Fiber optik kablolar ayrıca görüntüleme ve aydınlatma için ve çok çeşitli değişkenleri izlemek ve ölçmek için sensörler olarak kullanılır.
- **Endüstriyel / Ticari;** Yayın / Kablolu TV şirketleri, HDTV, Kablolu TV, talep üzerine video, internet ve diğer birçok uygulamayı kablolar için fiber optik kablolar kullanır.

Modern denizaltı kabloları, telefon ve internet sinyallerini iletme için malzeme olarak optik fiberleri kullanır. Bu bilgi teknolojileri çağında pek çok kişi, verilerin uydular aracılığıyla iletildiğini şeklinde bir yanılgıya sahiptir. Fakat bu durum tam tersidir. Günlük yaşamdaki iletişim verilerinin % 90'ından fazlası optik kablolar aracılığıyla iletilir. Ancak Starlink projesi⁶⁷ gibi, geleneksel uydu internetinin çok ötesine geçen performans ve yer altyapısı sınırlamaları ile sınırlandırılmamış küresel bir ağ ile, erişimin güvenilir, pahalı veya tamamen kullanılamaz olduğu konumlara yüksek hızlı geniş bant internet sunmayı planlayan girişimler de günümüzde mevcuttur.

II. ALGORİTMİK TİCARET

Son çeyrek yüzyılda, bilgisayarların yaygınlaşması ve yapay zeka finansta devrim yarattı. Finans, temelde insanların egemen olduğu bir sektörden, insanların ve makinelerin ortak hakimiyeti paylaştığı bir endüstriye evrilmiştir. Modern finans, ana

---

⁶⁷ SpaceX şirketi tarafından yürütülen ve dünyanın çoğuna uydu internet erişimi sağlayan bir uydu internet takımıydı (satellite internet constellation) projesidir.

oyuncuların kısmen insan ve kısmen makine olduğu bir sektör olan “cyborg” finans (Cy-Fi) olarak tanımlamalar yapılmaktadır. Bu dönüşüm, teknoloji ve yasal düzenleyici (The Securities and Exchange Commission - SEC, Alternative trading system-ATS Regulation⁶⁸) reformlarının rolü büyük olmuştur. 1990'ların ortalarında elektronik iletişim ağları, firmaların bir satış temsilcisi veya piyasa yapıcı gibi bir araçtan geçmeden doğrudan bir borsada alım satım yapmalarına olanak tanıyan doğrudan piyasa erişimi sağlamsıyla, bilgisayarlar büyük finans kurumlarında önemli işlevlerini üstlendi. O dönemden itibaren, bilgisayarlı ağlar; hisse senetleri, tahviller, para birimi ve emtia gibi birçok önemli finansal piyasada önemli ticaretin yöneticisi konumuna geldi. Bilgisayar bilimindeki teknolojik gelişmeler ve dijitalleştirilmiş bilginin büyümesiyle birleştiğinde, bu tür reformlar karmaşık matematiksel modellerin işlendiği yeni bir finans biçimini doğurdu (Lin, 2013: 688-689).

Ticaret açısından bu yeni finans biçiminin gelişimi, karmaşık matematiksel modellere dayalı ticaret fırsatlarını analiz etmek ve yürütmek için inanılmaz derecede güçlü bilgisayarların kullanılmasını ifade eden kara kutu (Black-Box Trade, Algo Trade) - algoritmik ticaretin yükselişine yol açtı. Cy-Fi çağında, önemli sermayeye sahip hemen hemen her finans kurumu, algoritmik ticarete göre yapılanmıştır. Bu programlar, ilk kurulumdan sonra insan girdisinden yoksun olarak genellikle yalnızca yapay zeka yoluyla çalışmaktadır. Bu programlar büyük miktarda bilgiyi işleyebilir, eğilimleri tespit edebilir ve saniyeler içinde buna göre sermaye tahsis edebilirler. Hatta bazı programlar o kadar gelişmiştir ki, bir menkul kıymet dosyalama veya haber raporunun birkaç saniye içinde, programlar bunları okuyabilir ve yeni bilgilere dayanarak herhangi bir insan müdahalesi olmadan alım-satım gerçekleştirebilir. Daha önce çok sayıda bireysel ekip tarafından analiz edilmesi ve uygulanması saatler veya dakikalar alan kararlar, artık tek bir bilgisayar tarafından yalnızca saniyeler içinde alınmaktadır (Lin, 2014: 575-574).

---

⁶⁸ ATS Regulation, SEC tarafından, 1 Nisan 2000 tarihinde “ (...) artan sayıdaki alternatif ticaret sistemlerini ulusal piyasa sistemine daha etkili bir şekilde entegre edecek, tescilli alternatif ticaret sistemlerinin borsalar olarak kaydedilmesini sağlayacak ve kayıtlı borsaların alternatif ticaret sistemleriyle daha iyi rekabet edebilmesi için bir fırsat sağlamak...” amacıyla yayınlanmış bir düzenlemedir.

A. Algoritmik Ticaretin Tanımı

Algoritma, belirli bir dizi hesaplanabilir problemi çözmek için tanımlanmış, bilgisayar tarafından uygulanabilen sonlu bir dizi yönerge olarak ifade edilir. Ayrıca, problemi çözmek için bir dizi açık talimat olarak da tanımlanabilir. Algoritma, problemi çözenin strateji mekanizmasını tanımlayan sistematik bir yöntemi temsil eder. Yani belirli bir standart girdi için sınırlı bir süre içerisinde gerekli çıktıyı elde etmek mümkündür. Temelde, algoritmalar belirli bir dizi problem için çözüm bulma sürecini kolaylaştırmak için oluşturulur, ancak süreçte düşünme ve anlama gerekliliğini de ortadan kaldırabilir olması göz önünde bulundurulmalıdır (Math Vault, 2019).

Algoritmaların, finans alanında etkin olarak kullanılmaya başlaması bilgisayarların hakimiyetinin artmaya başlaması ile paralel olmuştur. Bilgisayarlar sadece hesaplama işlevinden sıyrılıp; sorun çözme, strateji yürütme gibi yetenekler edinmesi algoritmanın önemini arttırmıştır. Çünkü tüm bu gelişmelerle beraber finans artık insan doğasının çok üzerinde bir hızla kararların alınması ve uygulanmasını gerektiren bir alana dönüşmüş, algoritmik ticaret yaygınlaşmıştır.

Nasdaq tarafından oluşturulan finansal terimler sözlüğünde, Algoritmik Ticaret tanımı; *“Tescilli algoritmalar kullanan bilgisayarlı ticareti ifade eder. Algo ticareti olmak üzere iki tür vardır. Algo yürütme ticareti, bir emrin (genellikle büyük bir emir) bir algo ticareti yoluyla gerçekleştirildiği zamandır. Algo Programı mümkün olan en iyi fiyatı almak için tasarlanmıştır. Siparişi daha küçük parçalara ayırabilir ve farklı zamanlarda yürütebilir. İkinci tür algo ticareti, belirli bir emir yürütmek değil, piyasada küçük ticaret fırsatları aramak”* şeklinde ifade edilmiştir (Nasdaq, Financial Terms).

Farlex Financial Dictionary’ de yer alan tanımda ise, *“Kurumsal yatırımcıların, fiyatlarını olabildiğince az etkilerken menkul kıymetlerde büyük işlemler yapmak için kullandıkları bilgisayarlı bir ticaret sistemi. (...) Genellikle, algoritmik ticaret, panik alımına veya panik satışına neden olmamak için çok sayıda menkul kıymet alım satımını daha küçük gruplara bölmeyi içerir. Algoritmik ticaret, aynı zamanda bilgisayarlı bir sistem olan ancak fiyat değişikliklerini en aza*

indirmeye çalışmayan program ticaretiyle çelişir.” şeklinde açıklanmıştır (Farlex Financial Dictionary, 2012).

Algoritmik ticaretin genel tanım olarak literatürde yer alan tanımlarından yola çıkarak elde edilebilecek genel bir tanım, kullanıldığı piyasada alım ve satımları yürütmek için belirlenen stratejiler çerçevesinde, süreç ve kural odaklı algoritmaların kullanılmasıdır.

B. Algoritmik Ticaretin Gelişimi

Finans alanında yer alan dijital teknolojinin öncü atılımları, yoğun olarak ABD’de görülmektedir. Özellikle Nasdaq bunun en iyi örneklerinden biridir. Nasdaq menkul kıymetler olarak da adlandırılan binlerce listelenen hisse senedinin ticaretini yapmak ve izlemek için bilgisayar ve telekomünikasyon ağlarını kullanır. Fiziksel bir konumdaki bir ticaret katından işlem yapan insanların aksine, dünyada elektronik olarak ticaret yapan ilk borsa olmuştur. Nasdaq’ın vizyonu, önde gelen şirketleri dünya çapında genişleyen bir yatırımcı havuzuyla temasa geçirecek, coğrafi sınırlar veya zaman sınırları olmaksızın gerçek anlamda küresel bir menkul kıymetler piyasası yaratmıştır (The Times 100). Bu gelişimlerin, diğer borsaları etkilemesi geç olmamıştır.

1. Belirlenmiş Sipariş Geri Dönüş Sistemi (Designated Order Turnaround – SuperDOT)

Algoritmik ticaret, ilk kez 1976 yılında New York Menkul Kıymetler Borsasında (New York Stock Exchange - NYSE) kullanımıyla başlamıştır. Bu tarihten önce hisse senedi siparişleri, ilk olarak borsa katındaki borsa aracısına (floor broker) gönderilirdi. Bu aracı aldığı siparişi, alım-satım emirleri bölümündeki komisyonculara bizzat eşleştiren bir aracıya gönderilir ve işlem sirkülasyonu bu şekilde devam ederdi. Her hisse senedine 10'dan fazla hisse senedi buldurmamayan bir uzmana atanırdı. 1976'dan beri çoğu sipariş, Belirlenmiş Sipariş Geri Dönüş (Designated Order Turnaround - DOT) sistemi veya yükseltilmiş SuperDot aracılığıyla uzmanların ekranlarına elektronik olarak gönderilmeye başlamıştır (O'Neill, 2000: 4).

SuperDOT gibi ticaret sistemleri, siparişleri hem hız hem de doğrulukla yürütme kapasitesine sahiptir. Bu sistemler, sipariş işleme sürecinde insan müdahalesini ortadan kaldırarak hata sayısını azaltmaya yardımcı olmuştur. Otomatik ticaret sistemleri ayrıca dolandırıcılığa karşı başka bir güvenlik katmanı sağlar ve böylece riski kontrol etmeye yardımcı olur. Sistem aynı zamanda komisyoncuları atlayarak zaman kazanır, daha büyük hacme izin verir. Kullanıcı ister yatırımcı ister broker olsun, emri doğrudan sisteme girer ve hemen uzmana ulaşır. Sipariş yürütüldüğünde, kullanıcı gerçek zamanlı olarak işlemin bir onay raporunu alır. Çoğu bireysel yatırımcının SuperDOT sistemine doğrudan erişimi yoktur, ancak sisteme dolaylı olarak aracılık şirketleri tarafından sunulan yazılım veya çevrimiçi hizmetler aracılığıyla erişirler ve daha sonra müşteri siparişlerini SuperDOT'a verirler (Kenton, 2019).

2. Açılış Otomatik Raporlama Sistemi (Opening Automated Reporting Service)

Zaman içerisinde SuperDot sistemi gelişime uğramış ve yardımcı programlar da gelişmiştir. Bu programların içerisinde Açılış Otomatik Raporlama Sistemi (Opening Automated Reporting Service - OARS) ön plana çıkan sistemlerden biridir. Bireysel menkul kıymetler için alım ve satım emirleri arasındaki dengesizlikleri piyasa açılmadan önce belirleyen bilgisayarlı bir sistemdir. Hizmet, uzmanlar tarafından kendilerine tahsis edilen menkul kıymetlerin açılış fiyatlarının belirlenmesine yardımcı olmak için kullanılır (Scott, 2003).

3. Akıllı Emir Yönlendirme Sistemi (Smart Order Routing)

Algoritmik ticaretin kapsamında olduğu tartışmalı da olsa bir diğer önemli sistem, Akıllı Emir Yönlendirme (Smart Order Routing - SOR) sistemidir. Kelime bazında açıklamak gerekirse; bir kişinin beynini en iyi sonucu elde etmek için ne kadar etkili kullandığını; emir, eylemin yapılacağı beklentisiyle verilen bir tür talimat; yönlendirme, nihai hedefe ulaşmayı amaçlayan bir rota belirlemeyi ifade eder. Akıllı Sipariş Yönlendirme deyiminde belirgin olmayan, ancak özellikle günümüz piyasaları bağlamında işlevin gerçek temeli olan tek değişken zamandır. İnsanlar

bilgiyi (veya malları) bir yerden başka bir yere diğer mevcut yöntemlerden daha hızlı almak için isteyerek daha fazla ödeme yaptıklarında zaman, akıllı emir yönlendirmesinin arkasındaki itici güç haline gelmiştir. Akıllı emir yönlendirmesi kitle iletişim araçlarının hız açısından gelişimi ve tarihteki en büyük icatlardan bazılarının arkasındaki motivasyonnuydu. Akıllı Sipariş Yönlendirme ve Algoritmik Ticaret aslında tamamlayıcı işlev olarak görülür. Akıllı Sipariş Yönlendirme, yalnızca siparişin nereye yönlendirildiğini ve hangi fiyattan yapıldığını dikkate alır. Algoritmalar, sıranın “*Ne, Nasıl ve Ne Zaman*” verileceğini belirlemiş olabilir. Algoritmik ticaret, ana siparişi yönetirken, bir akıllı sipariş yönlendiricisi "alt" siparişleri istenen hedeflere yönlendirir (O’Conor, 2009).

4. Gözetim Defteri (Super Display Book)

2009 yılında Super Display Book, Akıllı sipariş yönlendirme sisteminin yerini almıştır. Super display book, belirli bir menkul kıymet için emir türü, fiyat, zaman ve miktar temelinde piyasa emri verilerini görüntülemek, kaydetmek ve yürütmek için piyasa borsalarında kullanılan NYSE'ye özel bir izleme aracıdır. NYSE'ye bağlı bir borsadaki uzmanlar, takas ettikleri her menkul kıymet için sistemi kullandılar. Display Book, 2012'nin sonlarında NYSE'nin Evrensel Ticaret Platformu (UTP) ile değiştirildi (Chen, 2018). UTP, NYSE Euronext tarafından geliştirilmiş bir elektronik ticaret platformudur. NYSE Euronext'in Avrupa tahvil piyasalarında işlem yapmaya Aralık 2008'de başladı ve 2009 yılında ABD ve Avrupa'daki nakit hisse senetleri, opsiyonlar ve vadeli işlem piyasalarında kullanımı yayılmaya başlamıştır.

III. YÜKSEK FREKANSLI TİCARET

Hiçbir finans kurumu başlı başına bağımsız bir “*ada*” değildir. Aracılık, finansın temel bir gerçeğidir. Yatırım bankaları, şirketler için hisse senedi tekliflerini taahhüt eder. Ticari bankalar, kişilerin tasarruflarını korur. Fon yöneticileri emeklilerin emekli maaşlarına yatırım yapar. Borsalar, alıcıların ve satıcıların emirlerini eşleştirir. Komisyoncular, yatırımcıların ticaretini kolaylaştırır. Kredi kartı şirketleri, tüketicilere para yatırır. Bunlar ve diğer araçlar toplu olarak modern finansın dokusunu oluşturur. Bununla birlikte, tüm bu finansal bağlantılara rağmen,

girişimciler ve yenilikçiler, bu varoluşsal finansal bağları kökten bozma ve ortadan kaldırma, finansal anakaradan kopma ve yeni finansal adalar inşa etme olasılıklarına doğru çaba göstermeye devam ediyor. (Lin, 2015: 643).

Günümüzde, finansal hayatın varlığını dijital ortamda sürdürmesi teknolojinin getirdiği yenilik ve imkanları kullanılmasının önünü açmıştır. Verilerin saklanması, işlemlerin gerçekleştirilmesi ve bilgininin erişimi gibi hayati unsurların bu dijital dünyada gelişimi hızla devam etmekte ve yeni formlarda karşımıza çıkmaktadır. Finans alanında yeni teknolojilerin, temelde kazanç hedefine ne Şekilde hizmet ettiği, bu kısımda açıklanmaya çalışılacaktır.

C. Yüksek Frekanslı Ticaretin Tanımlanması

Bilgisayarlar düşünmenin yerine geçmez. Aynı sıkıcı görevi tekrar tekrar, hızlı ve doğru bir Şekilde yerine getirmeyi başarırlar. Elbette, doğru bilgilerin girilmesi Şartıyla gerçekleşir. Teknoloji, bilim kurgu filmlerinde tasvir edilen aşamaya henüz ulaşmamış olsa da bilgisayar, çizelgeleri görüntülemekten sipariş girişine, sistem geliştirmeye kadar ticaretin önemli bir parçası haline gelmiştir. Herkes bir bilgisayarı nasıl programlayacağını bilmediğinden, yazılım Şirketleri kullanıcı dostu anahtar teslimi paketler, fare tıklamasıyla çalışan ve menü seçimi ile yönlendirilen programlar geliştirdiler. Bu iki faktörün kombinasyonu, ucuz olan güçlü donanım ve kullanıcı dostu sofistike yazılım, bireysel ve kurumsal yatırımcıları bu teknolojiye bağımlı hale getirmiştir (Kaufman, 2013: 983).

Modern elektronik borsalarda, hızın neden önemli olduğunu anlamanın en iyi yolu, çeşitli sipariş türleri için ne kadar önemli olduğunu görmektir. Sonuçta, alfa, risk veya portföy oluşturma modellerinin türlerine bakılmaksızın, siparişler stratejilerin nasıl uygulanacağıdır. Pek çok türde emir varken, özellikle de dünyadaki çeşitli türden mübadeleleri hesaba kattığımızda, emirler genellikle pasif veya aktif olarak anlaşılabilir. İlk olarak Pasif emirler, hemen yerine getirilemeyen limit emirlerdir. Örneğin, XYZ'deki en iyi teklif 100,01 \$ 'dan 100 hisse ise ve bir tüccar 100,00 \$ veya daha düşük bir fiyata XYZ'nin 100 hissesini satın almak için bir limit emri girerse, bu pasif bir emirdir, çünkü hemen doldurulamaz. Agresif emirler anında eyleme geçirilebilir emirlerdir. İki ana tür agresif emir vardır. Piyasa emirleri her zaman agresiftir, çünkü fiyattan bağımsız olarak belirli bir miktarı almaya (veya

satmaya) yönelik talimatlardır. İkinci tip agresif emir, en iyi teklif fiyatından (bir satın alma emri için) yapılan bir limit emirdir. Likiditeyi, herhangi bir zamanda, makul bir fiyata işlem yapılacak birimlerin anında kullanılabilirliği olarak tanımlanır. Bu yararlı bir tanımdır, çünkü konunun tüm önemli boyutlarını (aciliyet, boyut ve uygun fiyat) hacim veya sipariş defteri ağırlıklı yaklaşımlarla ilişkili sorunlardan rahatsız olmadan açıklar. Çoğunlukla pasif olarak büyük bir pozisyon elde etmeye yönelik bir yürütme stratejisinin hala piyasadaki likiditeyi kaldırmakta olduğunu anlamamızı sağlar (Narang, 2013: 244-248). Yüksek frekanslı ticaret genel olarak agresif emir çeşidine hizmet eden algoritmik ticaret ürünüdür.

Nasdaq tarafından oluşturulan finansal terimler sözlüğünde yer alan Yüksek Frekanslı Ticaret tanımına göre; *“Tescilli algoritmalar kullanarak bilgisayarlı ticareti ifade eder. İki tür yüksek frekanslı ticaret vardır. Yürütme ticareti, bir emrin (genellikle büyük bir emir) bilgisayarlı bir algoritma aracılığıyla yürütülmesidir. Program, mümkün olan en iyi fiyatı elde etmek için tasarlanmıştır. Siparişi daha küçük parçalara ayırabilir ve farklı zamanlarda yürütebilir. İkinci tip yüksek frekanslı ticaret, belirli bir emir yürütmek değil, piyasada küçük ticaret fırsatları aramaktır. ABD'deki hisse senedi işlem hacminin yüzde 50'sinin şu anda bilgisayar destekli yüksek frekanslı ticaret tarafından yönlendirildiği tahmin edilmektedir. Algo veya algoritmik ticaret olarak da bilinir.”* şeklinde açıklanmıştır (Nasdaq, Financial Terms). Bu tanımlamada Yüksek Frekanslı Ticaret, algoritmik ticaretin gelişmiş bir unsuru olarak ele alınmış ve kullandığı stratejilere değinilmiştir.

Yüksek frekanslı ticaret, temelde birkaç strateji grubunu içeren genel bir terimdir. Yüksek frekanslı ticaretin genişliği göz önüne alındığında, çeşitli piyasa katılımcıları Yüksek frekanslı ticaretin gerçekte ne anlama geldiğine dair biraz farklı görüşlere sahiptir. Farklı kurumların yüksek frekanslı ticaret tanımları doğrultusunda, aşağıdakileri unsurlar otomatik ticaret şekillendirilir (Aldridge, 2013: 14-16);

- İnsan yönü olmayan her bir işlem için karar verme, sipariş başlatma, oluşturma, yönlendirme veya yürütme için algoritmalar;
- yakınlık ve ortak konum hizmetleri dahil olmak üzere yanıt sürelerini en aza indirecek şekilde tasarlanmış düşük gecikmeli teknoloji;
- sipariş girişi için pazarlara yüksek hızlı bağlantılar,

- yüksek mesaj oranları (siparişler, teklifler veya iptaller).

Yüksek frekanslı ticaret, algoritmik süreçleri hızlandırmak ve süper sesli zamanda modelleri çalıştırmak için süper hızlı teknolojiyi kullanan "steroid kullanan" algo tüccarlarıdır. İlginç bir şekilde, bu tanım kapsamında da, yüksek frekanslı ticaret portföy oluşturma veya yönetimi ile uğraşmazlar, ancak herhangi bir menkul kıymette alım-satım sinyalleri üretir, modelleri onaylar ve alım satım gerçekleştirir.

Genel olarak, geliştirme yazılımı iki gruba ayrılır. İlki, günün sonunda verilen fiyat güncellemeleri ve siparişler ile günlük piyasa analizidir. Diğeri ise, gün içi ticaret platformudur ve kullanıcılara çevrimiçi veri beslemeleri ve gerçek zamanlı yürütme sağlar. Her iki yazılım türü de ticaret stratejilerini girme ve bunları geçmiş veriler üzerinde test etme olanağı sağlamaktadır. Gün sonu verileri olarak da adlandırılan günlük verilerle çalışan yazılım, "çevrimdışı" olarak kabul edilir ve piyasayı kapattıktan sonra değerlendirmeyi ve ertesi gün gerçekleştirilebilecek siparişleri hazırlamayı tercih eden ve piyasayı sürekli izlemek zorunda kalmadan tüccarlar tarafından kullanılır (Kaufman, 2013: 983).

D. Yüksek Frekanslı Ticaret ve Bilgi Asimetrisi

Serbest finans piyasalarında, algoritmik ticaret stratejilerinin amacı genellikle para kazanmaktır. Bu stratejide görünmez el, likidite sağlama veya talep ederek fiyat bilgilerini işleme vasıtasıyla, kar için rekabet eden ticaret algoritmalarının etkileşimi yoluyla çalışır. Alım-satım algoritmaları arasındaki kalite arbitrajı, genellikle toplumun etkili finansal piyasalara olan ilgisini artırır. Elbette, belirli piyasa katılımcıları (özellikle küçük araştırma bütçeleri, az hayal gücü vb.) düzenleyiciler daha akıllı ve daha hızlı rakipleri kısıtlarsa kazanç elde edebilirler. Bu her zaman doğrudur ve düzenleyici denetim kesinlikle bu tür firmaların rekabet avantajı aramasının bir yoludur. Finansal piyasalarda, aldatmadan rekabetin düzenlenmesi zordur ve mutlaka toplumun yararına değildir (Cooper ve diğeri, 2015).

Yüksek frekanslı ticaretin neden olabileceği olumsuzluklar piyasa bilgilerin manipüle edici şekilde sunulması ve bu eylemin güçlü yazılım-donanım ile hız faktörünün bileşenleri ile kullanımınıdır. Yani yüksek frekanslı ticareti kullananların

yöntem ve teknikleri değişse de, kendilerinin bildiği ve piyasadaki diğer yatırımcıların bu bilginin doğruluğundan veya varlığında habersiz olduğudur. Temel olarak yüksek frekanslı ticaret kar amacıyla gerçekleştirdiği eylemlerin çoğunun bilgi asimetrisi olduğudur.

George A. Akerlof'un 1970 yılında bilgi asimetrisi ile ilgili öncü çalışması olan *"The Market for 'Lemons': Quality Uncertainty and the Market Mechanism"* de; *"Alıcıların olası alımların kalitesini değerlendirmek için bazı piyasa istatistiklerini kullandığı birçok borsa vardır. Bu durumda, satıcıların kalitesiz malları pazarlaması için bir teşvik oluşur. Çünkü kaliteli ürünler için getiriler, esas olarak bireysel satıcıdan çok istatistiği etkilenen grubun tamamına tahakkuk eder. Sonuç olarak, ortalama mal kalitesinde ve ayrıca pazarın büyüklüğünde bir azalma eğilimi vardır. Bu pazarlarda sosyal ve özel getirilerin farklı olduğu ve bu nedenle bazı durumlarda hükümet müdahalesinin tüm tarafların refahını artırabileceği de anlaşılmalıdır. Diğer taraftan, özel kurumlar, refahın tüm taraflara tahakkuk edebilecek potansiyel artışlarından yararlanmak için ortaya çıkabilir. Bununla birlikte, doğaları gereği, bu kurumlar düşük ölçekli değildir ve bu nedenle (kendi kötü sonuçlarıyla birlikte) güç yoğunlaşmaları gelişebilir"* ifadesiyle bilgi asimetrisinin neden olabileceği olumsuzluklara karşı ilk bakış açısını getirmiştir (Akerlov, 1970: 499-500). Teori otomobil piyasası baz alınarak açıklansa da, birçok alanda geçerliliğini sürdürmektedir. Özellikle finans piyasalarında ve son zamanlarda yüksek frekans ticaret stratejilerinin özünü oluşturmaktadır.

Asimetrik bilginin ekonomik teorisi, piyasa başarısızlıkları için makul bir açıklama olarak 1970'lerde ve 1980'lerde gelişmeye devam etmiştir. Teori, düşük kaliteli ve yüksek kaliteli ürünlerin, alıcı tarafında bilgi eksikliği göz önüne alındığında aynı fiyata sahip olabileceğini savunmaktadır (Ross, 2020). Asimetrik bilginin tamamlayıcı unsurları olarak Ahlaki Tehlike (Moral Hazard) ve Ters Seçim (Adverse Selection) kavramlarını tanımlamak gerekmektedir. Her iki kavram da, bir tarafın diğer tarafın davranışının bir sonucu olarak dezavantajlı durumda olduğu durumları tanımlamak için ekonomi, risk yönetimi ve sigortada kullanılır. Ahlaki tehlike, iki taraf arasında asimetrik bilgi olduğunda ve iki taraf arasında bir anlaşmaya varıldıktan sonra bir tarafın davranışında bir değişiklik olduğunda ortaya çıkar. Ters seçim, tipik olarak daha bilgili taraf satıcı olsa da, satıcıların ürün

kalitesinin bazı yönleri hakkında alıcılardan daha fazla bilgiye sahip olduğu veya bunun tersi olduğu bir durumu ifade eder. Asimetrik bilgi istismar edildiğinde ters seçim meydana gelir (Nicolas, 2020).

1. Arbitraj

Arbitraj finansal açıdan tanımı; farklı borsalardaki fiyatlar veya getirilerdeki farklılıklardan yararlanma olarak nitelendirilir. Bu yöntemi kullanan yatırımcılar bir emtia, para birimi, depozito veya başka bir finansal aracı tek bir yerde satın alır ve hemen işlemin her iki ucunu da birkaç saniye içinde tamamlayarak başka bir yerde hazır bir alıcıya daha yüksek bir fiyata satarlar. Bir açıdan arbitraj, spekülasyon olmayan, risksiz bahislerin sofistike bir biçimidir, çünkü getirilerin ve fiyatların kesin, sabit ve bilindiği işlemleri içerir (Business Dictionary: Arbitrage).

Genel olarak arbitrajı yapılan varlıklar özdeş varlıklardır. Örnek olarak hem Borsa İstanbul hem de Londra Borsasında kote edilen bir şirketin hisse senetleri gibi değerlendirilebilir. Gerçek hayatta arbitraj yapılan varlıklar daha karmaşık şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu husustaki özdeşliğe örnek olarak, farklı menkul kıymetler olsa dahi benzer risklere maruz ise de gerçekleşir. Risksiz arbitraj türleri de mevcuttur. Bu tür arbitraja “*saf arbitraj*” denilmektedir. Örnek olarak, Londra’da Avro İstanbul’dan daha ucuza alınabiliyorsa, arbitraj ile uğraşan yatırımcılar, Londra’dan Avro satın alıp İstanbul’da satarak risksiz kar elde edebilirler. Ancak Saf arbitraj ile kar fırsatları, finansal piyasaların küreselleşmesi sebebiyle azalmıştır. Hedge fonları vasıtasıyla günümüzde gerçekleştiren ve arbitraj olduğu savunulan sistemler benzer olsa da özdeş olmayan değerleri içermektedir (Bishop, 2013: 42-43). Arbitraj’ın kar açısından verimliliğinin yüksek olması ve piyasa içerisinde birçok fırsatı barındırmasının arkasında yatan nedenlerden biri ise, Etkin Piyasa Hipotezi çerçevesinde ele alınmıştır.

Eugene Fama’nın doktora tezinde yer alan teorik de olsa literatürde yer alan bir hipotezdir. Piyasaların "Etkin" olduğu iddiası, etkinlik ile ne kastedildiğine dair bazı tanımlamalar yapılmasını gerektirir. Fama'nın "Etkin" ile kastettiği durum, etkinliğin oldukça dar bir tanım anlamına geldiğini iddia edilse de, doğruluğu da kabul edilmiştir. Bu açıdan teori “*fiyatların her zaman mevcut bilgileri*” tam olarak yansıttığı “*bir pazar*” kurulmuştur. Rasyonel yatırımcılar arasındaki rekabet

nedeniyle, hisse senetleri gibi varlıkların değerinin tüm ilgili bilgileri içerdini iddia edilmektedir. Çalışmasında bilginin tasnifine de yer vermiştir. Üç farklı kategoride; tarihsel fiyatlar hakkında bilgi (zayıf form), yıllık kurumsal kazanç duyuruları (yarı güçlü biçim) yani halka açık tüm bilgiler ve son olarak “*tekelci*” bilgiye sahip olan yatırımcılar, bu sayede bazılarının veri elde etme veya işlemede diğerlerine göre özel bir avantaja sahip (güçlü biçim) bilgidir (Chernomas ve Hudson, 2017: 133-134).

Yüksek Frekanslı Ticaret açısından günümüzde tercih edilen “istatistiksel arbitraj” uygulamalarında ise ticaret stratejisi olarak genellikle şeffaf olmayan bir yatırım disiplini kullanılmaktadır. Bu kavram, karmaşık finansal mühendislik ve risk modellemesi olarak bilinen olguların gelişimini de içinde barındıran istatistiksel arbitraj uygulamaları çok kısa vadede işlem gören büyük, çeşitli portföyler kullanan bir ticaret stratejileri grubudur. İstatistiksel arbitraj, büyük ölçüde bilgisayar modellerine ve analizine bağlıdır ve yatırım için en titiz yaklaşımlardan biri olarak açıklamaktadır (Pole, 2007: 7). Menkul kıymetler arasındaki fiyatlandırma verimsizliklerinden kaynaklanan bir kar durumu olarak açıklamaktadır. Yatırımcıların, matematiksel modelleme teknikleriyle arbitraj durumunu belirlediğini belirtmiştir (Whistler, 2004: 11).

Arbitraj ve bilgi kullanımı, Yüksek Frekanslı Ticaretin çalışma prensibinin büyük kısmını oluşturur. Ancak literatürdeki otak kanı arbitraj yönteminin kullanımı ve finansal küreselleşme ile birlikte piyasaların, teorik olan Etkin Piyasa Hipotezine yaklaştığı görüşündedir. Arbitraj yönteminin günümüzde geçerliliğini sürdürmesi hız faktörünün kullanımı ile geçerli olmakta ve bu doğrultuda Yüksek Frekanslı Ticaret ön plana çıkmaktadır.

2. Piyasa Yapma (Market Maker)

ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'nun (U.S. Securities and Exchange Commission - SEC) yaptığı tanıma göre piyasa yapıcı, belirli bir hisse senedini düzenli ve sürekli olarak halka açık bir fiyattan alıp satmaya hazır olan bir firmadır. Piyasa yapıcıların genel olarak, bir piyasayı oluşturdukları bir hissenin en az 100 hissesini almaya ve satmaya hazır olmaları gerekir. Bunun nedeni, bir yatırımcıdan gelen büyük bir emrin, potansiyel olarak farklı fiyatlardan bir dizi

piyasa yapıcı tarafından doldurulması gerekebileceğidir (SEC, Fast Answer: Market Maker).

Bir piyasa yapıcı, bireysel bir piyasa katılımcısı veya bir borsaya üye bir firma olup, aynı zamanda kendi hesabına menkul kıymetler alıp satmaktadır. Bu, istenen fiyatın bir piyasa varlığının alış fiyatını aştığı miktardır. En yaygın piyasa yapıcı türü, finansal piyasaları likit tutmak amacıyla yatırımcılar için alım satım çözümleri sunan bir aracı kurumdur. Bir menkul kıymetin bir satıcıdan satın alındıktan sonra ve bir alıcıya satılmadan önce değerinde düşüş görebileceğinden, piyasa yapıcılara varlık tutma riski için tazminat ödenir (Bloommental, 2020).

SEC, Yüksek Frekanslı Ticaret tarafından sıklıkla kullanılan ticaret stratejilerini değerlendirdiğinde. Bunlar arasında, piyasa yapıcılığı en şeffaf olan ve Yüksek Frekanslı Ticaret hacminin % 60'ından fazlasını oluşturduğunu açıklamıştır (Xiong ve diğerleri, 2014: 63). Bir "*piyasa yapıcı*" ile "*Yüksek Frekanslı Ticaret firması*" arasında önemli bir örtüşme olabilir. Yüksek Frekanslı Ticaret firmaları, işlerini piyasa yapma olarak nitelendirilmektedir. Alış-satış yayılımını kazanmak için bir satış (veya teklif) için bir limit emri veya bir satın alma limit emri (veya teklif) vermeyi içeren bir dizi yüksek frekanslı ticaret stratejisi olarak örnek verilir. Bunu yaparak, piyasa yapıcıları gelen piyasa emirlerine karşılık sağlarlar. Piyasa yapıcı rolü geleneksel olarak uzman firmalar tarafından yerine getirilse de, bu strateji türü, doğrudan pazar erişiminin geniş ölçüde benimsenmesi sayesinde artık çok sayıda yatırımcı tarafından uygulanmaktadır. Ancak bazı karanlık havuzlar (Dark Pool⁶⁹), üst düzey bir pazarın modern bir versiyonunu temsil eder ve büyük siparişlere sahip tüccarların ticaret ilgilerini açıklamadan karşı tarafları elektronik olarak aramalarına izin verir. Bu durum borsalardaki sert düşüşlerin tetiklenebileceği konusunu ön plana çıkarmaktadır (Hendershott, 2011: 31).

3. Kota Doldurma (Quote Stuffing), Yanıltma (Spoofing) ve Katmanlama (Layering)

Kota doldurma, menkul kıymet almak veya satmak için çok sayıda siparişin verildiği ve hemen ardından iptal edildiği bir uygulamadır. Sipariş sunma ve iptal işlemlerinde yaşanan bu yoğun dönemsel artışlardır. Piyasa katılımcıları, bir hisse

---

⁶⁹ “Menkul kıymetler, türevler araçlar ve diğer finansal enstrümanlar için özel bir piyasadır. Bu piyasalardaki likiditeye karanlık havuz likiditesi denir.”

senedi için arz ve talep konusunda yanlış bir yönlendirme yarattığı kabul edilmektedir. Kota doldurma genellikle yüksek frekanslı ticaret ile bağlantılı olsa da, akıllı sipariş yönlendiricileri ve yüksek frekanslı tüccar olmayan diğer algoritmik tüccarlar da teklif doldurma yöntemine yönlenebilmektedir. Bununla birlikte, DJIA birkaç dakika içinde 998.5 puan kaybını yaşadığı 6 Mayıs 2010'daki ani çöküşün ardından, yüksek frekanslı ticaret artan bir ilgi topladı. Yüksek frekanslı ticareti kullanan yatırımcılar tarafından satın alınan ve satılan menkul kıymetlerin bekletme süreleri genellikle çok kısadır, sadece saniyeler veya milisaniyeler sürer. Ayrıca, yüksek frekanslı tüccarlar günde binlerce kez pozisyonlara girip çıkabilir (Egginton, 2016). Bu durum yanlış yönlendirme vasıtası ve kullanılan güçlü sistemler vasıtasıyla fırsat eşitliğini bozabilmektedir.

Kota doldurma yönetiminin işleyişine bir örnek olarak, X'in kişisel hesabında Y Şirketinin 1.000 hissesine sahip bir tüccar olduğunu varsayalım. Hisse senetlerini satın biraz para kazanabilmek için fiyatı yükseltmek istiyor. Bunu yapmak için hisseler için 500 farklı alım emri verir. Diğer tüccarların bilgisayar sistemleri, siparişleri fark eder, hisse senedine yönelik rakam talebinin arttığını ve kendi müşterileri için sipariş verir, böylece etkiyi ve hissenin fiyatını yükseltir. Tüm bunlar saniyeler içinde gerçekleşir, bu sırada John 500 satın alma emrini iptal eder ve ardından düzenli bir kâr için Y Şirket hissesinin 1.000 hissesini satar. Hisse senedini kota doldurarak piyasayı manipüle etmiş olur (Tracy, 2020).

Yüksek frekanslı ticaret açısından yanıltma kavramı, bir tüccarın icra edilmeden önce iptal etme niyetiyle bir hisse senedi için bir teklif vermesi olarak tanımlanır. Katmanlama, daha özel bir yanıltma biçimidir. Katmanlama, bir tüccarın yürütmek istemediği birden fazla sipariş vermesidir. Bu sahte siparişlerin, ağır alım veya satım baskısı izlenimi yaratarak diğer piyasa katılımcılarını kandırdığı iddia ediliyor (Malhotra, 2015).

Katmanlamanın belirli eylemleri, bir tüccarın asla gerçekleştirmeyi amaçlamadıkları bir emir verdiğini ve ardından en iyi satış fiyatını düşürmek için onu iptal ettiğini görür. Bunun gerçekleşmesinin yolu, diğer piyasa katılımcılarının, emir defterine satış emirlerinin girildiğini görmekten kaynaklanan satış baskısı nedeniyle teklif fiyatlarını düşürmelerine neden olan eylemleridir. Fiyat önemli ölçüde düştüğünde, tüccar gerçek bir işlem gerçekleştirir, hisse senedini en düşük

satış fiyatından satın alır ve diğer tüm satış emirlerini iptal eder (Capital Com SV Investments, 2015).

BÖLÜM 3

KISIM 1

VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİNİN KRİPTO PARALAR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. KRİPTO PARALARIN FARKLI YASAL STATÜDELERDE AÇIKLANMASI VE VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ OLUŞTURULMASI

Bilgisayar programlamada ördek testi (duck-type test) diye adlandırılan bir uygulama mevcuttur. Bu teste göre “*eğer herhangi birşey, ördek gibi yürüyor ve ördek gibi ses çıkarıyorsa, o bir ördektir*” mottosu baz alınır. Ana fikir olarak, herhangi bir nesnenin belirli bir amaç için kullanılıp kullanılmayacağını belirlemek için belirli özellikleri, o varlığın tespiti için önemli olan husustur (Techie Hours, 2020).

Kripto paralar açısından da farklı bir durumdan bahsetmek güçtür. Bir dijital değer olarak finansal açıdan rolü, daha çok bireylerin yaklaşım ve tutumları doğrultusunda ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar var olan parasal sisteme karşı ilkelerle oluşturulsa da, kripto paraların gerçek hayatta kullanım amacı ve bu amaç doğrultusunda parasal otorite tarafından tanım ve sınıflandırma yapılması kaçınılmazdır.

Bu doğrultuda vergi idareleri yeni iş modellerinin ve yeni teknolojilerin getirdiği zorluklara ayak uydurmalıdır. Günlük kullanımda, kripto para birimlerinin ortaya çıkışı ve kullanımı özel bir zorluktur. Kripto para birimleri yatırım yapmak, ticaret yapmak ve mal ve hizmetler için ödeme aracı olarak kullanılabilir. Örneğin kripto para alım satımının vergi mükellefinin ekonomik gücünü artırdığı görüldüğünde, tabii ki nasıl vergilendirilir sorusu da ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bazı ülkeler kripto para birimlerinde ekonomik çıkarlar bulup ve kripto dostu politikalar geliştirmektedir. Öte yandan, ülkeler kripto para birimlerinin kullanımında

potansiyel tehlikeler ve zorluklar gün yüzündedir. Bu sebeple kimi yönetimler, mümkün olduğunca kontrol altında tutmaya çalışmakta, hatta yasaklamaktadır. Ancak kullanımlarını kolaylaştırmak ve sahtekarlıkları önlemek için kripto para birimleri alanını yasal ve prosedürel olarak düzenlemenin ne kadar önemli olduğu açıktır. Temel soru, bunun özellikle vergi mevzuatı dahilinde kabul edilebilir ve makul bir şekilde nasıl yapılacağıdır, çünkü vergi idarelerinin en önemli stratejik hedeflerinden biri uyumu artırmaktır. Vergi mevzuatı, her iki tarafa (vergi idaresi ve vergi mükellefi) aşırı bir idari yük ve maliyet yüklememesi açısından temelde basit, açık, uygulanabilir ve etkili olmalıdır. Bu ilke, uyumun artmasını sağladığı için genel olarak her mevzuat için geçerlidir (Cipek, 2017).

A. “Para” Olarak Değerlendirilmesi

Kripto paraların devlet tarafından, para olarak tanımlaması kamu ve özel kesimde kendine özgü sorumluluk alanı yaratmaktadır. Bir devletin yasal parası ve para politikalarıyla sorumlu kurumu merkez bankasıdır. Ana aktör olarak merkez bankası, devamında kamu ve özel bankalarının da sürecin yöneticisi olması kripto paraların doğası gereği hakimiyetlerinin kısıtlı olsa da ticari hayattaki kullanımında bir şekilde temas olması kaçınılmaz olacaktır. Yasal para biriminin yanı sıra o ülkenin sınırları içerisinde kullanılması herhangi bir kripto paranın kullanılması, döviz niteliğinde değerlendirilip kabul görmesinin yolunu açar.

1. Merkez Bankalarının Rolü

Para kullanımı ile ilgili modern yaklaşımların gelişimi ile beraber Avrupa’da bankacılık sisteminin gelişimiyle paraleldir. O dönemdeki imparatorluk veya benzeri hükümdarlık sistemlerinin (aile, topluluk olarak da genişletilebilir), parasal politika geliştirip çeşitli amaçlar için kullanabileceği merkez bankaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Swedish Riksbank, the Bank of England, Banque de France, Suomen Pankki ve De Nederlandsche Bank günümüzde de varlığını sürdüren önemli merkez bankalarıdır. Günümüzde artık Merkez bankalarının kaçınılmaz olduğu fikrini kolayca ortaya çıkmakta, kendi merkez bankası olmayan dünyada neredeyse hiçbir ülke bulunmamaktadır (Uittenbogaard, 2014: 1).

Osmanlı döneminin sonlarında, özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru devlet “altın sikke” basımından sorumluydu. Bunun dışında herhangi bir merkez bankasının yürütmesi gereken işlemler olan para miktarının ayarlanması, kredi hacminin düzenlenmesi, altın ve döviz rezervlerinin yönetilmesi ile iç ve dış ödemelerin gerçekleştirilmesi gibi işlemler hazine, darphane, sarraflar, vakıflar, bedestenler ve loncalar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Ottoman Bank ve Bank-ı Osmanî-i Şahane gibi bankacılık girişimlerinin ardından ikinci meşrutiyet sonrasında yerli merkez bankası kurulması fikri neticesinde Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde ise, 1923 İzmir İktisat Kongresi’nde ele alınarak, “tedavi bankası” işlevi görececek “milli devlet bankası” kurulması fikri üzerinde durulmuş ve 1928 yılında Hollanda Merkez Bankası İdare Meclisi Başkanı Dr. G. Vissering davet üzerine Türkiye’ye gelerek hazırladığı raporda, “Hükümete bağlı olmayan ve bağımsız olarak örgütlenmiş bir merkez bankasının” gerekliliğine dikkat çekmiştir. Lozan Üniversitesinden Prof. Leon Morf’un katkılarıyla bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. 1715 sayılı “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu” adı ile 30 Haziran 1930 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır (TCMB, 2019: 8-12).

Merkez Bankaları hem özel kesim (ticaret bankaları vasıtasıyla) hem de kamu kesimiyle (devlete borç verme vb.) ilişki içinde bulunmaktadır. Merkez bankası bir anlamda bankaların bankası sıfatı ile mali sistemde güvenin temini niteliğindedir. Finansal sistemin güçlü bir aktörü olarak güveni temsil etmesi bankaların ve piyasaların olağanüstü koşullarda kararları yol göstericidir. Para basma yetkisine sahip olması, altın ve döviz rezervlerine sahip olup borç ödemelerini gerçekleştirilmesi, merkez bankasını önemli para politikası aracı yapmaktadır (Karakayalı, 2008: 439).

1990’lı yıllarla beraber merkez bankaları halihazırdaki rutin işlerine herhangi bir siyasi müdahaleden bağımsız kılmak ve para politikalarında serbest olmalarını sağlamak hususunun bir yönelim içerisine girmişlerdir. Bağımsız konumdaki merkez bankaları, ekonominin uzun vadedeki gereksinimine odaklanacak, siyasi müdahale ise hükümetin kısa vadeli gereksinimleri belirlenecektir. Oy vereni ikna etmesi gerekmediğinden, bağımsız merkez bankası ekonominin uzun vadeli çıkarları açısından en makul davranan kurum konumundadır (Bishop, 2013: 244).

Bu görüşler çerçevesinde merkez bankalarının gelişen teknolojinin takip, uygulama ve önlem gibi tutumlardan bağımsız düşünmemek gerekir. Sanal para birimi olan kripto paralarla ilgili uygulamalara geçmeden önce yasal olarak sınıflandırılan dijital paralarla ilgili uygulamalara değinmek gerekir. Dijital paraların popülaritesi ile beraber merkez bankalarının son dönemlerde bu konu üzerinde çalışmaları mevcuttur. Bu tür bir para ne olarak tanımlanacağı, kimler tarafından kullanılacağı gibi sorular beraberinde gelse de çalışmalar sürdürülmektedir. Bank of England tarafından yapılan Merkez Bankası açıklamada “...bilançosuna evrensel, elektronik, 7 gün 24 saat, ulusal para birimi cinsinden ve faiz getiren erişim sağlayan bir merkez bankasına atıfta bulunuyoruz.” ifade etmiştir. Merkez bankası dijital parası, merkez bankası bilançosunda elektronik olarak kayıtlı mevduat yükümlülüklerini sayılmaktadır. Bu mevduata erişim evrenseldir; bu, esas olarak ekonomideki tüm para kullanıcıları tarafından tutulabileceği ve kullanılabileceği anlamına gelir. Merkez bankası, para kullanıcılarının hesaplarına kredi vererek bu yükümlülükleri yerine getirir. Ontoloji, erişilebilirlik ve arz konularını özetleyen merkez bankası dijital parası elektrondur, evrensel olarak erişilebilir, merkez bankası tarafından çıkarılan paradır (Bjerg, 2017: 23).

Avrupa Merkez Bankası tarafından, finansal hesapların (Avro bölgesi için), merkez bankası dijital parası ile değişimi ile ilgili yapılan çalışmada, Hane halkı banknotları merkez bankası dijital parası ile değiştirmesi durumunda, merkez bankası ve ticari banka bilançoları gerçekten değişmeyeceği vurgulanmıştır. Ancak, hane halkları ticari banka mevduatlarını merkez bankası dijital parası ile ikame edilmesi durumunda, bu durum ticari bankalar için bir fon kaybı anlamına geleceği ve bankacılık sektörünün “aracılığının kesilmesine” yol açabileceği öne sürülmüştür. Özellikle, düşük miktarda vadesiz mevduatların en azından bir dereceye kadar risksiz merkez bankası dijital parasına kayması beklenebileceği ve bu durum ticari bankaların eşit büyüklükteki fonlarında kaybın yol açacaktır. Bankalar, mevduat tabanlarını olabildiğince korumak için mevduatları için daha iyi koşullar sunmaya çalışmak zorunda kalacaktır. Ancak bu, bankalar için daha yüksek finansman maliyetleri ve ticari banka “senyoraji” kaybı anlamına gelecektir (Bindseil, 2020: 9-10).

Tablo 7: Mali Hesaplar, Merkez Bankası Dijital Parası Temsili, Merkez Bankası Tarafından Yapılan Menkul Kıymet Alımlarını Telafi Etme (Euro Bölgesi / Trilyon Euro)

Hanehalkı, Emeklilik - Yatırım Fonları, Sigorta Şirketleri			
Gerçek Değerler	20	Hanehalkı Özkaynakları	40
Vadesiz Mevduatlar	5 (- MBDP 2)		
Tasarruflar + Vadeli Mevduatlar	4	Banka Borçları	5
Merkez Bankası Dijital Parası	(+ MBDP 1) (+ MBDP 2)		
Banknot	1 (- MBDP 1)		
Banka Tahvilleri	4 + S1		
Şirket ve Devlet Tahvilleri	7 - S1		
Özkaynak	8		
Şirketler			
Gerçek Değerler	13	Çıkarılan Tahviller	3
Vadesiz Mevduatlar	2	Borçlar	8
Tasarruf Mevduatları	1	Hisse Senedi / Özkaynak	5
Devlet			
Gerçek Değerler	11	Çıkarılan Tahviller	9
		Borçlar	2
Ticari Bankalar			
Şirketlere Verilecek Borçlar	8	Vadesiz Mevduatlar	7 (- MBDP 2)
Devlete Verilecek Borçlar	2	Tasarruflar / Vadeli Mevduatlar	5
Hane Halkına Verilecek Borçlar	5	İhraç Edilen Tahviller	4 + S1
Şirket / Devlet Tahvilleri	5	Özkaynaklar	3
Merkez Bankası Hesapları	0 - S2	Merkez Bankası Kredileri	1 (+ MBDP 2) - S1 - S2
Merkez Bankası			
Bankalara Verilecek Krediler	1 (+ MBDP 2) - S1 - S2	Basılan Banknotlar	1 (- MBDP 1)
Şirket / Devlet Tahvilleri	0 + S1 + S2	Banka Mevduatları	0
		Merkez Bankası Dijital Parası	(+ MBDP 1) (+ MBDP 2)

Kaynak: Bindseil, Ulrich, “Tiered CBDC and the Financial System”, European Central Bank, Working Paper Series, Haziran 2020.

Yukarıda, MBDP'nin oluşturulması iki kısma ayrılmıştır: banknotların yerini alan MBDP1 ve bankalarla mevduatını ikame eden MBDP2. MBDP'nin her ikisini görevi gerçekleştirmesi öngörülmektedir, ancak hangi ağırlıklarla yapacağı belirsizdir. MBDP1'in geri kalan finansal hesaplar üzerindeki etkisi nötrdür, ancak MBDP2'nin etkileri nötr değildir. MBDP2, merkez bankası kredisinin bankaların fonlama açıklarını doldurması gerekeceğinden merkez bankası bilançosunu uzatır. Merkez bankası, devlet tahvilleri ve şirket tahvilleri satın alarak bu etkiden kaçınmak isteyebilir, bu sayede tahvillerin kaynağı sırasıyla S1 ve S2 tarafından mali hesaplarda tutulan haneler veya bankalar olabilir. MBDP1, finansal sistemin geri kalanını değiştirmeden yalnızca bir tür merkez bankası parasını diğerine ikame ettiği için tartışmasız görünürken, MBDP2 bankaların merkez bankası kredisine bağımlılığını artırır ve bankacılık sistemiyle vadesiz mevduatları azaltır. Hem S1 hem de S2, bankaların merkez bankası kredisine bağımlılığını yeniden azaltmaları açısından olumlu etkilere sahiptir. Tipik olarak merkez bankası kredisi ve tahvil ihracı vadesiz mevduatın ücret oranından daha pahalı olduğu için MBDP2, bankacılık sisteminin finansman maliyetleri üzerinde açıkça etkiye sahip olacaktır (Bindseil, 2020: 10).

Yukarıdaki araştırmadan da anlaşılacağı üzere, son zamanlarda merkez bankalarının, DLT teknolojisini araştırdıklarını veya denediklerini duyurmuşlardır. Bu durum bir bakıma mücadeleye girdiklerini ve merkez bankası kripto veya dijital para birimleri potansiyel gücü önemli ölçüde dikkatlerini çekmiştir. Dijital para birimleri ile ilgili olarak, bu para biriminin en azından yasal boyutunu da kullanarak, tanıma ve yol haritası çıkartmaları kolay gibi görünmektedir. Ancak kripto paralar açısından bu düzenlemelerin ne kadar kolay ya da mümkün olduğu kafa karıştırıcıdır. Bir görüş olarak, DLT finansal piyasalar açısından yıkıcı teknoloji⁷⁰ oluşturacaktır

Bu durumda “*merkez bankası para birimleri nedir?*”, “*ne şekilde sunulacaktır?*” gibi sorular cevap aramaktadır. Bu amaçla, dört temel özelliğe dayanan bir para sınıflandırması sunulmaktadır: ihraççı (merkez bankası veya diğer); biçim (elektronik veya fiziksel); erişilebilirlik (evrensel veya sınırlı); ve transfer

---

⁷⁰ “*Finansal aktörler arasında veri işleme ve paylaşma eylemlerini kolaylaştırmak için fikir birliği protokolleri ile her güncelleme hakkında mutabakat sağlanan dağıtılmış veri tabanı sistemini ifade eden DLT ise bu alanda yıkıcı etkilere sahip olma anlamında öne çıkmaktadır. Bilgisayar biliminin ve kriptografinin çeşitli alanlarından kavramlar, bu sistemi gerçekleştirebilmek için kullanılmaktadır*” (Görmez, 2017: 50).

mekanizması (merkezi veya merkezi olmayan). Sınıflandırma, merkez bankası kripto parası, P2P olarak bilinen merkezi olmayan bir şekilde değiştirilebilen elektronik bir merkez bankası parası biçimi olarak tanımlar. Bu, işlemlerin, merkezi bir aracıya ihtiyaç duymadan doğrudan ödeyen ve alacaklı arasında gerçekleştiği anlamına gelir. Bu, merkez bankası kripto parası, merkez bankasındaki hesaplar arasında merkezi bir şekilde takas edilen rezervler gibi diğer mevcut elektronik merkez bankası parası biçimlerinden ayırır. Bu durum, iki olası merkez bankası kripto parası formunu ayırt eder. Bunlar; perakende işlemlere odaklanan yaygın olarak kullanılabilir, tüketiciye dönük bir ödeme aracı ve toptan ödeme uygulamaları için sınırlı erişime sahip bir dijital ödeme token'ı olabilir. Ancak, iki tür merkez bankası kripto parası, “*alternatif Merkez Bankası para formlarının sunamayacağı şeyleri sunabilir mi?*” sorusu bu kısımda kendini belli eder. Tüketiciye yönelik tür için, yeni teknolojinin P2P unsurunun, nakit olanlara benzer ancak dijital formda anonimlik özellikleri sağlama potansiyeline sahip olduğunu savunulmaktadır. Anonimlik önemli olarak görülmezse, perakende merkez bankası kripto parası iddia edilen faydalarının çoğu, halkın merkez bankasındaki hesaplara erişmesini sağlayarak elde edilebilir. Bu, uzun zamandır teknik olarak mümkün olan ancak merkez bankalarının çoğunlukla uzak durduğu bir şeydir. Yüksek Miktarlar (Wholesale), merkez bankası kripto parasının değerlendirilmesi oldukça farklıdır. Bugün toptan ödemeler, nakit benzeri anonimlik sunulmamaktadır. Özellikle yüksek miktar sistemlerinde meydana gelen işlemler merkezi operatör tarafından görülebilir. Bu nedenle, toptan merkez bankası kripto parası durumu, verimliliği artırma ve yerleşim maliyetlerini azaltma yeteneklerine bağlıdır. Burada cevap, hala çözülmesi gereken bir dizi teknik soruna bağlıdır. Bazı merkez bankaları toptan merkez bankası kripto paralarını denemiş, ancak hiçbiri henüz bu teknolojiyi benimsemeye hazır olduğunu açıklamıştır (Bech ve Garratt, 2017: 56-57).

Bir görüş olarak, kripto para birimlerinin yükselişiyle birlikte, herhangi bir yeni merkez bankası dijital para biriminin doğal karşılaştırması kendi standartlarına göre yapılır. Yine de, birçok önemli yönden, merkez bankası dijital para birimlerinin önerilen uygulamalarının çoğu, kripto para birimi ilkelerine tamamen aykırıdır. Aslında, kripto para birimlerinin benimsenmesi için temel bir argüman, merkez bankaları tarafından desteklenen paraya dijital alternatiflere zorlanmak istemeyen

insanlar için her zaman bir “*hedge*” görevi göreceklere olmuştur. İlk ve en önemli fark, kripto para birimlerinin uluslararası olarak dağıtılmış katılımcılardan oluşan bir düğüm tarafından ağ teşvikleriyle desteklenmesi ve merkez bankasının tek bir merkezi amacı: bir ülke veya belki de en iyi ihtimalle bir ülke bloğu için kamu politikası. Bu kritik bir fark yaratır (Huang, 2020).

Bu tartışmalardan dışında merkez bankası tarafından ihraç edilen bir kripto paranın, ister kripto para birimlerinin ilkelerine aykırı olsun, ister kabul gören kripto paraların hibrit bir formu olsun vergisel açıdan değerlendirme yapılamamaktadır. Çünkü bir ülkenin para otoritesi tarafından sunulan ve para olarak kabul gören bir unsurun, dolaşımdaki paradan farkı yoktur.

a) Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanunun ve TCMB

Kripto paralar ile ilgili direkt bir uygulama olmaması, parasal form olarak sınıflandırma da bir üst türlere yönelik mevzuat taramasına yönlendirmektedir. Bu açıdan daha geniş kapsamda değerlendirilebilecek sanal paralara ve en geniş kapsamda elektronik tabanlı para sistemleri ile ilgili bir tarama yapmak mevzuat açısından ise bir çıkış noktası aramak gerekmektedir.

Bu doğrultuda mevzuat araştırıldığında, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerini, ödeme hizmetlerini, ödeme kuruluşları ile elektronik para kuruluşlarını kapsamak ve ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerine, ödeme hizmetlerine, ödeme kuruluşlarına ve elektronik para kuruluşlarına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla 27 Haziran 2013 tarih ve 28690 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6493 sayılı “*Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanunun*” yürürlüğe giren kanun ön plana çıkmıştır.

Bu kanun kapsamında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca; “*Herhangi bir resmi ya da özel kuruluş tarafından ihraç edilmeyen ve karşılığı için güvence verilmeyen bir sanal para birimi olarak bilinen Bitcoin, mevcut yapısı ve işleyişi itibarıyla Kanun kapsamında elektronik para olarak değerlendirilmemekte,*

bu nedenle de Kanun çerçevesinde gözetim ve denetimi mümkün görülmemektedir.” şeklinde açıklanmıştır (BDDK, erişim tarihi: 19 Kasım 2020).

22 Kasım 2019 tarihinde Resmi Gazete'de “*Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumun'dan, Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşlarına ilişkin lisans başvurusu ve denetim dahil olmak üzere bütün sorumluluğu 1 Ocak 2020 tarihi itibarı ile devralan TCMB'nin ilgili mevzuatı ve güncellenen kurumsal yapısı internet sitesinde yayınlamıştır.

Gerçekleşen yeni yapılanma doğrultusunda; TCMB kapsamında, Ödeme Sistemleri ve Finansal Teknolojiler Müdürlüğü kurulmuştur. Müdürlüğün görev alanı olarak;

- Banka Ödeme Sistemlerinin işletimi, ödeme işlemlerinin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetlerin eş güdümü, kontrolü ve takibi,
- Ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerine ilişkin düzenleme ve gözetim faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Ödeme hizmetleri, elektronik para ihracı, ödeme kuruluşları ve elektronik para kuruluşlarına ilişkin düzenleme ve uygulama faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri ve finansal teknolojiler alanına ilişkin araştırma ve iş geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesi ile Banka içi ve Banka dışı paydaşlarla yürütülen çalışmalarda eş güdüm ve iş birliğinin sağlanması, olarak belirlenmiştir.

Bir ülkenin en önemli para otoritesinin, idari olarak bir birimin oluşturulması çok önemli bir adım olarak nitelendirilmelidir. Çünkü teknoloji temelli bir yeniliğin ve sürekli olarak kendini küresel çapta kendini güncelleyen bir olgunun yalnızca mevzuat şeklindeki düzenlemelerle bir takım kontrol ve/veya önlem alınması yetersiz kalacaktır. Kripto paraların teknolojik altyapılarının ne denli karmaşık sistemler olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İdari teşkilatlanma içerisinde, bu teknik karmaşanın üstesinden gelebilecek, anlamlandırarak ve en azından kanun

koyucuların, bu alanda yasal düzenleme hazırlarken herhangi bir bilgi eksikliğine mahal vermeyecek şekilde anlaşılır duruma getirmeleri gerekmektedir.

b) **Kambiyo Vergisi**

2008 krizinden sonra finans sektörüne gözlerin çevrilmesi ve birtakım önlemlerin konuşulmaya başlamasıyla mali çözüm önerileri ön plana çıkmıştır. Fakat Avrupa Birliği ve OECD ülkeleri nezdinde Türkiye'nin finansal işlem vergisi olarak adlandırılabilir bir vergiyi 1956'dan beri uyguladığı gerçeği ilgiyle karşılanmıştır. Gerçekten de 13 Temmuz 1956 tarihli ve 6802 sayılı "*Gider Vergileri Kanunu*" uyarınca Türkiye, 1956'dan beri finansal işlemlere dolaylı vergi olarak kabul edilen "*Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisini*" uygulamaktadır. İçeriği itibariyle salt finansal işlemlere hitap ettiği veya finansal işlemleri tümüyle kavradığı söylenmese de, Türkiye 1956'dan beri finansal sektöre yönelik bir dolaylı vergi uygulamaktadır (Çakıcı ve Ceylan, 2014: 3).

Türk vergi mevzuatındaki harcama vergilerindeki bir kısmı hizmet faaliyetleri üzerimde alınmaktadır. Bu hizmetler arasında bankalar, sigorta şirketleri tarafından yapılan hizmetleri kapsamaktadır. Türkiye'de ise bu hizmetler Banka ve Sigorta Muamele Vergisi ile vergilendirilmektedir. Bu çerçevede söz konusu verginin dolaylı vergi niteliği taşıması ve bankacılık, sigortacılık ve menkul kıymet alım satımı faaliyetleri ile uğraşanların hizmetleri üzerinden alınması ve bu tutarların, hizmetlerden yararlananlara yansıtılması verginin önem derecesini açıklayan unsurlar olmaktadır (Şahin, 2010: 63-64).

Kambiyo vergisinde, vergi borcunun hesaplanması Gider Vergisi Kanunu'nda; "*Kambiyo alım ve satım muamelelerinde kambiyo satışlarının tutarı vergiye matrah olur.*" hükmü verilmiştir. (Gider Vergileri Kanunu, m.31/f.2). Yine yabancı paralarla ilgili vergi hesaplaması için; "*Yabancı para üzerinden yapılmış olan işlemlere ilişkin vergi matrahlarının tayin edilmesinde Hazine ve Maliye Bakanlığınca her altı ayda bir tesbit edilecek kurlar dikkate alınır.*" ifadesi kullanılmıştır (Gider Vergileri Kanunu, m.32). Hesaplama kullanılmak üzere oranla⁷¹ ise

---

⁷¹ "*Cumhurbaşkanı, bu maddede belirtilen vergi oranını bankalar arası mevduat muameleleri, bankalar ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri ve diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte % 1'e,*

“Kambiyo işlemlerinde nispet matrahın binde iki” olarak belirlenmiştir (Gider Vergileri Kanunu, m.33/f.1).

Bankacılık işlemleri her ne kadar hizmet unsuru olarak düşünülüp, KDVK kapsamında değerlendirilebileceği düşünülse de, yine bu kanun kapsamında istisna olarak düzenlenmiştir. “Banka ve sigorta muameleleri vergisi kapsamına giren işlemler ve sigorta aracılarının sigorta şirketlerine yaptığı sigorta muamelelerine ilişkin işlemleri ile Kurumlar Vergisi Kanununun 7 nci maddesinin (24) numaralı bendinde belirtilen kurumların kredi teminatı sağlama işlemleri” istisna olarak düzenlenmiş, KDVK hükümleri dışında bırakılmıştır (KDVK, m.17/f.4-e).

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin mükellefleri banka ve bankerlerle sigorta şirketleri olmakla birlikte konumuz itibari ile bankalardır. Dolayısıyla döviz ve kaydi altın satışlarında devlete karşı vergi yükümlülüğü yine bankalardadır. Ancak, pek tabii ki bankalar ilgili vergiyi döviz ve altın satış fiyatları içerisinde müşterilerine yansıtmaktadırlar. Şöyle ki kanunda verginin mükellefi bankalar olmakla birlikte verginin mali yükü satış fiyatının içerisinde büyük oranda kendileriyle işlem yapan gerçek/tüzel kişilere yansıtılmakta ve mali yük genel olarak müşteride kalmaktadır (Erarslan, 2020).

Güney Kore hükümeti, 30 Ocak 2018 tarihinden itibaren yalnızca, Gerçek İsim Sanal Banka Hesabı (Real Name Virtual Bank Account) kripto para alım satımına izin veren bir kural uygulamaya koymuştur. Kripto para satıcılarının, kripto para birimi alım-satımlarıyla ilgili bankalarla sözleşmeleri olması gerekmektedir. Bankalar, bu tür sözleşmeleri imzalamadan önce satıcıların yönetim ve siber güvenlik sistemlerini incelemektedir. Bir kripto para birimi alım-satımında e-cüzdan üzerinden işlem yapmak için, kripto para birimi alıcısının ve satıcısının bir bankada hesabı olması gerekmektedir. Anonim kripto para birimi kullanıcıları, kripto para birimi hesaplarından para çekebilir ancak yeni bir para yatırma işlemi yapamazlar. Küçüklerin ve yabancıların, ikamet ettikleri yerden bağımsız olarak, kripto para birimi ticareti yapmaları yasaktır (Library of Congress, 2020).

---

kambiyo muamelelerinde ise sifıra kadar indirmeye ve kambiyo muamelelerinde on katına, vergiye tabi diğer muamelelerde ise kanuni seviyesine kadar arttırmaya yetkilidir.” (Gider Vergileri Kanunu, m.33/f.1).

Nihai olarak; kripto paraların döviz olarak kabul görmesi ve herhangi bir ticari faaliyet olarak işlemlere konu olması baz alınarak oluşturulan varsayım akla gelen ilk vergi, kambiyo vergisidir. Çünkü para olarak kabul görüp (yabancı para niteliğinde olsa da) bir dağıtım mekanizması banka olduğu göz önünde bulundurulduğunda gerçekleştirilen işlemin vergiye tabi tutulması devletin, mali kontrol mekanizmasını oluşturabileceği önemli bir unsur olarak görülmelidir. Türkiye’de son dönemlerde gündeme gelmesinin nedeni bankaların altın mevduatları oluşturması şeklinde olsa da, gelecekte kripto paraların tanımlanması neticesinde, ileriye dönük ön plana çıkan vergi potansiyeline sahiptir.

2. Döviz Olarak Konumlandırılması ve Ülke Örnekleri

Bir ülkenin uluslararası ödemeleri yerine getirebilmesi için başka ülkelere kabul edilebilecek, bir miktar yabancı paraya veyahut yabancı para üzerinden düzenlenmiş kıymetli evraklara ihtiyaçları vardır. Temel bir tanımlama olarak, uluslararası ödeme aracı olan bu yabancı para / senetlere döviz denir. Bankacılıkta nakit biçimindeki yabancı paralara efektif döviz, bir ülke parasının bir birimini satın alabilmek için diğer ülke para biriminden kaç birim verileceğinin belirlenmesi döviz kuru olarak tanımlanır. Son olarak ise çeşitli paraların alıcı ve satıcılarının karşılaştığı otama döviz piyasası (FX - Forex) denir (İşgüden ve Turanlı, 1992: 83-84).

Döviz piyasası, esas olarak dünya çapında banka şubeleri aracılığıyla yürütülmektedir. Bu piyasa eski zamanlardan beri var olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana yaşanan gelişmeler, ABD’nde büyük finans merkezlerinde para merkezi bankalar tarafından yürütülen modern pazarı değiştirdi. Döviz piyasası; spot piyasa ve vadeli piyasa olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Spot piyasa, para birimlerini anında teslimat için takas ederken, vadeli piyasa bir yıla kadar olan süreler için gecikmeli teslimat için işlem yapar. Forward piyasası ise yalnızca başlıca ticaret para birimleri arasındaki fiyatlarla sınırlı olsa da, diğer çoğu para birimi karşısında Amerikan Doları için spot fiyatlar günlük olarak alınabilir. X ülkesindeki bankalar Y para birimini diğer para birimleri karşısında kote eder ve Y diğer ülkelerdeki bankalar tarafından aynı para birimleri karşısında kote edilir. Bu şekilde, piyasa, sürekli olarak dünyadaki başlıca ticaret para birimlerinde fiyat veren

24 saatlik bir borsaya dönüşmüştür. Y, başka bir ülkede, kotasyonunun yapıldığı ülkeye özgü olmayan bir para birimine karşı alınıp satıldığında, orana çapraz kur denilmektedir. 1930'ların başına kadar piyasa Amerikan Doları ve külçe altın standardına dayanıyordu. Başlıca ticaret para birimlerinin çoğu altın cinsinden belirtildi. İngiltere ve ABD 1930'ların başında altın standardı terk ettiklerinde, sistem II. Dünya Savaşı sonrasına kadar normale dönmedi. Bretton Woods sistemi ve sistemin çökmesi ile beraber döviz piyasaları yeni bir rejim ortaya çıkana kadar kargaşa içine girdi. Para birimleri altın cinsinden ifade edilmesi ve piyasada sabit bir pariteye sahip olmak yerine, birbirlerine karşı serbestçe dalgalanmaya başladı. Daha küçük para birimleri, normalde ana ticaret ortaklarınıninki gibi daha büyük para birimlerine bağlanmaya devam etmektedir. Uluslararası para sistemi, dalgalı para birimlerinin benimsenmesine ek olarak başka değişiklikler de geçirdi. Avrupa Birliği, Amerikan Doları ve yen arasındaki rekabet ışığında Avrupa Birliği ithalat ve ihracatının istikrarını sağlamak için, üyelerinin ağırlıklı değerini temsil eden bir bileşik para birimi olan Avro'yu Ocak 1999'da kabul etti. Bu sistemde, para birimleri birbirine karşı dalgalanmaz, ancak zaman zaman ayarlama gerektirebilecek sabit değerlere sahip oldular (Geisst, 2006: 169).

Döviz piyasası, hisse senetleri veya vadeli işlemler gibi diğer büyük finansal piyasalarla karşılaştırıldığında çok farklı bir şekilde işlem görür. Bu daha geleneksel piyasaların aksine, döviz ticareti, mutlak değerden ziyade temeldeki aracın göreceli değeri kullanılarak gerçekleştirilir. Daha spesifik olarak, para birimleri çiftler halinde alınıp satılır. Örneğin, forex yatırımcıları Amerikan Doları ile işlem yapmaktan bahsettiklerinde, gerçekten Amerikan Doları göreceli değerini başka bir para birimine karşı takas etmesi kastedilir. Bu diğer para birimi, diğerleri arasında euro, İngiliz sterlini, Japon yeni ve hatta Tayland bahtı olabilir. Bir döviz çiftindeki ilk para birimi "temel" para birimi olarak adlandırılırken, ikinci para birimi "teklif" (veya "karşı") para birimi olarak adlandırılır (Chen, 2009: 22). Kripto paralar bu yeni sistemde kendilerine yer bulması zaman içerisinde, mevzuatın oluşturulması ve bu mevzuata karşı yatırımcıların tepkisi doğrultusunda şekillenecektir.

İsviçre örneğinde, kripto para birimleri, dijital ödeme araçları veya varlıklardır. En geniş anlamıyla bir banka bakiyesi ile karşılaştırılabilirler, ancak İsviçre frangı veya geleneksel bir yabancı para birimi cinsinden nakit ödemeler

yapma hakkı yoktur. Kripto para birimleri için küresel olarak tek tip bir döviz kuru bulunmamaktadır. Bunun yerine, çeşitli elektronik borsalar ve platformlar aracılığıyla alım-satım gerçekleşir. Bu nedenle farklı oranlar ortaya çıkarmaktadır. Vergi beyannamesinde beyan vergiler açısından kripto para birimleri değerlendirilebilir ve taşınabilir şeydir. Kripto para birimlerinin stoku genellikle "cüzdan", yani dijital cüzdandaki yılsonu stoklarının bir çıktısı ile belgelenebilir (Zug Kanton, 2017).

Japonya örneğinde ise; kripto para borsası işletmeleri düzenlenmiştir. Bu anlamda Ödeme Hizmetleri Kanunu (The Payment Services Act) Haziran 2016'da değiştirilmiş ve 1 Nisan 2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Değiştirilen Ödeme Hizmetleri Yasası, kripto para malların satın alınması veya kiralanması veya belirtilmemiş kişilerce hizmet sağlanması için ödeme olarak kullanılabilen, belirsiz kişilerden satın alınabilen veya onlara satılabilen ve elektronik veri işleme sistemi aracılığıyla devredilebilen mülk değeri olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda belirtilen mülk değeri karşılığında belirtilmemiş kişilerle karşılıklı olarak değiştirilebilen ve bir elektronik veri işleme sistemi aracılığıyla aktarılabilen mülkiyet değeridir. Kanun ayrıca, kripto para biriminin elektronik cihazlarda elektronik olarak depolanan mülk değerleriyle sınırlı olduğunu belirtir; para birimi ve para birimi cinsinden varlıklar hariçtir. "*Yabancı kripto para birimi değişimi*", Japon Ödeme Hizmetleri Kanunu kapsamında sisteme eşdeğer bir kayıt sistemi sağlayan bir yasa uyarınca yabancı ülkede yabancı bir hükümete kayıtlı olan bir kripto para birimi değişim hizmeti sağlayıcısı anlamına gelir. Yasa, kripto para birimi değişim işletmelerinin müşterilerin parasını veya kripto para birimini kendi paralarından ayrı olarak yönetmelerini gerektiriyor. Bu tür bir yönetimin durumu, sertifikalı serbest muhasebeciler veya muhasebe firmaları tarafından gözden geçirilmelidir (The Payment Services Act, Chapter 1, Article 2) .

Almanya ise, Fedaral Maliye Bakanlığı (BZSt - Bundeszentralamt für Steuern), bitcoin ve diğer kripto para birimlerini vergi amaçlı özel para⁷² olarak ele alır. Kripto, yabancı para birimi, yasal ödeme aracı veya Alman Vergi Yasalarına

---

⁷² Gelir Vergisi Kanunu (Einkommensteuergesetz - EStG) Madde 23 Özel satış işlemlerine göre; "*Bir ortaklıkta doğrudan veya dolaylı bir katılımın iktisabı veya satışı, orantılı varlıkların edinimi veya satışı olarak kabul edilir. (...) Takvim yılında özel satış işlemlerinden elde edilen toplam kâr 600 Euro'nun altındaysa, karlar vergiden muaf kalır.*"

göre mülk olarak değerlendirilmez. Avusturya Federal Maliye Bakanlığı (Bundesministerium der Finanzen - BMF), bireyler tarafından yapılan kripto işlemlerinin tüm AB üye ülkeler için Katma Değer Vergisine tabi olmadığına da karar vermiştir (McClure, 2020).

3. Türk Vergi Mevzuatı Hükümlerine Göre Değerlendirilmesi

Bu noktada kripto paraların; vergi mevzuatında genel-özel hükümlerine göre değerlendirilmesi VUK kapsamında ve vergi güvelik önlemi olarak konuşturulabilecek Kambiyo Vergisi kapsamında değerlendirilecektir. İdari yapıda TCMB'nin yeni birimi Ödeme Sistemleri ve Finansal Teknolojiler Müdürlüğü'nün yapısı incelenecektir.

a) Yabancı Paralarda Kasa Mevcudu ve Rayiç Belirlenmesi

Kasa mevcudu ile ilgili olarak VUK'nda; *“Kasa mevcutları itibari kıymetleriyle değerlendirilir, yabancı paralar hakkında 280'inci madde hükmü uygulanır.”* şeklinde hükme varılmıştır (VUK, m.284). Yabancı paralarla ilgili olarak; *“(…) borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayicinin takarrüründe muvazaa olduğu anlaşılırsa bu rayiç yerine alış bedeli esas alınır.”* şeklinde hükmolunur (VUK, m.280/f.1). *“Borsa rayicinin takarrüründe muvazaa olduğu anlaşılırsa bu rayiç yerine alış bedeli esas alınır.”* şeklinde düzenlemede bulunulmuştur (VUK, m.280/f.2).

Yine VUK'na göre borsa rayici; *“Borsa rayici, gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlendirilmeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerlerini ifade eder.”* şeklinde tanımlanmıştır (VUK, m.263/f.1). Ayrıca bu kanun maddesinin devamında kripto paraların günümüzdeki en büyük sorunu olan *“aşırı dalgalanma”* problemine karşılık gelebilecek; *“Normal dalgalanmalar dışında fiyatlarda bariz kararsızlıklar görülen hallerde, son muamele günü yerine değerlemeye takaddüm eden 30 gün içindeki ortalama rayici esas olarak aldirmaya Hazine ve Maliye Bakanlığı yetkilidir.”* ifadesi kullanılmıştır (VUK, m.263/f.1).

Bu noktada kripto paralarla ilgili olarak baz alınacak “borsa” durumu sorun olarak belirir. Global olarak birçok kripto para borsasının yanı sıra yerel olarak Türkiye’de birçok borsa varlığını sürdürmektedir. Bu borsaların rayiç hesaplamada taraf olarak kabul edilip edilmemesi ve daha da önemli sayısı binlerle ifade edilen gün geçtikçe artan kripto para birimlerini kapsayacak olup olmadığıdır. Kapsam dışı “özel” durumlarda ilgili olarak VUK’nda; “*Bu bölümde yazılı olmayan veyahut yazılı olup da kendi ölçüleriyle değerlendirilmesine imkan bulunmayan iktisadi kıymetlerden bina ve arazi vergi değerleri ile, diğerleri, varsa borsa rayici, yoksa mukayyet değerleri, o da yoksa emsal bedeliyle⁷³ değerlendirilir.*” hükmü özel haller için düzenlenmiştir (VUK, m. 289). Özel durumlarla ilgili düzenlemede de belirtildiği üzere, bu gibi bir durum söz konusu olduğunda borsa rayici dışında başvurulacak ikincil yöntem mukayyet (kayıtlı) değerdir. Mukayyet değer bulunmadığı durumlarda ise emsal bedel ile değerlendirme söz konusudur.

b) Mukayyet değer (Borç ve Alacaklar Açısından)

VUK açısından mukayyet değer için; “*...bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir*” ifadesi kullanılmıştır (VUK, m. 265). Sözlükte “*kayda geçirilmiş olan*” anlamını ifade ettiği ve örnek olarak “*kayıtlı sermaye*” kullanıldığı görülmüştür. İşletmelerin her hesap döneminde belirli bir kar / zarar durumunda olmaları, aslı itibarıyla sermayeleri sürekli bir değişime tabi olmasına rağmen kayıtlı sermaye tutarı değişmemekte; değiştirilmesi için özel usul öngörülmektedir. KVK’ndan kullanımından yola çıkacak olursak ilgili hesapta

---

⁷³ **VUK’nda Emsal Bedel;** “*Emsal bedeli, gerçek bedeli olmayan, veya bilinmeyen veyahut doğru olarak tespit edilemeyen bir malın, değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değerdir.*”

Emsal bedeli sıra ile, aşağıdaki esaslara göre tayin olunur:

Birinci sıra: (Ortalama fiyat esası) *aynı cins ve nevideki mallardan sıra ile değerlemenin yapılacağı ayda veya bir evvelki veya bir daha evvelki aylarda satış yapılmışsa, emsal bedeli bu satışların miktar ve tutarına göre mükellef tarafından çıkarılacak olan «Ortalama satış fiyatı» ile hesaplanır. Bu esasın uygulanması için, aylık satış miktarının, emsal bedeli tayin olunacak her bir malın miktarına nazaran % 25 ten az olmaması şarttır.*

İkinci sıra: (Maliyet bedeli esası) *Emsal bedeli belli edilecek malın, maliyet bedeli bilinir veya çıkarılması mümkün olursa, bu takdirde mükellef bu maliyet bedeline, toptan satışlar için % 5, perakende satışlar için % 10 ilave etmek suretiyle emsal bedelini bizzat belli eder.*

Üçüncü sıra: (Takdir esası) *Yukarıda yazılı esaslara göre belli edilemeyen emsal bedelleri ilgililerin müracaatı üzerine takdir komisyonunca takdir yolu ile belli edilir. Takdirler, maliyet bedeli ve piyasa kıymetleri araştırılmak ve kullanılmış eşya için ayrıca yıpranma dereceleri nazara alınmak suretiyle yapılır. Takdir edilen bedellere mükelleflerin vergi mahkemesinde dava açma hakkı mahfuzdur. Ancak, dava açılması verginin tahakkuk ve tahsilini durdurmaz.” (VUK, m.267).*

bulunan tutarı ifade etmektedir, amortismanların durumunun ayrıca değerlendirileceği çıkarımı yapılmaktadır. Kayıtlı değer ifadesinin kullanılmasındaki amaç, söz konusu varlıkların rayiç bedelin ya da piyasadaki gerçek değerinin değil ilgili hesapta gösterilen tutarının dikkate alınacağına ifade edilmeye çalışılmasıdır. Devir, bölünme ve birleşme işlemlerinde kullanılan kayıtlı değer kavramı ise, durum gereği aynı anlamı taşımakla birlikte, söz konusu işlemlerde aktif ve pasifteki tüm düzenleyici hesapların da devredilmesi, dolayısıyla tümünün toplam kayıtlı değerli göz önünde bulundurulmaktadır (Usta 2014: 214-216) .

İlk olarak VUK’nda alacaklar; “... *mukayyet değerleriyle değerlendirilir. Mevduat veya kredi sözleşmelerine müstenit alacaklar değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınır. Vadesi gelmemiş olan senede bağlı alacaklar değerlendirme gününün kıymetine irca olunabilir. Bu takdirde, senette faiz nispeti açıklanmış ise bu nispet, açıklanmamışsa Cumhuriyet Merkez Bankasının resmi iskonto haddi uygulanır. Bankalar ve bankerler ile sigorta şirketleri alacaklarını ya TCMB resmi iskonto haddi veya muamelelerinde uyguladıkları faiz haddi ile, değerlendirme günü kıymetine irca ederler.*” şeklinde hükümlenmiştir (VUK, m. 281).

Borçlar açısından ise; “...*mukayyet değerleriyle değerlendirilir. Mevduat veya kredi sözleşmelerine müstenit borçlar değerlendirme gününe kadar hesaplanacak faizleriyle birlikte dikkate alınır. Vadesi gelmemiş olan senede bağlı borçlar değerlendirme günü kıymetine irca olunabilir. Bu takdirde senette faiz nispeti açıklanmışsa bu nispet, açıklanmamışsa Cumhuriyet Merkez Bankasının resmi iskonto haddinde bir faiz uygulanır. Banka ve bankerler ile sigorta şirketleri borçlarını, Cumhuriyet Merkez Bankasının resmi iskonto haddi veya muamelelerinde uyguladıkları faiz haddiyle, değerlendirme günü kıymetine irca ederler. Alacak senetlerini değerlendirme gününün kıymetine irca eden mükellefler, borç senetlerini de aynı şekilde işleme tabi tutmak zorundadırlar.*” şeklinde düzenlenmiştir (VUK, m. 285).

B. Emtia Olarak Değerlendirilmesi

Ekonomik açıdan emtialar; standartlaştırılmış ve dolayısıyla aynı türden mallarla takas edilmesi kolay, dünya çapında oldukça tek tip bir fiyata sahip (nakliye maliyetleri ve vergiler hariç) ve diğer ürünlerin yapılmasına yardımcı olan, ticaretin hayati bileşenleridir. Genellikle üreticilerin ve tüketicilerin fiyat dalgalanmalarına

karşı kendilerini korumalarına yardımcı olacak vadeli işlemler ve seçeneklerle, yüksek likiditeye sahip piyasaları destekleyecek kadar yeterli miktarlarda çıkarılır, büyütülür ve ticareti yapılır. Bunlar arasında kakao ve kahve, çinko ve bakır, buğday ve soya fasulyesi, gümüş ve altın ve diğer pek çok hammaddenin yanı sıra petrol ve kömür bulunur. Hayatlarımız, kelimenin tam anlamıyla onlara bağlıdır (H. T., 2017).

Yukarıda belirtildiği üzere, emtia, toptan ticareti yapılan doğal bir kaynak veya tarımsal bir üründür. Bunları üreten firmalar tarafından satılır ve kullanan firmalar tarafından satın alınır. Hisse senetleri, tahviller ve gayrimenkulün yanı sıra, emtialar en önemli yatırım varlık sınıflarından biridir. Emtia ticaretiyle uğraşanların sınıflandırılması; emtia üreten çiftçiler / madenciler, işletmek için emtia kullanan işletmeler, yatırımcılar/spekülatörler, tüketiciler/stratejik kullanıcılar bulunmaktadır. Bireysel yatırımcılar, portföylerini çeşitlendirmek için emtia havuzlarına da yatırım yapabilirler. Bunlar genellikle yatırım fonları veya döviz ticaret ürünleri (ETP's - Exchange-Trade Products) olarak organize edilir. Bunlar, geleneksel yatırım fonlarından veya borsada işlem gören fonlardan farklıdır çünkü varlıkların bir payına sahip olunulmamaktadır. Bunun yerine, gelecekte sınırlı bir süre için bir varlığı satın alma veya satma hakkını alınmakta ve bu durum oldukça riskli olabilmektedir (Kennon, 2020).

1. Türkiye’de Borsaların Kanuni Düzenlemeleri

Emtialara karşı; yoğunlaşan ticaret, artan ürün çeşitliliği, alıcı ve satıcıların vadeli olarak işlem yapmaya yönelmesi, teknoloji gibi unsurların katkısıyla işlemler zamanla daha organize şekilde yapılmaya başlanmış ve borsalara taşınmıştır. “*Emtia Borsası*” olarak adlandırılan bu borsalarda ürünler işlem görmektedir. Spot piyasada anlık olarak alınıp satılabilen emtialara dayalı kontratlar, türev ürün piyasalarının gelişmesi ile farklı bir boyuta geçmiş; hisse senedi, tahvil gibi finansal bir araç fonksiyonu da kazanmıştır. Spot piyasalarda ağırlıklı olarak fiziki teslimata dayalı kontratlar işlem görürken, türev piyasalarda kontratlara vade parametresi dahil edilmiştir. Bu piyasalarda, ileri tarihli fiziki teslimat ya da, genellikle yatırım veya fiyat değişimlerinden korunmak amacıyla kullanılan, nakit mutabakat esaslı emtialara dayalı türev ürünler işlem görmektedir. Ürünlerin işlem gördüğü borsalara bakıldığında, ilgili ürün üzerinde yoğunlaşmış emtia borsaları ile karşılaşmaktadır.

Örneğin Kyoto Protokolü ile ayrı bir önem kazanan emisyon izni birimleri, ağırlıklı olarak karbon borsalarında veya bazı enerji borsalarında işlem görmektedir Diğer taraftan bazı ürünler ise finansal ya da türev borsalarda, bu ürünler için ayrılmış özel piyasalarda alınıp satılmaktadır (Çikot, 2010: 7).

Türkiye’de kambiyo ve kıymetli madenlerle ilgili borsalar dışındaki emtia borsalarının işleyişindeki yasal düzenlemeler 5174 Sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu (TOBBOBK) kapsamına girmektedir. Bu kanun kapsamında; “...ticaret ve sanayi odaları, ticaret odaları, sanayi odaları, deniz ticaret odaları, ticaret borsaları ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin kuruluşlarına, organlarının nitelikleri ve seçim usulleri ile organlık vasfını yitirme hâl ve usullerine, görev ve yetkileri ile çalışma usullerine, üyeleri ile olan karşılıklı hak ve yükümlülüklerine, gelir ve harcamaları ile bütçelerine ilişkin esaslar” girmektedir (TOBBOBK, m.2). Yine bu kanun uyarınca ticaret borsası “...borsaya dahil maddelerin alım satımı ve borsada oluşan fiyatlarının tespit, tescil ve ilânı işleriyle meşgul olmak üzere kurulan kamu tüzel kişiliğine sahip kurumlar” olarak tanımlanmıştır.

Bunun dışında 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile; “sermaye piyasası araçları, bu araçların ihracı, ihraççılar, halka arz edenler, sermaye piyasası faaliyetleri, sermaye piyasası kurumları, borsalar ile sermaye piyasası araçlarının işlem gördüğü diğer teşkilatlanmış piyasalar, piyasa işleticileri, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği, merkezî takas kuruluşları, merkezî saklama kuruluşları” kapsamı dahiline alınmıştır (Sermaye Piyasası Kanunu, m. 2/f.1). Bu kanun kapsamındaki borsalar ise, “anonim şirket şeklinde kurulan, sermaye piyasası araçları, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve Kurulca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin serbest rekabet şartları altında kolay ve güvenli bir şekilde alınıp satılabilmesini sağlamak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmek üzere kendisi veya piyasa işleticisi tarafından işletilen ve/veya yönetilen, alım satım emirlerini sonuçlandıracak şekilde bir araya getiren veya bu emirlerin bir araya gelmesini kolaylaştıran, bu Kanuna uygun olarak yetkilendirilen ve düzenli faaliyet gösteren sistemleri ve pazar yerleri” olarak belirtilmiştir. (Sermaye Piyasası Kanunu, m. 3/f.1-ç).

Türkiye’deki kripto para alım-satımı konu olan borsa şirketleri yukarıda sayılan mevzuat kapsamına girmemektedir. Türkiye’deki kripto para borsaları, kripto para alım-satımından komisyon geliri elde eden, anonim şirket şeklinde kurulan kurumlar vergisi mükellefi yapılardır. Bununla beraber anonim şirketler, GVK 94. maddesinde⁷⁴ tevkifat yapma yükümlülüğüne tabi kurumlar arasında sayılmış olup, aracılık faaliyetleri üzerinden yapacakları % 25 tevkifat yapmak durumundadır (Çakmak, 2019: 95-96).

Farklı bir bakış açısı ile, KVK’nda “*yabancı fon kazançlarının vergilendirilmesi*” ile ilgili “(...) *Sermaye Piyasası Kurulunca verilen portföy yöneticiliği yetki belgesine sahip tam mükellef şirketler aracılığıyla, organize bir borsada işlem görsün veya görmesin her türlü menkul kıymet ve sermaye piyasası aracı, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi, varant, döviz, emtiaya dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi, kredi ve benzeri finansal varlıklar ve kıymetli maden borsalarında yapılan emtia işlemlerinden elde ettikleri kazançları nedeniyle, aşağıdaki şartların birlikte gerçekleşmesi halinde portföy yöneticiliği yapanlar; söz konusu fonlar için daimi temsilci, bunların işyerleri de bu fonların işyeri veya iş merkezi sayılmaz. Bu kazançlar için beyanname verilmez, diğer kazançlar nedeniyle beyanname verilmesi halinde bu kazançlar beyannameye dahil edilmez.*” hükmü söz konusudur (KVK, m.(5/A)/f.1) Bu açıdan kripto paranın tanımlanması neticesinde oluşabilecek vergi güvenliğini ihlal edebilecek durumların önüne geçilmesi gerekmektedir. Vergi mevzuatında yer alan ve teşvik unsuru oluşturan uygulamalar kripto paraların küresel boyuttaki dolaşımı göz önünde bulundurulduğunda suistimale konu olabilecektir.

2. Emtia Olarak Konumlandırılması ve Ülke Örnekleri

Kripto paralar her ne kadar gelişimi ve birden artan popülaritesi ile beraber kısıtlı bir kullanım alanı bulmuş olsa da, düzenleme konusunda ülkeler arasında fikir birliğine dayanan bir uygulama mevcut değildir. Para, emtia, menkul kıymet ve hatta

---

⁷⁴ “Kamu idare ve müesseseleri, iktisadî kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadî işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler aşağıdaki bentlerde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecburdurlar.” (GVK, m.94/f.1)

hiçbir düzenleme gerçekleştiremeyen ülkeler mevcuttur. Bu başlık altında kripto paraları emtia olarak nitelendiren Kanada ve Çin değerlendirilmiştir.

Kanada yasaları, kripto para birimlerini diğer herhangi bir yatırım emtia ile hemen hemen aynı şekilde vergilendirilir. Yani elde edilen tüm kazançların % 50'si vergiden düşülebilir ve otomatik olarak bir bireyin yıllık gelirine eklenir (o mali yıl için). Ayrıca, yüksek işlem hacmi faaliyetlerine kendini kaptıran günlük tüccarlar, Kanada Gelir Kurumu (CRA - Canadian Revenue Agency) tarafından ticari kuruluşlar olarak kabul edilebilir ve bunun sonucunda, vergilerini farklı formlar kullanarak dosyalamak zorunda kalabilirler. Son olarak, yasa, yatırımcıların sermaye kazancı vergisi ile ilgili amaçlarla kripto ticaret faaliyetlerinin doğru bir kaydı tutmalarını gerektiğini belirtmektedir. Aksi takdirde CRA tarafından belirli cezalara ve mali dayatmalara maruz bırakılır (Jagati, 2019).

Kripto para biriminin elden çıkarılmasından elde edilen gelir, ticari kazanç veya sermaye kazancı olarak kabul edilebilir. Mükellefin doğru bildirim gerçekleştirmek için öncelikle ne tür bir gelir olduğunu belirlemelidir. Düzenli bir ticari faaliyet mi, yoksa zaman aralıkları ile tekrarlanan bir durum⁷⁵ olup olmadığını

---

⁷⁵ **“Ticari kazanç veya kaybı**

Alice düzenli olarak çeşitli kripto para birimleri satın alır ve satar. Kripto para birimlerinin değerindeki dalgalanmalara çok dikkat ediyor ve dalgalanmalardan kar elde etmeyi amaçlıyor. Faaliyetleri, günlük ticaretle uğraşan biriyle tutarlıdır. Alice, 2017 yılında, başlangıçta 200.000 Kanada Dolarına satın aldığı 240.000 Kanada Doları değerinde çeşitli kripto para birimleri sattı. Net karı 40.000 Kanada Doları. Alice, ticari bir faaliyet olan kripto para biriminde aktif olarak işlem yaptığından, 2017 gelir vergisi beyannamesi üzerinden 40.000 Kanada Doları işletme geliri bildirmek zorundadır.

Sermaye kazancı veya kaybı

Tim, Bitcoin'i kabul eden bir çevrimiçi satıcıdaki oturma odası setinde bir anlaşma buldu. Tim, mobilyayı satın almak için 3.500 Kanada Doları değerinde Bitcoin aldı. Mobilyayı satın alıp kalan Bitcoin'ini tekrar Kanada Dolarına çevirdiğinde, Tim'in Bitcoin'in değeri 500 Kanada Doları artmıştı. Tim tarafından elde edilen kazanç sermayeden kaynaklanıyordu, bu yüzden Tim'in gelir vergisi beyannamesi üzerinden 500 Kanada Doları bir sermaye kazancı bildirmesi gerekiyor. Ancak, bu sermaye kazancının yalnızca % 50'si vergilendirilebilir.

Bir tür kripto para birimini diğerleriyle ticaret

30 Temmuz 2018'de Francis, değeri 20.600 Kanada Doları olan 100 birim Ethereum satın aldı. Francis, bu satın alma işlemi için, o gün birim başına 8.220 Kanada Doları 'dan veya 20.600 Kanada Doları eşdeğerden işlem gören 2.5061 Bitcoin kullandı. Francis'in bu Bitcoin'leri elden çıkardığını düşünülürse, Francis, başlangıçta bu Bitcoin'leri 15.000 Kanada Doları satın aldı ve onları 20.600 Kanada Doları değerinde 100 birim Ethereum ile değiştirerek bir sermaye kazancı sağladı. Aşağıdaki şekilde hesaplanır:

20.600 [işlem sırasında 2.5061 Bitcoin'in adil piyasa değeri]

- 15.000 [2.5061 Bitcoin'lik düzeltilmiş maliyet tabanı, orijinal satın alma fiyatları]

5.600 Kanada Doları sermaye kazancı

% 50 üzerinden vergilendirilen 5.600 Kanada Doları sermaye kazancı = 2.800 Kanada Doları vergilendirilebilir sermaye kazancı

belirlemek amacıyla Kanada'nın sunmuş olduğu kriterler, ticari nedenlerle ve ticari olarak uygun bir şekilde faaliyet yürütülmesi, bir iş planı hazırlamayı ve sermaye varlıkları veya envanteri edinmeyi içerebilecek faaliyetlere benzer bir şekilde faaliyetler yürütülmesi, bir ürün veya hizmeti tanıtılması, son olarak ise; kısa vadede bunu yapma olasılığı düşük olsa bile, bir kar elde etme niyetinde olduğunu gösterilmesidir. Bu kapsamda sayılan örnekler ise; kripto para madenciliği, kripto para birimi ticareti, ATM'ler dahil kripto para borsalarıdır (Canada Revenue Agency, 2019).

Çin örneğinde ise Çin Halk Bankası, Sanayi ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı, Çin Bankacılık Düzenleme Komisyonu, Menkul Kıymetler Düzenleme Komisyonu, Çin Sigorta Düzenleme Komisyonu'nun yayınladığı bildiriye, Bitcoin üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre; para otoritesi tarafından ihraç edilmediğini, parasal özelliklere sahip olmadığını ve gerçek anlamda bir para birimi olmadığını belirterek Bitcoin'e açıklık getirmiştir. Doğası gereği Bitcoin, para birimi ile aynı hukuki statüye sahip olmayan ve piyasada para birimi olarak kullanılmayan ve kullanılmaması gereken belirli bir sanal emtia olarak belirlemiştir. Bununla birlikte, Bitcoin ticareti internet üzerinden bir tür emtia alım satım davranışı ve insanların kendi riskleri altında katılma özgürlüğüne sahip olduğu vurgulanmıştır (Library of Congress, 2020).

Öte yandan, 2.5061 Bitcoin'in orijinal satın alma fiyatı başlangıçta 25.000 Kanada Doları olsaydı, ancak Francis bunları 100 birim Ethereum ile değiştirdiğinde sadece 20.600 Kanada Doları değerindeydiler, sermaye kaybı olacaktı. Aşağıdaki şekilde hesaplanır:

20.600 [işlem sırasında 2.5061 Bitcoin'in adil piyasa değeri]

- 25.000 [2.5061 Bitcoin'lik düzeltilmiş maliyet tabanı, orijinal satın alma fiyatı]

4.400 Kanada Doları sermaye kaybı

4.400 Kanada Doları sermaye kaybı ×% 50 = 2.200 Kanada Doları izin verilen sermaye kaybı.

Bu örnek, söz konusu kripto para biriminin sermaye nedeniyle bir yatırım olarak tutulduğunu varsayar; ancak, bu işlem bir işin yürütülmesi sırasında meydana gelirse, 5.600 Kanada Doları tutarın tamamının ilk işlemde gelir olarak rapor edilmesi gerekir ve 4.400 Kanada Doları tamamı ikinci işlemde bir zarar olarak rapor edilir.” (Canada Revenue Agency, 2019).

3. Türk Vergi Mevzuatı Hükümlerine Göre Değerlendirilmesi

a) VUK’nda Emtia ve Maliyet Bedeli

VUK’nda “*Emtia, maliyet bedeliyle değerlenir. Emtianın maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri % 10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde mükellef, maliyet bedeli yerine 267 nci maddenin ikinci sırasındaki usul hariç olmak üzere, emsal bedeli ölçüsünü tatbik edebilir. Bu hüküm 275 inci maddede yazılı mamuller için de uygulanabilir.*” hükmü emtianın değerlemesine yer verilmiştir (VUK m. 274). Kanun hükmünden anlaşılacağı üzere emtia tanımından ziyade değerlendirme yöntemi ile ilgili açıklamada bulunulmuştur. Hükmün son cümlesinde VUK’nun “*imal edilen emtia*” ile ilgili düzenlemesine de atıf vardır. Bu kapsamda imal edilen emtia⁷⁶ (Tam ve yarı mamul mallar) maliyet bedeli kapsamına gireceği öngörülmüştür.

Emtia değerlemesindeki esas amaç, işletmenin yıllık karının doğru bir şekilde tespitinin sağlanmasıdır. Yıllık karın doğru bir şekilde belirlenmesi, işletme bünyesinde malların değer olarak doğru bir şekilde konumlandırılması olarak tespitinden geçmektedir. Bu doğrultuda, satışı gerçekleşen malların maliyetinin tespiti, satış sonucu gerçekleşen karın saptanması için gerekli olduğu ve aynı zamanda, üretimde kullanılan ham madde ve malzemenin değerlendirilmesi de üretim maliyetinin tespiti açısından oldukça önemlidir. Dönem sonundaki stokların değerlendirilmesi ise öz varlığın saptanması için gereklidir (Kaplan, 2007: 31).

Emtiaların değerlendirilmesi açısından maliyet bedeli, “... *iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilumum giderlerin toplamını ifade eder.*” şeklinde VUK’nda tanımlanmıştır (VUK, m. 262). Hükümün lafzından yola çıkarak maliyet bedelinin

---

⁷⁶ “(...) İmal edilen emtia maliyet bedeli aşağıda yazılı unsurları ihtiva eder:

1. Mamulün vücuda getirilmesinde sarf olunan iptidai ve ham maddelerin bedeli;

2. Mamule isabet eden işçilik;

3. Genel imal giderlerinden mamule düşen hisse;

4. Genel idare giderlerinden mamule düşen hisse; (Bu hissenin mamulün maliyetine katılması ihtiyaridir.)

5. Ambalajlı olarak piyasaya arz edilmesi zaruri olan mamullerde ambalaj malzemesinin bedeli.

Mükellefler, imal ettikleri emtianın maliyet bedellerini yukarıdaki unsurları ihtiva etmek şartıyla diledikleri usulde tâyin edebilirler.” (VUK m. 275).

kapsamında; iktisap edilmesi “*hak sahibinin bir şeyin mülkiyetine sahip olma yollarını*” ve değerinin artması “*edinim sonrası yapılan giderler*” ödemelere ve son olarak ise münferri bilumum “*satın alma ve değer artışına bağlı olarak iktisadi kıymetin edinilmesi mümkün olmayan diğer giderler*” toplamından oluşmaktadır.

b) GVK’na göre Ticari Kazanç / Arızı Kazanç Ayrımına Tabi Tutulması

GVK’nda tanımlanan ticari kazançla ilgili olarak ilk bölümde bir açıklama yapılmıştır. Ticari ve diğer gelirin unsurunu oluşturan faaliyetleri, arızı kazançtan ayıran unsur GVK’nun 82. Maddesinde;

“1. Arızî olarak ticarî muamelelerin icrasından veya bu nitelikteki muamelelere aracılık etmekten elde edilen kazançlar.

2. Ticarî veya ziraî bir işletmenin faaliyeti ile serbest meslek faaliyetinin durdurulması veya terk edilmesi, henüz başlamamış olan böyle bir faaliyete hiç girilmemesi, ihale, artırma ve eksiltmelere iştirak edilmemesi karşılığında elde edilen hâsılat.

3. Gayrimenkullerin tahliyesi veya kiracılık hakkının devri karşılığında alınan tazminatlar ile peştemallıklar (kiracıya ait tesisat ve malların tahliye ve devri sırasında kiralayan veya yeni kiracıya devrinde doğan kazançlar dahil).

4. Arızî olarak yapılan serbest meslek faaliyetleri dolayısıyla tahsil edilen hâsılat.

5. Gerçek usulde vergiye tâbi mükelleflerin terk ettikleri işleri ile ilgili olarak sonradan elde ettikleri kazançlar (zarar yazılan değersiz alacaklarla, karşılık ayrılan şüpheli alacakların tahsili dahil).

6. Dar mükellefiyete tâbi olanların 45 inci maddede yazılı işleri arızî olarak yapmalarından elde ettikleri kazançlar.” şeklinde hükmedilmiştir.

Bu durumun istisnası olarak 27 Aralık 2019 tarihinde resmi gazetede yayımlanan 310 Seri Nolu Gelir Vergisi Genel Tebliğine göre; “... *arızı kazançlara ilişkin istisna tutarı 40.000 TL*” olarak belirlenmiştir. Yani bir takvim yılı içerisinde ilk dört bentte yazılı olan kazançların 40.000 TL kısmı gelir vergisine dahil değildir.

Vergilendirme süreci baz alındığında arızı kazanç gelirleri, diğer gelir unsurlarına nazaran takip ve kontrolü daha zor bir unsurdur. Çünkü arızı olarak gerçekleştirilen, yani söz konusu iş devamlılık arz etmeyeceğinden takibi zordur. Bununla beraber, kazancı sağlayan kişinin vergisel sorumluluğu ise bu aşamada kendini göstermekte ve vergi idaresi açısından önem arz etmektedir (Altın, 2018). Bu sebeple, arızı olarak kazanç sağlayan kişilerin vergi bilinci ile hareket etmeleri ve vergi idaresinin de vergi güvenliğinin temini ile hareket etmeleri önem teşkil etmektedir.

B. Menkul Kıymet Olarak Değerlendirilmesi

Menkul kıymetlerle ilgili olarak genel bir tanımlama yapılması gerekirse, bir değer atanmış ve satılabilecek herhangi bir mülkiyet veya borç kanıtı şeklinde değerlendirilebilir. Tabi ki de sözü edilen bu kanıt önceden bir kağıt parçasında yazı bilgileri iken günümüzde gelişen teknoloji ile beraber bir bilgisayar dosyası olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Bir bakıma, elde bulunduran açısından bir menkul kıymet, kişinin kazanmayı umduğu bir sahip, alacaklı veya mülkiyet hakları olarak bir yatırımı temsil eder. Örneklendirmek gerekirse, hisse senedi, tahvil ve opsiyonlar sayılabilir.

1. Menkul Kıymet Olarak Konumlandırılması ve Ülke Örnekleri

Kripto paraların, menkul kıymetle bağdaştırılması genel olarak ICO kavramında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Para ve emtia dışında, kripto paraları menkul kıymet olarak tanımlama da en önde gelen örnek ülke Arjantin'dir.

Arjantin Gelir Vergisi kanununda yapılan en son değişiklik ile beraber, dijital para satışından elde edilen karın gelir olarak kabul edileceğini ve bu şekilde vergilendirilmesini öngörüyor. Dijital para satışından elde edilen gelir, Arjantin veya yabancı kaynaklardan elde edildiğinde % 15 oranında vergilendirilir. Ancak Arjantin'de kripto paralar, para otoritesi tarafından ihraç edilmediğinden ve bu nedenle yasal para birimi olmadığından, tam anlamıyla yasal para birimi olmadığı görüşündedir. Kripto para biriminin vergi uygulaması dijital paraların

vergilendirilmesinde yola çıkarak öne sürülmektedir. Kripto paraların vergilendirilmesi; menkul kıymetler ve tahviller üzerindeki kârların muamelesine karşılık gelmektedir ve bu durum kripto parayı elinde bulunduran kişi lehine bir sorumluluk teşkil etmektedir (Rodriguez-Ferrand, 2018).

2. Türk Vergi Mevzuatı Hükümlerine Göre Değerlendirilmesi

a) VUK’nda Menkul Kıymet

VUK’nda menkul kıymetle ilgili olarak; *“Hisse senetleri ile fon portföyünün en az % 51’i Türkiye’de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerlendirilir. Borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir.”* hükmü verilmiştir (VUK, m.279). Kanun hükmünden anlaşılacağı üzere menkul kıymetle ilgili olarak bir tanımlamadan ziyade değerlendirme hususundaki usuller üzerinde durulmuştur.

Menkul kıymetlerle ilgili bir açık tanım SPK tarafından gerçekleştirilmiştir. Buna göre; *“Menkul kıymetler: Para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere; (...) Paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını, (...) Borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikaları”* şeklinde tanımlanmıştır (SPK, m.3/ f.1-o).

b) GVK’nda Değer Artış Kazançları

GVK’na göre; *“İvazsız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetleri hariç, menkul kıymetlerin veya diğer sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan”*

hükümündeki kazanç kripto paraların menkul kıymet olarak kabul edilmesi neticesinde söz konusu olacaktır (GVK, mükerrer m.80/f.1-1). Ayrıca menkul kıymetin elden çıkarılmasında, iktisap bedelinin belgeyle kanıtlamaması halinde Vergi Usul Kanununun 266. maddesi gereğince itibari değer iktisap bedeli olarak kabul edilir (GVK, mükerrer m.81/f.4).

Ancak vergi güvenliği açısından dikkat edilmesi gereken husus GVK mükerrer 81. maddesinde yer alan; *“Dar mükelleflerin (kurumlar dahil), yabancı sermaye mevzuatına göre ilgili mercilerden izin almak suretiyle, Türkiye'ye bizzat getirdikleri nakdî veya aynî sermaye karşılığında iktisap ettikleri menkul kıymetler ile iştirak hisselerini elden çıkarmalarından doğan değer artışı kazançlarının hesabında, kur farkından doğan kazançlar dikkate alınmaz. Şu kadar ki, bu mükelleflerin Türkiye'de elde ettikleri kazançların, münhasıran bu menkul kıymet veya iştirak hisseleri dolayısıyla elde edilen menkul sermaye iratlarından ve bu kıymet veya hisselerin elden çıkarılmasından doğan değer artışı kazançlarından ibaret olması şarttır. Bu mükelleflerin, Türkiye'de menkul kıymet alım satımı ile devamlı olarak uğraşmaları halinde, kur farkından doğan kazançlar da ticarî kazancın hesabında dikkate alınır.”* hükmüdür. Ülke menfaati açısından ele alınan teşvik edici unsurun, kripto paranın menkul kıymet olarak kabul edilmesi halinde ilgili kanun maddesinin bir açık oluşturmasının önüne geçici eklemelerin yapılması gerekmektedir.

C. Türkiye'deki Gelişmeler

1. Kripto Varlık – Gayri Maddi Varlık

Daha önceki kısımda Kripto Para tanımlanırken 2019 yılında TCMB tarafından yayımlanan “100 Soruda Merkez Bankacılığı” çalışmasında; *“... 'kripto para' yerine 'kripto varlık’”* ifadesi kullanılmıştır. Bu kapsamda TCMB tarafından yayımlanan bir eserde kripto para ile ilgili tanımlamaya yönelik bir bakış açısı paylaşılmıştır (TCMB, 2019). 16 Nisan 2021 tarihli Resmi Gazetede Yayımlanan “Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik (ÖKVKD⁷⁷)”te kripto varlık

⁷⁷ Dayanak Maddeler:

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun m.4/f.(I)-f; *“Türk lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve gözetimini sağlamak ve gereken*

kavramını kullanmıştır. Kripto varlık kavramını açıklarken “...dağıtık defter teknolojisi veya benzer bir teknoloji kullanılarak sanal olarak oluşturulup dijital ağlar üzerinden dağıtımı yapılan, ancak itibari para, kaydi para, elektronik para, ödeme aracı, menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracı olarak nitelendirilmeyen gayri maddi varlıkları ifade eder” ifadelerini kullanmıştır (ÖKVVDY, m.3/f.1). Bu doğrultudan kripto paralar, gayri maddi varlık olarak kabul edilmiştir.

TCMB tarafından çıkartılan ÖKVVDY’ne göre; “Kripto varlıklar, ödemelerde doğrudan veya dolaylı şekilde kullanılamaz” ve “Kripto varlıkların ödemelerde doğrudan veya dolaylı şekilde kullanılmasına yönelik hizmet sunulamaz” hükümleri getirilmiştir (ÖKVVDY, m.3/f.2-3). Yönetmeliğe göre, elektronik para ihracında kripto varlıkların kullanılmaması ilgili; “Ödeme hizmeti sağlayıcıları, ödeme hizmetlerinin sunulmasında ve elektronik para ihracında kripto varlıkların doğrudan veya dolaylı olarak kullanılacağı bir şekilde iş modelleri geliştiremez, bu tür iş modellerine ilişkin herhangi bir hizmet sunamaz” ve “Ödeme ve elektronik para kuruluşları, kripto varlıklara ilişkin alım satım, saklama, transfer veya ihraç hizmeti sunan platformlara veya bu platformlardan yapılacak fon aktarımlarına aracılık edemez” hükümleri getirilmiştir.

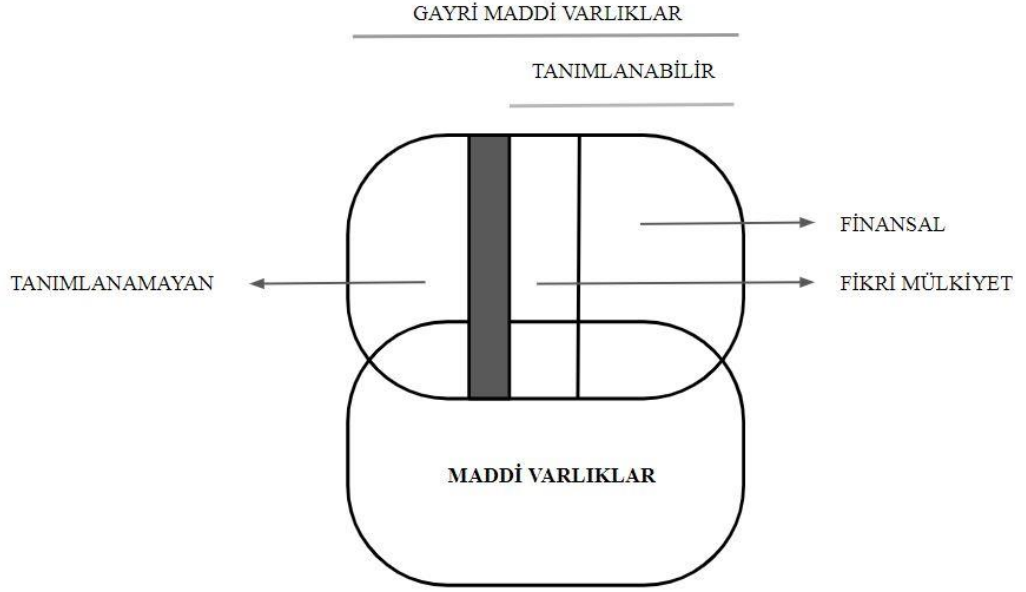
---

düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dahil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirleme...”

6493 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanunun m.12/f.3; “Ödeme hizmetlerine, ödeme hizmetleri kapsamında tarafların hak ve yükümlülüklerine, ödeme hizmetine ilişkin sağlanacak bilgi ve koşullar ile çerçeve sözleşmeye ilişkin usul ve esaslar, Mali Suçları Araştırma Kurulunun görüşünün alınması suretiyle Bankaca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. (...) Çerçeve sözleşme yazılı şekilde veya uzaktan iletişim araçlarının kullanılması suretiyle mesafeli olarak ya da mesafeli olmasın Bankanın yazılı şeklin yerine geçebileceğini belirlediği ve bir bilişim veya elektronik haberleşme cihazı üzerinden gerçekleştirilecek ve müşteri kimliğinin doğrulanmasına imkân verecek yöntemler yoluyla kurulacak şekilde düzenlenir”

m.18/f.6; “...elektronik para kuruluşunun kurulmasına ilişkin istenecek bilgi ve belgeler, işleyişine, sermaye ve özkaynak yapısına, şube, temsilci veya dış hizmet sağlayıcı kullanımına, kurumsal yönetim ilkelerine, iç sistemlerine, bilgi sistemleri yönetimine ve bu Kanun kapsamına girmeyen diğer faaliyetlerine, elektronik paranın ihraç edilmesi ve geri ödenmesine ilişkin usul ve esaslar Mali Suçları Araştırma Kurulunun görüşünün alınması suretiyle Bankaca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”

Şekil 6: Firmalar Açısından Varlıklar

Kaynak: Jeffrey A. Cohen, Intangible Assets: Valuation And Economic Benefit, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2005.

Finansal raporlama amaçları açısından, “maddi olmayan varlıklar” fiziksel özü olmayan varlıklardan (finansal varlıklar hariç) oluşur. Maddi olmayan varlıklar, birçok gelişmiş ülkenin ekonomileri sanayiden bilgiye dayalı hale geldikçe şirketler ve sahipleri için giderek daha fazla önem kazanan bir durumdur. Maddi olmayan varlıklarının artan önemi ile, varlıkları ve değerlemeleri için ilgili ve güvenilir finansal bilgilere duyulan ihtiyaç artmaktadır (Black ve Zyla, 2018: 2). Kripto paraların içeriği itibarıyla anonimlik ve merkezi bir yapıya bağlı olmaması bu durumun önündeki engeldir.

Maddi varlıkların genellikle kendileriyle ilişkili gayri maddi varlık olarak karşılıkları vardır. Şekil 6’de bir firmanın maddi ve manevi varlıkları arasında örtüşme olmasının nedeni budur. Birçok dayanıklı mal ile ilgili patentler vardır; örneğin bir araba veya uçak, patentli teknolojilerin sanal bir deposudur. Araba veya uçak aynı zamanda markalar, ticari markalar ve telif haklarını da taşıyacaktır (örneğin, kullanım kılavuzlarında). Bu maddi olmayan varlıkların, firmanın bağımsız olarak geliştirebileceği ve pazarlayabileceği aynı maddi olmayan varlıklar olması gerekmez. Örneğin General Motors, firmanın mevcut ürün tekliflerindeki patent ve

ticari markalardan ayrı ve ayrı olarak lisans verdiği geniş bir fikri mülkiyet portföyüne (örneğin, eski araçlar üzerindeki ticari markalar) sahiptir. Revell, Corvette'lerin oyuncak modellerini bu şekilde yapabilir. Revell, hakkı GM'den alır. Aksi takdirde, Revell'in daha genel bir Eğlenceli Araba modellerini yapması gerekirdi. Şekil 6 aynı zamanda finansal varlıkları da göstermektedir. Tüm finansal varlıklar soyuttur, ancak bazen onlar da fiziksel varlıklar tarafından menkul kıymetleştirilir. Nakit ve nakit benzerleri gayrimenkul değildir; nakit değerlemeye ihtiyaç duymaz ve tanım gereği nakit eşdeğerlerinin çok fazla değerine ihtiyacı yoktur (Cohen, 2005: 10-11). Fakat günümüzde fiziki karşılıklarının, gayri maddileşmesi için sadece menkul kıymet olarak düzenlenmesine gerek yoktur. Dijital ortama aktarılması gayri maddi olarak nitelendirilmesinin yolunu açmaktadır. Kripto paraları, gayri maddi varlık olarak değerlendirilmesinin altındaki ana düşünce olmaktadır.

2. Gayri Maddi Varlık Vergi Mevzuatında Genel-Özel Hükümlerindeki Yeri

Kripto paraların, gayri maddi varlık olarak sınıflandırılmasının vergisel boyutu ele alınacak olursa GVK kapsamında değer artış kazançları ilgili Mükerrer 80. madde 3. fıkrası kapsamında dayanak gösteren hakların elden çıkarılması durumunda sağlanan kazançlar ön palana çıkmaktadır. Bu kapsamda ilgili hüküm 70. Maddenin birinci fıkrasının (5) numaralı bendini işaret etmektedir.

Bu doğrultuda ilgili maddede değer artış kazancı olarak sayılabilecek gayri maddi haklar sıralanmıştır. Bu haklar; “*Arama, işletme ve imtiyaz hakları ve ruhsatları, ihtira beratı (İhtira beratının mucitleri veya kanunî mirasçıları tarafından kiralanmasından doğan kazançlar, serbest meslek kazancıdır.), alameti farika, marka, ticaret unvanı, her türlü teknik resim, desen, model, plan ile sinema ve televizyon filmleri, ses ve görüntü bantları, sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gibi haklar (Bu hakların kullanılması için gerekli malzeme ve teçhizat bedelleri de gayrimenkul sermaye iradı sayılır.);*”. Kripto paraların, kripto varlık olarak kabul edilip gayri maddi varlık sınıflandırılması olası vergisel sonucu bu yönde gelişme göstermesi beklenmektedir.

Vergi kanunlarının bu doğrultuda revize edilmesi veya bağımsız ayrı bir düzenleme geliştirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 38) Maddi Olmayan Duran Varlıklar tebliğinde yer alan tanımlamada, “İşletmeler sıklıkla kaynak tüketir veya bilimsel ya da teknik bilgi, yeni süreç veya sistemlerin tasarım ve uygulanması, lisans, fikri mülkiyet hakları, piyasa bilgisi ve markalar (marka isimleri ve yayın hakları dahil) gibi maddi olmayan kaynakların elde etme, geliştirme, bakım veya iyileştirilmesi sırasında çeşitli borçlar yüklenirler. Bu geniş kapsamlı başlıklar altındaki kalemlerin yaygın örnekleri; bilgisayar yazılımı, patentler, telif hakları, sinema filmleri, müşteri listeleri, ipotek hizmeti sunma hakları, balıkçılık lisansları, ithalat kotaları, isim hakları, müşteri ve tedarikçi ilişkileri, müşteri sadakati, pazar payı ve pazarlama haklarıdır.” olarak tanımlama yapılmıştır (Maddi Olmayan Duran Varlıklara İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 38) Hakkında Tebliğ, m.9). Bu kapsamda, finansal bir statü yüklenmemiş, para olarak değerlendirilmemiştir. Aynı tebliğ kapsamında parasal varlık; “Elde tutulan para ile, sabit ya da belirlenebilir tutarda bir para cinsinden elde edilecek varlıklardır.” şeklinde açıklanmıştır.

II. KRİPTO PARALARIN OLUŞUMUNUN TESPİTİ VE VERGİ GÜVENLİĞİ OLUŞTURULMASI

Kripto paraların kullanımının tespitine nazaran, oluşumunun tespit edilip kanuni bir zeminde değerlendirmek daha kolay gerçekleşebilecek bir durumdur. Kripto para arzının gerçekleştirilmesi ve madencilik faaliyeti, idare açısından tespit ve kontrolünün gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü bu yolla, kripto para faaliyetlerinin kanun koyucu ve vergi idaresinin vergi güvenliğini temin edilmesinde yardımcı olabilecek aşamalardır.

A. İlk Arz (Initial Coin Offering - ICO)

1. ICO ve Kitle Fonlama (Crowdfunding)

Günümüzde finans alanıyla ilgilenen birçok insan, 2017'deki kripto para birimlerinin hızlı yükselişi nedeniyle ya da bu yeni teknolojinin; işletmeleri, finansal

hizmetleri ve toplumumuzun birçok yönünü dönüştürmek için iddialı vaadinden dolayı ICO ve Kitle Fonlama (Crowdfunding) kavramlarına aşına olmuştur. ICO, blok zincir tabanlı uygulama ve girişimlerinin kitle fonlaması için yeni bir yöntemdir. Bir token⁷⁸ sahibi olarak, token'ın fiyat artışı yoluyla, platformun veya hizmetin başarısından yararlanabilmek için gerçekleştirilen bir yol olarak tanımlanabilir. Ancak elde edilen tokenlar vasıtası ile platform veya hizmetin mülkiyet haklarına sahip olmamakla birlikte temettü alamazlar (Uzsoki, 2019).

ICO katılımcıları; sahibinin satış yoluyla toplanan fonlarla, geliştirmeyi planladığı bir ağı kullanmasını veya yönetmesini sağlayan bir varlık token satın alırlar. Örnekle açıklamak gerekirse; Coca-Cola firmasının, otomat makinelerinin ilk dağıtımını, kutu kola (yani token) çıkartarak finanse edilerek gerçekleştirdiğini düşünelim. Kutu kola satın alan kişilerin çıkarları, Coca-Cola'da hisseye sahip olan yatırımcıların çıkarlarıyla mükemmel bir şekilde örtüşürdü. Hisse değeri ile ilgilenmek yerine, kutu kolanın değerini önemserlerdi ve kutu kola arzı yine taleple ilişkili olurdu. Bu varsayımı Coca-Cola ile somutlaştırıp düşünmek ve işleyişi gözlemlemek, fiziki süreci betimlendiğinden durumun anlaşılması kolaylaşmaktadır. Ancak ICO'ların anlaşılmasını karmaşıklaşan taraf, dijital bir sürecin olmasıdır. Yani internet ortamında ve yazılım formundadır. Yazılımın temel biçimleri otomatikleştirilmiş akıllı sözleşmeler (Smart Contracts⁷⁹) olarak düzenlenir ve ICO'larda satılan dijital "kripto" varlıkların işlevselliğini yönetmek için kodlayıcıların tasarlayabileceği if-this-then-that rules (ITTT⁸⁰) programlama koşulu dijital ve otomatik olabilir. Fakat, gerçek dünya ilişkilerinin yapılandırılmasına yardımcı olurlar. Günümüzde, ICO organizatörleri ve token alıcıları arasındaki ilişkiler oldukça belirsizdir. Bu durumun açıklaması için yine Coca-Cola örneğine dönersek, Coca-Cola'nın verdiği sözleri yerine getirmek için yerleşik yasal araçlardan yoksun olduğunu, kutu kola arzının sınırlandırılabilceği veya otomat dışı kanallardan kutu kola satışlarını sınırlandırılabilceği, hatta makineleri

---

⁷⁸ "Belirli bir değere sahip dijital değerdir. (ICO ve kripto paralar açısından değerlendirildiğinde)"

⁷⁹ **Smart Contracts** "Bir sözleşmenin veya sözleşmenin şartlarına göre yasal olarak ilgili olayları ve eylemleri otomatik olarak yürütmek, kontrol etmek veya belgelemek için tasarlanmış bir bilgisayar programı veya işlem protokolüdür."

⁸⁰ **ITTT** "Şirketin sağladığı; uygulamaları, cihazları ve hizmetleri içeren bir veya daha fazla otomasyonu tetiklemek için farklı geliştiricilerin uygulamalarını, cihazlarını ve hizmetlerini birbirine bağlayan bir yazılım platformudur."

kaldırılabilirliği olasıdır. Bu senaryo kabaca bugün ICO yasal sözleşme ve yönetim durumunu açıklamaktadır. Bu durum, dolandırıcılığın gelişmiş bir mali formu olarak kullanabilme imkanı tanımaktadır (Cohney ve diğerleri, 2019: 593).

Kitle fonlaması ile ilgili bir görüş olarak da sektörün canlanması amacıyla vergisel açıdan teşvik edilmesi savunulmuştur. *“getirilecek istisna ve muafiyetlerle sektör katılımcılarının teşvik edilmesinin ve bu yolla özellikle ilk yıllardaki rekabet altyapısının oluşturulmasının da iyi uygulama modeli oluşturabilmek adına bir gereksinim”* olarak görülmektedir (Can, 2017: 53).

Kitle fonlaması, yeni bir iş girişimini finanse etmek için çok sayıda kişiden küçük miktarlarda sermayenin kullanılmasıdır. Kitle fonlaması, yatırımcıları ve girişimcileri bir araya getirmek için sosyal medya ve kitle fonlaması web siteleri aracılığıyla geniş insan ağlarının kolay erişilebilirliğini kullanır ve yatırımcı havuzunu geleneksel sahipler, akrabalar ve girişim kapitalistlerinin ötesine genişleterek, girişimciliği artırma potansiyeli sunar (Smith, 2020). Kitle fonlaması kripto para girişimlerinden önce start-up girişimlerin finansmanı için bilinen bir yöntemdir. Ancak günümüzde kripto para ihraççı için gerekli fonun sağlanmasında en etkili yöntem olmuştur.

2. İlk Halka Arzdan'dan (Initial Public Offering - IPO) ICO'ya Yönelim

İlk halka arz geleneksel olarak şirketlerin, sermaye aramak için piyasaya yeni giriş yapmış küçük çaplı şirketler ve sermaye artırımını için kapalı konumlarını terk edip halka açılan nispeten orta ve büyük ölçekli şirketlerin kullandığı bir yöntemdir. Bir önceki kısımda bahsedilen küreselleşme ile beraber bilgisayarlaşma ve internetin finansal alanda daha yoğun olarak kullanımı birçok geleneksel yöntemin terk edilmesine ya da hibritleşmesine yol açmıştır.

Nasdaq tarafından yapılan tanımlamada IPO; *“Bir şirketin halka ilk hisse satışlarıdır. Bir halka arzda teklif edilen menkul kıymetler, her zaman olmamakla birlikte çoğu zaman, hisse senedi için dış sermaye ve halka açık bir piyasa arayan genç, küçük şirketlere aittir. Halka arzlarında hisse satın alan yatırımcılar, genellikle büyük kazanç olasılığı için önemli riskleri kabul etmeye hazırlıklı olmalıdır.”*

şeklinde açıklanmıştır (Nasdaq: Initial public offering (IPO)). Halka arz, şirketin kurucuları ve ilk yatırımcıları için özel yatırımlarından tam kar elde eden bir çıkış stratejisi olarak görülebilir. Şirketler pazarlamak, talebi ölçmek, halka arz fiyatı ile tarihini belirlemek ve daha fazlası için yatırım bankalarından destek alabilirler (Hayes, 2020).

Türkiye’de halka arz 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (SPK) hükümlerince düzenlenmektedir. Bu kanun kapsamında halka arz; “*Sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan yapılan genel bir çağrıyı ve bu çağrı devamında gerçekleştirilen satışı...*” olarak açıklanmıştır (SPK, m.3/f.1-f). İki farklı halka arz yöntemi mevcuttur. İlki “*ortak satışı*” yani mevcut payların halka arzı yöntemidir. Bu yöntemle, daha önceden ihraç edilmiş paylar, söz konusu paylara sahip gerçek ve tüzel kişilerce halka arz edilmektedir. Diğer yöntem ise “*sermaye artırım*” yani yeni pay ihracı yöntemidir. Bu yöntemde halka açık olmayan ortaklıklar, yapacakları sermaye artırımında, mevcut ortakların yeni pay alma hakları kısmen veya tamamen kısıtlayarak paylarını halka arz edebilirler. Bu yöntemin avantajı elde edilen satış hasılatının şirkete kalmasıdır (SPK, 2016: 6-7).

IPO gerçekleşmesi için, her ülkede kendi kanuni uygulaması değişiklik gösterse de, bir dizi bürokratik işlemlerden gerçekleşmesi neticesinde, borsa vasıtası ile işlem görmeye başlamaktadır. ICO'lar genellikle kripto para forumları ve web siteleri gibi çevrimiçi kanallar aracılığıyla duyurulur. ICO, ihraç eden şirketin ürün geliştirme veya blok zinciri teknolojisinde paydaş kazanması, ICO sponsoru tarafından teknoloji ekosistemini genişletilmesi token satışından elde edilen gelir yoluyla gerçekleşir. Abonelik sürecinde, katılımcının tipik olarak bir kripto para birimini bir veya daha fazla belirlenmiş dijital adrese veya ICO sponsorunun çevrimiçi cüzdanına aktarması gerekir. Abonelikler saniyeler içinde tamamlanabilir. ICO tamamlandığında, ICO tokenları katılımcı tarafından belirlenen adreslere veya çevrimiçi cüzdanlara dağıtılır. Ayrıca, ICO sponsoru genellikle likidite ve değer yaratma çabasıyla diğer kripto para birimlerine karşı ticaret yapmak için bir kripto para borsasındaki tokenleri listeler (Anson, 2018: 44).

3. Menkul Kıymet Token Teklifleri (Security Token Offerings - STO)

Yenilikçi şirketler, beşeri sermaye için küresel pazarın önemli bir payına sahiptir, ancak sermaye piyasalarına erişim güçlükleri olduğu için büyüme potansiyelleri genellikle sınırlıdır. Blok zincir tabanlı ICO'lar ve STO'lar bu tür firmalar için yeni bir finansman kaynağı sağlama umudu haline gelmiştir. Finansal teknoloji şirketleri artık günümüzde STO'lar tarafından finansman sağlamaya yönelmişlerdir (Miglo, 2020).

STO, bir yatırımcının yatırımını temsil eden kripto paralar veya tokenlar için para takas ettiği bir ICO'ya benzer bir süreçtir. Bununla birlikte, ICO'lardan farklı olarak, STO'lar bir adım daha ileri gider ve menkul kıymet statüsüne giren tokenları dağıtır. Hisseler, tahviller, gayrimenkul yatırım ortaklıkları veya diğer fonlar gibi temel bir varlığa bağlıdır. Bu nedenle, STO'lar menkul kıymetleri dağıtır. Bunlar, mülkün bir parçası veya bir şirket gibi sabit bir parasal değere sahip, takas edilebilir, ticareti yapılabilir finansal enstrümanlardır. STO'lar, normal token borsalarında işlem görmez. STO takas etmeyi teklif etmek isteyen borsalar, sembolik listelemeler, veri alışverişi ve yatırımcılar için işe alım prosedürleri hakkında kapsamlı araştırmalar dahil olmak üzere düzenlemelere tam olarak uymalıdır. Bu STO'lar, özel borsalarda alım satım gerçekleşir (Wiesflecker, 2020).

STO şirketleri token formunda geleneksel finansal araçlar satar. Bu yöntemin sağladığı avantajlar; transfer edilebilir ve ikincil piyasalarda 7/24 işlem görebilir, takas ve satış işlemleri çok kısa sürede gerçekleşebilir, kişisel olarak saklanabilir yani komisyoncular ve saklama hesapları gerek duymaması sayılabilir. Blok zincir teknolojisi işlemlerin şeffaflığını sağlamaktadır. STO katılımcıları, finansal araçtan elde edilen ilgili haklara sahip yatırımcılar olarak sınıflandırılırken, ICO katılımcıları yasal olarak yalnızca çok sınırlı haklara sahip bağışçılar olarak sınıflandırabilir. STO'lar ilgili yargı yetkisi tarafından tanımlandığı şekilde menkul kıymeti temsil eden blok zinciri tabanlı tokenlar olarak değerlendirilir (Ante ve Fiedler, 2019).

4. ICO'larla İlgili Yasal Düzenlemeler (Ülke Örnekleri ve Türkiye)

Abu Dabi'de; bir ICO'nun "*The Financial Services and Markets Regulations 2015 (FSRA)*" kapsamında düzenlenmesi, duruma göre FSRA tarafından değerlendirilir. FSMR'a göre "*Genel yetkilerini sınırlamaksızın, düzenleyici, yazılı bildirimde bulunarak, 'menkul kıymet' olmayan herhangi bir yatırımı, bu düzenleme ve bu düzenleme kapsamında yapılan kurallar kapsamında bir 'menkul kıymet' olarak kabul edebilir; uygun gördüğü hüküm ve koşullara tabidir.*" (FSMR, m.58/2-b). Sonuç olarak, ADGM'de (Abu Dhabi Global Market) veya ADGM'den bir ICO başlatmak isteyen bir ihraççı, ilk fırsatta FSRA'ya başvurmalıdır. Düzenleyici amaçlar için, bir DLT platformu veya başka yollarla Menkul Kıymet ihraçları, düzenleyici çerçeve kapsamında muamelelerinde herhangi bir farklılık görmemektir. Bu kapsamda, DLT gibi yeni iş modelleri veya teknolojileri kullanarak düzenlenmiş, güvenilir ve şeffaf bir şekilde fon toplamak isteyen ihraççılar / piyasa aktörleri, fon oluşturma sürecinde, mümkün olan en kısa sürede teşvik edilir (Financial Services Regulatory Authority, 2017: 5).

Almanya'ya göre; Federal Mali Denetleme Kurumu (BaFin - Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht) ICO edinilmesi yatırımcılar için önemli risklere yol açabileceğini belirtmiştir. ICO'lar oldukça spekülative bir yatırım şekli ve yatırımcıların bu nedenle yatırımlarını tamamen kaybetme ihtimaline karşı hazırlıklı olmaları konusunda uyarmıştır. Çoğu yeni trend de olduğu gibi, ICO'lara olan yüksek ilginin, dolandırıcıların da dikkatini çektiğini belirtmiştir. Yatırımcıları uyarı niteliğinde açıklamada bulunmuştur (BaFin, 2017).

ABD'ne göre; SEC, ICO'lar hakkında "*DAO Raporu*" olarak bilinen bir rapor yayınladı. DAO (Decentralized Autonomous Organization) ICO'ları bilgisayar kodundan oluşan, DLT veya blok zinciri üzerinde yürütülen "*sanal*" bir organizasyon olarak tanımlamıştır. Gerçek hayatta var olan durum ve koşullara dayanarak SEC, DAO Token'larının federal menkul kıymetler yasalarına göre "*menkul kıymetler*" olduğunu belirlemiştir. SEC'in analizi ile ABD Emtia Vadeli İşlemler Komisyonu'nun (Commodity Futures Trading Commission - CFTC) sanal para birimlerinin emtia olduğu ve sanal tokenların, belirli gerçeklere ve koşullara bağlı olarak emtia veya türev sözleşmeleri olabileceğine dair tespiti arasında tutarsızlık

olmadığını ortaya çıkarmıştır. CFTC bu tutumuyla biçimin ötesine bakarak, federal emtia yasalarını ve CFTC düzenlemelerini uygularken bir faaliyetin gerçek özünü ve amacını dikkate almayı amaçlamaktadır (CFTC, e.t.: 3 Kasım 2020).

Bunun yanı sıra Dao Token'lerden daha geniş etkiye sahip olabileceği düşünülen SAFT (Simple Agreement for Future Tokens) proje olarak geliştirilmiştir. SAFT, federal menkul kıymetler ve para aktarıcısı yasalarını yönetmeyi amaçlayan ve vergi yönetimi için daha fazla esneklik sağlayan bir çerçeve olarak tasarlanmıştır (Batiz-Benet, 2017). Token tabanlı merkezi olmayan bir sistemin geliştiricilerinin her biri, yetkili yatırımcılarıyla bir sözleşme (SAFT) oluşturur. Sertifika, yatırımcının projeyi finansal olarak desteklediği ve Tokenları daha sonraki bir tarihte indirimli bir oranda aldığı anlaşmasını içerir. Daha sonra, kurucular ve ekipleri, ağı daha da geliştirmek için elde edilen finansal kaynakları kullanır (Vidrih, 2019).

Avrupa Birliği'ne göre; Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Kurumu (ESMA - The European Securities and Markets Authority), ICO ihraç eden firmaların faaliyetlerine dikkat edilmesi amacıyla yayınladığı bildiri; ICO'lar mevcut kurallar kapsamının ve dolayısıyla yasal düzenlemelerin dışında kalabileceği vurgulanmıştır. Bununla birlikte, tokenların finansal araçlar olarak nitelendirildiği durumlarda, ICO'lara dahil olan firmaların, finansal araçların yerleştirilmesi, işlem görmesi, bunlara ilişkin tavsiyelerde bulunulması, toplu yatırım planlarının yönetilmesi veya pazarlanması gibi düzenlenmiş yatırım faaliyetleri yürütmesi muhtemel olacağı savunulmuştur. Ayrıca, devredilebilir menkul kıymetlerin halka arz edilmesine dahil olabileceği öngörülmüştür. (The European Securities and Markets Authority, 2017);

- **The Prospectus Directive:** Avrupa Birliği'nde sermaye artırılırken şirketler tarafından yatırımcılara yeterli bilgi verilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Menkul kıymetlerin bir AB Üye Devletinde halka arz edildiğinde veya düzenlenmiş bir piyasada işlem görmesine izin verildiğinde yayınlanacak izahnamenin hazırlanması, onaylanması ve dağıtımına ilişkin gereklilikleri uyumlu hale getirir.
- **The Markets in Financial Instruments Directive (MiFID):** Yatırım hizmetleri ve faaliyetleri için tek bir pazar yaratmayı, finansal araçlarda yatırımcılar için yüksek derecede uyumlu bir koruma sağlamayı

amaçlamaktadır. MiFID tarafından tanımlanan finansal araçlarla ilgili yatırım hizmetleri / faaliyetleri sunan bir firmanın, MiFID gerekliliklerine uyması gerekir. Tokenların finansal bir araç olarak nitelendirildiği ICO'lar söz konusu olduğunda; bir tokenın yaratıldığı, dağıtıldığı veya takas edildiği süreç, işlem yapma veya finansal araçlar hakkında danışmanlık, organizasyonel gereksinimler, iş kurallarının yürütülmesi ve MiFID'de belirtilen şeffaflık gereksinimleri, bazı durumlarda sağlanan hizmetlere bağlı olarak geçerli olacaktır.

- **Alternative Investment Fund Managers Directive (AIFMD):** Birlikteki alternatif yatırım fonlarını yöneten ve / veya pazarlayan alternatif yatırım fonlarının yöneticilerinin yetkilendirilmesi ve şeffaflığına ilişkin kuralları belirler. ICO'lara dahil olan firmaların bu nedenle AIFMD kurallarına uyması gerekebilir. Özellikle, AIFMD sermaye, operasyonel ve organizasyonel kurallar ve şeffaflık gereksinimleri sağlar.
- **Fourth Anti-Money Laundering Directive:** Kredi kurumları ve finansal kurumlar dahil olmak üzere, ikincisi MiFID yatırım firmaları, birimlerini veya hisselerini pazarlayan kolektif yatırım teşebbüsleri ve kredi kurumları tarafından tek bir olmaksızın sunulan belirli hizmetleri sunan firmalar için geçerlidir.

Avustralya'da tüketici yasası, temel nitelikteki koruma yasasıdır. Avustralya'da faaliyet gösteren tüm işletmeler için genel olarak geçerli olan yasakları belirler. Bu yasaklar, haksız sözleşmeleri, haksız uygulamaları, mantıksız davranışları ve yanıltıcı / aldatıcı davranışları kapsar. Mali ürünler ve hizmetlerle ilgili olarak, benzer korumalar 2001 yılında yürürlüğe giren Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Komisyonu Yasası (ASIC) tarafından sağlanmaktadır. ICO'ların mevcut vergilendirilmesi, verilen tokenların niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu vergilendirilme, diğer ticari işlemlerin, finansal araçların ve sermaye artırma mekanizmalarının vergilendirilmesiyle tutarlıdır. Finansal aracın ihraç edildiği biçimden değil, araca iliştirilen hak ve yükümlülüklerin temelde yatan niteliğinden kaynaklanmaktadır. ICO'lardan elde edilen gelirlerin ihraççının elinde nasıl vergilendirildiği, yönetilen bir yatırım planı şeklinde ihraç edilip edilmedikleri, bir hisse teklifi veya diğer hisse senedi biçimleri dahil olmak üzere bir dizi faktöre

bağlıdır. Türev veya nakit olmayan ödeme olanağı (potansiyel olarak ihraççı tarafından gelecekteki hizmetler için), diğer işlem veya olaylarla aynı şekilde değerlendirilir (Australian Government The Treasury, 2019).

Birleşik Krallık'a göre, ICO'lara bakış açısı; bir ICO'nun Finansal Yürütme Kurulunun (FCA - Financial Conduct Authority) düzenleyici sınırları içinde olup olmadığına durumuna göre karar verilmektedir. Bununla beraber her bir yararlanıcı, faaliyetlerinin ilgili yasa kapsamındaki düzenlenmiş faaliyetler kapsamında olup olmadığını değerlendirmelidir. Ek olarak, belirli tokenların değişimini kolaylaştıran dijital para borsaları, hizmetlerini sunabilmeleri için FCA tarafından yetkilendirilmelidir (FCA, 2017).

Çin'e göre ICO, Eylül 2017'de yasaklanmıştır. Kripto para ticareti yapan veya kolaylaştırma hizmetleri sunan borsa platformlarının da ICO'lara yapılan baskının ardından kapatılması emredilmiştir. Birçok borsa, kripto para birimleri için Çin'den daha uygun olan yargı bölgelerine taşınmayı seçmiştir. Fakat kripto para birimlerini elinde tutmak, hatta Çin'de satın almak veya satmak yasa dışı değildir. Çin hükümeti ayrıca blok zincir teknolojisinin geliştirilmesini ve uygulanmasını teşvik etmektedir. Ancak blok zincir teknolojisinin ekonomiye hizmet etmesi gerektiğini açıkça belirtmektedir (Wenhao, 2018).

ICO yoluyla çok sayıda yerel finansman faaliyetinin ortaya çıkması ve spekülasyonlar; ekonomiyi ciddi şekilde bozan yasa dışı finansal faaliyetlerin varlığı konusunda şüphelere yol açmıştır. Finansman bulma eyleminin, tokenların ve kripto paraların yasadışı satışı, yasadışı menkul kıymet ihracı, yasa dışı para toplama, mali dolandırıcılık, diğer yasadışı ve cezai faaliyetlerden; yatırımcıların meşru haklarını ve çıkarlarını korumak, mali riskleri önlemek ve etkisiz hale getirmek için yasaklamıştır (China Securities Regulatory Commission, 2017).

Fransa, yenilikçi projelerin geliştirilmesine izin verirken yatırımcılar için daha iyi koruma sağlamak amacıyla, Fransız parlamentosunda tartışılan İşletmelerin Büyümesi ve Dönüşümü için Eylem Planı (PACTE - The Plan d'Action pour la Croissance et la Transformation des Entreprises) yasa tasarısında ICO'lar için isteğe bağlı bir onay almayı tercih etti. PACTE'ye göre, projelerin sınır ötesi doğası dikkate alındığında, uluslararası düzeydeki düzenleyici yaklaşımların çeşitliliği bir ihtiyat noktası oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yasa dışı faaliyeti belirlemek ve tutarlı bir

düzenleyici çerçeve uygulamak için uluslararası ve Avrupa işbirliği şart olduğu ileri sürülmüştür (Autorite des Marchés Financiers, 2018).

Hong Kong'ta ICO'nun durum ve koşullarına bağlı olarak, sunulan veya satılan tokenların Menkul Kıymetler ve Vadeli İşlemler Yönetmeliğinde (Securities and Futures Ordinance - SFO) tanımlanan "*menkul kıymet*" olabileceğini ve Hong Kong menkul kıymetler yasalarına tabi olabileceğini açıklamıştır. ICO sunanlar, token alıcılarına, ICO gelirlerinin daha sonra erişebileceği bir dijital platformun veya ilgili yazılımın geliştirilmesini finanse etmek için kullanılacağına dair taahütte bulunabilir. Bazı token sahipleri, kripto para birimi borsalarında yeniden satış yaparak yatırımlarının geri dönüşünü beklemektedir. Tipik ICO'larda sunulan dijital tokenlar genellikle "*sanal emtia*" olarak nitelendirilirken, ICO'ların "*menkul kıymetler*" oldukları anlamına gelebilecek terim ve özelliklere sahip olduğunu çıkarımında bulunulmuştur (Securities & Futures Commission of Hong Kong, 2017).

İsviçre'de ise; Swiss Financial Market Supervisory Authority (FINMA), tarafından ICO'lar için bir yönerge hazırlanmıştır. Bu kapsamda, "*ICO'lar yalnızca potansiyel olarak lisanssız faaliyetlere yönelik soruşturmalar bağlamında değerlendirilecektir; aynıysa, FINMA'ya yalnızca bilgi için yapılan gönderimler için de geçerlidir. FINMA, sorgulamaları yalnızca mevcut mali piyasa düzenlemesi perspektifinden ele alır. Piyasa katılımcıları, özellikle medeni hukuk ve vergi hukuku kapsamındaki diğer yükümlülükleri değerlendirmek ve bunlara uymaktan sorumludur.*" şeklinde bir ifade kullanılmıştır (FINMA, 2018).

Tayland'ta; Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'na (The Securities and Exchange Commission) göre, ICO, yükselen üç trendin bir kombinasyonu olarak ifade etmektedir: kitle fonlaması (Crowdfunding), blok zinciri teknolojisi ve kripto para birimi. Kaynak yaratma biçimi, araçlar ve ilgili teknoloji değişmiş olsa da, güven mekanizması geçerli olmaya devam ettiği öngörülmüştür. Net bir düzenleyici yaklaşım, finansal hizmet sağlayıcılarının yeni teknolojiyle beraber nasıl ilgili kalabilecekleri ve değerler yaratmaya nasıl devam edecekleri konusunda kılavuzlar sağlayabileceği ifade edilmiştir. Örnek olarak, bir ICO ile ilgili mali danışmanların blok zinciri teknolojisini anlaması verilmiştir. Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonunun yaptığı açıklamada; "*Bir ICO'nun menkul kıymet teklifini oluşturduğu durumlarda, ihraççının Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu Tayland'ın yetkisi*

altındaki geçerli yasal gerekliliklere uyması gerekecektir. Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu, ICO'nun mevcut düzenleyici çerçeveye tam olarak uymayabileceğini anlıyor ve hem bağış toplayanlara hem de yatırımcılara ICO hakkında düzenleyici açıklama sağlamanın aciliyetini görüyor. Bağış toplayanlar için, net bir politika duruşu güven getirecek ve piyasa mekanizmasını ve izleyebilecekleri standart uygulamaları geliştirmeye yardımcı olacaktır. Yatırımcılar için uygun düzenlemelerle, yatırımcıları dolandırıcılıklardan koruması için piyasa çözümlerini teşvik edilebilir.” ifadesiyle ICO yaklaşımını ifade etmiştir (The Securities and Exchange Commission, 2017).

Türkiye’de ICO ve Kitle fonlama yöntemleri ile ilgili “*bakış açısı*” olarak değerlendirilebilecek ilk açıklama, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından düzenlenen “*2019-2020 Yeni Ekonomik Program (YEP)*” dahilinde gerçekleştirilmiştir. Büyüme ve İstihdam bölümünün Politika ve Tedbirler kısmında; “*Dijital dönüşüm teşvik edilerek yenilikçi projelerin finansmanı için Kitleli Fonlama (Crowdfunding) ve IPO alternatifi olarak ICO (Initial Coin Offering) gibi modern ve yeni nesil finansman yöntemleri yaygınlaştırılacaktır.*” ifadesiyle finans dünyasının bu yeni yönelimine farkındalık oluşturmuştur (YEP, 2019: 17).

B. Kripto Para Madenciliği

Kripto para madenciliği, kullanıcılar arasındaki işlemlerin doğrulandığı ve blok zinciri DLT’ye eklendiği süreçtir. Madencilik süreci aynı zamanda mevcut dolaşım arzına yeni kripto paralar sokmaktan da sorumludur. Kripto para birimlerinin üçüncü taraf bir merkezi otoriteye ihtiyaç duymadan eşler arası merkezi olmayan bir ağ olarak çalışmasına izin veren temel unsurlardan biridir. Bir blok madenciliğinin ilk adımı, bellek havuzundan alınan her işlemi ayrı ayrı hash etmektir. Ancak işleme başlamadan önce, madenci düğümü kendilerine madencilik ödülünü (blok ödülü) gönderecekleri bir işlem ekler. Bu işlem, kripto paraların “*hiç yoktan*” üretildiği ve çoğu durumda yeni bir bloğa kaydedilecek ilk işlem olan kripto para temelli işlem olarak adlandırılır (Binance Academy, 2020).

Bu aşamada node (düğüm) kavramının da açıklanmasında fayda vardır. Bir node, belirli bir yazılımı çalıştıran bir bilgisayardır. Herhangi bir kripto para örnek olarak Bitcoin’i verirsek; bir düğüm, diğer Bitcoin düğümlerine, yani diğer

makinedeki aynı Bitcoin programlarına; caddenin karşısında veya dünyanın diğer tarafında olabilen diğer makinelere bağlanan bir Bitcoin programıdır. Bir madencilik düğümü, bir bloğu doğrulamak için gereken sayı ve harf kombinasyonlarını tahmin etmek için (kendi donanımınızı veya kiraladığınız bir makineyi) kullanılan doğrulama düğümüdür. Bir madencilik düğümü, diğer node'lara ekip oluşturabilir ve tahmin şansını artırmak için ortak bir havuza (pool mining) tahminler gönderebilir, ancak daha sonra yalnızca bir node olarak sayılır (Skvorc, 2018).

1. Madencilik Faaliyetleriyle İlgili Yasal Düzenlemeler

Kripto para birimlerine yatırım yapılmasına ve/veya kripto para kullanımına izin verilmesinden kaynaklanan birçok sorudan biri vergilendirme meselesidir. Bu bağlamda zorluk, kripto para birimlerinin nasıl kategorize edileceği ve vergilendirme amacıyla bunları içeren belirli faaliyetler içermektedir. Bu, öncelikle madencilikten veya kripto para birimlerinin satışından elde edilen kazançların gelir veya sermaye kazancı olarak kategorize edilmesi ile bağlıdır.

OECD'ye göre, bir sanal para birimiyle ilgili ilk olası vergiye tabi olay, yaratıldığında ortaya çıkar. Madencilik sürecinde (bir çalışma kanıtı protokolü kapsamında ödülleri aracılığıyla) veya yeni tokenlerin ilk airdropları veya ICO'ları sırasında sanal para birimleri oluşturulabilir. Bu yaratma yöntemleri arasında, politika yapıcıların en çok ilgisini madencilik vergi durumu almıştır. Madencilik yoluyla yeni bir sanal para biriminin oluşturulması, madenci tarafından pay alındığında kavramsal olarak vergilendirilebilir bir olaya yol açmaktadır. Ancak bu, pek çok ülkede geçerli değildir. Ek olarak, bir sanal para biriminin elden çıkarılması normal olarak vergiye tabi bir olay olarak kabul edilir (OECD, 2020).

Tablo 8: Hedqvist'deki⁸¹ kararın ardından AB Üye Devletlerinde sanal para birimlerinin işlenmesi (KDV açısından)

FAALİYET	FAALİYETİN KDV'YE TABİYETİ	MUAFİYET
Mal Veya Hizmet Satın Almak İçin Bitcoin Kullanımı	Kapsam dışı: Bitcoin'lerin kendi değerine KDV uygulanmamalıdır.	
KDV'ye Tabi Mal veya Hizmet Tedariki, Bitcoin Cinsinden Ödenmiş	Vergiye Tabi: KDV'ye tabi olan ve Bitcoin yoluyla ödenen mal ve hizmetlerin tedariki, KDV amaçları için diğer herhangi bir tedarikle aynı şekilde ele alınacaktır. Bu nedenle, sağlanan mal veya hizmetlere KDV uygulanmalıdır	
Dijital Cüzdanlar Tarafından Sağlanan Hizmetler	Kapsam dışı: Dijital cüzdan sağlayıcıları tarafından sağlanan hizmetlerin büyük bir çoğunluğu ücretsizdir ve bu işlemlerin KDV kapsamı dışında kalmaktadır.	
	Vergiye tabi: Bununla birlikte, bazı dijital cüzdan sağlayıcıları, hizmetleri karşılığında ücretlerin ödenmesini talep ederse, işlemin vergiye tabi olacağı anlaşılıyor.	Muaf: Bununla birlikte, bu tür hizmetler, doğrudan para birimiyle ilgili işlemler olduğu gerekçesiyle KDV Direktifi Madde 135 (1) (e) ⁸² uyarınca muaf olarak görülebilir. Muaf değil: Görünüşe göre dijital cüzdan sağlayıcıları tarafından sağlanan hizmetler KDV Direktifi'nin 135 (1) (d) ⁸³ Maddesi uyarınca muaf tutulamaz.
Madencilik Faaliyetleri	Kapsam dışı: Bir Bitcoin kullanıcısı tarafından bir işlem ücretinin ödenmesinin, Bitcoin'leri başarılı bir şekilde göndermek için (ve dolayısıyla madenci tarafından sağlanan bir doğrulama hizmetini almak için) gerekli bir koşul olmaması, değerlendirme ve hizmet arasında doğrudan bir bağlantı olmadığının göstergesi olabilir. Ayrıca, bir madencilik hizmetinin sağlanması, madencinin karşılığında bedel alma hakkını yaratmaz; bu, kendisi ile doğrulama hizmetlerinin alıcısı arasında yasal bir sinallagmatik (iki tarafa borç yükleyen) ilişkinin olmadığı anlamına gelebilir.	Muaf: Bununla birlikte, bu tür hizmetler, doğrudan para birimiyle ilgili işlemler olduğu gerekçesiyle KDV Direktifi Madde 135 (1) (e) uyarınca muaf olarak görülebilir.
		Muaf değil: Görünüşe göre dijital cüzdan sağlayıcıları tarafından sağlanan hizmetler KDV Direktifi'nin 135 (1) (d) Maddesi uyarınca muaf tutulamaz.
Değişim Platformları Tarafından Sağlanan Aracılıkla İlgili Hizmetler	Vergiye tabi: Aracı olarak hareket eden değişim platformları tarafından sağlanan bedel karşılığı hizmetler vergilendirilebilir.	Muaf değil: Döviz hizmetleri, KDV Direktifi Madde 135 (1) (e) uyarınca muaf tutulamaz.

⁸¹ “Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın, Bitcoin'in geleneksel bir para birimi ile takas edilmesinde Bitcoin takas hizmetlerinin 'para' muafiyeti temelinde KDV'den muaf olduğuna karar verdi” (Skatteverket v David Hedqvist Davası C-264/14). Avrupa Birliği Üye Devletlerinde KDV uygulanmaktadır. Bazı yerlerde Bitcoin KDV'ye tabidir; diğerlerinde muafır. Bazı bölgelerde, Bitcoin'in nasal vergilendirilmesi gerektiği konusunda bir netlik yoktur. Ancak bu karar sonrası, üye devletlerin Bitcoin ve dolayısıyla kripto paralara KDV açısından yaklaşımlarında ortak nokta olmuştur (Norton Rose Fulbright, 2015).

⁸² “(...) yasal ihale olarak kullanılan para birimleri, banknotlar ve madeni paralar ile ilgili müzakereler de dahil olmak üzere işlemler, koleksiyoncular, yani genellikle yasal ihale veya nümismatik faiz paraları olarak kullanılmayan altın, gümüş veya diğer metal paralar veya banknotlar hariç (...)”

⁸³ “(...) mevduat ve cari hesaplar, ödemeler, transferler, borçlar, çekler ve diğer kıymetli evraklarla ilgili müzakere dahil, ancak borç tahsilatı hariç işlemler (...)”

Kaynak: OECD, “Taxing Virtual Currencies: An Overview Of Tax Treatments And Emerging Tax Policy Issues”, (2020), www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policyissues.htm, (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2020).

Çin açısından bir değerlendirmede, yerel kripto para ticareti ve borsaları Çin'de kapsamlı bir yasak altında olsa da, Çin'in internet güvenlik duvarının yakalayamadığı yabancı platformlar ve web siteleri kullanılarak geçici çözümler ile yasağı delmektedir. Kripto ticareti ve ilgili hizmetler üzerindeki neredeyse kapsamlı yasağa rağmen, Çin'deki yasa şu anda kripto madenciliği faaliyetlerine izin veriyor. Aslında, hükümet bu faaliyetlere de bir yasak getirmeyi düşünürken, en son kripto madenciliğinin 2019'un sonlarında yasal kalacağını duyurmuştu (Comply Advantage, erişim tarihi: 9 Aralık 2020).

2. Madencilik Faaliyetinin GVK Kanunu Hükümlerine Göre Değerlendirilmesi

Madencilik faaliyetinin vergilendirilmesi konusunda Türkiye'deki vergi mevzuatı göz önünde bulundurulduğunda, literatürdeki araştırmacıların iki farklı görüşe yer verdiği görülmektedir. İlk olarak madencilik faaliyetinin Serbest Meslek Kazancı kapsamında değerlendirilmesi ve daha ağır basan görüş olarak ise Ticari Kazanç olarak vergilendirilmesidir.

Serbest Meslek Faaliyeti olarak değerlendirilmesi GVK'nda; “*Her türlü serbest meslek faaliyetinden doğan kazançlar serbest meslek kazancıdır. Serbest meslek faaliyeti; sermayeden ziyade şahsi mesaiye, ilmi veya mesleki bilgiye veya ihtisasa dayanan ve ticari mahiyette olmayan işlerin işverene tabi olmaksızın şahsi sorumluluk altında kendi nam ve hesabına yapılmasıdır.*” hükmünden yola çıkarak öne sürülmüştür (GVK, m.65/f.1,2). Kompleks bir işlem gerçekleştirip, sonucunda ise bir pay alınması serbest meslek faaliyeti olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Diğer açıdan bu kompleks işlemi gerçekleştiren bir donanım gücüdür. Söz konusu vergiye muhatap kişi bu sistemi kurup işleten konumunda olmasından dolayı Ticari Kazanç usullerine göre vergilendirilmesi gerektiği görüşü genel olarak hakim olmaktadır. GVK'nun 37. maddesince değerlendirilmesi gerektiğidir.

Vergi güvenliği açısından madencilik faaliyetinin Ticari faaliyet olarak değerlendirilip mevzuat düzenlemelerinin bu açıdan gerçekleştirilmesi, söz konusu faaliyetlerin takip ve denetimi açısından daha etkin olmasını sağlayacaktır. Serbest meslek faaliyeti olarak değerlendirilmesi kişilerin yaptıkları faaliyetin vergi dairesine bildirilmesi açısından sorumluluğunun daha fazla olması sebebiyle, takip ve denetimi güç olacaktır.

III. KRİPTO PARALARIN YASA DIŞI FAALİYETLERE KONU OLMASI VE VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ

A. Suç Gelirleri (Proceeds of Crime)

Günümüzde kripto para dünyası, gelişmekte olan bir sanal para hobisi ortamından çıkıp multi-milyar dolarlık bir endüstriye dönüşmeye başlamıştır. Geçmişte nakit olarak yapılan yeraltı ekonomisi işlemleri hızla çevrimiçi ve karanlık ağa (dark web) taşınmaya başlamıştır. Bu yeni mecra hız, gizlilik, geniş kitlelere erişim gibi birçok olanak sunmaktadır. Bu süreç nihayetinde, gri ve karanlık ekonomi için yeni finansal alana dönüşmüştür (Öz, 2019: 55). Suç gelirleri ile ilgili olarak literatürdeki tanımlamalardan yola çıkacak olursak, suçluların suç faaliyetleri sırasında elde ettikleri para veya varlıklara verilen terimdir. Uluslararası literatürde değerlendirildiğinde suç geliri kavramının yanı sıra “*kirli para*” (dirty money), “*karapara*” (black money) veya “*suç parası*” (criminal fund) terimleri kullanılmaktadır.

Türkiye’de 19.11.1996 tarihinde yürürlüğe giren 4208 sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun’da tanımlanan “*karapara*”, Söz konusu Kanunun 2/a maddesinde sayılan Kanunlardaki fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen bütün ekonomik değerleri ifade etmekteydi. 18.10.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanunda karapara kavramı yerine “*Suç geliri*” kavramı kullanılmış ve aynı kanunda suç geliri, TCK’nın 282 nci maddesine paralel şekilde “*suçtan kaynaklanan malvarlığı değeri*” olarak tanımlanmıştır (MASAK, 2018).

B. Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Yönelik Mali Eylem Görev Gücü (FATF)

G20 ülkelerinin desteğiyle FATF, kara para aklama ve terörün finansmanı için sanal varlıkların kötüye kullanılmasını önlemek için küresel, bağlayıcı standartlar yayınlamaktadır. Bu kapsamda FATF tarafından "*Sanal varlık*" terimi, dijital olarak alınıp satılabilen, transfer edilebilen veya ödeme için kullanılabilen herhangi bir dijital değer temsili şeklinde tanımlanıp bu doğrultuda düzenleme yapılmıştır. Kanuni para birimlerinin dijital temsilini içermeyecek şekilde düzenlenmiştir. Sanal varlıkların birçok potansiyel faydası olduğu, ancak uygun düzenlemeler olmadan, suçluların ve teröristlerin finansal işlemleri için sanal bir güvenli liman olma riski taşıdıkları vurgulanmıştır. Küresel çapta, düzenleyici sistemdeki var olan yasal boşluklar, suçluların ve teröristlerin suistimal etmesi için önemli fırsatları beraberinde getirdiği üzerinde durulmuştur (FAFT, 2020).

FATF'a göre ülkeler ve finans kurumları hem yeni hem de önceden var olan ürünler için; yeni teslimat mekanizmaları dahil olmak üzere yeni ürünlerin ve yeni iş uygulamalarının geliştirilmesi ve yeni/gelişen teknolojilerin kullanımı ile ilgili olarak ortaya çıkabilecek kara para aklama ve/veya terörizmin finansmanı risklerini belirlemeli ve değerlendirmesi öngörülmüştür. Finansal kuruluşlar söz konusu olduğunda, böyle bir risk değerlendirmesi yeni ürünlerin, iş uygulamalarının veya yeni/gelişen teknolojilerin kullanılmasından önce yapılmalıdır. Bu riskleri yönetmek ve azaltmak için uygun önlemleri vurgulamaktadır (FAFT, 2012-2020: 17).

Tablo 9: FATF'a Göre Ülkeler ve Sanal Değer Sağlayıcılarının Üzerine Düşen Görevler

ÜLKELER	SANAL DEĞER HİZMET SAĞLAYICILARI
Sektörün karşı karşıya olduğu kara para aklama ve terör finansmanı risklerini anlaması	Müşteri durum tespiti, kayıt tutma ve şüpheli işlemlerin bildirilmesi dahil olmak üzere finansal kurumlarla aynı önleyici tedbirleri uygulanması
Sanal değer hizmet sağlayıcılarını lisanslanması veya kaydedilmesi	Transfer yaparken gönderici ve lehtar bilgilerini alınması ve bu bilgilerin saklanıp güvenliğinin sağlanması
Söz konusu sektörün, diğer finans kuruluşlarını denetler gibi denetlenmesi	

Kaynak: <http://www.fatf-gafi.org/> internet sitesindeki bilgilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Günümüzde birçok sanal varlık hizmet sağlayıcısı, "*riskli iş*" olarak algılanmakta ve banka hesaplarına ve diğer düzenli finansal hizmetlere erişimi

reddedilmektedir. FATF’ın gereksinimlerini uygulamak sektör için zor olsa da, değer aktarmanın sağlam ve uygulanabilir bir yolunun arkasındaki temel yapı olarak, nihai blok zincir teknolojisine olan güveni arttırması hedeflenmiştir (FAFT, 2020).

C. MASAK’ta Yer Alan Düzenlemelerin Değerlendirilmesi

11/10/2006 tarihli ve 5549 sayılı “*Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanunun*” uygulanmasına yönelik olarak; suç gelirlerinin aklanmasının ve terörün finansmanının önlenmesi amacıyla yükümlüler, yükümlülükler, yükümlülüklere uyumun denetimi, gümrük idaresine açıklama yapılması ve diğer tedbirlere ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla, “*Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesine Dair Tedbirler Yönetmeliği (Tedbirler Yönetmeliği)*” yayımlanmıştır.

1. Bilgi Sağlama

Tedbirler yönetmeliği baz alınarak MASAK tarafından yayımlanan “Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcılar Rehberi”nde kripto varlık hizmet sağlayıcıların müşterinin tanınması, şüpheli işlem bildirim, bilgi ve belge verme, devamlı bilgi verme ile muhafaza ve ibraz olarak tabi oldukları yükümlülükler sayılmıştır. 5549 sayılı Kanunun 13’üncü maddesinin birinci fıkrasına göre; müşterinin tanınması yükümlülüğü, devamlı bilgi verme yükümlülüğü ve şüpheli işlem bildirim yükümlülüğünün ihlallerinin tespiti halinde, MASAK tarafından Kanunda belirtilen miktarlarda ve işlem başına idari para cezası verilmesini öngörmüştür (MASAK 2021). Hazine ve Maliye Bakanı’nın yaptığı açıklamada, Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcılarının 10 bin liranın üzerinde işlem yapanları MASAK’a bildirme zorunluluğu getirildiğini açıklamıştır (TRT Haber, 2021).

Tablo 10: Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları Yükümlülükleri ve Cezaları

Yükümlülük		Tek Bir İhlal İçin Verilecek İdari Para Cezası (TL)	İdari Para Cezası Üst Limit Tutarı (TL)
Müşterinin Tanınması	-Yükümlüler, müşterinin tanınmasına ilişkin esaslar kapsamında; kendileri nezdinde yapılan veya aracılık ettikleri işlemlerde işlem yapılmadan önce, işlem yapanlar ile nam veya hesaplarına işlem yapılanların kimliklerini tespit etmek ve gerekli diğer tedbirleri almak zorundadır.	30.000	4.000.000
Şüpheli İşlem Bildirimi	-Yükümlüler nezdinde veya bunlar aracılığıyla yapılan veya yapılmaya teşebbüs edilen işlemlere konu malvarlığının yasa dışı yollardan elde edildiğine veya yasa dışı amaçlarla kullanıldığına dair herhangi bir bilgi, şüphe veya şüpheyi gerektirecek bir hususun bulunması halinde bu işlemlerin yükümlüler tarafından Başkanlığa bildirilmesi zorunludur. -Yükümlüler, Başkanlığa şüpheli işlem bildiriminde bulunduğu, yükümlülük denetimi ile görevlendirilen denetim elemanları ile yargılama sırasında mahkemeler dışında, işleme taraf olanlar dahil hiç kimseye açıklayamazlar. (ihlali halinde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.)	50.000	4.000.000
Devamlı Bilgi Verme	-Yükümlüler taraf oldukları veya aracılık ettikleri işlemlerden, Bakanlıkça belirlenecek tutarı aşanları Başkanlığa bildirmek zorundadırlar.	30.000	4.000.000

Kaynak: 5549 Sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun. (www.mevzuat.gov.tr). Erişim tarihi: 11 Mayıs 2021.

Kripto paralar Türkiye’de ve dünyanın birçok ülkesinde yasal bir para birimi olarak kabul görmemektedir. Bu sebeple, kripto para vasıtasıyla elde edilmiş suç gelirlerinin finansal sisteme karışmasında sanal hizmet sağlayıcılarının yanı sıra bankaların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kripto paranın herhangi bir kanuni paraya dönüşmesi sanal hizmet sağlayıcılarındaki hesaplardan ve ilişkili banka hesapları vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Gerçekleştirilen işlemlerin anonimliğinin sona erdiği sınır bu kısımda ortadan kalkmaktadır. Kripto paraların günümüzde popüler bir teknoloji olması ve suç gelirlerinin finansmanı riskleri göz

önünde bulundurulması suretiyle ilgili hüküm (Özel Dikkat Gerektiren İşlemler ve Teknolojik Risklere Karşı Tedbir Alınması) çerçevesinde tedbirlerin alınması gerekmektedir.

2. Özel Dikkat Gerektiren İşlemler

Tedbirler yönetmeliği kapsamında, “*Yükümlüler karmaşık ve olağandışı büyüklükteki işlemler ile görünürde makul hukuki ve ekonomik amacı bulunmayan işlemlere özel dikkat göstermek, talep edilen işlemin amacı hakkında yeterli bilgi edinmek için gerekli tedbirleri almak ve bu kapsamda elde edilen bilgi, belge ve kayıtları istenildiğinde yetkililere sunmak üzere muhafaza etmek zorundadır.*” hükmü mevcuttur (Tedbirler Yönetmeliği, m.18).

Bu doğrultuda, müşterini tanı tedbirleri hem finansal kurumlar hem de finansal olmayan belli iş ve mesleklere yönelik olabilirken; üçüncü tarafa güven ilişkisi, muhabirlik ilişkisi ve elektronik transferlere yönelik tedbirler sadece finansal kurumlara yönelik olabilir (MASAK, 2018).

3. Teknolojik Risklere Karşı Tedbir Alınması

Tedbirler yönetmeliği kapsamında, “*Finansal kuruluşlar, yeni ve gelişen teknolojilerin getirdiği imkânların aklama ve terörün finansmanı amacıyla kullanılması riskine karşı özel dikkat göstermek ve bunu önlemeye yönelik uygun tedbirleri almak zorundadır.*” hükmü verilmiştir. Yine aynı kanun maddesinin devamında; “*Finansal kuruluşlar yüz yüze olmayan işlemler yapılmasını mümkün kılan sistemleri kullanarak gerçekleştirilen hesaba para yatırma, hesaptan para çekme ve elektronik transfer gibi işlemlere özel dikkat göstermek, müşterinin mali profiline ve faaliyetlerine uygun olmayan veya faaliyetleriyle ilgisi bulunmayan işlemleri yakından izlemek, tutar ve işlem sayısı limiti belirlemek de dâhil uygun ve etkili tedbirleri almak zorundadır.*” şeklinde açıklanmıştır (Tedbirler Yönetmeliği, m.19).

D. VUK Kapsamında Değerlendirme

Vergilendirme sürecinde en önemli evre vergiyi doğuran olayın meydana gelmesidir. Bu açıdan vergiyi doğuran olay, vergilendirme sürecinin bütün evrelerine etki etmektedir. Kısaca, devletin vergi alma hakkı vergiyi doğuran olay ile başlar (Mutluer, 2006: 126). Vergilendirme sürecinin bu evresiyle ilgili olarak VUK’nda; *“Vergiyi doğuran olayın kanunlarla yasak edilmiş bulunması mükellefiyeti ve vergi sorumluluğunu kaldırmaz.”* hükmü verilmiştir (VUK, m.9/f.2). Bu noktada; herhangi bir kişinin, kanunda suç olarak belirtilmiş bir faaliyet olsa dahi, verginin doğumuna sebep olan bir olaya yol açması halinde, vergi yükümlülüğü ya da fiilin niteliğine göre vergi sorumluluğu da ortaya çıkabilecektir.

Kripto para vasıtası ile herhangi bir kanuna aykırı faaliyetin gerçekleştirilmesi durumunda, söz konusu faaliyetin tespiti durumunda vergilendirme işleminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu verginin tespiti için ise yine, kripto paraların kanunlar çerçevesinde yasal statüsünün belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, hangi değerlendirme kistasına bağlı olacağı ve verginin en doğru şekilde tespiti gerçekleşmiş olacaktır. Kripto paraların tanımlanması, vergi güvenliğinin sağlanmasının temelini oluşturmaktadır.

KISIM 2

VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİNİN YÜKSEK FREKANSLI TİCARET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. EKONOMİK KRİZLERLE BİRLİKTE GELİŞEN FİNANSAL VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ

David E. Y. Sarna'nın "*Açgözlülük Tarihine Övgü*" isimli kitabında yer alan bir hikayede Makedonya Kralı Büyük İskender, MÖ 332 yılında, Kudüs'e geldiği sırada, hahamlar ona bir küre (insana ait bir göz küresi) sunar. Tüm altınlardan, tüm gümüşlerden daha ağır basacağını iddia ederler. İskender bunun için bir kanıt ister hahamlar ise İskender'e biraz kir ve toprak alıp gözüne basmasını, o zaman ise gözün tüm altın ve gümüşlerden daha ağır basacağını söyler. Bu hikaye hakkında yorum yapan, Praglı Maharal (1525 - 1609) olarak bilinen Haham Judah Loew, İskender'in belirleyici özelliğini, açgözlü olarak tanımlar. Tarihi bir imparator, "*Büyük*" lakabını aldıktan sonra bile, tatmin olmamış ve yeni sınırları fethetmeye çalışmıştır. "*Dünyanın uçlarına ve Büyük Dış Deniz'e*" ulaşma arzusunun ardından Hindistan'ı işgal etmiştir. Ancak sonunda savaştan bıkmış olan birliklerinin isyanıyla geri dönmek zorunda kalmıştır. İskender, Arabistan'ın işgaliyle başlayan bir dizi planlı seferi gerçekleştirme şansı bulamadan MÖ 323'te Babil'de ölüştür. İskender'in ölümünü takip eden yıllarda, imparatorluğu bir dizi iç savaşla parçalanmış ve bu da Makedon soyluları tarafından yönetilen devletlerin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Hahamların uyardığı gibi sonunda açgözlülük, onu ve imparatorluğunu yok etmiştir (Sarna, 2010: 11). Günümüz finans dünyasının bu hikayeden farkı, artık çok sayıda "*yüksek hızda hareket eden Büyük İskender*" olmasıdır.

Paul Krugman, günümüz dünyasındaki gerçek kıtlığın, kaynaklardan, hatta erdemden olmadığını, anlayıştan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Sorunlar hakkında net bir şekilde düşünmeye ve bu düşünceleri nereye götürürse götürsün takip etmeye istekli olmadıkça ihtiyacımız olan anlayışa ulaşamayacağımızdır. Krugman, bazıları ekonomik sorunlarımızın yapısal olduğunu ve hızlı bir çare bulamadığını vurgulamaktadır. Dünya refahının önündeki tek önemli yapısal engelin,

zihinleri karıştıran eski öğretiler olduğuna inanmaktadır (Krugman, 2008: 191). Finans alanında gerçekleşen krizler göz önünde bulundurulduğunda, literatürdeki krize yönelik gerçekleştirilen mali çözüm önerileri dönemsel olarak sürekli değişime uğramış, zamanın getirdiği koşullar neticesinde evrimleşmiştir.

Mali çözüm önerisi olarak en etkili araçlarından biri olan ve günümüzde yüksek frekanslı ticaretinide yakından ilgilendiren finansal işlem vergilerinin uzun ve şöhretli bir geçmişi vardır. 1936'da John Maynard Keynes, bilgisiz finansal tüccarlar tarafından yapılan aşırı spekülasyonun oynaklığı artırdığını savunduğu Wall Street'teki işlemlerden küçük bir işlem vergisi alınması gerektiğini öne sürmesi ile başlamaktadır. (Spratt, 2006: 14).

A. 1929 Büyük Buhranı ve J. M. Keynes'in Finansal İşlemleri Vergilendirme Fikri

1. Kriz Öncesi ABD Ekonomisi (Kükreyen Yirmiler)

Günümüzde "*Büyük Buhran*" olarak anılan, 1929'dan 1939'a kadar dünya ekonomisinin çöküşü, yirminci yüzyılın ufuk açıcı ekonomik olayı olarak görülmektedir. Neredeyse hiçbir ülkenin pençesinden kurtulamamıştır. On yıldan fazla bir süre boyunca, getirdiği olumsuzluklar tüm dünyada etkisini sürdürmüştür. Toplumsal ve maddi yaşamın her yönünü etkilemiş ve sonraki bütün bir neslin geleceğini zarara uğratmıştır. 1930'ların "*yüzyılın en düşük on yılında*" Avrupa'nın kargaşası, Hitler ve Nazizm'in yükselişi ve sonunda dünyanın büyük bir kısmının Birinci Dünya Savaşı'ndan daha korkunç bir savaş olan İkinci Dünya Savaşı'nın yaşamasına sebep olması ise krizin toplumsal boyutudur (Ahamed, 2009: 9).

1920'ler boyunca, ABD ekonomisi hızla genişlemesiyle "*Kükreyen Yirmiler*" olarak adlandırılan bir dönem olan 1920 ile 1929 arası, ülkenin toplam serveti iki katından fazla artmıştır. Wall Street'teki New York Borsası, milyoner kodamanlardan aşçılara ve kapıcılara kadar herkesin birikimlerini hisse senetlerine aktardığı pervasız spekülasyonlara sahne olmuştur. Sonuç olarak, borsa hızla genişlemiş ve Ağustos 1929'da zirveye ulaşmıştır (history.com editors, 2009). FED'in 1920'lerde izlediği para politikaları, para ve kredi miktarının artmasına sebep olmuş, ilk olarak 1926 yılında gayrimenkul sektörünün ve nihai olarak ise 1929 yılında hisse senedi

piyasasında balon oluşmasına neden olmuştur. Bununla beraber piyasaya sürekli nakit sürülmesi, özel sektörün borçlanma imkânlarını arttırmıştır. Sonuç olarak ise söz konusu Gayrimenkul ve hisse senedi piyasalarında anomalilere sebep olmuştur (Ardan, 2020: 122). Dönemin hakim iktisadi anlayışı, klasik iktisadi okulunun savlarını temel alan ve devletin ekonomiye müdahale edilmemesi yönünde oluşmaktaydı. Ekonomik tarihçiler genellikle Büyük Buhran'ın başlangıcını kara Perşembe olarak bilinen 24 Ekim 1929'da ABD borsa fiyatlarının ani yıkıcı çöküşüne bağlarlar ve çoğu ekonomist, “*Say Yasasına*” ve piyasadaki kendi kendini dengeleyen güçlere inanmış ve Depresyonun şiddetini açıklayamamıştır.

2. J. M. Keynes’in Finansal İşlem Vergisi Önerisi

Büyük Buhranı sırasında, mevcut ekonomik teori, dünya çapındaki şiddetli ekonomik çöküşün nedenlerini açıklayamamakla beraber üretim ve istihdamda hızlı bir başlangıç yapmak için yeterli bir kamu politikası çözümü sağlayamamıştır. İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes, o zamanlar geçerli olan, serbest piyasaların otomatik olarak tam istihdam sağlayacağı, yani işçilerin ücret taleplerinde esnek olduğu sürece bir iş isteyen herkesin bir iş sahibi olacağı fikrini alt üst eden ekonomik düşüncede bir devrime öncülük etti. 1930'daki “*Para Üzerine Bir İnceleme*” kitabı, genellikle ekonomik düşünce için daha önemli olarak kabul edilse de, en ünlü eseri “*Genel İstihdam, Faiz ve Para Teorisi*” 1936'da yayınlanmış finansal işlem vergisi önerisi de bu kitapta yer almıştır. O zamana kadar ekonomi yalnızca statik koşulları analiz ediyordu esasen hızla hareket eden bir sürecin anlık görüntüsünün ayrıntılı incelemesini yapılmaktaydı. Keynes, ekonomiyi gelir ve harcama akışının bir çalışmasına dönüştüren dinamik bir yaklaşım yarattı. Ekonomik analiz için yeni bakış açıları yaratmıştır (Jahan ve diğerleri, 2014: 54).

Keynes'e göre; yatırım piyasalarının organizasyonu geliştikçe, spekülasyonun baskın olma riski de artmaktadır. Dünyanın en büyük yatırım pazarlarından biri olan New York'ta spekülasyonun etkisi muazzamdır. Finans alanının dışında bile, Keynes Amerikalıların, ortalama bir görüşün doğru olduğuna inandığını keşfetmiş, gereksiz yere ilgilenme eğiliminde olduğunu farketmiştir. Bu ulusal zayıflık olarak görüp, borsada negatif etkiler doğuracağını ileri sürmüştür. Keynes, bir Amerikalının hâlâ pek çok İngiliz'in yaptığı gibi '*gelir için*' yatırım yapması ender olduğunu ve sermaye

kazancı umudu dışında bir yatırımı hemen satın almayacağını ifade etmiştir. Bu, Amerikalı'nın bir yatırım satın aldığında, geleneksel değerlendirme temelindeki olumlu bir değişikliğe ilişkin umutlarını, gelecekteki getirisine değil, yani yukarıda belirtilenlere bağladığını söylemenin başka bir yolu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Keynes'e göre; spekülâtörler, sürekli bir işletme akışında “balon” yaratıp zarar veremeyebilir. Ancak, işletme bir spekülasyon girdabının “balonuna” dönüştüğünde durum ciddi olacağını savunmuştur. Bir ülkenin sermaye gelişimi, sanki bir kumarhanenin faaliyetlerinin bir yan ürünü haline geldiğinde, sistemin sonunun geleceğini vurgulamıştır. Doğru toplumsal amacı ve yeni yatırımı, gelecekteki getiri açısından en karlı kanallara yönlendirecek bir kurum olarak kabul edilen Wall Street'in elde ettiği başarı ölçüsü, “bırakınız yapsınlar” kapitalizminin olağanüstü zaferlerinden biri olarak iddia edilemez olduğunu savunmuştur (Keynes, 2018: 139).

Keynes'e göre; genelde kamu yararına kumarhanelerin erişilemez ve pahalı olması gerektiği kabul edilir ve aynısının borsalar için de geçerli olduğunu iddia etmektedir. Londra Menkul Kıymetler Borsası'nın “günahlarının” Wall Street'ten daha az olması, ulusal karakterdeki farklılıklardan değil, İngiliz Throgmorton Street'in, Wall Street ile karşılaştırıldığında ortalama bir Amerikalı için, erişilemez ve çok pahalı olması gerçeğinden kaynaklandığını açıklamıştır. “*The jobber's turn*⁸⁴”, yüksek aracılık ücretleri ve Londra Menkul Kıymetler Borsası'ndaki işlemlere katılan maliyeye ödenecek ağır finansal işlem vergisi, piyasanın likiditesini yeterince düşürür (iki haftada bir hesap uygulaması diğer şekilde işlemesine rağmen), bu durum Wall Street'in işlem karakteristiğinin büyük bir kısmını ortaya çıkarır. ABD'deki teşebbüslerin üzerindeki spekülasyonların baskınlığını hafifletmek amacıyla tüm işlemlere önemli oranda bir finansal işlem vergisinin getirilmesi, mevcut en yararlı reform görüşündedir (Keynes, 2018: 140). Bu yaklaşımı finansal işlem vergileri açısından ilk görüş olarak görülmektedir.

---

⁸⁴ “Londra Menkul Kıymetler Borsası terimi; bir işverenin bir komisyoncudan satın aldığı veya bir komisyoncuya sattığı fiyat ile pazarlığını karşıladığı orta fiyat arasındaki farkla temsil edilen işçinin karı.”

B. Yıkılan Parasal Sistem ve James Tobin'in Uluslararası Finansal İşlemleri Vergilendirme Fikri

1. Robert Triffin'in Öngörüsü

IMF ve uluslararası toplum, giderek artan bir şekilde, altın standardına dayanan ve doları ana rezerv para birimi olarak kullanan Bretton Woods sisteminin ciddi bir kusuru olduğunu fark etti. İkinci Dünya Savaşı sonrası küresel pazardaki " *Amerikan Doları açığı*" 1960'a kadar bir " *Amerikan Doları bolluğu*" haline geldi. 1950'lerde ABD'nin sürekli ödemeler dengesi açıkları ile dünyaya likidite sağlamış, ancak aynı zamanda Avrupa ve Japonya merkez bankalarında Amerikan Doları rezervlerinin birikmesine neden olmuştu. Merkez bankaları bu Amerikan Dolarını altına çevirirken, ABD altın rezervleri tehlikeli bir şekilde düştü. ABD, emtia ve tüketici ürünlerini yurt dışından satın almak gibi parayı özgürce harcayabilmenin avantajlarından yararlandı. Ek olarak, ABD dış politikasının Soğuk Savaş karşısında komünizmi kontrol altına alma ve dekolonizasyon hedefi, Amerikan Doları akışını sürdürdü. 1960 yılında ABD Kongresi önünde ifade veren ekonomist Robert Triffin, uluslararası para sistemindeki temel bir sorunu ortaya çıkardı. Amerika Birleşik Devletleri ödemeler dengesi açıklarını durdurursa, uluslararası toplum rezervler için en büyük katkı kaynağını kaybedecekti. Bunun sonucunda ortaya çıkan likidite sıkıntısı dünya ekonomisini daralan bir sarmalın içine çekerek istikrarsızlığa yol açabilirdi. ABD açıkları devam ederse, istikrarlı bir Amerikan Doları akışı dünya ekonomik büyümesini ateşlemeye devam edecekti. Bununla birlikte, aşırı ABD açıkları (Amerikan Doları bolluğu) Amerikan Dolarının değerine olan güveni de aşındıracak, Dolara güven olmadan da, artık dünyanın rezerv para birimi olarak kabul edilmeyecekti. Sonuç olarak sabit döviz kuru sistemi çökebilir ve istikrarsızlığa yol açabilirdi (Triffin, 1960).

Beklenen son 1971'de gerçekleşti ve Bretton Woods Sistemi sona erdi. En önemli sebebi ABD para biriminin değerini düşürmek zorunda kalmasıydı. Amerika Birleşik Devletleri, Vietnam Savaşı'ndan kaynaklanan dış harcamalar ve yabancı ülkelerdeki diğer yükümlülükler nedeniyle girişe göre büyük bir Amerikan Doları çıkışı yaşadı. Ancak o zamana kadar, çoğu ülke para birimlerini altının değeri yerine Amerikan Doları değerine sabit tuttu. Bu, Bretton Woods Sistemini çökerten bir

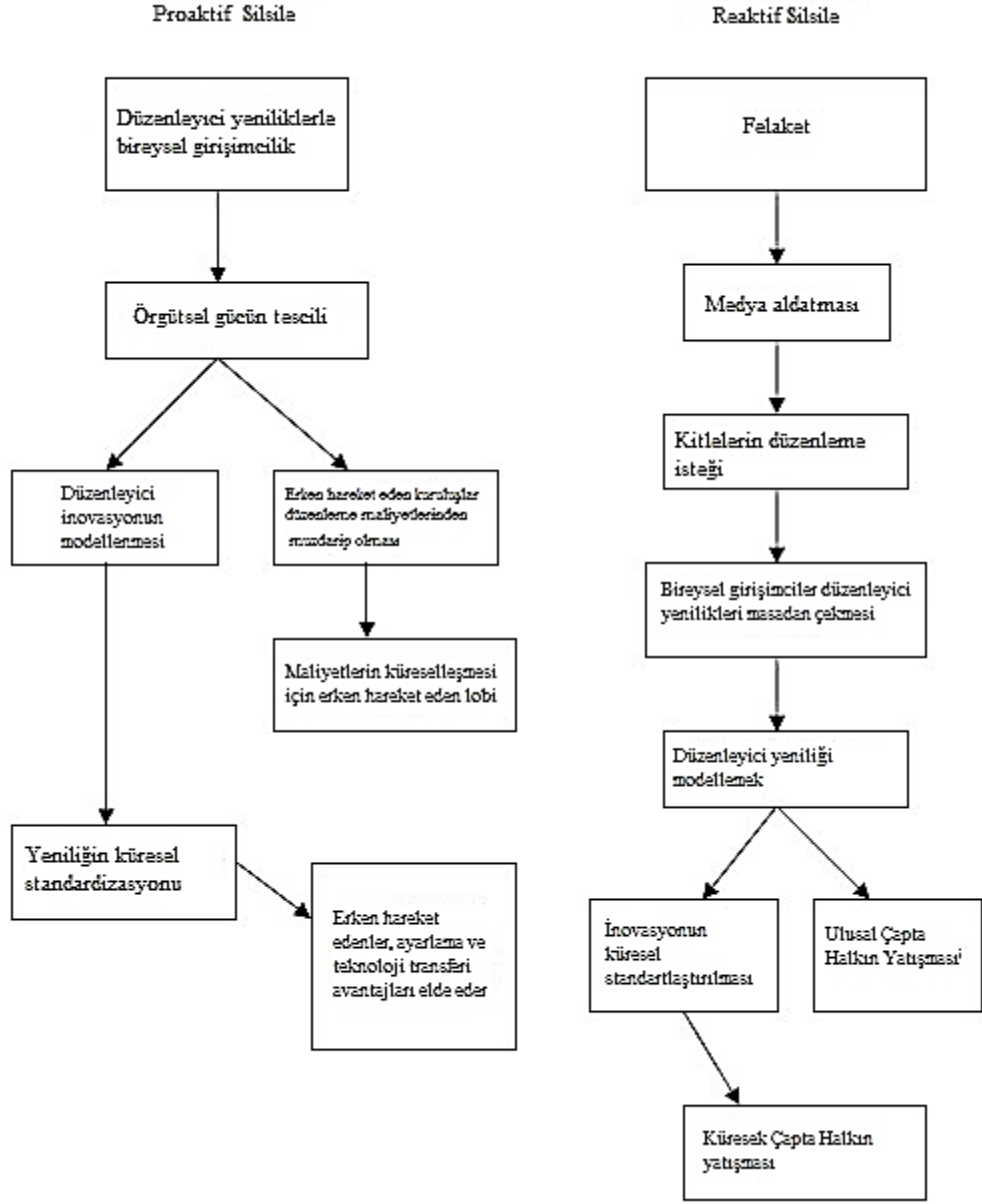
uygulama oldu. Çünkü altın para rezervleri yetersizdi. ABD, Bretton Woods Sistemini kurtarmak için dolarını altına göre değer kaybetti, ancak Amerikan Doları çıkışı aşırı kaldı. Nihayetinde 1973'te dünya ekonomisi esnek döviz kurları sistemine geçti. Bretton Woods Sistemi, altın para rezervleri dünya ticaretindeki ve para stokundaki büyümeyi desteklemek için yetersiz kaldığında altın standardının bir kalıntısını yaşattı. Ayrıca, dünya ticaretinin dünya savaşının kesintiye uğramasından kurtulmasına yardımcı olabilecek bir faktör olan, dış ticaretle ilişkili risk ve belirsizliği azaltan istikrarlı döviz kurları sağladı (Allen, 2009: 51).

2. James Tobin'in Finansal İşlem Vergisi Önerisi (Tobin Vergisi)

James Tobin ilk olarak 1972'de hocası Joseph Schumpeter onuruna verilen bir dizi konferans sırasında gerçekleştirdiği sunumda, günümüzde "*Tobin vergisi*" olarak bilinen finansal işlem vergisini önerdi. Konuşmasını "*A Proposal for Monetary Reform*" (1978'de makale olarak yayımlanan) uluslararası sermaye hareketlerine getirilecek vergi önerisine adadı (Dimand, 2014: 113) Tobin'e göre; uluslararası fiyat sinyallerine yanıt olarak mallar ve emek, likit fonlardan çok daha yavaş hareket etmekteydi. Mal ve işgücü piyasalarında fiyatlar, aşırı arz veya talebe yanıt olarak, döviz kurları da dahil finansal varlıkların fiyatlarından çok daha yavaş hareketi söz konusuydu. Bu gerçekleri, döviz kurlarının dalgalı veya sabit olmasına bakılmaksızın, temelde aynı olarak görmektedir. Ulusal ekonomiler ve politika yapıcılar için yarattıkları zorluklar, bir döviz kuru rejimini (veya daha fazla), farklı uluslararası kaynaklardan likidite sağlayarak, ödemeler dengesi ayarlaması oyununun yeni kurallarını benimseyerek önlenemeyeceğidir. Tobin, bu konuların önemsiz olduğunu veya uluslararası para sisteminin bu yönlerinde reformların yararlı olabileceğini düşünmektedir. (Tobin, 1978: 154) .

Şekil 7: Küresel siyasi eylemin proaktif ve reaktif silsilesi

Kaynak: Heikki Patomäki, “Global Tax Initiatives The Movement for the Currency Transaction Tax”, United Nations Research Institute for Social Development, Civil Society and Social Movements Programme Paper Number 27, Temmuz 2007’deki çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yeniliğin başarılı olması için yalnızca devletlerin antlaşmalar ve yasalar çıkarabileceği göz önüne alındığında, özellikle devletler olmak üzere bir dizi başka aktörün desteğini almak gerekir. Temelde iki yol var; kişi ulusötesi epistemik topluluklar aracılığıyla çalışabilir veya alternatif olarak yeniliği tek başına uygulayabilir ve ardından diğerlerinin izlemesi için lobi yapabilir. Bununla birlikte, düzenleyici değişim için stratejik aktörlerin desteğini kaydetmek için, genellikle epistemik topluluklarda çalışmak gerekir. OECD ticari düzenleyici epistemik toplulukların tek ve en önemli kurucusudur. Epistemik topluluklar, hükümetlerarası elit ağlardan daha fazlasıdır. Bilim, meslekler, iş dünyası ve sivil toplum kuruluşlarından teknik olarak yetkin düzenleyici uzmanları içerir. Tobin'in 1970'lerde finansal işlem vergisi için orijinal önerisi muhtemelen proaktif planın mantığına benzer bir şeyi izlemeyi amaçlıyordu, ancak Tobin bu rolü kendisi üstlenmemiştir. Bununla birlikte uygulamada, finansal işlem vergisi ikinci şemayı daha fazla takip etti. Ancak şimdiye kadar, küresel bir düzenleme değişikliğine yol açan ideal-tipik olaylar dizisinin sonuna ulaşamadı. Her mali felaketten sonra, özellikle büyük finans başkentlerinin çıkarlarını tehdit ettiyse ve/veya önemli Batı ülkelerinde medyada bir aldatmacaya neden olduysa, finansal işlem vergisi küresel finans sorunlarına potansiyel bir çözüm olarak önerildi (Patomäki, 2007: 9).

Tobin iki yol sunmaktadır. Birincisi, ortak bir para birimi, ortak para ve maliye politikası ve ekonomik entegrasyonu; diğeri ise, uluslar veya para bölgeleri arasında daha büyük mali bölümlere, merkez bankalarına ve hükümetlerine kendi özel ekonomik kurumlarına ve hedeflerine göre uyarlanmış politikalarda daha fazla özerklik sağlamaktır. İlk yön, ne kadar çekici olursa olsun, öngörülebilir gelecekte, (Tobin'e göre) yani yirminci yüzyılda açıkça geçerli bir seçenek değildir. Bu nedenle, ikincisini yolu tavsiye etmekte ve öneri olarak ise, "*aşırı verimli uluslararası para piyasalarının biraz dizginlenmesi*" yönündedir (Tobin, 1978: 154).

Tobin bu önerinin uygulanmasını, işlemin boyutuyla orantılı olarak, bir para biriminin diğesine tüm spot dönüşümlerinde uluslararası olarak tek tip bir vergi sunmaktadır. Vergi, özellikle kısa vadeli finansal gidiş-dönüş hareketlerini, başka bir para birimine karşı caydıracaktır. Örnek olarak, % 1'lik bir verginin üstesinden, yalnızca Hazine bonolarının veya Amerikan Doları ve Deutschmark cinsinden Eurocurrency mevduatlarının yıllık getirilerindeki 8 puanlık bir farkla aşılabilir. Bir

yıllık vadeler için karşılık gelen fark 2 puan olacaktır. Kazanıldığında getirinin düzenli olarak geri dönüşüyle başka bir ülkede veya para biriminde kalıcı bir yatırım, yerel yatırıma göre marjinal verimlilikte % 2 avantaja ihtiyaç duyacaktır. Kalıcı döviz değişimlerinde veya daha uzun vadelerde verginin etkisi daha az olacaktır. Kur riskleri, sermaye değeri riskleri ve piyasa kusurları nedeniyle, faiz arbitrajı ve döviz spekülasyonu uzun vadelerde daha az sorun yaratacaktır. Dahası, uzun vadeli portföy tercihlerine ve kar fırsatlarına duyarlı uluslararası sermaye hareketlerinin mümkün olduğunca az engellenmesi hedeflenmiş olur (Tobin, 1978: 155). Tobin'in önerisi finansal işlem vergisi türleri içerisinde incelendiğinde esasen döviz işlem vergisi türündedir. Zaman içerisinde tobin vergisi fikri birçok gelişmeye uğramıştır.

C. 1987 Finans Krizi, Program Ticareti ve Teknik Önlem

1. Krizin Oluşumu ve Program Ticareti

Krizlerin daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak ekonomik dalgalanmaların ve konjonktürün bilinmesi gerekmektedir (Açıkgöz ve Çiloğlu, 2020: 3). 1987 yılında meydana gelen ve zaman dilimi bazında Uzak Doğu ülkelerinden başlayıp gün içerisinde tüm dünyayı etkisine alan küresel boyutta bir krizdir. Dönemin kendi konjonktürü içerisinde değerlendirildiğinde, yaşanan birçok siyasi ve ekonomik gelişmenin yanı sıra krizin daha büyük kayıplara neden olmasına bir faktör de program ticareti (program trading) olmuştur.

Program ticareti, bir seferde sadece bir hisse senedi alım satımının aksine, bir hisse senedi portföyünün eşzamanlı ticaretidir. New York Borsası, program alım satımını, toplam değeri 1 milyon \$ aşan on beş veya daha fazla hisse senedini içeren bir işlem olarak tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle, büyük miktarlarda ve bazen büyük sıklıkta bir hisse senedi sepeti ticareti yapmak için bilgisayar tarafından üretilen algoritmaların kullanılması anlamına gelmektedir (Furbush, 2002). Program ticaretinde ani borsa çöküşlerine neden olabilecek iki strateji üzerinde durulmaktadır. Bunlar; portföy sigortası (Portfolio Insurance), bir diğeri ise endeks arbitrajı (Index Arbitrage)dır.

İlk olarak portföy sigortası, Riskin azaltılması ve aynı zamanda yükselen piyasalardan kar elde etmek için tasarlanan portföy stratejileri olarak, portföy sigorta

stratejileri sınıfında tanımlanmıştır. Belirli bir zaman diliminde minimum bir zenginlik seviyesi garanti eden bir strateji olarak alım satım stratejisi ve aynı zamanda bir referans portföyünün potansiyel kazanımlarına katılmaktadır (Balder ve Mahayni, 2009).

Portföy sigortası almak, yatırımcıların hisselerin yukarı yönlü hareketinde kazancı korumaya devam etmesine, ancak aşağı yönlü hareketinde riski sınırlandırmasına izin veren bir seçenek koymaya benzetilmektedir. Uygulamada, birçok portföy sigortacısı faaliyetlerini nakit piyasası yerine vadeli işlemler piyasasında gerçekleştirir. Yükselen bir piyasada borsa endeksi vadeli işlemlerini satın alarak ve bunları düşen bir piyasada satarak portföy sigortacıları alım satım işlemi yapmadan düşen hisse senedi fiyatlarından kaynaklanan kayıplara karşı koruma sağlamaktadır. Vadeli işlem piyasasında alım satım işlemleri genellikle daha ucuz olduğu için tercih edilir ve bununla beraber portföy sigortası sağlayan kurumların birçoğu, müşterilerinin hisselerini takas etmeye yetkili değildir. Önemli bir nokta olarak portföy sigortacıları, işlemlerin zaman alıcı olması ve işlem maliyetlerinin sürekli yeniden optimizasyona neden olabileceği gerekçesiyle optimum stok portföyü ve nakit tutma portföyü hakkındaki analizlerini sürekli olarak güncellememiştir; bunun yerine portföy sigortacıları modelleri periyodik olarak çalıştırdılar ve sonra gruplar halinde işlem yapmışlardır. Portföy sigortası kullanımının birçok yatırımcının aynı anda hisse senedi ve vadeli satış yapmalarına neden olabileceğine dair endişeler vardı; Wall Street Journal'da 12 Ekim 1987'de yayınlanan bir makalede, bu olayın düşüşe geçen borsada portföy sigortası kullanımının “hisse senetlerini kartopu etkisi yapabileceği” endişesinin belirtildiği bir makale yayımlanmıştır (Carlson, 2006).

Diğer strateji olan endeks arbitrajı ise NASDAQ'ın resmi internet sitesinde yer alan tanıma göre, gerçek ve teorik vadeli fiyatlar arasındaki farklılıkları kullanan bir yatırım ticareti stratejisidir. Örnek olarak, söz konusu endekste hisse senetlerini satarken (satın alırken), hisse senedi vadeli işlemlerinin eşzamanlı olarak satın alınması (satılması), bu iki hisse senedi (aynı anda çok sayıda hisse senedine işlem yapılması durumu sepet olarak da adlandırılır) arasında geçici olarak şişirilmiş temel karın elde edilmesi şeklindedir.

Bu program ticareti stratejisi, bir endekste ki hisse senetleri değeri ile hisse senedi endeksi vadeli işlem sözleşmelerinin değeri arasındaki tutarsızlıkları kullanarak kâr elde etmek için tasarlanmıştır. Hisse senetlerinin değeri, vadeli işlem sözleşmesinin değerinden düşükse, endeks arbitrajı uygulayıcıları nakit piyasasında hisse senetlerini satın alacak ve fiyatların vadeli işlem sözleşmesinin süresi dolduğunda bir araya gelmesi gerektiğini bilerek vadeli işlem sözleşmesini satacaktır. Hisse senedinin vadeli işlem sözleşmesinin üstünde olması durumunda ters işlem yapılabilir; Ancak, kısa vadedeki satışları kısıtlayan kurallar bu ticareti, hisse senetleri olmayan arbitraj uygulayıcılarının işlerini zorlaştırdı (Carlson, 2006).

2. Devre Kesici (Trading Curb - Rule 80b)

1987’de gerçekleşen kara pazartesi, 1929 Büyük Buhranı ile karşılaştırıldığında; büyük buhranın kayıplarının toparlanması neredeyse 25 yılı bulurken, kara pazartesi de krizin hemen ardından DJIA üç iş günü 288 puan kazandı ve FED’in yarattığı güven ortamıyla Eylül 1989’a kadar tüm kayıplarını telafi etti. Kriz zamanında yaşananlar; yatırımcılar, şirketler ve borsalar için kötü bir anı olarak kalırken finans endüstrisi olaydan ders çıkardı. Köklü yatırımcıların çıkardığı dersler daha da değerliydi, zamanla “Flash Crashes” olarak adlandırılacak tek gündeki bu ani çöküşler için, yatırımcılara portföy riskini yaymayı öğretti ve ileriye dönük hedefin, Ekim 1987’de yaşanan zor koşullara dayanabilecek bir yatırım portföyü oluşturmak olacağını gösterdi. Bunun haricinde, politikaların daha güçlü ve sürdürülebilir düzenlemelere yol açmasına neden oldu. Örneğin, program ticareti yeniden yapılandırıldı. Türev programlar ve portföy sigorta programlarına da denetim getirildi. Bunlarla beraber önemli bir gelişme olarak, Devre Kesici (Trading Curb Veya Circuit-Breaker) olarak adlandırılan düzenlemeler kısa vadede hayata geçerek yatırımcıların ve piyasanın güvene kavuşması sağlanmıştır (O’Connel, 2018).

New York Borsasında hayat bulan devre kesici uygulaması “Rule 80b” olarak düzenlenmiş ve resmi sitesindeki açıklamaya göre; *“1987 ve 1989 yaşanan düşüşlere bir cevap olarak volatilitiyi azaltmak ve yatırımcıların güvenini kazanmak amacıyla geliştirilmiştir. Uygulama yatırımcıların gelen verilerin özümsemesi ve yüksek piyasa dalgalanmaları durumunda bilinçli kararlar verebilmesi için zaman*

kazandırmak hedeflemiştir...” şeklinde ifade etmiştir. 9 Nisan 2019 tarihinde yeni düzenleme ile borsa, tüm hisse senetlerinde alım satımı durduracak ve Seviye 1, 2 veya 3 olarak tanımlan bir düşüş varsa, aşağıda belirtilen süreler boyunca tekrar açılmayacaktır. Bir Piyasa Düşüşü, S&P 500 Endeksinin bir önceki iş günü için S&P 500 Endeksinin kapanış fiyatı ile karşılaştırıldığında, bir işlem gününde 9:30-16:00 saatleri arasında fiyatında bir düşüş anlamına gelmektedir. İşlem günü için geçerli olacak olan Seviye 1, Seviye 2 ve Seviye 3 düşüşleri, saat 9:30'dan önce halka açıklanacaktır. Seviyelerin açıklaması; (NYSE, rule 80b)

- Seviye 1: %7'lik piyasa düşüşü
- Seviye 2: %13'lük piyasa düşüşü
- Seviye 3: %20'lik piyasa düşüşü

Uygulamada; saat 9:30'dan sonra ve öğleden sonra 15:25'e kadar olan veya erken planlanmış kapanış saatinde, 12:25'den sonra, 1. seviye piyasa düşüşü veya 2. seviye piyasa düşüşü meydana gelirse, borsa işlemleri durdurulur. Seviye 1 veya seviye 2 piyasa düşüşünden sonra tüm stoklarda 15 dakika olarak borsa, işlem gününde sadece bir kez seviye 1 veya seviye 2 piyasa düşüşüne dayanarak işlemi durdurur. 1. seviye piyasa düşüşü veya 2. seviye piyasa düşüşü öğleden sonra saat 15:25'ten sonra veya erken planlanmış bir kapanış saatinde, 12:25'den sonra gerçekleşirse, alım satım durdurulmayacaktır. İşlem günü boyunca herhangi bir zamanda Seviye 3 piyasası düşüşü meydana gelirse borsa, ana liste piyasası bir sonraki işlem günü açılana kadar tüm hisse senetlerinde alım satımı durdurulması hükmü uygulanır (NYSE, rule 80b).

3. Türkiye’de Borsa İstanbul’un Geçici Olarak Kapatılması

Borsa İstanbul (BİST) bünyesinde faaliyette bulunan piyasaların, pazarların, platformların ve sistemlerin şartlarından veya altyapıdan kaynaklanan ve işlemlerin düzenli, güvenilir bir şekilde gerçekleşmesini engelleyen veya engelleyebilecek unsurlar, gelişmeler ve beklenmedik olaylar gibi olağanüstü durumların ortaya çıkması durumunda BİST’in Genel Müdürü tarafından, işlemlerin sürdürülmesi amacıyla ilgili piyasaların, pazarların, platformların ve sistemlerin emir, işlem ve işleyiş esaslarında, olağanüstü durum devam ettiği sürece, seansın açılış ve kapanış

saatlerini değiştirmek, işlemleri durdurmak veya kısıtlamak, günlük fiyat değişim limitlerini değiştirmek gibi geçici değişiklikler yapmaya ve bu değişiklikleri uygulamaya yetkilidir (Borsa İstanbul A.ř, 2020).

Öte yandan daha uzun vadeli olağan dışı gelişmelerin meydana gelmesi hâlinde, Borsa bünyesinde faaliyette bulunan piyasaların, pazarların, platformların veya sistemlerin beş işlem gününe kadar geçici olarak kapatılmasına Yönetim Kurulu karar verebilir. Ancak Yönetim Kurulu bu yetkisini Genel Müdüre devredebilir. Beş işlem gününü aşan durumlarda Yönetim Kurulu karar alır ve onaylanmak üzere Kurula iletir. Borsanın piyasa, pazar, platform veya sistem bazında kapatılma nedenlerine, kapatılma sürelerine ve yeniden açılış tarihlerinin kamuoyuna duyurulmasına ilişkin usul ve esaslar Yönetim Kurulunca belirlenir (Borsa İstanbul A.ř, 2020).

D. 2008 Finans Krizi ile Beraber Tekrar Gündeme Gelen Finansal İşlem Vergileri

Küreselleşmenin itici gücüyle birlikte, tüm dünyada biriken sermayenin yeni yatırım alanları araması, bununla beraber daha büyük piyasalara geçiş gereksinimlerinin artması sonucunu doğurmuştur. Serbest ticaret, gümrük duvarlarının kalkması, faktör dolanımının serbestleşmesi, finansal piyasaların liberalleşmesi ile tüm bunların gelişmiş ülkelerin sistemleri ve esasları ile bağdaşlaşmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından çift kutuplu dünyanın geride bırakılıp tek kutuplu bir dünya ve liberal akımın yakaladığı kuvvetli rüzgarda bu oluşuma hız katmıştır. Küreselleşmenin hızının en yoğun olarak hissedildiği unsur kısa vadeli sermaye hareketleri, daha bilinen adı ile “*sıcak para*” ikili bir yapı ortaya çıkar mıştır. lkeler bir tarafta mal ve hizmet alımı-satımı şeklinde işleyen “*reel piyasa*” diğer yanda ise, en kısa ve net haliyle paradan para kazanmaya çalışan bir “*finans piyasası*” bulunmaktadır. Reel piyasaların finansman ihtiyaçlarını gidermeye yönelen ya da diğer piyasaların gelecekle ilgili risklerini ortadan kaldırmayı amaçlayan finans piyasaları aslında iyi işleyen bir ekonominin temel taşıdır. Zaten finans piyasalarının oluşum ve kuruluşları da bu amaç doğrultusunda gerçekleşmiştir. Ancak, zaman içerisinde reel piyasalar ve finans piyasaları birbirlerinin tamamlayıcısı olmaktan uzaklaşmıştır; bir tarafta mal ve hizmet ticareti, diğer tarafta

ise spekülasyon ve manipülasyonların yaygın bir hal aldı Keynes'in de belirttiği gibi kumarhaneye dönüşmüştür (Akdiş, 2000: 27).

1970'lerin başından günümüze kadar geçen süreç içerisinde emtia, para birimleri, tahviller, hisse senetleri ve gayrimenkul fiyatlarının uzun vadeli ortalama fiyatlarına göre günlük ve aylık büyük değişimleri açısından emsalsizdir. Dört banka krizi dalgası yaşandı ve bu bankalar pek çok ülkeye çok sayıda kredi konumundaydı, bu ülkelerdeki gayrimenkul ve menkul kıymetlerin fiyatları ve para birimlerinin fiyatlarının keskin bir şekilde düşmesiyle hemen hemen aynı anda krizler gerçekleşti. Bankacılık krizi yaşayan her ülke, menkul kıymetler ve gayrimenkul fiyatlarındaki keskin düşüşe tepki olarak hanehalkı servetinin düşmesi ve bankaların kendi sermayeleri tükendiği için çok daha isteksiz kredi tedarikçileri haline gelmesiyle bir durgunluk yaşamaya başlamıştır. 2008'deki krizle başlayan durgunluk dönemi, 1930'ların Büyük Buhranından bu yana en şiddetli ve en küresel çapta yaşanandı (Aliber ve Kindleberger, 2015: 6).

Paul Krugman'ın sorusu: Bu ikinci büyük devasa karışıklık nasıl ortaya çıktı? Cevap arayışı içinde yönelilen ilk durak olarak Büyük Buhran'ın ardından gerçekleştirilen iyileştirmelerdir. Büyük felaketleri önlemek için her halükarda yeterince iyi anlayabilmek için makineyi (finansal sistemin) yeniden tasarladığını kabul ediyordu. Sistemin 1930'larda çok kötü işleyen parçası olan bankalar, sıkı bir düzenleme altına alındı ve güçlü bir güvenlik ağıyla desteklendi. Bu arada, 1930'larda yıkıcı bir rol oynayan uluslararası sermaye hareketleri de sınırlıydı. Finansal sistem biraz sıkıcı ama çok daha güvenli hale gelmişti. Krugman'a göre sonra işler yine ilginç ve tehlikeli hale geldi. Artan uluslararası sermaye akışları, 1990'larda yıkıcı para krizlerine ve 2008'de küreselleşmiş bir mali krize zemin hazırladığı çıkarımını yapmaktadır (Krugman, 2008: 189).

Tipik borç döngüsünün erken ve sağlıklı bölümünde, borç, gelir artışına paralel olarak uygun şekilde büyür. Çünkü alınan borç, borçların ödenmesi için hızlı gelir artışı sağlayan faaliyetleri finanse etmek için kullanılmaktadır. Borç-GSYİH oranı, bunun dengeli bir şekilde olup olmadığının bir göstergesidir. Ancak tek başına yeterli bir gösterge değildir. Çünkü ilk başta, bir borcun üreteceği gelir miktarı bir varsayım meselesidir. 1990'larda, ABD'de Borç-GSYİH oranları yalnızca küçük artışlar gösterdi. Nispeten güçlü bir gelir artışı ve düşük işsizlik dönemi idi. Para

politikasının sıkılaştırılması, Dot-Com balonunun patlaması ve 11 Eylül terör saldırılarının şokunun neden olduğu 2001 durgunluğu, FED'in faiz oranlarını yüzde 6,5'ten 1'e düşürmesine neden oldu. Büyük faiz indirimleri, özellikle hanehalkı tarafından borçlanma ve harcamaları teşvik etti. Bu, 2001 durgunluğunu kısa ömürlü ve sığ bir durgunluk haline getirdi, ancak 2004 ile 2006 arasında en hızlı şekilde inşa edilen sonraki balon dönemine zemin hazırladı. Finans ve konut piyasaları borçla finanse edilen çok güçlü bir sistem haline geldi. Borç büyümesinden çok büyüme, enflasyon ve GSYİH açığına odaklanan FED, faiz oranlarını kademeli olarak artırarak 2004'teki yüzde 1'in en düşük seviyesinden 2006'da yüzde 5'in biraz üzerine çıkardı. Tipik olarak, merkez bankaları enflasyon ve büyümeye (ki bu bir sorun değildir) odaklandıkları ve borçla finanse edilen yatırım varlıklarının satın alımları konusunda yeterince endişelenmedikleri için balonlar ortaya çıktığı süreci oluşturdu. Borç balonları tipik olarak bir veya birkaç piyasada ortaya çıktığından, genellikle ortalamaların altında gizlenir ve yalnızca görülecek önemli alanların proforma finansal stres testleri yapılarak, nasıl dayanacaklarını ve dayanmamalarının zincirleme etkilerinin ne olacağını görülebilmektedir (Dalio, 2018: 105-106).

Bu yaşanan gelişmeler, birçok ülkede finansal piyasaların işleyişine yönelik güvensizliği yoğun biçimde tetiklemiştir. 2008 krizi apaçık biçimde, kısmen gevşek düzenlemelere bağlı olarak, finansal piyasaların bazı alanlarda düzgün çalışmadığını gösterdi. Potansiyel piyasa kusurunun nasıl düzeltileceğine dair tartışmalar hız kazanıp ve finansal piyasaları istikrara kavuşturmak ve işleyişini iyileştirmek için bir araç olarak bir finansal işlem vergisinin getirilmesi öne çıkmıştır. Müdahalenin savunucuları, verginin, fiyat dalgalanmaları ve fiyat kabarcıklarının bir nedeni olarak gördükleri spekülasyon kısaca vadeli faaliyetleri azaltarak finansal piyasaları iyileştirebileceğini savunmuşlardır. Temel fikir, bu verginin finansal piyasaların istikrarı ve işleyişini için zararlı görülen ve fiyatların aşırı yükselmesine neden olabilecek spekülasyon faaliyetlerinin hacmini azaltacağıdır. Bu argümanın arkasındaki mekanizma açıktır: Bir verginin getirilmesi, finansal piyasalardaki işlem maliyetlerini artıracak ve bu da işlemlerin sayısını azaltacaktır. Özellikle kısa vadeli spekülasyon ve günlük yüksek miktarda işlem içeren teknik ticaret gibi potansiyel olarak zararlı finansal faaliyetlerin çok düşük bir vergi oranıyla bile azaltılacağı iddia edilmektedir. Esasen, finansal işlem vergileri konusundaki tartışma, işlem

maliyetlerinin ticaret hacmi, fiyat oynaklığı üzerindeki etkisi ve zararlı olduğu iddia edilen kısa vadeli yatırımların sayısını azaltmak için düzeltici bir araç olarak hizmet edip edemeyecekleri yine tartışma konusudur. Fakat bu süreç içerisinde vergilerin aynı anda üç sorunu çözebileceği öne sürülmüştür; (Hemmelgarn ve Nicodème, 2010)

1. İşlem maliyetlerini artırarak özellikle türev piyasasında spekülative ve teknik ticareti azaltarak finansal piyasaları stabilize edilebileceği,
2. Reel ekonomide yalnızca küçük bozulmalar yaratırken önemli miktarda vergi gelirini artırabileceği,
3. Mali krizin neden olduğu kurtarma maliyetlerinin finansmanına, finans sektörünün bir katkısı olarak hizmet vermektedir.

Verginin konulmasını önerenler ve bu fikre muhalif olanlar, bir finansal işlem vergilerinin yüksek frekanslı ticareti azaltacağını ortak olarak kabul etmektedir. Bir önceki bölümde açıklandığı gibi, yüksek frekanslı ticaret çok kısa zaman dilimlerinde birçok alım satım gerçekleştirme yeteneğine güvenir, yüksek frekanslı tüccarlar bazen küçük saniye kesirleri için pozisyon tutabilirler. Bu münferit işlemlerde kar marjları tipik olarak küçüktür. Örneğin, kar marjları yoğun bir şekilde işlem gören bir hisse senedinde birkaç kuruş kadar az olabilir. Bir finansal işlem vergisi, bu alım satımları kârsız hale getirir ve yüksek frekanslı ticaret aktivitesini büyük ölçüde azaltır, hatta ortadan kaldırır. Yüksek frekanslı ticaret hacmi, varlık türlerine göre değişir, ancak toplam işlem hacminin önemli bir bölümünü oluşturur. Yüksek frekanslı ticaretin etkileri, geliştirilmiş likidite ve fiyat keşfini (fiyatların yeni bilgileri yansıttığı süreç) ve oynaklık üzerinde daha belirsiz bir etkiyi içerir. Yürürlüğe konan uygulamalar, ortaya çıkan fiyat hareketinin beklentisiyle önüne geçmek ve yavaş piyasa arbitrajı (küçük, geçici fiyat farklılıklarından yararlanmak için eş zamanlı olarak ayrı borsalarda menkul kıymet alıp satma) üzerinedir (Miller ve Tyger, 2020: 6).

II. VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMİ OLARAK FİNANSAL İŞLEM VERGİSİ TÜRLERİ

Yüksek frekanslı ticaret dünya çapında popülerlik kazanıyor olsa da, düzenlemeler hakkında soruları gündeme getiren benzersiz bir dizi zorlukla karşı karşıyadır. 6 Mayıs 2010'daki Flaş Çöküş, yatırımcılara ve düzenleyicilere bir nevi uyandırma çağrısı gönderdi. Yüksek frekanslı ticaret uygulamaları, sıradan yatırımcıların gözden kaçırdıkları karları saldırgan şekilde elde etmeleri ve piyasayı manipüle ettikleri için daha önceki kısımlarda değinildiği üzere eleştirilmektedir. Buna karşılık, bazı uzmanlar, bu işlemlerin işlem maliyetlerini düşürürken hem likidite hem de fiyat keşfi sağlayarak piyasada önemli bir rol oynadığını savunmaktadır. Sonuç olarak, yüksek frekanslı tüccarlara yönelik düzenlemelerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği, böylece piyasanın kitlenmemesi ve ticaretin uzaklaşmaması sorunu etrafında tartışmalar yaşanmıştır. Bununla birlikte, yüksek frekanslı ticaret uygulamalarının piyasa kalitesi üzerindeki etkisini değerlendirmek için çok sayıda araştırma başlatılmış ve tüm büyük finansal piyasalar yüksek frekanslı ticaret ile ilgili kendi düzenlemelerini oluşturmuştur (Kauffman ve diğerleri, 2015: 5).

Finansal işlem vergisinin kurumsal önemi açısından, bir finansal işlem vergisinin alınmasının temel amacının kısa vadeli işlemleri frenlemek, varlık dalgalanmalarını ve fiyatlandırma bozukluklarını azaltmak olduğuna inanmaktadır. Kısa vadeli işlemlerin çoğu (özellikle yüksek frekanslı ticaret), teknik analize dayalı spekülasyon veya yıkıcı işlemler olduğundan, bunların özü, gerçek işlem talebi olmayan sıfır toplamlı oyuna (Zero-sum game) benzer bir arbitraj davranışıdır. Genel olarak, kısa vadeli spekülasyon işlemler genellikle yalnızca gerçek ekonomik değeri artırmakla kalmaz, aynı zamanda piyasa dalgalanmalarına ve varlık balonlarına neden olur. Daha da önemlisi, bu tür anlamsız işlem süreci, değerli sosyal kaynakları da israf etmektedir. Dolayısıyla, finansal işlem vergisinin uygulanması pratik bir öneme sahiptir, bir yandan varlık fiyatlarındaki irrasyonel dalgalanmaları azaltabilir ve piyasa fiyatı mekanizmasının daha doğru çalışmasını sağlayabilir, diğer yandan anlamsız spekülasyon işlemlerinin sosyal kaynaklar üzerindeki etkisini de azaltabilir.

A. Menkul Kıymet İşlem Vergisi ve Ülke Örnekleri

Menkul Kıymet İşlem Vergisi, borsada işlem gören şirketlerin hisse ve diğer ticareti mümkün menkul kıymetlerinin satın alınması veya satılması için alınan bir vergidir. Finansal işlemlerden alınan bir vergi fikri, daha önce de belirtildiği üzere geçmişi Keynes'e kadar izlenebilir. Finansal piyasada volatilité, piyasa düzenleyicileri için her zaman bir endişe kaynağı olmuştur. Politika yapıcılar, menkul kıymetler piyasalarında istikrarsızlaştırıcı spekülasyon ve aşırı volatilité olarak algıladıkları durumu kontrol etmek için çeşitli düzenlemeler önermişlerdir. İyi bilinen düzenleyici mekanizmalardan biri, menkul kıymet işlem vergisinin kullanılmasıdır. Menkul Kıymet İşlem Vergisi savunucuları, böyle bir verginin kısa vadeli istikrarsızlaştırıcı spekülasyonları caydırarak piyasa oynaklığını azaltmaya yardımcı olabileceğini savunulmaktadır. Ana fikir, bir Menkul Kıymet İşlem Vergisi artışın finansal piyasadaki kısa vadeli spekülörleri büyük ölçüde etkilemesidir. Kısa vadeli spekülasyonun aşırı alım satım ve volatilité kaynağı olduğu ölçüde, bu aşırı ticareti engelleyen bir Menkul Kıymet İşlem Vergisi, piyasa volatilitésini de azaltacağı öngörüsünü taşımaktadır (Song ve Zhang, 2005: 1103-1104).

Tablo11: Menkul Kıymetler İşlem Vergisi (Hindistan)

Vergiye Tabi Menkul Kıymet İşlemleri	Oran	Ödemekle Yükümlü	Ödenmesi Gereken Değer
Hisse senedi alımına dayalı teslim	0.1%	Alıcı	Hisse senedinin satın alındığı fiyat
Hisse senedi satışına dayalı teslim	0.1%	Satıcı	Hisse senedinin satıldığı fiyat
Yönelimli yatırım fonu biriminin teslimata dayalı satışı	0.001%	Satıcı	Hangi birimin satıldığı fiyat
Fiili teslimat veya devir ve gün içi işlem gören hisse senetleri dışında, hisse senedinin veya özkaynak amaçlı yatırım fonu biriminin muhasebeleştirilen borsada satışı	0.025%	Satıcı	Hisse senedi veya birimin satıldığı fiyat
Türev-menkul kıymetlerde opsiyon satışı	0.017%	Satıcı	Opsiyon primi
Türev - Opsiyonun kullanıldığı menkul kıymetlerde bir opsiyon satışı	0.125%	Alıcı	Uzlaşma fiyatı
Türev - Menkul kıymetlerde vadeli işlem satışı	0.01%	Satıcı	Bu tür vadeli işlemlerin işlem gördüğü fiyat

Hisse odaklı bir fon biriminin Yatırım Fonuna satışı - Borsa yatırım fonları	0.001%	Satıcı	Hangi birimin satıldığı fiyat
Halka arz kapsamındaki halka satış teklifi kapsamında borsada işlem görmeyen hisselerin satışı ve bu hisselerin daha sonra borsalarda kote olması	0.2%	Satıcı	Bu tür hisselerin satıldığı fiyat
Özkaynak Odaklı Karşılıklı Fon Alımı	-	Alıcı	-

Kaynak: 2004 Securities Transaction Tax Rules (India) ve <https://cleartax.in/s/securities-transaction-tax-stt> web sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Genel çerçeveden bakıldığında, uluslararası sermaye akışları bir dereceye kadar, ödemeler dengesi cari hesabına kaydedilen gerçek işlemlerin doğrudan bir karşılığıdır, ancak çoğu zaman ve çok daha büyük ölçüde portföy tahsis kararlarının bir yansımasıdır. Başka bir deyişle, ulusal sınırların farklı taraflarındaki muhatapları içeren finansal işlemlerin sonucudur. Bu tür işlemler, ilke olarak finansal işlemlere ilişkin genel vergilere veya özellikle sınır ötesi işlemleri hedefleyen vergilere tabi olabilir. Kontroller, bilgi asimetrisinden ve diğer unsurlardan kaynaklanan finansal piyasa kusurlarına bir politika yanıtı olarak kullanılabilir. Ayrıca, ödemeler dengesi ve finansal krizleri önlemek ve yönetmek için ya daha sonra tersine çevrilebilecek kısa vadeli dalgalı girişleri caydırmak ya da bir kriz sırasında çıkışları durdurmak için bir araç olarak kullanılabilir. Menkul Kıymet İşlem Vergisinde olduğu gibi, sermaye kontrolleri, uyguladıkları işlem türlerinde önemli ölçüde farklılık gösterebilir. Bunlar; sermaye girişlerine karşı çıkışlar, kısa - uzun vadeli tüm piyasalar, varlıklar veya bir alt kümeleridir (Habermeier ve Kirilenko, 2001).

Bir uygulama örneği olarak, Menkul kıymet işlem vergisi mevzuatı, **İsveç'te** 1984'ten 1991'e kadar yürürlükteydi. Vergi, mali literatür tarafından geniş çapta bir başarısızlık olarak değerlendirilmektedir. 1984'te İsveç, hisse senedi alım satımına % 0,5'lik bir vergi getirdi ve zaman içerisinde oran, alım - satım başına % 1'e ulaştı. Bu vergi, geniş çaplı değişimleri kontrol ve sürdürülmesi için gerekli olan, tescilli İsveç aracılık hizmetlerinden (Swedish Brokerage Services) doğrudan tahsil edildi. Hem yerli hem de yabancı yatırımcılar, İsveç aracılık hizmetlerini kullanırken vergiyi ödemek yükümlülüğüne girdiler. Yasaya göre; herhangi bir satıcıya ihtiyaç duyulmadıysa, vergi alınmazdı (örneğin, hisse senedi hibe veya mirasları ve ayrıca küçük, seyrek borsalardan oluşan özel ticaretler vergiden muaftı). İsveçli bir komisyoncu ile takas yapan iki yabancı taraf, ancak İsveç'te kayıtlı bir menkul

kıymet söz konusu olduğunda vergiye tabi tutulmaktaydı. Piyasa yapıcıları (komisyoncular) arasındaki ticaretler 1987 yılına kadar vergilendirmeye tabi değildi, çünkü bunlar başlangıçta iç aracılık hizmetlerinin nihai tüketimi olarak değil ara ürün olarak kabul edildi. Ek olarak, hisse senedi opsiyonları için alım - satım başına % 2'lik bir vergi getirildi (opsiyon primi için % 1 artı opsiyonun kullanımı için % 1, çünkü temel hisse senedinde bir işlem gibi değerlendirildi). Doğal olarak, herhangi bir vergi getirilmesi veya artırılması, yatırımcıların, gelecekteki vergi ödemelerinin bugünkü değerini hesaba katmak için buna göre varlıklarını devalüe etmelerine yol açacaktı (Schulmeister ve diğerleri, 2008: 21). Sonuç olarak 7 yıllık bir ömrü olan bu vergi 1991 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Güncel bir örnek olan **Güney Kore'de** ise; Menkul kıymet işlem vergisi (borsa dışı hisseler veya faiz için % 0,45 oranında) hisselerin veya faizin devrine uygulanmaktadır. Ancak hükümet belirli durumlarda vergi oranını ayarlama yetkisine sahiptir. Başkanlık Kararnamesi ile belirlenen esnek vergi oranı, Kore Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisseler için % 0,25 (tarım ve balıkçılık ek vergileri dahil), Kore Menkul Kıymet Satıcıları Otomatik Kotasyonlarında (Korean Securities Dealers Automated Quotations) işlem gören hisseler için % 0,25 ve Kore Yeni Borsasında (Korea New Exchange) işlem gören hisseler için % 0,1'dir (Joo ve Lee, 2020).

B. Döviz İşlem Vergisi

1. Paul B. Spahn'ın Finansal İşlem Vergisi Önerisi (Spahn Vergisi)

Önceki kısımda değinildiği üzere 1971'de, sermaye kontrolleri sayesinde yarı sabit döviz kurları sağlayan ve Bretton Woods sistemi olan uluslararası para sisteminin çöküşünden sonra James Tobin, artık ünlü olan "*Tobin Vergisi*"ni sunmuştur. O zamandan beri, orjinal önerisinin bazı destekçileri, onu finansal küreselleşmeye daha uygun hale getirmek için bazı büyük değişiklikler yapmıştır. Özellikle Paul Bernd Spahn, iki aşamalı bir Döviz İşlem Vergisi önermiştir. Spahn'a göre Döviz İşlem Vergisi, "*normal zamanlarda*" meydana gelen olağan spekülasyonu sınırlayabilir ve aynı zamanda özellikle gelişmekte olan ülkeleri vuran büyük spekülasyon saldırıları da caydırabilir konumda olacaktır. İnce ayarlanmış bir

Döviz İşlem Vergisi'nin, bir ekonomik krizin patlamasından önce ve sonra kırılgan gelişmekte olan ülkeleri rahatsız eden sermaye kaçışlarına çare bulamasa bile caydırabileceğini literatürde destekçi bulmuştur. Bununla birlikte, bir Döviz İşlem Vergisi her şeyi yapamayacağı kabul görmektedir, ancak aynısı, ihtiyatlı düzenlemeler ve sermaye kontrolleri gibi diğer tüm teklifler için de geçerlidir. Temel ilke kabul edilen; “*döviz kurundaki günlük dalgalanmalar küçük kaldığı sürece, para birimi işlemine küçük bir vergi uygulanması ve günlük dalgalanmalar önceden belirlenmiş bir eşiğin ötesine geçerse bir ek ücret uygulanması*” fikrin özünü oluşturur (Jetin, 2003: 51-55).

Spahn, küresel finans piyasalarında anormal ticaretin tanımlanmasına izin veren mekanizma, uygun bir döviz kuru bandına sahip "*sürünen kur*" atıfta bulunmaktadır. Döviz kuru, işlemler vergilendirilmeden bu bant içinde serbestçe hareket edeceği bir öneri sunmuştur. Bu çerçevede, yalnızca izin verilen aralığın dışındaki döviz kurlarında gerçekleştirilen işlemler vergiye tabi olacaktır. Bu, piyasa katılımcıları tarafında otomatik olarak dengeleyici davranışı tetikleyecektir. Nihai vergilendirmeye karşı, sigortalanmaya yönelik koşullu talepler yoluyla etki güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bir döviz kuru volatilitesi yalnızca piyasa kusurları altında ortaya çıkması muhtemel olacaktır. Spahn'a göre vergi idaresi, uluslararası işbirliği gerektirmesine rağmen bu bağlamda en küçük sorun olarak görünmektedir. Geriye kalan bir sorun da, siyasi koordinasyon ve verginin uluslararası düzeyde tahsisi ile ilgilidir. Uluslararası düzeyde temel politika kararlarını koordine etmek hayati önem taşıyacak ve nihayetinde verginin daha uzun vadede uygulanabilirliğini belirleyecektir. (Spahn, 1995).

Avrupa Merkez Bankası açısından, teorinin, piyasalarda fiyat belirsizliği yarattığı için değişken oranlı vergilere sıklıkla karşı çıktığını belirtilmektedir. Bu durumda, finansal piyasalardaki genişleyen yayılımlar, özellikle para birimlerinin dalgalanmaya daha yatkın görünen ülkelerde, yani gelişmekte olan piyasalarda yatırımı daha maliyetli hale getirebileceği görüşündedir (European Central Bank, 2004).

2. Türkiye'deki Kambiyo Vergisi Uygulaması

Daha önceki kısımda değinilen ve Türkiye'de Gider Vergileri Kanunu kapsamında düzenlenen kambiyo vergisi bir bakıma döviz işlem vergisi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu kısımda ek olarak değerlendirilmesi gereken husus 89 seri nolu Gider Vergileri Genel Tebliğinde; “ (...) dövizin TL veya döviz ile değişimini öngören ve bir tarafa alım, diğer tarafa da satış hakkı/yükümlülüğü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde; sözleşme vadesinde söz konusu sözleşme yükümlülüklerinin fiziki olarak yerine getirilmesi (sözleşmenin fiziki teslim ile sonuçlanması), yani kambiyo işleminin ana unsur olması durumunda, bu işlemin kambiyo muamelesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, sözleşmenin vade tarihinde tarafların sözleşme dolayısıyla lehe aldıkları parayı hesaplayıp ödemek suretiyle sözleşmeyi sonlandırmaları halinde, sözleşmenin ana işlem olarak kabulü gerektiğinden, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin nakdi uzlaşması ile sonuçlanmasının kambiyo muamelesi kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir.” hükmü ile kambiyo işlemleri ile vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri sınırlarının belirlenmesidir (Gider Vergileri Genel Tebliği, Seri No: 89).

C. Edgar L. Feige Tarafından Önerilen Otomatik Ödeme İşlem Vergisi

Edgar L. Feige tarafından ortaya atılan otomatik ödeme işlem vergisine (Automated Payment Transaction Tax) göre; vergi sistemi, ekonomideki her işlem için sabit bir vergi oranı uygulanması üzerine kurgulanmıştır. İşlemleri gerçekleştirmek için kullanılan ödemelerden gelir tahsil edilmektedir. Vergi, alış ve satış tarafı arasında her bir piyasaya eşit olarak bölünür. Vergiden sağlanan toplam gelir, toplam işlem hacmini etkilemek için yapılan, toplam ödeme hacmi ile sabit vergi oranına eşit olacaktır. Feige otomatik ödeme işlem vergisi sistemini, mevcut tüm vergi araçlarının yerini alan tek kapsamlı bir alternatif olarak görmektedir. Vergi, her işlemde alıcı ve satıcı arasında eşit olarak bölündüğünden, etkin genel bütçe dengelemesi İşlemin her bir tarafındaki otomatik ödeme işlem vergi oranının yüzde birin yarısı olduğu öngörülmüştür. Açıklayıcı amaçlar için, her piyasada alıcı

ve satıcı arasında eşit olarak bölünmüş % 1,0'luk bir evrensel işlem vergisi varsayılacaktır (Feige, 1989).

Otomatik ödeme işlem vergi teklifinin temelleri, basitleştirme, taban genişletme, marjinal vergi oranlarında indirimler, vergi ve bilgi beyannamelerinin kaldırılması ve vergi gelirlerinin ödeme kaynağında otomatik olarak değerlendirilmesi ve tahsilini içermektedir. Otomatik ödeme işlem vergisi, vergi tabanını gelir ve tüketimden tüm işlemlere genişletmeyi, doğrudan devlet harcamaları lehine vergi harcamalarını ortadan kaldırmayı ve sigortalamak için vergi oranı yapısının aşamalılığından ziyade vergi tabanının çarpıklığına güvenmeyi önermektedir. Eşitlik açışında otomatik ödeme işlem vergisi, piyasa ticaretini kolaylaştıran ve koruyan; parasal, yasal ve politik kurumların sağlanması, sürdürülmesi ve kullanılması için hükümet tarafından erişilen bir kamu aracılık ücreti olarak görülebilir. Sadelik, tüm nihai taraf işlemlerinin aynı değer esasına göre vergilendirilmesini zorunlu kılarak elde edilir. Her işlemin bazı nihai ödeme yöntemleriyle kapatılması gerektiğinden, ekonomik değişimin nihai ödeme ile kanıtlandığı anda, vergiler rutin olarak değerlendirilir ve otomatik bankacılık / ödeme takas sisteminin elektronik teknolojisi aracılığıyla kaynağında toplanır. Bu otomatik tahsilat özelliği, bireylerin ve firmaların vergi ve bilgi beyannamesi verme ihtiyacını ortadan kaldırır. Ödeme kaynağında gerçek zamanlı vergi tahsilatı, tüm işlem türleri için geçerlidir, böylece yönetim ve uyum maliyetlerinin yanı sıra vergi kaçırma fırsatlarını da azaltır (Feige, 2000).

D. Banka İşlem Vergisi

1. Genel Yaklaşım

Banka işlemleri üzerindeki vergilerin tasarımında ülkeler arasında önemli farklılıklar vardır. Genellikle, bu vergiler, çeklerin tahsil edilmesi ve ATM'lerin kullanımı ve kredi taksitlerinin ödemeleri dahil olmak üzere banka hesaplarından para çekme işlemleri için alınır. Buna ek olarak, Arjantin, Kolombiya ve Ekvador'da, bu vergiler banka kredisi işlemlerinin tümü veya bir kısmı için tahsil edilmiştir. Banka borç vergileri, banka hesabı borç vergileri ve finansal işlem vergileri dahil olmak üzere bu vergilerin adlandırılmasında da önemli bir çeşitlilik vardır. Birçok

ülkede hem borç hem de kredi işlemlerinin vergilendirmeye tabi olduğu gerçeğini doğru bir şekilde yansıtıyor. Daha genel olarak finansal işlem vergilerinde olduğu gibi, bir gelir kaynağı olarak banka işlem vergilerinin güvenilirliğini destekleyen veya buna itiraz eden teorik argümanlar vardır. Dolayısıyla, bu deneysel bir sorudur. Kanıt olumlu ise (yani banka işlem vergileri birkaç yıl boyunca güvenilir bir gelir kaynağı sağlıyorsa) o zaman hükümet operasyonlarını finanse etmek için diğer vergi türlerinin yanında bir şekilde kullanılabilirler. Eğer bu vergiler güvenilir bir gelir kaynağı sağlamazsa, bozulmalar artarken gelir getirileri azalır. Sadece olağanüstü durumlarda ve kısa bir süre boyunca gelir artırmanın bir yolu olarak kullanılmalıdırlar (Baca-Campodónico ve diğerleri, 2006).

2. Türkiye'deki Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması

Türkiye'de ise, 1985 yılında KDVK'na geçildikten sonra Gider Vergileri Kanunu'nun birçok maddesi yürürlükten kalkmıştır. Gider vergileri kanunu iki ana kısmını oluşturan İstihsal Vergisi ile Hizmet Vergisi arasında, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi bugün hala varlığını sürdürmektedir. Hükümleri ise gider vergileri kanunu kapsamındadır ve KDVK dışında bu hükümlere göre vergilendirilmektedir (Tosuner ve Arıkan, 2014: 423).

a) Arbitraj Muameleleri İstisnası

Gider vergileri kanunu kapsamında sayılan, banka ve sigorta muamelelerine ilişkin istisnalar arasında; *“Arbitraj⁸⁵ muameleleri ile (...) vadeli işlem ve opsiyon*

---

⁸⁵ *“(...) bir işlemin arbitraj işlemi olarak değerlendirilebilmesi için, aşağıdaki unsurları ihtiva etmesi gerekmektedir:*

— *Birden fazla piyasada işlem gören her kıymet, döviz veya mal gibi ürünler kural olarak arbitraja konu edilebilir.*

— *İşleme konu kıymet, döviz veya mal aynı anda birden fazla piyasada alım satıma konu edilebilen bir ürün olmalıdır. Ayrıca, arbitraj yapılmak amacıyla bir piyasadaki alınan ürünle fiyat farklılığı olan diğer bir piyasada satılan ürünün birebir “aynı ürün” olması gerekmektedir.*

— *Piyasa, en genel anlamıyla alıcı ve satıcıların alım satıma konu mal ve hizmetleri almak ve satmak amacıyla bir araya geldikleri yer olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, aynı ürünün alım satıma konu edildiği ve aynı anda alım satım fiyatlarında farklılık olan iki farklı yer iki farklı piyasa olarak kabul edilebilir.*

— *Aynı ürünün farklı piyasalarda aynı anda farklı fiyatlardan alım satıma konu edilebilmesi gerekir. Alım satımın aynı anda gerçekleşmesi ve dolayısıyla arbitrajcinin risk üstlenmemesi, arbitraj işleminin temel varsayımdır. Dolayısıyla, bir işlemin arbitraj işlemi sayılabilmesi için, kıymetin alım satım işleminin eş zamanlı, yani aynı işlem günü içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.*

sözleşmelerine ilişkin muameleler ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar.” bulunmaktadır (Gider Vergileri Kanunu, m. 29/p).

89 sayılı gider vergileri genel tebliğine göre; “Arbitraj, herhangi bir menkul kıymetin, dövizin veya malın eş zamanlı olarak bir piyasadan alınıp diğer bir piyasada satılarak, aynı kıymetlerin birbiri ile değiştirilmesi sonucu risksiz bir şekilde gelir elde edilmesi işlemi olup, bu işlemler dolayısıyla lehe alınan paralar 6802 sayılı Kanununun 29 uncu maddesinin (p) bendi uyarınca BSMV’den istisnadır.” şeklinde açıklanmıştır.

b) Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin İstisnası

Yine aynı tebliğinde yer alan Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin Vergilendirilmesi kısmında, “Vadeli işlem sözleşmesi; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alma veya satma yükümlülüğü veren sözleşme olarak tanımlanmıştır. Opsiyon sözleşmesi ise, opsiyonu alan tarafa belirli bir vadede veya belirli bir vadeye kadar önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alma veya satma hakkı veren, satan tarafı ise yükümlü kılan sözleşme olarak tanımlanmıştır. Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere gelecekte belirli bir fiyat, miktar ve nitelikteki kıymetin alım satım hakkını veren sözleşmeler yapılabilmekte ve bu sözleşmeler neticesinde gelir (lehe alınan para) elde edilebilmektedir. Vadeli işlemlere future, forward ve swap sözleşmeleri, opsiyonlara ise opsiyon sözleşmeleri ve varantlar örnek olarak verilebilir.” şeklinde tanımlama yapılmıştır. İstisna⁸⁶ ile ilgili olarak ise; “Türkiye’de kurulu borsalarda yapılan

---

— Ürünün eş zamanlı olarak düşük fiyatlı olduğu piyasadan alınıp, yüksek fiyatlı olduğu piyasada satılması suretiyle vadesiz ve risksiz gelir elde edilmesi gerekmektedir. Vadesiz ve risksiz olma, arbitraja konu kıymetin aynı anda bir piyasada düşük fiyatlı, diğer bir piyada ise yüksek fiyatlı olduğunun bilinmesi ve buna dayalı olarak düşük fiyatlı piyasadan alınacak ürünün yüksek fiyatlı piyasada satılabileceğinin bilinmesi olarak anlaşılmalıdır.

— Elde edilen gelirin kaynağı, aynı ürünün farklı piyasalardaki fiyat farklılığı olmalı, geleceğe, tahmine ve riske dayanmamalıdır”

⁸⁶ “(...) arbitraj tanımı ve unsurlarından da açıkça anlaşılacağı üzere, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin arbitraj kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. Ancak, birden fazla piyasada işlem gören “aynı vadeli işlem veya opsiyon sözleşmesi”nin eş zamanlı olarak düşük fiyatlı bir piyasadan alınıp yüksek fiyatlı diğer piyasada satılması işlemi arbitraj işlemi olduğundan, bu işlem sonucunda lehe alınan para 6802 sayılı Kanununun 29 uncu maddesinin (p) bendi uyarınca

opsiyon sözleşmelerinin alım satım işlemleri ile opsiyon hakkının satılması dolayısıyla lehe alınan paralar (opsiyon primi) istisna kapsamına girmektedir. Ancak, sözleşme işlemlerine ilişkin nakdi teminatların Takasbank'a yatırılması suretiyle lehe alınan paralar istisna kapsamına girmemekte olup, BSMV'ye tabi tutulmalıdır. Diğer taraftan, bankaların Takasbank nezdinde zorunlu olarak bulundukları teminat tutarlarının nemalandırılması karşılığında lehe aldıkları paralar, bankalar arası mevduat muameleleri sonucu lehe alınan para olarak 98/11591 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca %1 oranında BSMV'ye tabidir.” hükmü açıklanmıştır (Gider Vergileri Genel Tebliği, Seri No: 89).

E. Damga Vergisi

1. Birleşik Krallık “Stamp Duty Reserve Tax” Uygulaması

Birleşik Krallık'ta Damga Vergisi, belirli mülk türlerini devralan belgeler ile diğer bazı yasal belgeler üzerinden ödenen bir vergidir. "*Mülk*", yalnızca arazi veya evler değil, tüm mülk devirlerinin vergiye tabi olmadığı, sahip olunabilen tüm öğeler anlamına gelir. Mülkiyet sadece devredilebildiğinde; örneğin bir araba, mobilya vb., Damga Vergisi için herhangi bir ücret alınmaz çünkü verginin yükleneceği bir belge yoktur. Evler, arsa, bir şirketteki hisseler ve bir işletmenin şerefiyesi gibi bazı mülkler, yalnızca öngörülen yasal bir biçimde devredilebilir. Damga Yasası 1891 ile beraber, Damga Vergisine tabi belgelerin, usulüne uygun olarak damga olmadıkça tescil veya kullanılamayacağını belirtir. Mal sahipleri mülkiyet haklarını ispat edebilmek istediklerinde, mahkeme dahil herhangi bir tarafın bu talebi dikkate almasını sağlamak için, belgelerini damgalatmaları gerekirdi (Stamp Taxes Manual, 2001). 1986 Finans Kanunu (Finance Act 1986) ile beraber söz konusu verginin kapsamında genişlemiştir. Bu açıdan bir arazi vergisi (Land Tax) olmaktan çıkıp finansal işlem vergisi niteliği kazanmıştır. Teknik olarak damga vergisi değil, bedel karşılığı menkul kıymetleri devretme anlaşmalarına % 0,5'lik bir ücret uygulayan ayrı bir vergi olarak evrilmiştir.

BSMV'den istisna olacaktır. Aynı vadeli işlem veya opsiyon sözleşmesi ifadesinden, tutarı, vadesi, niteliği, düzenleyeni gibi unsurları aynı olan sözleşmenin anlaşılması gerektiği tabiidir.”

2. Türkiye’de Damga Vergisi Uygulaması

Türkiye’de ise; 1928 tarihli 1324 sayılı damga resmi kanunu ile uygulanmaya başlamıştır. 1964 tarihinde ise beraber eski kanun kaldırılıp günümüzde de geçerliliği bulunan 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu yürürlüğe girmiştir (Tosuner ve Arıkan, 2014: 439). İşlem hacminin yüksek olduğu durumlarda damga vergisi, taraflar üzerinde gerçek bir yük olabileceğinden genellikle kısıtlayıcı, engel teşkil edici bir yapıda düşünülebilir. Damga Vergisi Kanunu kapsamındaki "kağıt" terimi, elektronik imza kullanılarak manyetik bir ortam aracılığıyla elektronik veri olarak yazılmış, imzalanmış, işaretlenmiş veya oluşturulan ve belirli bir konuyu ispatlamak için kullanılacak her türlü kağıt anlamına gelir. Yabancı ülkelerde imzalanmış kağıtlar veya Türkiye'deki yabancı elçilikler, elçilikler ve konsolosluklarda imzalanmış belgeler dahi resmi makamlara ibraz edilmesi halinde damga vergisine tabi olabilir. Damga vergisinin geniş bir uygulama alanı vardır, bu nedenle bir işleme uygulanan damga vergisi miktarı Türkiye'deki hem ulusal hem de çok uluslu yatırımcılar için büyük önem taşımaktadır (Okumuş ve Savuran, 2016).

488 Damga vergisi Kanunu kapsamında istisna sayılan kağıtlar olarak;

“IV - Ticari ve medeni işlerle ilgili kağıtlar:

(...)

36. Sermaye piyasası araçlarının ihracına ilişkin olarak düzenlenen makbuz ve kağıtlar, konut finansmanı kuruluşlarının konut finansmanı işlemleri ve bu kuruluşların ipotekli sermaye piyasası araçları, varlık teminatlı menkul kıymetler ve varlık finansmanı fonlarını temsilen menkul kıymet ihracı ve bu ihraca konu teminatlarla ilgili olarak düzenlenen makbuz ve kağıtlar.

(...)

46. 20/6/2013 tarihli ve 6493 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun kapsamında ödeme hizmeti sağlayıcısı ile ödeme hizmeti kullanıcısı arasında düzenlenen tek seferlik ödeme sözleşmeleri.

(...)

54. Kamu özel işbirliği projelerinin finansmanı için yurt dışında ihraç edilen menkul kıymetler karşılığında fon temin etmek üzere kurulan özel amaçlı

kuruluşların, bu fonları proje yüklenicisi firmalara kullandırmasına ilişkin olarak düzenlenen kâğıtlar ile bunların teminatı ve geri ödenmesine ilişkin işlemler nedeniyle düzenlenen kâğıtlar.

(...)

V - Kurumlarla ilgili kâğıtlar:

(...)

23. (Ek: 21/2/2007-5582/34 md.) İpotek finansmanı kuruluşları ile konut finansmanı fonlarının kuruluş ve ipotekli sermaye piyasası araçları, varlık teminatlı menkul kıymetler ve varlık finansmanı fonlarını temsil eden menkul kıymetlerin ihracı ve ihraca konu teminatlardan kaynaklananlar dahil her türlü işlemleri ile ilgili olarak düzenlenen ve damga vergisi bu kuruluşlar veya fonlar tarafından ödenmesi gereken makbuz ve kâğıtlar.” hükümlerindeki kâğıtlar kapsam dışında kalmaktadır.

Bunun istisnaların yanı sıra, Türkiye’de damga vergisi kapsamı altında birçok hukuki işlemi ve geniş bir mükellef ağını ilgilendiren bir mükellefiyet türüdür. Bu kadar büyük kapsam genişliğine nazaran, vergiye konu olan kâğıtların mutlak suretle resmi dairelerde düzenleme zorunluluğunun olmaması, gizleme ve yok etme ihtimalinin bulunması Oldukça zor olan bu verginin tarh ve tahsil şekillerinin diğer vergilerden farklı olması sonucu çıkarmıştır (Öner, 2017: 270). Bu durum vergi güvenliği açısından önemli bir zafiyet hususu doğurmaktadır. Eğer yüksek frekanslı ticaret açısından bu vergi türünün Türkiye’de önlem amaçlı olarak kullanımı söz konusu olduğunda istisnaların ve kapsam genişliğinin göz önünde bulundurularak gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

III. YÜKSEK FREKANSLI TİCARETE YÖNELİK FİNANSAL İŞLEM VERGİSİ UYGULAMALARI

A. Direkt Yüksek Frekanslı Ticarete Yönelik Finansal İşlem Vergisi Uygulayan Ülkeler

Eylül 2011’de, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği için üç hedefe sahip, uyumlu bir mali işlem vergisi önerdi. Birincisi, tek pazarın parçalanmasını önlemek

ve finansal işlemleri vergilendirmeye yönelik çok sayıda koordinasyonsuz ulusal yaklaşımdan kaynaklanabilecek rekabet bozulmalarından kaçınmaktı. İkinci olarak, Avrupa Komisyonu, finans sektörünün kamu maliyesine adil ve önemli bir katkı yapmasını sağlamak istedi. Son teklif, finansal piyasaların verimliliğine veya reel ekonominin işleyişine katkıda bulunmayan finansal işlemleri caydırdı ve böylece gelecekteki finansal krizlerden kaçınmayı amaçlayan düzenleyici önlemleri tamamladı. Bu girişim aynı zamanda bu tür işlemlerin küresel düzeyde vergilendirilmesine yönelik ilk somut adım olarak kabul edildi. Genel olarak finansal sektör vergilendirmesi üzerine uluslararası tartışmaya ve özellikle küresel düzeyde bir Finansal İşlem Vergisi'nin geliştirilmesine katkıda bulundu (Hemmelgarn ve diğerleri, 2016: 221-222).

Birlik içindeki ülkeler kendi iç düzenlemeleri kapsamında Finansal İşlem Vergileri uygulamaya konulmuştur. Bu düzenlemeler içerisinde finansal işlem vergisinin zemini hazırlanırken “*normal yatırımcıların*” dışında, yüksek frekanslı ticaret uygulamaları kullanan aracı kullanımlara karşı ek bir başlık açıp kendi bu yöntemin kullanılmasını ayrı bir vergilendirme oranı ile değerlendiren spesifik örnekler mevcuttur. Kendi finansal işlem vergisi kanunu hazırlarken, yüksek frekanslı ticaret için düzenleme getiren Fransa ve İtalya bu açıdan örnek ülkeler olmuştur.

1. Fransa

1 Ağustos 2012'de Fransa, hisse senetleri ve türevleri ile yapılan bazı finansal işlemler ve yüksek frekanslı ticaret bağlamında iptal edilen emirler için ulusal bir vergi getirdi. Finansal işlem vergisi, 2012 yılında 1 milyar Euro'yu aşan piyasa değeri olan 108 şirketin hisse senedi alım satımına uygulanmıştır. Vergi, alıcı tarafından ödenecektir. Uygulamaya göre verginin tahsildarı, varsa mali aracıdır; aksi takdirde alıcının kendisidir. İhraç hesabını elinde bulunduran Merkezi Saklama Kuruluşu (Central Securities Depository) Fransa'da olduğunda, menkul kıymet satıcıları ve müşterileri, finansal işlen vergisi beyannamelerini ve vergi ödemelerini bu Merkezi Saklama Kuruluşu sunmalıdır ve o da bunları vergi makamlarına sunar. (European Commission, erişim tarihi: 02 Ocak 2021).

Satın alma işlemi, Fransız Para ve Finans Kanunu'nun (the French Monetary and Financial Code) L 211-17.maddesi, yani Fransız hisse senetlerinin alıcının menkul kıymet hesabına kaydedilmesinde Fransız hisse senetlerinin mülkiyetinin devredilmesine ve Fransa'da faaliyet gösteren şirketler tarafından gerçekleştirilen yüksek frekanslı ticaret işlemlerine yol açmalıdır. İşlemleri emir verilmesi, değiştirme veya iptal etme kararlarının bir bilgisayar algoritması tarafından otomatik olarak oluşturulduğu ve bu tür kararlar arasındaki sürenin yarım saniyeyi geçmediği durumlarda bir yüksek frekanslı ticaret işleminin gerçekleştiği kabul edilir. İlgili bir menkul kıymet için bir ticaret günü içinde değiştirilen veya iptal edilen emir yüzdesinin o gün, o tahvil için girilen toplam emirlerin yüzde 80'ini aşması durumunda vergi ödenir. Fransız Finansal İşlem Vergisi vergilendirilebilir matrahının belirlenmesi (Pontnau-Faure, 2020);

- **Hisse Alımları** için finansal işlem vergisi, mülkiyetin alıcıya devredilmesi ile sonuçlanan sözleşmede belirtilen Öz sermayesinin (işlem ücretleri hariç) edinim değerine dayanır. Aynı Fransız Hisse senedinin alım ve satımlarının aynı gün (veya ertelenmiş uzlaşma sisteminin geçerli olduğu ayda) gerçekleştirildiği durumlarda, alıcının menkul kıymetler hesabına sadece net günlük (veya aylık) bakiye kaydedilir. Bu durumda yalnızca vergilendirilebilir işlemlerin net bakiyesi finansal işlem vergisine tabidir. Oran ise % 0,3'tür.
- **Yüksek Frekanslı Ticaret** için, belirli bir işlem gününde yüzde 80 değişiklik veya iptal eşiğini aşan değiştirilen veya iptal edilen emirlerin değeri üzerinden hesaplanır. Oranı ise % 0,1'dir.

2. İtalya

22 Şubat 2013 tarihinde İtalya, Finansal İşlem Vergisinin uygulanmasına ilişkin nihai Kararnamenin yayımlanmıştır. İtalyan Hisse senetlerinde yüksek frekanslı ticaret işlemleri, ancak yalnızca İtalyan finans piyasalarında veya çok taraflı ticaret tesislerinde (multilateral trading facilities) yürütülürse uygulanır. Bu amaçlar için, emrin verilmesi, değiştirme veya iptal etme kararlarının, yarım saniyeden daha uzun bir süre içinde değiştirilen ve iptal edilen emirlerin oranının girilen toplam emirlerin yüzde 60'ını aşmadığı bir bilgisayar algoritması tarafından otomatik olarak

oluşturulduğu bir yüksek frekanslı ticaret işlemi gerçekleşir. İtalya’da Finansal işlem vergisinin matrahının belirlenmesi (Milanese, 2020);

- **Hisse Alımları** için finansal işlem vergisi, bir alıcı tarafından ödenen yerel satın alma fiyatı üzerinden kapsamlı bir finansal enstrümanda gerçekleştirilen vergilendirilebilir işlemlerin net günlük bakiyesine uygulanır. Böylece, satın alındıkları gün aynı miktarda hisse senedi alınıp satıldığında (ödeme tarihine atıfta bulunulur), bu, finansal İşlem Vergisinin ödenmesi gereken tutarı azaltır. Satın alma ve satış tarihini belirleyen kurallar vardır.
- **Türev İşlemler** İtalya, finansal işlem vergisi, Kararnamenin yönergelerine uygun olarak belirlenen türevin koşullu değeri üzerinde geçerlidir.
- **Yüksek Frekanslı Ticaret** için, finansal işlem vergisi günlük olarak hesaplanır ve (tek bir işlem gününde) iptal edilen ve değiştirilen siparişler ile girilen ve değiştirilen siparişlerin toplamı arasındaki oranın tek bir finansal enstrümana atıfta bulunarak yüzde 60’ı aştığı durumlarda ödenir. Böyle bir durumda; finansal işlem vergisi her işlem günü için, yüzde 60 eşiğini aşan iptal edilen ve değiştirilen siparişlerin değeri üzerinden ücretlendirilir. İtalyan Finansal İşlem Vergisi, belirli piyasa faaliyetleri bağlamında veya 2004/39/EC AB Direktifinin 21.maddesi uyarınca (değiştirildiği gibi) en iyi yürütme kurallarına uygun olarak yürütülen yüksek frekanslı ticaret için geçerli değildir. Vergi oranı ise %0,02’dir.

B. Yüksek Frekanslı Ticarete Yönelik Uygulamalara ABD Perspektifinden Değerlendirilmesi

2009 yılında, T. Rowe Price’ın ABD hisse senedi ticareti başkanı Andrew Brooks, “*Ancak, yüksek frekanslı ticaret ile arbitraj yapanların ve diğer herkesin iki katmanlı bir pazarına doğru ilerliyoruz. İnsanlar adil bir anlaşma elde etmek için meşru bir şansları olduğunu bilmek ister. Aksi takdirde piyasalar bütünlüğünü kaybeder.*” iddiasında bulunmuştur. Bu argümanın arkasındaki fikir, süper hızlı bilgisayarların, algoritmaların ve Telekom kurumlarının çok pahalı olduğu ve ortalama bir kişi için erişilebilir olmadığı ve yüksek frekanslı ticaret yapan yatırımcıların büyük bir avantaja sahip olduğu iki katmanlı bir sistem oluşturdukları

görüştüğüdür (Narang, 2013: 280). Bu görüşe karşı çıkıp piyasaların “*doğal değerlendirmesinin olmadığı*” iddiaları söz konusu olsa da yüksek frekanslı ticaretin yazılımsal ve donanımsal boyutta büyük fırsat eşitsizliği yarattığı bir gerçektir. Bu çerçevede yüksek frekanslı ticarete karşı bir finansal önlem alınması gerekliliği, Avrupa ülkelerinin 2008 finansal krizi sonrasında gündeme gelen ve zaman içerisinde finansal işlem vergilerini yürürlüğe koyması sonucu, tartışmalar daha da alevlenmiştir.

1. Finansal İşlem Vergilerine Bakış Açısı

Joseph Stiglitz ve Hillary Clinton da dahil olmak üzere birçok akademisyen ve hükümet yetkilisi, kanun düzenleyicilerini, her borsa alım-satım emirlerine küçük bir oranda vergi koymaları konusunda çağrıda bulunmuştur. Bu hususta bakış açısı olarak, diğer vergiler gibi, finansal işlem vergileri de vergilendirilen faaliyetin miktarını azalttığı kabul edilen gerçektir. Bu nedenle, bir finansal işlem vergisi teorik olarak anlamsız borsa emirlerini caydırır ve tüccarları alım satımlarını kısa vadeli fiyat hareketlerine değil hisse senedinin temellerine dayandırmaya teşvik eder. Taraftarlarca, verginin manipülatif yüksek frekanslı ticaret stratejilerinin etkinliğini sınırlayacağını, finansal piyasa altyapısına aşırı yatırımı caydıracağını ve piyasa katılımcılarının vergi sonuçlarının daha az önemli olacağı, daha uzun vadeli yatırım stratejilerine yönelmeye teşvik edeceğini görüşü doğmaktadır. Bununla birlikte, finansal işlem vergileri, önemli ekonomik bozulmalara ve istenmeyen sonuçlara neden olabileceği görüşü doğmaktadır. Bunların en bariz olanı ise, reel ekonomi için finansman maliyetini artırma olasılıklarıdır. Benzer şekilde, piyasa aktörleri bu maliyetleri basitçe yatırımcılara aktarabilir, bu da finansal işlem vergisinin esasen yatırımcılar için bir vergi olduğu anlamına geleceğidir. Yetki alanları yalnızca aşırı yüksek emir-ticaret oranlarına sahip firmalara uygulanan hedeflenmiş vergileri geçse bile, yüksek frekanslı ticaret firmaları faaliyetlerini başka bir yargı alanındaki başka bir borsaya kaydırarak vergiden kaçınabileceklerdir. Kısaca, politika yapıcılar, küresel bir vergi oluşturmanın pratik ve politik zorlukları ile diğer etkili ancak daha az tartışmalı politika seçeneklerinin mevcudiyeti göz önüne alındığında finansal işlem vergisini rafa kaldırmalı görüşü hakimdir (Morelli, 2017: 214-215).

2. Düzenleme Sistemleri Uyumluluğu ve Bütünlüğü Düzenlemesi (Reg SCI)

Düzenleme Sistemleri Uyumluluğu ve Bütünlüğü (Regulation Systems Compliance and Integrity) ABD menkul kıymetler piyasalarının teknolojik altyapısının güvenlik ve yeteneklerini izlemek için SEC tarafından oluşturulan bir dizi kuraldır. SEC, menkul kıymet piyasalarının teknolojiye ve otomatik sistemlere giderek daha fazla bağımlı hale gelmesine yanıt olarak Reg SCI'yi tasarladı. Reg SCI, teknolojiye olan bu bağımlılıktan kaynaklanan piyasa rahatsızlıklarının sayısını azaltmanın yanı sıra rahatsızlıklar meydana geldiğinde iyileşmeyi hızlandırmaya çalışmaktadır. Yönetmelik kapsamında "SCI olayları" olarak bilinen bu rahatsızlıklar, sistem kesintilerini, uyum sorunlarını ve güvenlik ihlallerini içerir.

SEC, bu kurallar dizisini uygularken açıkça, *“sistem sorunlarının oluşumunu azaltmaya; sistem sorunları ortaya çıktığında dayanıklılığı artırmak; ve Komisyon'un menkul kıymetler piyasası teknolojisi altyapısı üzerindeki gözetimini ve uygulamasını güçlendirmeyi”* hedeflenmiştir. Bu amaçlar kimi kesimin, düzenlemenin rekabetçi piyasanın sorunları çözme becerisine müdahale ettiği şeklindeki tipik karşı argümanı temsil etmektedir. Düzenleme, bu tür sorunların ilk etapta ortaya çıkmasını önlemeye yardımcı⁸⁷ olabileceği SEC tarafından öngörülmüştür. Bu kapsamda Reg SCI ile ilgili düzenleme geçerli olduğu kuruluşlar; hisse senedi ve opsiyon borsaları, kayıtlı takas kuruluşları, Finans Endüstrisi Düzenleme Kurumu (Financial Industry Regulatory Authority) ve Belediye Menkul Kıymetler Düzenleme Yapma Kurulu (Municipal Securities Rulemaking Board) gibi özdenetim kuruluşları ve hisse senetlerinin belirlenen hacim eşiklerini aşan ticareti; konsolide piyasa veri işlemcileri; belirli muaf takas

---

⁸⁷ Regulation Systems Compliance and Integrity: *“...ticaret yeri tarafından sunulan mevcut üretici-alıcı ücret programlarını değiştirmeyi içerir. Birçoğu, mevcut üretici-alıcı sistemini çıkar çatışması, piyasa şeffaflığı ve piyasa karmaşıklığı gerekçeleriyle eleştirdi. Buna göre, bu alandaki reform çağrılarının çoğu, şu anda hisse başına 0,003 Amerikan Doları olarak belirlenen üretici-alıcı ücret üst sınırının düşürülmesini ya da indirimlerin tamamen ödenmesinin yasaklanmasını önermektedir. Bununla birlikte, her iki teklif grubu da dinamik ücretlerin potansiyel faydalarını gözden kaçırmaktadır. Borsalar, bu ücretleri daha özelleştirilebilir hale getirerek, önemli zamanlarda likidite teminini teşvik edebilir. Örneğin, dünyanın en büyük varlık yöneticisi Blackrock, son zamanlarda yüksek likiditeye sahip menkul kıymetlerin, daha az likit menkul kıymetlere kıyasla bu kadar yüksek bir iadeye ihtiyaç duymayabileceğini ve bu nedenle ücretlerin az alım satım yapılan menkul kıymetlerle sınırlı olması gerektiğini öne sürdü. Benzer şekilde, likit olmayan kategorilerde işlem yaparken daha büyük üretici-alıcı ücretlerine izin vermek, küçük sermaye stokları, küçük işletmeler için sermaye artırımını kolaylaştırarak genel ekonomiye fayda sağlayacaktır.”*

kurumları; ve hacim eşiklerini aşan alternatif ticaret sistemleri (Alternative Trading System) bu kuruluşlar arasındadır. “*SCI sistemleri*” (ticaret, piyasa veri işleme, piyasa düzenlemesi, piyasa gözetimi, tasfiye ve uzlaştırma ve sipariş yönlendirme) destekleyen Reg SCI kuruluşları spesifik hedeftir. Reg SCI, teknolojik sistemlerinin "*adil ve düzenli pazarların korunmasını teşvik etmesini*" ve 1934 tarihli ABD Menkul Kıymetler Borsası Yasası'na uymasını sağlamak için yazılı politikalar ve prosedürler baz alınmaktadır (Woodward, 2017: 24-25).

3. “*Tick Size*” Pilot Programı

“*Tick Size*” Pilot programı, Komisyonun, piyasa katılımcılarının ve halkın daha geniş minimum teklif verme ve ticaret artışlarının (Tick Size) likidite ve ticaret üzerindeki etkisini incelemesine ve değerlendirmesine izin vermek için tasarlanmış bir ulusal piyasa sistemi (national market system) planıdır. Pilot menkul kıymetlere ilişkin piyasa kalitesi metrikleri ve piyasa yapıcılar için karlılık verileri de dahil olmak üzere çeşitli verilerin toplanmasını sağlar. Tick Size Pilot verileri Komisyona verilmektedir ve pilot dönem boyunca Borsalar ve Finans Endüstrisi Düzenleme Kurumu (Financial Industry Regulatory Authority) tarafından kamuya açıklanacaktır. Tick Size Pilot'a dahil olan menkul kıymetler, 3.0 milyar \$ veya daha az piyasa değerine, en az 2.00 \$ kapanış fiyatına ve konsolide ortalama günlük hacmi bir milyon veya daha az hisseye sahip ulusal pazar sistemi adı hisse senetleridir (Pilot Menkul Kıymetler). Pilot Menkul Kıymetlerin listeleri, listelenmiş borsaların ve Finans Endüstrisi Düzenleme Kurumunun web sitelerinde mevcuttur. Pilot Menkul Kıymetler, bir kontrol grubuna ve üç test grubuna ayrılmıştır. Her test grubu yaklaşık 400 Pilot Menkul Kıymet içerir ve kalan Pilot Menkul Kıymetler kontrol grubundadır (SEC, 2017).

IV. BİST BÜNYESİNDE YÜKSEK FREKANSLI TİCARET KULLANIMI VE VERGİ GÜVENLİK ÖNLEMLERİ

Yüksek frekanslı ticaret, 2000'li yılların başında finans piyasalarında ortaya çıktığı günden bu yana, dünyadaki tüm finansal piyasaların menkul kıymet alım satım mekanizmalarını dönüştürerek şaşırtıcı bir hızla popülerlik ve kullanım

kazandı. Giderek daha fazla yatırımcı, algoritmik ticaret yaklaşımları kullanan firmalarla çalışmaya yöneldikçe, geleneksel (floor-based trading) kademeli olarak ortadan kalkması ile sonuçlanmıştır (Kauffman ve diğerleri, 2015: 5). BİST’te 2013 yılı itibari ile bu akımın bir parçası olmuş ve altyapısını zenginleştirmiştir.

A. NASDAQ QMX Ortaklığı ile Beraber BISTECH Sistemine Geçiş

2013 yılında BİST ile NASDAQ OMX arasında stratejik ortaklık anlaşması imzalanmıştır. 2014 yılında ise Merkezi Kayıt Kuruluşu ve Takasbank’ı tek çatı altında bir araya getirecek “*Borsa İstanbul Finans ve Teknoloji Yerleşkesi*”nin temeli atılmıştır. Bu gelişmelerle beraber BİST köklü bir teknolojik değişim içerisine girmiştir. Borsa bünyesindeki piyasa sistemleri ve teknolojik altyapı GeniumINET temelli BISTECH sistemiyle yapılandırılmıştır⁸⁸.

NASDAQ tarafından kullanılan INET elektronik ticaret platformu diğer elektronik iletişim ağları gibi, aracı kurumlara aynı limit fiyat ve lot büyüklüğünde karşılıklı alım satım emirlerini elektronik olarak izleme ve eşleştirme gücü veren bir emir eşleştirme sistemidir. Hem aracı kurumlar hem de yatırımcılar için maliyetleri düşüren ve yüksek hızlı alım ve satım emirleri eşleştirmelerini kolaylaştıran verimli ve güvenilir bir sistem olarak kabul edilmektedir. BİST piyasalarının alım-satım ve takas işlemlerinin tümü aynı platform üzerinde uçtan uca gerçekleştirilmektedir. Günümüzde kullanılan GeniumINET temelli, BISTECH sisteminin BİST’te kullanılmasıyla beraber borsanın emir işlem kapasitesi en üst seviyede saniyede 100.000 emiri işleyecek düzeye çıkarılmış, gidiş-geliş gecikme süreleri (roundtrip latency) mikrosaniye mertebelerine indirilmiştir.

B. Yüksek Frekanslı Ticarete Yönelik Bağlantı Protokolleri

1. FIX Protokolü

FIX (Financial Information eXchange) olarak da bilinen genel çerçevede tanımı, elektronik iletişimlerin finans kurumları ve araçlar arasında gerçek zamanlı

---

⁸⁸ “*FAZ 1 Pay Piyasası Geçişi (30 Kasım 2015) FAZ 2 Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası Geçişi (6 Mart 2017), FAZ 2+ Borçlanma Araçları Piyasası ile Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası Geçişi (2 Temmuz 2018)*”

olarak gönderilmesini sağlar. Ticaret maliyetlerini düşürmeye, dünya çapındaki finans piyasalarının hızını ve verimliliğini artırmaya yardımcı olan bir sistemdir.

BİST'in internet sitesinde yer alan açıklamaya göre; *“Borsa İstanbul, FIX Protokolünün 5.0 SP2 sürümünü desteklemektedir. FIXAPI için ek bir donanım ihtiyacı bulunmamakta ve Borsa İstanbul, FIXAPI için bir yazılım sağlamamaktadır. Üyelerin FIXAPI ile emir iletiminde kullanacakları uygulamaları için Borsa İstanbul'dan FIXAPI Emir İletim Sertifikası almaları ya da daha önce Borsa İstanbul'dan Sertifika almış olan bir yazılımı kullandıklarına dair taahhütname imzalamaları gerekmektedir.”* açıklaması getirilmiştir.

2. OUCH Protokolü

OUCH protokolü, sistem katılımcılarından gelen limit emirlerini kabul eder ve mümkün olduğunda eşleşen emirlerin gerçekleşmesi sağlar. Eşleşmeyen emirler, eşleşen öncelik modeline göre eşleştirilmeyi bekledikleri emir defterine eklenebilir. OUCH, Genium INET Trading kullanıcılarının emir girmesine, mevcut emirleri değiştirmesine, iptal etmesine ve işlemleri almasına olanak tanıyan basit bir protokoldür. OUCH yalnızca katılımcıların Genium INET Trading'e emir göndermeleri ve girilen emirlerle ilgili güncellemeleri almaları için bir yöntem sağlar. OUCH protokolü, OUCH ana bilgisayar ile istemci uygulaması arasında aktarılan mantıksal mesajlardan oluşur. Her mesaj türünün sabit bir mesaj uzunluğu vardır. Mesajlar ikili (binary) olarak kodlanmıştır, yani tüm sayısal değerler ikili değerler olarak temsil edilir. OUCH sisteminden istemciye gönderilen tüm (giden) mesajların sıralı olduğu varsayılır ve bunların teslimatı daha düşük seviyeli protokol tarafından garanti edilir. SoupBinTCP protokolü (spesifikasyon ayrı olarak mevcuttur), ana bilgisayardan istemciye gönderilen OUCH mesajlarının teslimini ve sıralanmasını garanti etmek için kullanılır (BISTNET, 2020).

OUCH, abonelerin Nasdaq'ı kendi özel ağlarına entegre etmelerine izin verir. OUCH'nin en eski versiyonu 1997'de geliştirildi. Protokol o zamandan beri birçok kez revize edildi. OUCH, yüksek performans⁸⁹ ve minimum gecikme için

---

⁸⁹ BİST için; *“Normal koşullar altında kolokasyon hizmeti ile sağlanan toplam erişim gecikme süresi (yazılım+ağ gecikmesi); FIX için 100 Milisaniye, OUCH içi 60 milisaniye”*.

tasarlanmış düşük seviyeli bir yerel protokoldür. Optimum işlevsel verimlilik ve hızı ulaşmak için, bir miktar esneklik feda edilir. Nasdaq, daha geliştirici dostu olan ancak OUCH ile elde edilebilen performans derecesini sağlamayan başka protokoller sunar. Protokol, ana bilgisayar ve istemci uygulaması arasında belirli uzunluktaki mantıksal mesajları ileterek çalışır. Ana bilgisayara gönderilen tüm mesajlar, geçici bir donanım arızası veya yazılım hatası durumunda yeniden iletilebilir. Tek bir OUCH hesabını birden fazla makineye bağlayarak, artıklık ve hata toleransı elde edilir (Rouse, 2008).

3. ITCH Protokolü

ITCH, borsa verilerine erişmek için ultra düşük gecikme protokolüdür. ITCH, performansı en üst düzeye çıkarmak ve gecikmeye duyarlı ticaret stratejilerinin gereksinimlerini karşılamak için geliştirilmiştir. ITCH protokolü aracılığıyla bağlantı, hız kaybetmeden ve mümkün olan maksimum veri toplama sıklığı ile doğrudan değişimden fiyat teklifi almayı mümkün kılar.

Bununla beraber ITCH, doğrudan veri besleme ürünüdür. ITCH beslemesi, otomatik eşleştirilmiş pazar(lar) da gerçekteşen tüm genel emirleri ve işlemleri gösterir. ITCH, diğerlerinin yanı sıra aşağıdaki veri öğelerini içerir (Nasdaq, 2019);

- **Nitelikli sipariş düzeyi verileri:** Sistem, standart ITCH formatını kullanarak tam sipariş derinliğini sağlayacaktır. ITCH, sipariş yürütmeleri dahil olmak üzere bir müşteri siparişinin ömrünü izlemek için bir dizi sipariş mesajı kullanır. ITCH mesaj formatları, pazar tarafından kullanılıyorsa, piyasa katılımcısı atıflarını destekler.
- **Ticaret mesajları:** ITCH, sistemdeki görüntülenemeyen bir emir eşleşmesini yansıtmak için bir ticaret mesajını destekler.
- **Referans verisi:** Emir defteri Dizini mesajları, ISIN kodu ve Finansal Ürün gibi temel güvenlik verilerini sağlar. Emir defterleri için Tick Sizes'i iletecek Tick Size Table Entry mesajı.
- **Etkinlik kontrolleri:** Emir Defteri Durumu'nu ileti ile gerçekteşen durum değişikliklerini alıcılara bilgi verilmesi

4. TIP Protokolü

Veri yayın protokolüdür. Veri yayıncılar üzerinden bilgi dağıtımına uygun olarak hazırlanmış kademelendirilmiş fiyat baz verisine (MBP – market by price) erişim imkanı sunan bir protokoldür

C. İşlem Öncesi Risk Yönetimi Uygulaması

BİST oluşabilecek risklerin önüne geçmek amacıyla, İşlem Öncesi Risk Yönetimi Uygulamasını (PTRM - Pre-Trade Risk Management) devreye sokmuştur. Sistemin kısaca açıklaması olarak; *“girilen emirler ve gerçekleştirilen işlemlerden dolayı maruz kalabileceği düşünülen risklerin kontrol edilmesine ve söz konusu risklerin izlenmesine yönelik olarak BISTECH işlem platformuna bütünleşik olarak geliştirilmiş bir risk yönetimi uygulaması”* olarak belirtilmiştir. Protokollerin risk kontrolü bu uygulama ile sağlanmaktadır.

PTRM, emir ve işlemlerin yer aldığı eşleştirme motoruna (matching engine) entegre bir modül ile Takasbank gerçek-zamanlı risk yönetimi platformunun (real-time risk management module-RTM) bütünleşmiş bir şekilde, gerçek zamanlı veri alışverişi yaparak çalıştığı bir risk yönetimi sistemidir. PTRM uygulaması; emir öncesi risk kontrollerini, eşleştirme motorundan önce konumlandırılmış emir öncesi risk kontrolü modülü (RXP) ile yapmaktadır. Sadeleştirilmiş ve hızlı bir algoritma ile, emirler emir defterine girmeden emir öncesi risk kontrollerine tabi tutulmaktadır. RXP modülünde risk kontrolünden geçen emirler, kabul edilmeleri halinde emir defterine yazılırlar ve eşleştirme motoru tarafından emir eşleştirme değerlendirmesine alınırlar (BISTECH, 2020).

Tablo 12: BİST Risk Kontrolleri

İşlem Öncesi Risk Kontrolü	İşlem Anı Risk Kontrolü
Maksimum emir büyüklüğü: Sisteme gönderilebilecek emrin maksimum büyüklüğüne ilişkin olarak tanımlanan bir limittir. Seçilmiş olan limit hesaplama yöntemine göre maksimum büyüklük hacim, miktar veya değer cinsinden hesaplanır. Maksimum emir büyüklüğü pazar ve/veya enstrüman bazında tanımlanabilir ve limit sistem tarafından emir girişi ve emir düzeltme sırasında kontrol edilir.	Risk Limitleri: Risk grubuna bağlı kullanıcıların risk grubuna atanmış olan pazar ve/veya enstrüman için tanımlanan ve girilen emirler ve gerçekleştirilen işlemlerin kontrol edildiği limitlerdir. Emir sisteme kabul edildikten sonra risk grubuna dâhil edilmiş kullanıcıların gün başından itibaren gerçekleştirdikleri işlemleri ve emir defterinde bulunan emirleri dikkate alınarak kullanılan risk hesaplama yöntemine göre dokuz farklı risk hesaplaması yapılır.
İşlem yapılabilir sözleşme/enstrüman kısıtı: Belirlenen risk grubuna bağlı kullanıcılar sadece bağlı oldukları risk grubuna atanmış pazar(lar)-enstrüman(lar) için sisteme emir girip, işlem gerçekleştirebilirler. Risk grubuna atanmamış olan diğer Pazar ve/veya enstrümanlar için emir giremez ve dolayısı ile işlem gerçekleştiremezler.	Emir saniye limiti⁹⁰: Risk grubu bazında uygulanabilecek olan bir kısıtlamadır ve risk grubu panelinden risk grubu bazında düzenlenir. Bu limit, alım satım sistemine risk grubuna bağlı tüm kullanıcılardan gönderilen yeni emirlerin sayısını toplayarak risk ölçümünü yapar.

Kaynak: BİST’in internet sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bunun dışında COD (Cancel on Disconnect) - Bağlantı Kopmasında Emirlerin Otomatik Askıya Alınması ve daha önce de açıklanan devre kesici sistemi de Risk yönetimi çerçevesinde gerçekleştirilen yöntemlerdir.

D. Yüksek Frekanslı Ticaret Yapacak Aracı Kurumların Bilgi Vermesi

BİST’te yüksek frekanslı ticaret yapmak isteyen aracı kurumlar, işlemlerini gerçekleştirmeden önce “*Algoritmik Emir iletim sistemleri Bilgi Formu*” ve “*Algoritmik Emir iletim sistemleri Taahhütnamesi*” ibraz etmeleri gerekmektedir. Bilgi formu kullanılacak yöntem ve teknolojinin ibrazı niteliğindedir. Ancak Algoritmik Emir iletim sistemleri Taahhütnamesi hukuki sonuçların kabulü niteliğinde hüküleri içinde barındırmaktadır. Taahhütnamede;

“1) Piyasada gerçekleştirilecek işlemler ile ilgili olarak Sermaye Piyasası Kurulunun (bundan sonra SPK olarak adlandırılacaktır) ve Borsanın her türlü

⁹⁰ Bir saniyede BİST tarafından izin verilen emir limitini ifade etmektedir. Kontroller saniyenin onda birinde kontroller gerçekleşir. Limit aşımı durumunda yeni emir girişi yapılamaz ve bekleyen emirler değiştirilemez. Ancak iptal ve sisteme bağlanılıp sorgulama gerçekleştirilebilir.

düzenleme, denetim ve gözetim yetkisine sahip olduğunu ve işbu Taahhütname nin imzalanmasından önce yapılmış ve sonra yapılacak olan bu konu ile ilgili tüm düzenleme ve değişikliklere uyacağımızı,

2) *Algoritmik işlemler nedeniyle temerrüt oluşması durumunda ilgili mevzuatta temerrüde ilişkin olarak yer verilen hükümlerin uygulanacağını,*

3) *Alım satım emirlerinin sisteme girişi, eşleştirilmesi ve emir ve işlem bilgilerinin gösterilmesine ilişkin olarak Borsa Yönetim Kurulu tarafından belirlenen ve aşağıda belirtilen işlevsel sorumlulukları **SPK ve Borsa düzenlemelerine uygun olarak yapacağımızı,***

- Mali kaynaklar ile tutarlı bir şekilde işlem yapmak,

- Borsa düzenlemelerine uygun olarak emir vermek,

4) *Algoritmik işlemlerin diğer yatırımcı işlemleri gibi sürekli olarak gözetim faaliyeti çerçevesinde izleneceğini, amacı dışında kullanımların tespiti hâlinde **SPK ve Borsa mevzuatı gereğince idari ve cezai yaptırımlar uygulanabileceğini,***

5) *Piyasada gerçekleştirilecek işlemlerle ilgili doğabilecek herhangi bir ihtilaf hâlinde **Borsa kayıtlarının geçerli ve ilgili hukuki düzenlemeler uyarınca kesin delil niteliğinde olacağını,***

6) *İşbu Taahhütname şartlarının SPK ve Borsa tarafından çıkartılmış olan **her türlü mevzuat ve benzeri tüm düzenleme hükümleri çerçevesinde uygulanacağını,** SPK ve Borsa Yönetim Kurulunun söz konusu hükümler ve şartları yorumlamaya, açıklık bulunmayan hususlarda genel hükümleri de göz önünde bulundurarak karar vermeye, uygulamayı düzenlemeye ve yönlendirmeye yetkili olduğunu,*

7) *Tarafımıza veya müşterilerimize ait olarak kullandığımız algoritmik emir iletim sistemlerinden, bu sistemlerin piyasada yaratacağı etkilerden ve sonuçlarından Borsaya karşı doğrudan ve devredilemez bir sorumluluğumuz olduğunu,*

8) *Algoritmik emir iletim sistemleri ile Sisteme emir iletiminde kullanılacak yazılımlar ile ilgili gerekli kontrolleri ve testleri yaptığımızı, bu sistemler devreye alındıktan sonra ise oluşabilecek riskleri gerçek zamanlı olarak*

izleyip, bu riskleri sınırlandırmak ve gerekli durumlarda en kısa sürede yazılımların üzerinde çalıştığı sunucuların faaliyetlerini durdurarak emir iletimini sonlandırmanın kurumumuz sorumluluğunda olduğunu,

9) Piyasaların işletildiği Sisteme algoritmik emir iletim sistemleri aracılığıyla emir göndermeye başlamadan önce bu sistemlerin performans ve fonksiyon açısından Borsa test ortamında test edildiğini, yapılan testler sonucunda Sisteme gönderilecek emirlerin piyasaların işleyişini engellemeyecek, bozmayacak, riske atmayacak ve yanlış yönlendirilmesine neden olmayacak şekilde sonuçlarının öngörülebilir olduğunu ve bu koşulları sağlamak amacı ile kontrol uygulamalarının oluşturulduğunu,

10) Algoritmik emir iletim sistemlerinin neden olduğu problemleri veya aksaklıkları gerçekleştiği andan itibaren en hızlı iletişim kanalı ile Borsaya bildirmekle yükümlü olduğumuzu,

11) Kendi yerleşkemizde veya Borsa eş yerleşim merkezinde kurumumuza veya müşterilerimize ait emir iletim sistemlerini kurmamız, bu sistemler üzerinde çalışan algoritmalar aracılığıyla emir üretilip Sisteme iletmemiz halinde BISTECH PTRM/İşlem Öncesi Risk Yönetimi Uygulamasını etkin bir şekilde kullanarak risklerimizi yöneteceğimizi,

12) Emir iletiminde halihazırda kullandığımız ve kullanmaya başlayacağımız her algoritma yazılımı hakkında, yazılımın çalıştırılacağı sunucuların lokasyonu, yazılımın kime ait olduğu, emir iletiminde hangi protokolün kullanılacağı (FIX, OUCH), yazılımın hangi tarihler arasında kimler tarafından test edildiği, test sonuçları hakkındaki değerlendirmemizi, hangi tarihten itibaren kullanıldığı veya kullanılmaya başlanacağı bilgilerini içerecek şekilde yazılı olarak Borsaya bilgi vereceğimizi,

13) BISTECH PTRM/İşlem Öncesi Risk Yönetimi Uygulaması kapsamında oluşturacağımız her bir risk grubu için belirleyeceğimiz risk limitlerinin hangi yöntem ve hesaplamalarla oluşturulduğunu dokümente edeceğimizi ve Borsa tarafından talep edilmesi durumunda aynı gün içinde Borsaya bildireceğimizi,

14) Yüksek frekanslı ticaret esaslı algoritmalar tarafından oluşturulan ve piyasaya iletilen emirlerin normal müşteri emirlerinden farklılaştırılmasını ve takibini sağlamak amacıyla her bir farklı algoritmik emir iletim sistemi için ayrı birer kullanıcı tanımlatıp kullanacağımızı,

15) Algoritmik emir iletim sistemleri aracılığı ile iletilen emirlerle gerçekleştirilen işlemler dolayısıyla **piyasa bozucu durumların ortaya çıkması durumunda, Borsa tarafından ilgili kullanıcıların emir girmelerinin engellenebileceğini, işlemlerine ara verilebileceğini, bu kullanıcılara ve/veya üyelere Borsa tarafından verilen hizmetlerin kısmen veya tamamen durdurulabileceğini, verilen hizmetlerin Borsa tarafından durdurulması durumunda kâr mahrumiyeti, zarar ve sair tazminat talebinde bulunmayacağımızı, kayıtsız, şartsız gayri kabil-i rücu kabul, beyan ve taahhüt ederiz.**” şeklindedir.

Taahhütname ile birlikte özellikle BİST ve Sermaye Piyasası Kurulunun kontrol ve denetimine hukuki zemin hazırlayacak ve aynı zamanda ilgili kurumların bilgi edinmesi açısından kolaylık oluşturacaktır

SONUÇ

Devlet sorumluluğu ve kapsamı geniş olan bir ekonomik aktördür. Toplumun ihtiyaç ve taleplerini karşılamak amacıyla harcamalar gerçekleştirir. Bu harcamaların finansmanın büyük bir kısmını ise yine toplum tarafından karşılar. Sağlanan finansmanın, en önemli kalemini vergiler oluşturmaktadır. Tüm bu durum, vergilerin mali amaç doğrultusunda kullanılması olarak kabul edildiğinde, hedef optimal vergi hasılatının elde edilmesidir. Bu çerçevede vergi güvenlik önlemleri, altı en kalın çizilen unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü vergi güvenliği ile vergi hasılası arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Literatürdeki yaklaşım, uygulanan kanun düzenlemeleri ve idarenin gerçekleştirdiği eylemlerin vergi hasılasını artırabileceği görüşündedir. Bununla beraber, çağın içinde bulunduğu koşullar ve gereklilikler göz önünde bulundurulmalıdır. Finans dünyasındaki yeni yönelimler doğrultusunda, gelecek odaklı stratejik hamleler planlanmalıdır. Bu noktada, teknolojinin ve dijitalleşmenin tüm dünyada hızla yaygınlaşması ve benimsenmesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Kripto paralar ve yüksek frekanslı ticaret, finans dünyasında yeni tanınan fakat teknolojik açıdan değerlendirildiğinde dijitalleşme ile başlayıp uzunca bir süredir varolan olgulardır. Bu teknolojilerin uzun süredir varlığını sürdürmesine karşın, devletler tarafından uygulama ve kanuni düzenleme örnekleri çok azdır. Ancak son dönemlerde yüksek frekanslı ticaretin ve özellikle kripto paraların popülerlik kazanması, devletlerin bu teknolojilere karşı ilgisini arttırmıştır. Bu teknolojilerin finans dünyasına faydası olduğu kadar, kullanım alanları göz önünde bulundurulduğunda zararlı etkileri vardır. Kripto paraların suç gelirleri açısından geniş bir kullanım alanı bulması, yüksek frekanslı ticaretin ise bilgi asimetrisi oluşturup finans piyasalarında yatırımcılar arasında eşitsizliğe yol açması altı çizilmesi gereken hususlardır. Bu teknolojilerin bu gibi etkilerinin önüne geçmek amacıyla vergi güvenlik önlemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Vergi idaresi kapsamında oluşturulan güvenlik önlemleri, Hazine ve Maliye Bakanlığı çatısı altında örgütlenmiştir. 2018 yılı itibariyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi ile beraber, düşürülen bakanlık sayıları aynı zamanda kapsam genişlemesine de yol açmıştır. Hazine'nin Maliye Bakanlığı ile birleşmesi

daha geniş kontrol ve düzenleme oluşumunu sağlamıştır. Vergi güvenliğinin tesisi açısından Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan en önemli teşkilat VDK'dır. VDK stratejik hedefler doğrultusunda dijital dönüşüm içerisindedir. VDK-BİS, VSK-RAS, VDK-VEDAS, VDK-SİGMA ve e-Teftiş bu sürecin parçası olmuştur. Vergilendirme süreci açısından ise Gelir İdaresi Başkanlığı önemli bir konumda olup, VDK ile uyum içerisinde çalışmaktadır. Taşra teşkilatı bu uyumun bir parçasıdır. İdari teşkilat içerisinde özellikle kripto paraların kullanım alanları dikkate alındığında ön plana çıkan yapı MASAK'tır. Yasadışı faaliyetlerle (karapara aklama ve terörün finansmanı) mücadelede vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde kilit rol oynamaktadır. MASAK bu faaliyetlerini yurtiçi ve yurtdışında gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra vergilendirme sürecinin tek bir idari çatı altında idame ettirilmesi düşünülemez, Türkiye'de Ticaret Bakanlığı ve yerel yönetimler vergi güvenliğinin sağlanması açısından vergi idaresi ile koordineli çalışan kuruluşlardır. Ticaret Bakanlığı gümrük vergilerini, yerel yönetimler ise tahsilinden sorumlu olduğu vergiler açısından gerekli vergi güvenlik önlemlerinin tesisinde, idari açıdan bir bütünün parçasını oluşturmaktadır.

Vergi güvenliği açısından, idarenin en önemli işlevlerinden bir tanesi bilgi edinmesidir. Bu sayede işlemlerin en doğru, tutarlı ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi, verginin tespit ve denetimini kolaylaştırmaktadır. Türkiye'de bilgisayar destekli, merkezi bir sistem 1989 yılında kullanılmaya başlamıştır. Daha sonraki dönemde, bilginin toplanması ve toplanan bilginin en hızlı ve etkin bir şekilde kullanılacağı vergi istihbarat arşivi açısından dijital dönüşüm adımları 1999 yılında bilgisayar destekli denetim projesi kapsamında ICR ve EMKAS sistemlerinin temeli atılmıştır. Türkiye'de teknolojik farkındalık açısından, vergi idaresinin bilgisayar destekli sistemlere geçişi yakın bir geçmişe dayanmamaktadır. Ancak bu geçişin kendi içerisinde gelişimi son yıllarda hızlanmaya başlamıştır.

Vergi mevzuatındaki hükümler kapsamında sağlanan güvenlik önlemleri değerlendirildiğinde, Gelir Vergisi kapsamında 1990'lı yıllarda yapılan köklü değişikliklerle beraber birçok vergi güvenliği önlemlerinin varlığına son verilmiştir. GVK kanunu kapsamında, ticari kazanç unsuru kapsamında Asgari Vergi uygulaması her ne kadar pasif durumda olsa da günümüzde varlığını sürdürmektedir. Gayrimenkul sermaye iradı kapsamında değerlendirilen Emsal Kira Bedeli

uygulaması varlığını sürdürmektedir. Fakat KVK kapsamında var olan vergi güvenlik önlemleri (kontrol edilen yabancı kurum kazancı, örtülü sermaye, transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü kazanç dağıtımı, vergi cennetleri), harcama vergileri kapsamında KDV tevkifat uygulaması, gümrük vergileri kapsamındaki vergi güvenlik uygulamaları açısından durum farklıdır. Genel çerçeveden bakıldığında, vergi gelirleri açısından büyük pay sahibi ve uluslararası ticarete konu olan vergilerin hayatın doğal akışı içerisinde güncelliğini koruduğu, yeni düzenlemelerle değişiklikler geçirdiği gözlemlenmiştir.

Kurumları ayrı bir parantez içinde değerlendirmek gerekirse, çok uluslu şirket yapısındaki kurumlar teknolojik gelişim ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği avantajları kullanacak güce sahiptirler. Farklı lokasyondaki, vergi mevzuatlarındaki zaafları kendi yararına kullanabilir, mevzuatlardaki yasal boşluklardan faydalanabilirler. Vergi güvenliği açısından idari yapıda teknolojik gelişmelerin takibi, mevzuat açısından ise vergi güvenliği hükümlerin güncelliğini koruması gerekmektedir.

Türkiye'deki vergi güvenlik önlemleri ana hatları ile değerlendirildiğinde, elde edilen çıkarımlar yukarıda belirtilmiştir. Vergi güvenlik önlemlerinin işlevini yerine getirmesi, ödeme araçları ve finans piyasalarının teknolojiden yoğun olarak yararlanmasına karşı, adaptasyon yeteneğine bağlıdır. Tez çalışmasında ana özne olarak belirlenen kripto paralar ve yüksek frekanslı ticaret bu hususta önem arz etmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde kendini göstermeye başlayan ve gelecekte teknolojik gelişmeler ile beraber önemi daha da artacak olan iki ekonomik olgu üzerinden vergi güvenliğinin ne şekilde sağlanabileceği aşağıda sırasıyla değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak kripto paralar incelenmiştir. Kripto paralar açısından durum ilk olarak hukuki olarak tanımlanması ve bu tanımlanma neticesinde hangi mevzuat hükümlerinin geçerli olacağı doğrultusundadır.

Kripto paralar açısından, belirli bir amaç doğrultusundan kullanımı ve bu doğrultuda ön plana çıkan özelliklerinin tespiti, kripto paraların yasal statüsününü belirlenmesin de kilit rol oynamaktadır. Kripto paralar dijital bir değerdir ve günümüzde finansal açıdan bir rol oynamaktadır. Fakat bu rol daha çok bireylerin kripto paralara karşı tutumları da önem arz etmektedir. Her ne kadar var olan parasal sisteme karşı ilkelerle geliştirilmiş olsa da, kripto paraların gerçek hayatta kullanım

amacı ve bu amaç doğrultusunda parasal otorite tarafından tanım ve sınıflandırma yapılması kaçınılmazdır.

Türkiye 16 Nisan 2021 tarihinden itibaren TCMB tarafından yürürlüğe konulan ÖKVVDY kapsamında kripto paraları, kripto varlık olarak kabul edip, gayri maddi varlık olarak nitelendirmiştir. Ödemelerde doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmayacağını hükmetmiştir. TCMB 2019 yılında yayımladığı “100 Soruda Merkez Bankası” kitabında kripto paralarla ilgili paralel değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak alınan kararın dönemin gereklilikleri kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü kripto paraların ani fiyat dalgalanmalarının ve kısa zamanda yüksek kazanç sağlama bilmesi çok büyük kitleleri kendine çekmiştir. Bununla beraber kripto paraların ticarete kullanılmaya başlanması ve kullanımı düzenleyen mevzuatın bulunmaması mağduriyetlere zemin hazırlamıştır. Bu açıdan TCMB attığı bu adım kısa vadeli önlem olarak nitelendirilmelidir. Zaman içerisinde kripto paraların toplum tarafından göreceği değer, devletin bu süreç içerisinde oluşturacağı hukuki altyapı sayesinde ticari hayatta kabulü para veya diğer sermaye aracı olarak değer görecektir.

Kripto paraların devlet tarafından, para olarak değerlendirilmesi kamu ve özel kesimde spesifik bir sorumluluk alanı yaratmaktadır. Bir devletin yasal parası ve para politikalarından sorumlu kurum merkez bankasıdır. Ana aktör olarak merkez bankası, devamında kamu ve özel bankalarının da sürecin yöneticisi olması kripto paraların doğası gereği hakimiyetlerinin kısıtlı olsa da ticari hayattaki kullanımında bir şekilde temas olması kaçınılmaz olacaktır. Yasal para biriminin yanı sıra o ülkenin sınırları içerisinde kullanılması herhangi bir kripto paranın kullanılması, döviz niteliğinde değerlendirilip kabul görmesinin yolunu açar. Merkez bankası tarafından ihraç edilen bir kripto paranın, ister kripto para birimlerinin ilkelerine aykırı olsun, ister kabul gören kabul gören kripto paraların hibrit bir formu olsun vergisel açıdan değerlendirme yapılamamaktadır. Çünkü bir ülkenin para otoritesi tarafından sunulan ve para olarak kabul gören bir unsurun, dolaşımdaki paradan farkı yoktur.

Kripto paralar bu yeni sistemde kendilerine yer bulması zaman içerisinde, mevzuatın oluşturulması ve bu mevzuata karşı yatırımcıların tepkisi doğrultusunda şekillenecektir. İsviçre örneğinde, kripto para birimleri, dijital ödeme araçları veya

varlıklardır. En geniş anlamıyla bir banka bakiyesi ile karşılaştırılabilirler, ancak İsviçre frangı veya geleneksel bir yabancı para birimi cinsinden nakit ödemeler yapma hakkı yoktur. Japonya örneğinde ise; kripto para borsası işletmeleri düzenlenmiştir. Değiştirilen Ödeme Hizmetleri Yasası, kripto para malların satın alınması, kiralanması veya belirtilmemiş kişilerce hizmet sağlanması için ödeme olarak kullanılabilen, belirsiz kişilerden satın alınabilen veya onlara satılabilen ve elektronik veri işleme sistemi aracılığıyla devredilebilen mülk değeri olarak tanımlamaktadır. Yukarıda belirtilen mülk değeri karşılığında belirtilmemiş kişilerle karşılıklı olarak değiştirilebilen ve bir elektronik veri işleme sistemi aracılığıyla aktarılabilen mülkiyet değeridir. Almanya ise Bitcoin ve diğer kripto para birimlerini vergi amaçlı özel para olarak ele alır. Kripto, yabancı para birimi, yasal ödeme aracı veya Alman Vergi Yasalarına göre mülk olarak değerlendirilmez.

Vergi güvenliği açısından kripto paralara getirilebilecek bir önlem olarak Güney Kore’de; 30 Ocak 2018 tarihinden itibaren yalnızca gerçek isimli banka hesaplarından (real-name account system) kripto para alım satımına izin veren bir kuralı uygulamaya koymuştur. Bir kripto para birimi alışverişinde e-cüzdana para yatırmak için, kripto para birimi alıcısının ve satıcısının bir bankada hesabı olması gerekir. Türkiye’de bu kapsamda bankalar kilit rol üstlenmesi, takip edilebilirlik ve vergilendirmenin gerçekleşmesi için en uygun yol olarak gözükmektedir. Ayrıca kambiyo vergisi de devreye girebilecektir. Nihai olarak; kripto paraların döviz olarak kabul görmesi ve herhangi bir ticari faaliyet olarak işlemlere konu olması baz alınarak oluşturulan varsayım akla gelen ilk vergi, kambiyo vergisidir. Çünkü para olarak kabul görüp (yabancı para niteliğinde olsa da) bir dağıtım mekanizması banka olduğu göz önünde bulundurulduğunda gerçekleştirilen işlemin vergiye tabi tutulması devletin, mali kontrol mekanizmasını oluşturabileceği önemli bir unsur olarak görülmelidir. Türkiye’de son dönemlerde gündeme gelmesinin nedeni bankaların altın mevduatları oluşturması şeklinde olsa da, gelecekte kripto paraların tanımlanması neticesinde, ileriye dönük ön plana çıkan vergi potansiyeline sahiptir.

İdari açıdan ise TCMB kapsamında kurulan, Ödeme Sistemleri ve Finansal Teknolojiler Müdürlüğü önem arz etmektedir. Bir ülkenin en önemli para otoritesinin, idari olarak bir birimin oluşturulması çok önemli bir adım olarak nitelendirilmelidir. Çünkü teknoloji temelli bir yeniliğin ve sürekli olarak kendini

küresel çapta kendini güncelleyen bir olgunun yalnızca mevzuat şeklindeki düzenlemelerle bir takım kontrol ve/veya önlem alınması yetersiz kalacaktır. Kripto paraların teknolojik altyapılarının ne denli karmaşık sistemler olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İdari teşkilatlanma içerisinde, bu teknik karmaşanın üstesinden gelebilecek, anlamlandırarak ve en azından kanun koyucuların, bu alanda yasal düzenleme hazırlarken herhangi bir bilgi eksikliğine mahal vermeyecek şekilde anlaşılır duruma getirmeleri gerekmektedir.

Kripto paraların devlet tarafından emtia olarak sınıflandırılması durumu bir başka tartışma konusu olmaktadır. Emtia olarak sınıflandırılması durumunda, işlem göreceği borsanın hangi kanun kapsamına girdiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye’de kambiyo ve kıymetli madenlerle ilgili borsalar 6362 sayılı SPK ile bunun dışındaki emtialar, 5174 Sayılı TTOBBOBK kapsamına girmektedir. Türkiye’deki kripto para borsaları genel yapısı incelendiğinde, kripto para alım-satımından komisyon geliri elde eden, anonim şirket şeklinde kurulan kurumlar vergisi mükellefi yapılarıdır. Aracılık faaliyetleri üzerinden % 20 tevkifat yapmak durumundadırlar. Bu noktada göz önünde bulundurulması gereken husus KVK, m. 5/A yabancı fon kazançlarının vergilendirilmesindeki istisnadır. Kripto paraların herhangi bir ülke sınırlarını kapsayacak bir ekonomik unsur olarak düşünülmemelidir. Vergi mevzuatında yer alan ve teşvik unsuru oluşturan uygulamalar kripto paraların küresel boyuttaki dolaşımı göz önünde bulundurulduğunda suistimale konu olabilecektir. Bu kapsamda kripto para borsaları ile ilgili olarak gerek SPK gerek ise TTOBBOBK’dan bağımsız bir düzenlemenin konusu olmalıdır.

Devlet tarafından kripto paraların menkul kıymet olarak tanımlanması olasılığı mevcuttur. Kripto paraların, menkul kıymetle bağdaştırılması genel olarak ICO kavramında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Para ve emtia dışında, kripto paraları menkul kıymet olarak tanımlama da en önde gelen örnek ülke Arjantin’dir.

Kripto paralar ve yüksek frekanslı ticaret açısından ilk olarak gerçekleştirilmesi gereken husus mevzuat açısından tanınmasıdır. Çünkü gerekli vergi güvenlik önleminin oluşturulmasında temel olarak alınacak ve vergi mevzuatında konumlandırılmasına teşkil edecek adım olacaktır. Türkiye’de gerek vergi mevzuatı açısından gerek ise idari teşkilatlanma bu açıdan güncelliğini edinmesi gerekmektedir. Kripto paralar açısından bireylerin kendi arasında gerçekleştirilen el

değiştirmeler takip ve tespiti olanaksızdır. Muhteviyatı itibariyle işlemlerin anonim gerçekleştirilmesi bu duruma sebebiyet vermektedir. Kripto paralar açısından vergi güvenlik önleminin oluşturulmasında en etkili yöntem, kripto para borsaları ve madencilik faaliyetleridir.

Kripto paraların kullanımın tespiti nazaran, oluşumunun tespit edilip kanuni bir zeminde değerlendirmek daha kolay gerçekleşebilecek bir durumdur. Kripto para arzının gerçekleştirilmesi ve madencilik faaliyeti, idare açıdan tespit ve kontrolünün gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü bu aşama, kripto para faaliyetlerinin kanun koyucu ve vergi idaresinin vergi güvenliğini temin edilmesinde yardımcı olabilecek aşamalardır. Bu aşamalar ICO ve kitle fonlama yöntemi ile kripto para madenciliği ön plana çıkmaktadır. Kitle fonlaması kripto para girişimlerinden önce start-up girişimlerin finansmanı için bilinen bir yöntemdir. Ancak günümüzde kripto para ihracı için gerekli fonun sağlanmasında en etkili yöntem olmuştur. Kripto para birimlerine yatırım yapılmasına ve/veya kripto para kullanımına izin verilmesinden kaynaklanan birçok sorudan biri de vergilendirme meselesidir. Bu bağlamda zorluk, kripto para birimlerinin nasıl kategorize edileceği ve vergilendirme amacıyla bunları içeren belirli faaliyetler gibi görünmektedir. Bu, öncelikle madencilikten veya kripto para birimlerinin satışından elde edilen kazançların gelir veya sermaye kazancı olarak kategorize edilmesi ile bağlıdır.

Türkiye’de ICO ve Kitle fonlama yöntemleri ile ilgili bakış açısı olarak değerlendirilebilecek ilk açıklama Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından düzenlenen 2019-2020 Yeni Ekonomik Program dahilinde gerçekleştirilmiştir. Büyüme ve İstihdam bölümünün Politika ve Tedbirler kısmında; *“Dijital dönüşüm teşvik edilerek yenilikçi projelerin finansmanı için Kitleli Fonlama ve IPO alternatifi olarak ICO gibi modern ve yeni nesil finansman yöntemleri yaygınlaştırılacaktır.”* ifadesiyle finans dünyasının bu yeni yönelimine farkındalık oluşturmuştur. Kripto para madenciliği açısından, OECD’ye göre, bir sanal para birimiyle ilgili ilk olası vergiye tabi olay, yaratıldığında ortaya çıkar. Madencilik sürecinde (bir çalışma kanıtı protokolü kapsamında ödüller aracılığıyla) veya yeni tokenlerin ilk airdropları veya ICO’ları sırasında sanal para birimleri oluşturulabilir. Madencilik faaliyetinin vergilendirilmesi konusunda Türkiye’deki vergi mevzuatı göz önünde bulundurulduğunda, literatürdeki araştırmacıların iki farklı görüşe yer verdiği

görülmektedir. İlk olarak madencilik faaliyetinin Serbest Meslek Kazancı kapsamında değerlendirilmesi ve daha ağır basan görüş olarak ise Ticari Kazanç olarak vergilendirilmesidir. Vergi güvenliği açısından madencilik faaliyetinin Ticari faaliyet olarak değerlendirilip mevzuat düzenlemelerinin bu açıdan gerçekleştirilmesi, söz konusu faaliyetlerin takip ve denetimi açısından daha etkin olmasını sağlayacaktır. Serbest meslek faaliyeti olarak değerlendirilmesi kişilerin yaptıkları faaliyetin vergi dairesine bildirilmesi açısından sorumluluğunun daha fazla olması sebebiyle, takip ve denetimi güç olacaktır.

Kripto paralar açısından göz önünde bulundurulması gereken en önemli hususlardan bir tanesi de, yasa dışı faaliyete konu olması durumudur. FAFT, sanal varlıkların birçok potansiyel faydası olduğunu, ancak uygun düzenlemeler olmadan, suçluların ve teröristlerin finansal işlemleri için sanal bir güvenli liman olma riski taşıdıklarını vurgulanmıştır. Küresel çapta, düzenleyici sistemlerdeki var olan yasal boşluklar, suçluların ve teröristlerin suistimal etmesi için önemli fırsatları beraberinde getirdiği üzerinde durulmuştur. Türkiye’de Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanunun uygulanmasına yönelik olarak, Tedbirler Yönetmeliğinde, “*Özel Dikkat Gerektiren İşlemler*” ve “*Teknolojik Risklere Karşı Tedbir Alınması*” hükümleri dikkat çekmiştir. Yükümlüler karmaşık ve olağandışı büyüklükteki işlemler ile görünürde makul hukuki ve ekonomik amacı bulunmayan işlemlere özel dikkat gösterilmesi finansal kuruluşlar, yeni ve gelişen teknolojilerin getirdiği imkânların aklama ve terörün finansmanı amacıyla kullanılması riskine karşı özel dikkat göstermek ve bunu önlemeye yönelik uygun tedbirleri alma zorunluluğu getirmiştir.

Kripto para vasıtası ile herhangi bir kanuna aykırı faaliyetin oluşması durumunda, söz konusu faaliyetin tespiti vergilendirme işleminin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Sanal varlık hizmet sağlayıcılarına karşı duyulan güvensizlik ortamı ve birçok ülkede yasal düzenlemelerin yeni uygulamaya konulması, bu yeni finansal mecralarda gerçekleştirilen işlemlerin takip ve denetimine olanak vermemiştir. Kripto para olarak gerçekleştirilen işlemlerin anonim olması sebebiyle takip edilememesi, ilgili kuruluşlarca kanuni paraya dönüştürülmesinde önemli yerlerden biri olan kripto para borsalarının önemini arttırmış durumdadır. Bu açıdan sanal hizmet merkezlerinin yasal çerçevede tanınıp, bilgi alışverişini sağlayacak

düzenlemelerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. MASAK, Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcılar Rehberi vasıtasıyla tedbirler yönetmeliği çerçevesinde müşterinin tanınması yükümlülüğü, devamlı bilgi verme yükümlülüğü ve şüpheli işlem bildirim yükümlülüğü hayata geçirilmiştir. TCMB tarafından yasal olarak tanımlanması ve MASAK tarafından atılan adımlar temel nitelikte olup kripto paraların gelecek perspektifte gelişimi göz önünde bulundurularak geliştirilmesi gerekmektedir. Kripto para işlemlerine yönelik Sanal hizmet sağlayıcıları tek başına bilgi edinilmesi yeterli olmayacaktır. Çünkü kripto para borsalarında kripto para alımı ya da sahip olunan kripto paraların kanuni paraya dönüştürülmesi neticesinde gerçekleştirilen işlemler finansal sisteme nüfus edecektir. Bu kapsamda finansal sistemin temel taşı olan bankalardan, kripto para borsalarıyla ilişkili olan mevduat bilgilerinin ilgili makamlarca edinilmesi gerekmektedir. Türkiye’de MASAK haricinde bilgi edinme ve koordinasyon sağlaması amacıyla TCMB, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun ortak hareket etmesi gerekmektedir.

Tez çalışmasında vergi güvenliğini tehdit açısından değerlendirmeye alınan diğer unsur ise yüksek frekanslı ticarettir. Yüksek frekanslı ticaretin neden olabileceği olumsuzluklar piyasa bilgilerin manipüle edici şekilde sunulması ve bu eylemin güçlü yazılım-donanım ile hız faktörünün bileşenleri ile kullanımınıdır. Yani yüksek frekanslı ticareti kullananların yöntem ve teknikleri değişse de, kendilerinin bildiği ve piyasadaki diğer yatırımcıların bu bilginin doğruluğundan veya varlığında habersiz olduğudur. Temel olarak yüksek frekanslı ticaret kar amacıyla gerçekleştirdiği eylemlerin çoğunun bilgi asimetrisi oluşturur. Arbitraj, Piyasa Yapma, Kota Doldurma, Yanıltma ve Katmanlama gibi finans piyasalarında var olan yüksek frekanslı ticaretin neden olduğu bilgi asimetrisi unsurlarıdır.

Vergi güvenlik önlemi olarak en etkili araçlarından biri olan ve günümüzde yüksek frekanslı ticaretinde yakından ilgilendiren finansal işlem vergileridir. Keynes’in finans piyasaları için, spekülasyonları önleyici bir mali önlem olarak önerisiyle başlayan finansal işlem vergisinin zaman içerisinde gelişmiştir. 2008 Finans Krizi ile beraber tüm dünyada tekrar gündeme gelen finansal işlem vergileri, yüksek frekanslı ticaret açısından da önem arz etmektedir. Birçok ülkede finansal piyasaların işleyişine yönelik güvensizliği yoğun biçimde tetiklemiştir. 2008 krizi

apaçık biçimde, kısmen gevşek düzenlemelere bağlı olarak, finansal piyasaların bazı alanlarda düzgün çalışmadığını göstermiştir. Potansiyel piyasa kusurunun nasıl düzeltileceğine dair tartışmalar hız kazanıp ve finansal piyasaları istikrara kavuşturmak ve işleyişini iyileştirmek için bir araç olarak bir finansal işlem vergisinin getirilmesi öne çıkmıştır. 6 Mayıs 2010'daki Flaş Çöküş, yatırımcılara ve düzenleyicilere bir nevi uyandırma çağrısı göndermiştir. Yüksek frekanslı ticaret uygulamaları, sıradan yatırımcıların gözden kaçırdıkları karları saldırgan şekilde elde etmeleri ve piyasayı manipüle ettikleri için daha önceki kısımlarda değinildiği üzere eleştirilmektedir.

Finansal işlem vergisinin kurumsal önemi açısından geleneksel doktrin, bir finansal işlem vergisinin alınmasının temel amacının kısa vadeli işlemleri frenlemek, varlık dalgalanmalarını ve fiyatlandırma bozukluklarını azaltmaktır. Kısa vadeli işlemlerin çoğu (özellikle yüksek frekanslı ticaret), teknik analize dayalı spekülasyon veya yıkıcı işlemler olduğundan, bunların özü, gerçek işlem talebi olmayan sıfır toplamlı oyuna benzer bir arbitraj davranışıdır. Genel olarak, kısa vadeli spekülasyon işlemler yalnızca gerçek ekonomik değeri artırmakla kalmaz, aynı zamanda piyasa dalgalanmalarına ve varlık balonlarına neden olur. Daha da önemlisi, bu tür anlamsız işlem süreci, değerli sosyal kaynakları da israf etmektedir. Dolayısıyla, finansal işlem vergisinin uygulanması pratik bir öneme sahiptir, bir yandan varlık fiyatlarındaki irrasyonel dalgalanmaları azaltabilir ve piyasa fiyatı mekanizmasının daha doğru çalışmasını sağlayabilir, diğer yandan anlamsız spekülasyon işlemlerinin sosyal kaynaklar üzerindeki etkisini de azaltabilir.

Farklı türlerde finansal işlem vergileri mevcuttur. Menkul kıymet işlem vergisi, döviz işlem vergisi, otomatik ödeme işlem vergisi, banka işlem vergisi, damga vergisi uygulamada en yaygın olan türlerdir. Bu uygulamaların yanı sıra yüksek frekanslı ticaret için özel hükümlerle düzenlemeler içeren finansal işlem vergisi uygulayan ülkeler mevcuttur. Bu açıdan Eylül 2011'de, Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği için üç hedefe sahip, uyumlu bir mali işlem vergisi önerisi önem arz etmektedir. Birlik içindeki ülkeler kendi iç düzenlemeleri kapsamında Finansal İşlem Vergileri uygulamaya konulmuştur. Bu düzenlemeler içerisinde finansal işlem vergisinin zemini hazırlanırken normal yatırımcıların dışında, yüksek frekanslı ticaret uygulamaları kullanan aracı kullanımlara karşı ek bir başlık açıp, bu yöntemin

kullanılmasını ayrı bir vergilendirme oranı ile değerlendiren spesifik örnekler mevcuttur. Birlik içinde finansal işlem vergisi kanunu hazırlarken, yüksek frekanslı ticaret için düzenleme getiren Fransa ve İtalya bu açıdan örnek ülkeler olmuştur.

13 Temmuz 1956 tarihli ve 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu uyarınca Türkiye, 1956'dan beri finansal işlemlere dolaylı vergi olarak kabul edilen BSMV uygulamaktadır. İçeriği itibariyle salt finansal işlemlere hitap ettiği veya finansal işlemleri tümüyle kavradığı söylenmese de, Türkiye 1956'dan beri finansal sektöre yönelik bir dolaylı vergi uygulamaktadır. Fakat, gider vergileri kanununun 29. maddesi kapsamında sayılan, banka ve sigorta muamelelerine ilişkin belirtilen istisnalar arasında, arbitraj muameleleri istisnası da bulunmaktadır. Kanun hükmüne göre arbitraj muameleleri ile vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine ilişkin muameleler ve bu muameleler sonucu banka, banker ve sigorta şirketlerinin yapmış oldukları arbitraj işlemleri sonucu lehe alınan paralar istisna olarak hükmedilmiştir. Bu durum vergi güvenliğini tehdit edici unsur oluşturmaktadır. Arbitraj muameleleri istisnası, hükümlerindeki koşullar çerçevesinde algoritması oluşturulan bir yüksek frekanslı ticaret, sahip olduğu yüksek işlem hızı ve bu özelliğin beraberinde getirdiği yüksek işlem hacmi sebebiyle piyasada büyük bir avantaja sahip olacaktır. Bu diğer yatırımcılar açısından büyük bir dezavantaja dönüşürken, finansal sisteminde dengelerini derinden sarsacaktır. Üstelik yüksek frekanslı ticaret işlemleri vergi ödemeyecek, herhangi bir mali engelle karşılaşmamış olacaktır. Bu durumun önüne geçilmesi amacıyla, arbitraj muameleleri istisnasına yüksek frekanslı ticaret işlemleri için geçerli olmadığı hükmü getirilmelidir. Daha kalıcı bir çözüm olarak finansal işlem vergisi konumundaki vergi türleri ile ilgili hükümlerde, Fransa ve İtalya kanun uygulamalarında olduğu gibi yüksek frekanslı ticaret kullanımını durumunda geçerli koşulların ayrı olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, 2014 yılında Borsa İstanbul ile NASDAQ QMX ortaklığı ile beraber, Borsa İstanbul köklü altyapı değişik geçirmesi, Türkiye'de yüksek frekanslı ticaret kullanımı için gerekli zemin hazırlamıştır. Bu tür teknolojik gelişmeler ile beraber finansal işlemlere yönelik vergi kanunlarının düzenlenmesi ve/veya güncellenmesi gerekmektedir. Borsa İstanbul, PTRM sistemi ile işlem sırasında gerçekleşen risklerin önüne geçmek amacıyla; Maksimum emir büyüklüğü, Risk Limitleri, İşlem yapılabilir sözleşme/enstrüman kısıtı, Emir saniye limiti gibi risk kontrolü sağlayan

teknik uygulamaları devreye girmiştir. Bunun yanı sıra BİST’te yüksek frekanslı ticaret yapmak isteyen aracı kurumlar, işlemlerini gerçekleştirmeden önce “*Algoritmik Emir İletim Sistemleri Bilgi Formu*” ve “*Algoritmik Emir İletim Sistemleri Taahhütnamesi*” ibraz etmeleri gerekmektedir. Bilgi formu kullanılacak yöntem ve teknolojinin ibrazı niteliğindedir. Ancak Algoritmik Emir iletim sistemleri Taahhütnamesi hukuki sonuçların kabulü niteliğinde hüküleri içinde barındırmaktadır. Taahhütname ile birlikte özellikle BİST ve Sermaye Piyasası Kurulunun kontrol ve denetimini zemin hukuki zemin hazırlayacak ve aynı zamanda ilgili kurumların bilgi edinmesi açısından kolaylık oluşturacaktır. Bu tek taraflı önlemler destekleyici, olumsuzlukların önüne geçmesi açısından SPK, yüksek frekanslı ticaretin tanımlanması, yaptırımların belirlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAP

- Açıkgöz, Bernur, Tuğberk Çiloğlu, *Kriz Modelleri ve Finansal Krizlere Genel Bakış*, (Ed. Bernur Açıkgöz), *Siyah Kuğu: Ekonomik Krizler (1634-2020)*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2020.
- Ahamed, Liquat, *Lords Of Finance - The Bankers Who Broke The World*, New York: The Penguin Press, 2009.
- Akdiş, Muhammet, *Global Finans Sistemi, Finansal Krizler ve Türkiye*, İstanbul: Beta Yayınları, 2000.
- Akdiş, Muhammet, *Para Teorisi ve Politikası*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2011.
- Akdoğan, Abdurrahman, *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2008.
- Akdoğan, Abdurrahman, Sadık Kırbaş, Saygın Eyüpgiller, *Açıklamalı Maliye ve Vergi Sözlüğü*, Ankara: Birlik Yayıncılık, 1986.
- Akdoğan, Abdurrahman, Şükrü Kızılot, Saygın Eyüpgiller, *Türk Vergi Sistemi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987.
- Aksoy, Şerafettin, *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996.
- Aldridge, Irene, *High-Frequency Trading: A Practical Guide to Algorithmic Strategies and Trading Systems*, New Jersey: John Wiley and Sons, 2013.
- Aliber, Robert Z. ve Charles P. Kindleberger, *Manias, Panics and Crashes a History of Financial Crises*, United Kingdom: Palgrave Macmillan, 2015.
- Allen, Larry, *The Encyclopedia of Money*, California: ABC-CLIO, LLC, 2009.

- Ardan, Mesut, *Büyük Buhran - 1929: İlk Küresel Ekonomik Kriz*, (Ed. Bernur Açıkgöz), *Siyah Kuğu: Ekonomik Krizler (1634-2020)*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2020.
- Arslan, Mehmet, *Vergi Hukuku*, İstanbul: Alfa Kitabevi, 2000.
- Bellamy, Edward, *Looking Backwards from 2000 to 1887*, Boston: Dover Publications, 1996.
- Bilici, Nurettin, *Türk Vergi Sistemi*, Ankara: Savaş Yayınevi, 2015.
- Bishop, Matthew, *A'dan Z'ye Ekonomi Sözlüğü*, (çev. Şeyma Akın, Bahadır Akın ve Ceren Yıldız), Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- Black, Ervin L. ve Mark L. Zyla, *Accounting For Goodwill And Other Intangible Assets*, New Jersey : John Wiley & Sons, Inc., 2018.
- Bulutoğlu, Kenan, *Türk Vergi Sistemi*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1971.
- Candan, Turgut, *Açıklamalı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun*, Mali Akademi Yayınları, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- Chen, James, *Essentials of Foreign Exchange Trading*, New Jersey: John Wiley & Sons, 2006.
- Cheromas, Robert ve Ian Hudson, *The Profit Doctrine: Economists of the Neoliberal Era*, London: Pluto Press, 2017.
- Cohen, Jeffrey A., *Intangible Assets :Valuation And Economic Benefit*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2005.
- Conway, Edmund, *Bilmeniz Gereken 50 Ekonomi Fikri*, (çev. Irmak Ertuna Howison), Ankara: Domingo Yayıncılık, 2017.
- Cooper, Joel, Randall Fox, Jan Loeprick, ve Komal Mohindra, *Transfer Pricing and Developing Economies: A Handbook for Policy Makers and Practitioners*, Washington, DC: World Bank, 2016.

- Çakıcı, Ömer ve Mehmet Ceylan, *Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Teori - Uygulama – Mevzuat*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2014.
- Dalio, Ray, *A Template For Understanding Big Dept Crisis*, Westport: Bridgewater Associates, LLP, 2018.
- Demir, Fevzi, *Hukukun Temel Kavramları*, İzmir: Birleşik Matbaa, 2007.
- Dimand, Robert W., *James Tobin*, England: The Palgrave Macmillan, 2014.
- Edizdoğan, Nihat, Ali Çelikkaya, *Vergilerin Ekonomik Analizi*, Bursa: Dora Yayınları, 2012.
- Erginay, Akif, *Vergi Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınları, 1990.
- Erol, İbrahim, *Para-Banka Teori ve Politika*, Manisa: Emek Matbaası, 2008.
- Ford, Martin, *Robotların Yükselişi: Yapay Zeka ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi*, (çev. Cem Duran), İstanbul: Kronik Kitap, 2018.
- Geisst, Charles, *The Encyclopedia Of American Business History*, New York: Facts on File, 2006.
- Gerek, Şahnaz, Ali Rıza Aydın, *Anayasa Yargısı ve Vergi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2010.
- Gözler, Kemal, Gürsel Kaplan, *Kısa İdare Hukuku*, Bursa: Ekin Yayınları, 2015.
- Gözübüyük, A. Şeref, Turgut Tan, *İdare Hukuku Cilt: 1 (Genel Esaslar)*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2008.
- Gregory, Christopher A., Marilyn Strathern, *Gifts and Commodities*, Chicago: Hau Books, 2015.
- Güvenç, Nazım, *Küreselleşme ve Türkiye*, İstanbul: BDS Yayınları, 1998.
- Iwai, Katsuhito, *Evolution of Money*, (ed. Ugo Pagano ve Antonio Nicita), *The Evolution of Economic Diversity*, London: Routledge, 2001.

- İşgüden, Tamer, Rona Turanlı, *Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*, Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi, 1992.
- Jakobsson, Markus, Ari Juels, *Proof of Work and Bread Pudding Protocols*, (ed. Bart Preneel), *Secure Information Networks - Communications and Multimedia Security -IFIP TC6/IC11 Joint Working Conference on Communications and Multimedia Security (CMS'99) September 20-21, 1999, Leuven, Belgium*, Germany: Springer Science+Business Media, 1999.
- Jetin, Bruno, *How Can a Currency Transaction Tax Stabilize Foreign Exchange Markets?*, (ed. James Weaver, Randall Dodd ve Jamie Baker), *Debating The Tobin Tax - New Rules for Global Finance*, Washington DC: Automated Graphic Systems, INC, 2003.
- Hirst, Paul ve Grahame Thompson, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, (çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel), Ankara: Dost Yayıncılık, 1998.
- Hoşan, Murat, *Gelir Vergisi Uygulamasında Vergi Güvenlik Müessesesi*, Ankara: Bas-Yay Matbaası, 1983.
- Kalabalık, Halil, *İdare Hukuku Dersleri Cilt: 1*, Konya: Sayram Yayınevi, 2016.
- Kaneti, Selim, *Vergi Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989.
- Karakayalı, Hüseyin, *Ekonomi Kuramı Mikro ve Makro Çözümleme*, Manisa: Emet Matbaacılık, 2008.
- Karakoç, Yusuf, *Genel Vergi Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2007.
- Kaufman, Perry J., *Trading Systems and Methods (Fifth Edition)*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2013.
- Keynes, John Maynard, *A Treatise on Money (vol.1 The Pure Theory of Money)*, London: Macmillan and Co., 1914.
- Keynes, John Maynard, *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, United Kingdom: Palgrave Macmillan, 2018.

- Kırbaş, Sadık, *Vergi Hukuku*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012.
- Kartit, Zaid, All Azougaghe, H. Kamal Idrissi, M. El Marraki, M. Hedabou, M. Belkasmi and A. Kartit, *Applying Encryption for Data Security in Cloud Storage*, (Ed. Essaid Sabir, Hiccam Medromi, Mohamed Sadik), *Advances in Ubiquitous Networking: Proceedings of the UNet'15*, Singapore: Springer, 2016.
- Kaufman, Perry J., *Trading Systems and Methods (Fifth Edition)*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2013.
- Kızılot, Şükrü, Metin Taş, *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2013.
- Knuth, Donald E., *The Art of Computer Programming - Volume 3: Sorting and Searching (Second Edition)*, Boston: Addison-Wesley, 1998.
- Krugman, Paul, *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*, New York: W. W. Norton & Company Inc., 2008.
- McLuhan, Marshall, Bruce R. Powers, *Global Köy*, (çev. Bahar Öcal Düzgören), İstanbul: Scala Yayıncılık, 2015.
- Mellor, Merry, *The Future of Money: From Financial Crisis to Public Resource*, New York: Pluto Press, 2010.
- Menezesi, Alfred J., Paul C. van Oorschot, Scott A. Vanstone, *the Handbook of Applied Cryptography*, New York: CRC Press, 1996.
- Mises, Ludwig von, *The Theory of Money and Credit*, (ing. çev. J.E. Batson), Connecticut: Yale University Press, 1954.
- Mishkin, S. Frederic, *Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Boston: Addison-Wesley Longman, 2007.
- Muter, Naci B., A. Kemal Çelebi, Süreyya Sakınç, *Kamu Maliyesi*, Manisa: Emek Matbaası, 2008.

- Mutluer, M. Kamil, *Vergi Genel Hukuku*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Mutluer, M. Kamil, Erdoğan Öner, Ahmet Kesik, *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Narang, Rishi K., *Inside the Black Box A Simple Guide to Quantitative and High-Frequency Trading*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2013
- National Research Council, *Cryptography's Role in Securing the Information Society*, (ed. Kenneth W. Dam ve Herbert S. Lin), Washington, DC: The National Academies Press, 1996.
- O'Neil, Wyss, B., *Fundamentals of The Stock Market*, New York : McGraw-Hill, 2000.
- OECD, *Harmful Tax Competition An Emerging Global Issue*, OECD Publishing, 1998.
- Öncel, Mualla, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, *Vergi Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- Öner, Erdoğan, *Türk Vergi Sistemi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Özel, Hakkı, Doğan Şenyüz, *Türk Vergi Sistemi (Gelir Vergisi)*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1993.
- Parasız, İlker, *Para Teorisi ve Politikası*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2013.
- Paya, M. Merih, *Para Teorisi ve Para Politikası*, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2013.
- Pehlivan, Osman ve Ersan Öz, *Uluslararası Vergilendirme*, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2015.
- Poe, Edgar Allan, *Gold Bug*, Boston: D. Estes & Company, 1899.
- Pole, Andrew, *Statistical arbitrage: Algorithmic Trading Insights and Techniques*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. 2007.

- Reinert, Kenneth A. ve Ramkishen S. Rajan, *Encyclopedia of the World Economy*, New Jersey: Princeton University Press, 2009.
- Rousseau, Jean-Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, (çev. Vedat Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Saban, Nihal, *Vergi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016.
- Sancakdar, Oğuz, Eser Us, Mine Kasapoğlu Turhan, Lale Burcu Önüt, *İdare Hukuku (Teorik Çalışma Kitabı)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Sarna, David E. Y., *History of Greed - Financial Fraud from Tulip Mania to Bernie Madoff*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc, 2010.
- Scott, David L., *Wall Street Words: An A to Z Guide to Investment Terms for Today's Investor*, Boston: Houghton Mifflin Harcourt Publishing, 2003.
- Seel, Peter B., *Digital Universe: The Global Telecommunication Revolution*, United Kingdom: John Wiley & Sons, 2012.
- Seyidoğlu, Halil, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul: Güzem Yayınları, 2002.
- Seyidoğlu, Halil, *Uluslararası İktisat -Teori, Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları, 2003.
- Şenyüz, Doğan, Mehmet Yüce, Adnan Gerçek, *Vergi Hukuku*, Bursa: Ekin Yayınevi, 2017.
- Simmel, Georg, *Paranın Felsefesi*, (çev. Yavuz Alogan ve Öykü Didem Aydın), İstanbul: İthaki Yayınları, 2018.
- Smith, Adam, *Ulusların Zenginliği*, (Çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı), İstanbul: Alan Yayıncılık 2002.
- Toffler, Alvin, *Üçüncü Dalga*, (çev. Ali Seden), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1981.

- Tombaloğlu, Mustafa Lutfi, *Amme Alacaklarının Takip ve Tahsil Usulü*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2011.
- Tosuner, Mehmet, Zeynep Arıkan, *Vergi Usul Hukuku*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2016.
- Tosuner, Mehmet, Zeynep Arıkan, *Türk Vergi Sistemi*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2014.
- Uittenbogaard, Roland, *Evolution of Central Banking?: De Nederlandsche Bank 1814 -1852*, Cham (Switzerland): Springer, 2014.
- Uluatam, Özhan, *Vergi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1995.
- Üstün, Oktay, Açıklamalı İngilizce - Türkçe Karapara Terimleri ve Kavramları Sözlüğü, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul: Matsis Matbaa, 2016.
- Weatherford, Jack, *Para*, (çev. İnönü Korkmaz), İstanbul: Maya Kitap, 2019.
- Whistler, Mark, *Trading Pairs: Capturing Profits and Hedging Risk with Statistical Arbitrage Strategies*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. 2004.

Makale

- Acar, İbrahim Attila, Mehmet Emin Merter, “Türkiye’de 1990 Sonrası Dönemde Vergi Denetimi ve Vergi Denetiminde Etkinlik Sorunu”, *Maliye Dergisi*, 147, (2004), s. 5-27.
- Akbey, Ferhat, “Türkiye’de Vergi Denetimi ve Gelirleri Üzerine Bir İnceleme”, Dokuz Eylül Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29/1, (2014), s. 63-103.
- Akdeniz, Umut, “İhtiyati Haciz Müessesesi”, Gazi Üniversitesi, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, X/1,2, (2006), s. 197-226.
- Akerlov, George A., “The Market for ‘Lemons’: Quality Uncertainty and the Market Mechanism”, *The Quarterly Journal of Economics*, 84/3, (1970), s. 488-500.

- Anson, Mark, “ Initial Coin Offerings Economic Reality or Virtual Economics?”, *The Journal of Private Equity*, 21/4 (Sonbahar 2018), s. 41-52.
- Arat, Ayşe, “Müteselsil Borçlarda Alacaklı ile Borçlular Arasındaki İlişkinin Hüküm ve Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26/2, (2018), s. 325-366.
- Arıkboğa, Ülkü, “Türkiye’de Yerel Vergi Yönetimi”, *Maliye Dergisi*, 168, (2015), s. 1- 19.
- Baykal, Emin, “Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu’nun Geçmişten Günümüze Gelişimi”, *SYKonsept Dergisi*, 57, (2014), s. 3-7.
- Bech, Morten ve Rodney Garratt, “Central bank cryptocurrencies”, *BIS Quarterly Review*, (Eylül 2017), s. 55-70.
- Bordo, Michael D, “The Classical Gold Standard - Some Lessons for Today”, *Federal Reserve Bank of St. Louis*, 63/5, (1981), s. 2-17.
- Cenikli, Elvan, Deniz Şahin, “Türk Gelir İdaresinde Otomasyon Projeleri”, *İnternet Uygulamaları Dergisi*, 4/1, (2013), s. 37-51.
- Cohney, Shaanan, David Hoffman, Jeremy Sklaroff ve David Wishnick, “Coin-Operated Capitalism”, *Columbia Law Review*, 119/3 (Nisan 2019), s. 591-676.
- Çakır, Mehmet Ali, “Vergilendirmede Bilgi Toplama”, *Sayıştay Dergisi*, 32, (1999), s. 29-30.
- Çiftçi, Taha Emre, İbrahim Organ, “Emlak Vergisi Özelinde Vergi Güvenlik Önlemlerinin Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27/1, (2019), s. 79-105.
- Çikot, Özcan, “Emtia Borsaları”, *Sermaye Piyasasında Gündem*, 90, (Şubat 2010), s. 7-32.
- Diffie, Whitfield, Martin E. Hellman, (a) “New Directions in Cryptography”, *IEEE Transactions on Information Theory*, IT-22/6, (Kasım 1976), s. 644-654.

- Dirican, Cüneyt, “Dış Ticarete Ulusal (Yerli) Para Cinsinden (Kliring) Takas ve Ödeme İşlemlerinin Uygulanabilirliği: Türkiye Uygulaması İçin Durum ve Gereksinimler”, *Journal of Yasar University*, 14/Special Issue, (2019), s. 48-61.
- Ertaş, Bilal Levent, “Motorlu Taşıtlar Vergisinin Binek Otomobiller Açısından Değerlendirilmesi”, *Vergi Raporu Dergisi*, 167, (2013), s. 67-89.
- Gedik, Gülşen, “Türk Vergi Hukukunda Kontrol Edilen Yabancı Kurumların Vergilendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17/3-4, (2011), s. 85-112.
- Genders, Rod, Adam Steen, “Financial and Estate Planning in the Age of a Digital Assets: A Change for Advisors and Administrators”, *Financial Planning Research Journal*, 3/1, (2017), s. 75-80.
- Göller, Ezel, “Kurumlar Vergisi Kanunu Açısından Örtülü Sermaye”, *Vergi Raporu Dergisi*, 4, (2012), s. 154-172.
- Guarnieri, Massimo, “The Conquest of the Atlantic [Historical]”, *IEEE Industrial Electronics Magazine*, 8/1, (Mart 2014), s. 53 - 67.
- Gülçiçek, Bayram, Bekir Zal, “Özel Tüketim Vergisi Kanunu’nda Yeni Vergi Güvenlik Müessesesi”, *Vergi Raporu Dergisi*, 173, (2014), s. 81-91.
- Gündüz, Bülent, Arif Ayluçtarhan, “Hacze İştirak Müessesesi ve Amme Alacaklarında Rüçhan Hakkı Uygulaması”, *Vergi Raporu Dergisi*, 6, (2007), s. 36-41.
- Hemmelgarn, Thomas, Gaëtan Nicodème, Bogdan Tasnadi ve Pol Vermote, “Financial Transaction Tax in The European Union”, *National Tax Journal*, March 2016, 69/1, ss. 217–240.
- Hendershott, Terrence, Charles M. Jones ve Albert J. Menkveld, “Does Algorithmic Trading Improve Liquidity?”, *The Journal of Finance*, 66/1, (Şubat 2011), s. 1-34.

- İnce, Neslihan İçten, “Transfer Fiyatlandırması Yoluyla Örtülü Kazanç Dağıtımı”, *Vergi Raporu Dergisi*, 103, (2008), s. 21-27.
- Jahan, Sarwat, Ahmed Saber Mahmud ve Chris Papageorgiou, “What Is Keynesian Economics?”, *Finance & Developmet*, 51/3, (Eylül 2014), ss. 54-55.
- Kahya, Yavuz, “Suç Teorileri Işığında Türkiye’de Kaçakçılık Olgusu: Toplumsal Nedenleri, Boyutları ve Algısı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/3, (2015), s. 159-178.
- Karasu, Sibel, “Vergi Cennetlerinin Türk Vergi Sistemindeki Yeri”, *Vergi Raporu Dergisi*, 109, (2008), s. 76-84.
- Kauffman, Robert J.,Yuzhou Hu ve Dan Ma, “Will high-frequency trading practices transform the financial markets in the Asia Pacific Region?”, *Financial Innovation*, 4/1, (2015), ss. 1-27.
- Kılıç, Seçkin, “Vergi Güvenliğinin Sağlanması Bağlamında Katma Değer Vergisinde Tam Sorumluluk Kapsamında Tevkifat Uygulaması”, *Vergi Raporu Dergisi*, 100, (2008), s. 45-52.
- Kılıçkaya, Leman, Zuhale Ergen, “Türkiye’de Vergi Denetim Sistemi ve Sistemin Aksaklıklarının Değerlendirilmesi”, *Sosyoekonomi Dergisi*, 21/21, (2014), s. 281-304.
- Laidler, David, “The Definition of Money: Theoretical and Empirical Problems”, *Journal of Money, Credit and Banking*, 1/3, (1969), s. 508-525.
- Lin, Tom C.W., “The New Investor”, *Ucla Law Review*, 678, (2013), s. 680-734.
- Lin, Tom C.W., “The New Financial Industry”, *Alabama Law Review*, 65/3, (2014), s. 568-623.
- Lin, Tom C.W., “Infinite Financial Intermediatio”, *Wake Forest Law Review*, 643, (2015), s. 643-669.
- Mete, Aytaç, Özkan Pekter, “ÖTV Tevkifat Uygulaması ve KDV Tevkifatı ile Karşılaştırması”, *Vergi Raporu Dergisi*, 180, (2014), s. 15-24.

- Morelli, Michael, "Implementing High Frequency Trading Regulation: A Critical Analysis of Current Reforms", *Michigan Business & Entrepreneurial Law Review*, 6/2, (2017), ss. 201-229.
- Mühleisen, Martin, "The Long and Short of The Digital Revolution", *Finance & Development*, 55/2, (2018), s. 4-8.
- Narayanan, Arvind, "What Happened to the Crypto Dream?, Part 1", *IEEE Security and Privacy*, 11/2, 2013, s. 75-76.
- Nas, Adil, "Türk Vergi Hukukunda Vergi İncelemesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61/4, (2012), s. 1307-1336.
- Öz, Sultan, "Tackling Disinformation, Online Terrorism, and Cyber Risks into the 2020s", *The Cyber Defense Review*. 4/1. (2019). s. 43-60.
- Özşahin, Yakup Yücel, "6183 Sayılı Kanuna Göre Teminat Kurumunun Mahiyeti ve Esasları", *Vergi Raporu Dergisi*, 128, (2010), s. 90-94.
- Rivest, Ronald, Adi Shamir, Leonard Adleman, "A Method for Obtaining Digital Signatures and Public-Key Cryptosystems" , *Communications of the ACM*, 21/2, (Şubat 1978), s. 120–126.
- Sevgen, Hasan Tahsin, "Zamanaşımı Müessesesinin Vergi Kanunlarımızdaki Yeri ile Adli Yargıda Hükmolunan Cezalara İlişkin Hükümleri ve Bir Öneri", *Vergi Raporu Dergisi*, 5, (1993), s. 42-47.
- Sherman, Alan T., Farid Javani, Haibin Zhang ve Enis Golaszewski, "On the Origins and Variations of Blockchain Technologies", *IEEE Computer and Reliability Societies*, 17/1, (20 Mart 2019), s. 72-77.
- Song, Frank M. ve Junxi Zhang, "Securities Transaction Tax and Market Volatility", *The Economic Journal*, 105, (Kasım 2005), ss. 1103–1120.
- Şahin, Ömer, Mesut Uçak, "VUK'nun 359 ve 360. Maddelerindeki Fiiller Yönünden Dava Zamanaşımı Süresi", *Vergi Raporu Dergisi*, 80, (2006), s.10-14.

- Turan, A. Menaf, “Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, *Social Sciences Research Journal*, 7/3, (2018), s. 42-91.
- Usta, Fuat, “Tevsi Yatırımlarda ‘Kayıtlı Değer’ Kavramı”, İSMMMO Mali Çözüm Dergisi, 124, (Temmuz-Ağustos 2014), s. 211-223.
- Üyülmez, Erkan Mustafa, Raşit Gültekin, “Gümrük Denetimi: Türkiye Uygulamalarının Analizi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/14, (2016), s. 343-365.
- Yakar, Soner, İsmail Orçun Gündüz, “Türkiye’de Belediyelerin Vergilendirme Yetkisi: ‘Var’ mı ‘Yok’ mu İşte Bütün Mesele Bu”, *Sayıştay Dergisi*, 92, (2014), s. 117-141.
- Yeniçeri, Harun, Orçun Avcı, “KDV Genel Uygulama Tebliği Çerçevesinde Tam Tevkifat Uygulamasının Değerlendirilmesi”, *Vergi Raporu Dergisi*, 205, (2016), s. 22-32.
- Yereli, Ahmet Burçin, Onur Uçar, “Türk Vergi Sistemi’nde Veraset ve İntikal Vergisi Uygulaması”, *Azerbaycan’ın Vergi Jurnalı Dergisi*, 2, (2014), s. 55-72.
- Tobin, James, "A Proposal for International Monetary Reform", *Cowles Foundation Discussion Papers*, 506, (1976), ss. 153-159.
- Whitaker, Amy, “Art and Blockchain: A Primer, History, and Taxonomy of Blockchain Use Cases in the Arts”, *Artivate*, 8/2 (2019), s. 21-46.
- Woodward, Megan, “The Need for Speed: Regulatory Approaches to High Frequency Trading in the United States and the European Union”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 50/ 5, (2017), ss. 2-44.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Altın, Cengizhan, “Arizi Kazançlar”, (1 Eylül 2018), <https://www.verginet.net/dtt/1/arizi-kazanclar.aspx>, (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2020).

- Ante, Lennard ve Ingo Fiedler, “Cheap Signals in Security Token Offerings (STOs)”, (18 Şubat 2019), <https://www.blockchainresearchlab.org/wp-content/uploads/2019/07/Cheap-Signals-in-Security-Token-Offerings-BRL-Series-No.-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 31 Ekim 2020).
- Australian Government The Treasury, “Initial Coin Offering”, Temmuz 2019, <https://www.iosco.org/library/icostatements/Australia%20%20Australian%20Treasury%20%20Issues%20Paper%20%20Initial%20Coin%20Offerings%20-%20January%2031,%202019.pdf>, (Erişim Tarihi: 31 Ekim 2020).
- Autorite des Marches Financiers, “The AMF publishes an analysis on the trends of Initial Coin Offerings (ICOs)”, (16 Kasım 2018), <https://www.iosco.org/library/icostatements/France%20%20AMF%20%20Analysis%20of%20trends%20in%20Initial%20Coin%20Offerings.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2020).
- Baca-Campodónico, Jorge, Luiz de Mello ve Andrei Kirilenko, “The Rates and Revenue of Bank Transaction Taxes”, (2006), https://www.researchgate.net/profile/Jorge_BacaCampodonico/publication/5205192_The_Rates_and_Revenue_of_Bank_Transaction_Taxes/links/59fdd7aea6fdcca1f29ac731/The-Rates-and-Revenue-of-Bank-Transaction-Taxes.pdf, (Erişim Tarihi: 31 Aralık 2020).
- BAFin, “Consumer Warning: the Risks of Initial Coin Offerings”, (11 Ekim 2017), <https://www.iosco.org/library/ico-statements/Germany%20-%20BaFin%20-%20Consumer%20warning%20the%20risks%20of%20initial%20coin%20offerings.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2020).
- Balder, Sven, Antje Mahayni, “How Good Are Portfolio Insurance Strategies?”, (31 Mart 2009), <https://www.researchgate.net/publication/228792286>, (Erişim Tarihi: 26 Eylül 2020).
- Bank for International Settlements, “Digital Currencies”, (Kasım 2015), <https://www.bis.org/cpmi/publ/d137.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2020).

- Batiz-Benet, Juan, Marco Santori, Jesse Clayburgh, “The SAFT Project: Toward a Compliant Token Sale Framework”, (2 Kasım 2017), <https://saftproject.com/static/SAFT-Project-Whitepaper.pdf>, (Erişim Tarihi: 4 Kasım 2020).
- Beyer, Stefan, “Blockchain Before Bitcoin: A History”, (23 Ağustos 2018), <https://blocktelegraph.io/blockchain-before-bitcoin-history/>, (Erişim Tarihi: 31 Temmuz 2020).
- BDDK, “Bitcoin 6493 Sayılı Kanun Kapsamında Olan Elektronik Para Mıdır?”, <https://www.bddk.org.tr/Sss-Kategori/Odeme-Sistemleri-ve-Elektronik-Para-Kuruluslari/3>, (Erişim Tarihi: 19 Kasım 2020).
- Binance Academy, “What Is Cryptocurrency Mining?”, (2020), <https://academy.binance.com/en/articles/what-is-cryptocurrency-mining>, (Erişim Tarihi: 06 Aralık 2020).
- BISTECH, “BISTECH İşlem Öncesi Risk Yönetimi Uygulaması”, (11 Ağustos 2020), <https://borsaistanbul.com/files/bistech-islem-oncesi-risk-yonetimi-uygulamasi-ptm-ortak-kullanici-kilavuzu.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).
- BISTNET, “OUCH Protocol Specification”, (1 Haziran 2020), https://www.borsaistanbul.com/files/OUCH_ProtSpec_BIST_va2414.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2021).
- Blaze, Matt, Whitfield Diffie, Ronald L. Rivest, Bruce Schneier, Tsutomu Shimomura, Eric Thompson, Michael Wiener, “Minimal key lengths for symmetric ciphers to provide adequate commercial security”, (Haziran 1996), <http://www.fortify.net/related/cryptographers.html>, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2020).
- Bloommental, Andrew, “Market Maker”, (31 Mayıs 2020), [https://www.investopedia.com/terms/m/marketmaker.asp#:~:text=A%20market%20maker%20\(MM\)%20is,the%20market%20size%20of%20each.&text=](https://www.investopedia.com/terms/m/marketmaker.asp#:~:text=A%20market%20maker%20(MM)%20is,the%20market%20size%20of%20each.&text=)

[Market%20makers%20may%20also%20make,are%20known%20as%20principal%20trades.](#), (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2020).

Borsa İstanbul A.Ş., “Pay Piyasası Prosedürü”, (23 Ekim 2020), <https://www.borsaistanbul.com/files/pay-piyasasi-proseduru.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).

Canada Revenue Agency, “Guide For Cryptocurrency Users And Tax Professionals”, (27 Haziran 2019), <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/programs/about-canada-revenue-agency-cra/compliance/digital-currency/cryptocurrency-guide.html>, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2020).

Capital Com SV Investments, “Layering”, <https://capital.com/layering-definitiom>, (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2020).

CFTC, “A CFTC Primer on Virtual Currencies”, (n.d.), <https://www.iosco.org/library/icostatements/United%20States%20%20CFTC%20-%20Primer%20on%20Virtual%20Currencies.pdf>, (Erişim Tarihi: 3 Kasım 2020).

Cipek, Ksenija, “Cryptocurrency Taxation: How to Take a Step Forward”, (2017), <https://www.ciat.org/cryptocurrency-taxation-how-to-take-a-step-forward/?lang=en>, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020).

Charalabidis, Yannis, “What is Government 3.0”, (29 Haziran 2015), http://hrweb.aegean.gr/islab/index.php?option=com_content&view=article&id=262:what-is-government-30&catid=35:2010-03-26-11-56-09&Itemid=69, (Erişim Tarihi: 17.02.2020).

China Securities Regulatory Commission, “Announcement of the People's Bank of China, Central Cyberspace Administration, Ministry of Industry and Information Technology, State Administration for Industry and Commerce, China Banking Regulatory Commission, China Securities Regulatory Commission, and China Insurance Regulatory Commission on Preventing Token Issuance Financing Risks”, (11 Ekim 2017), <https://www.iosco.org/library/icostatements/China%20%20CSRC%20et%20a>

[1%20%20%E5%85%B3%E4%BA%8E%E9%98%B2%E8%8C%83%E4%B%B%A3%E5%B8%81%E5%8F%91%E8%A1%8C%E8%9E%8D%E8%B5%84%E9%A3%8E%E9%99%A9%E7%9A%84%E5%85%AC%E5%91%8A.pdf](#), (Erişim Tarihi: 31 Ekim 2020).

Chaum, David, Blind Signature For Untraceable Payments, (1983), <https://sceweb.sce.uhcl.edu/yang/teaching/csci5234WebSecurityFall2011/Chaum-blind-signatures.PDF>, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2020).

Chen, James, “Controlled Foreign Corporation (CFC)”, (Haziran 2019), <https://www.investopedia.com/terms/c/cfc.asp>, (erişim tarihi: 18.06.2019).

Chen, James, “Display Book”, (23 Haziran 2018), <https://www.investopedia.com/terms/d/displaybook.asp>, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2020).

ClearTax, “Securities Transaction Tax (STT)- Applicability, levy and collection, income tax implications”, (2020), <https://cleartax.in/s/securities-transaction-tax-stt>, (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2020).

Comply Advantage, “Cryptocurrency Regulations Around The World”, <https://complyadvantage.com/blog/cryptocurrency-regulations-around-world/>, (Erişim Tarihi: 9 Aralık 2020).

Cooper, Rick, Michael Davis ve Ben Van Vliet, “The Mysterious Ethics of High-Frequency Trading”, 11 Kasım 2015, https://www.researchgate.net/profile/Michael_Davis25/publication/291424704_The_Mysterious_Ethics_of_HighFrequency_Trading/links/56a62e0f08aeca0fdccb46a0/The-Mysterious-Ethics-of-High-Frequency-Trading, (Erişim tarihi: 9 Ekim 2020).

Dharmapala, Dhammika ve James R. Hines Jr., “Which Countries Become Tax Havens?”, (Mayıs 2009), <https://ssrn.com/abstract=952721>, (erişim tarihi: 23.08.2019).

- Economic History Association, “History of the U.S. Telegraph Industry”, <https://eh.net/encyclopedia/history-of-the-u-s-telegraph-industry/>, (Erişim Tarihi: 5 Eylöl 2020).
- Egginton, Jared F., Bonnie F. Van Ness ve Robert A. Van Ness, “Quote Stuffing”, (22 Mart 2016), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1958281 , (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2020).
- Erarslan, Hasan, “Kaydi Altın Satışına Yüzde 1 Kambiyo Vergisi” (1 Haziran 2020), <http://www.vergisorumlari.com.tr/yazi/hasan-erarslan/kaydi-altin-satisina-yuzde-1-kambiyo-vergisi/277>, (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020).
- European Central Bank, Opinion of the European Central Bank (CON/2004/34), (2004), <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004AB0034&from=EN>, (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2020).
- European Central Bank, “Virtual Currency Schemes”, (Ekim 2012), <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>, (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2020).
- European Commission, “Did the new French tax on financial transactions influence trading volumes, price levels and/or volatility on the taxed market segment?”, https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/docs/body/effect_french_ftt.pdf, (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021).
- European Securities and Markets Authority, ”Statement to Firms on Initial Coin Offerings”, (13 Kasım 2017), <https://www.iosco.org/library/icostatements/EU%20ESMA%20Statement%20to%20Firms%20on%20Initial%20Coin%20Offerings.pdf>, (Erişim Tarihi: 31 Ekim 2020).
- FATF, “Virtual Assets”, (2020), [http://www.fatfgafi.org/publications/virtualassets/documents/virtualassets.html?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](http://www.fatfgafi.org/publications/virtualassets/documents/virtualassets.html?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate)), (Erişim Tarihi: 05 Aralık 2020).

- Faure, Alexander Pierre, “Money Creation: Genesis 2: Goldsmith-Bankers and Bank Notes”, (Nisan 2013), https://www.researchgate.net/publication/256056664_Money_Creation_Genesis_2_Goldsmith-Bankers_and_Bank_Notes/references, (Erişim Tarihi: 2.04.2020).
- Farlex Financial Dictionary, “Algorithmic Trading”, (2012), <https://financial-dictionary.thefreedictionary.com/Algorithmic+Trading>, (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2020).
- FCA, “Consumer Warning About The Risks Of Initial Coin Offerings (‘ICOs’)", (11 Ekim 2017), <https://www.iosco.org/library/icostatements/United%20Kingdom%20%20FCA%20%20Consumer%20Warning%20about%20the%20Risks%20of%20Initial%20Coin%20Offerings.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2020).
- Feige, Edgar L., “Taxing all Transactions: The Automated Payment Transactions (APT) Tax”, (1989), https://www.academia.edu/30138339/Taxing_all_Transactions_The_Automated_Payment_Transactions_APT_Tax, (Erişim Tarihi: 29 Aralık 2020).
- Feige, Edgar L., “Taxation for the 21st Century: The Automated Payment Transaction (APT) Tax”, (Ekim 2000), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2486665, (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2020).
- Fiber Optic Association, “The FOA Reference Guide To Fiber Optics”, (2018), <https://www.thefoa.org/tech/ref/basic/fiber.html>, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2020).
- Financial Crimes Enforcement Network, “FIN-2013-G001: Application of FinCEN's Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual Currencies”, (18 Mart 2013), http://fincen.gov/statutes_regs/guidance/html/FIN-2013-G001.html, (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2020).

Financial Services Regulatory Authority, “Supplementary Guidance – Regulation of Initial Coin/Token Offerings and Virtual Currencies under the Financial Services and Markets Regulations”, (08 Ekim 2017), <https://www.iosco.org/library/icostatements/Abu%20Dhabi%20%20FSRA%20-%20Guidance%20-%20ICOs%20and%20Virtual%20Currencies.pdf>, (Erişim Tarihi: 31 Ekim 2020).

FINMA, “Guidelines for enquiries regarding the regulatory framework for initial coin offerings (ICOs)”, (16 şubat 2018), <https://www.iosco.org/library/icostatements/Switzerland%20-%20FINMA%20-%20ICO%20Guidelines.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2020).

Furbush, Dean, “Program Trading”, (2002), <http://www.econlib.org/library/Enc1/ProgramTrading.html>, (Erişim Tarihi: 26 Eylül 2020).

Ghizoni, Sandra Kollen, “Creation of the Bretton Woods System”, (22.11.2013), https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton_woods_created, (Erişim Tarihi: 7 Nisan 2020).

Habermeier, Karl ve Andrei Kirilenko, “Securities Transaction Taxes and Financial Markets”, (2001), <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.576.4289&rep=rep1&type=pdf>, (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2020).

Harvey, Campbell R., “Cryptofinance”, (17 Mayıs 2014), <https://ssrn.com/abstract=2438299>, (Erişim Tarihi 16 Ekim 2020).

Hayes, Adam, “Initial Public Offering (IPO)”, (4 Ekim 2020), <https://www.investopedia.com/terms/i/ipo.asp>, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2020).

Heller, Daniel, “The implications of digital currencies for monetary policy”, (15 Mayıs 2017), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/602048/IPOL_IDA\(2017\)602048_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/602048/IPOL_IDA(2017)602048_EN.pdf), (Erişim Tarihi: 08 Mayıs 2020).

- Hemmelgarn, Thomas, Gaëtan J.A. Nicodème, “The 2008 Financial Crisis and Taxation Policy”, (2010), <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/30738/1/620102888.pdf>, (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2020).
- History.com Editors, “Great Depression History”, (29 Ekim 2009), <https://www.history.com/topics/great-depression/great-depression-history>, (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2020).
- Hosch, William L., “Supercomputer”, (n.d.), <https://www.britannica.com/technology/quantum-computer>, (Erişim Tarihi: 16 Ekim 2020).
- Hunang, Roger, “Central Bank Digital Currencies Are Not Cryptocurrencies”, (13 Ekim 2020), <https://www.forbes.com/sites/rogerhuang/2020/10/13/central-bank-digital-currencies-are-not-cryptocurrencies/>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2020).
- Humpage, Owen, “The Smithsonian Agreement”, (22.11.2013), https://www.federalreservehistory.org/essays/smithsonian_agreement, (Erişim Tarihi: 7 Nisan 2020).
- H.T., “What Makes Something a Commodity?”, (3 Temmuz 2017), <https://www.economist.com/the-economist-explains/2017/01/03/what-makes-something-a-commodity>, (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2020).
- ICAEW, “Blockchain and the Future of Accountancy”, <https://www.icaew.com/technical/technology/blockchain/blockchain-articles/blockchain-and-the-accounting-perspective>, (Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2020).
- International Trade Centre UNCTAD/WTO, “Anti Damping Uygulamaları İthalatçı ve İhracatçılar İçin El Kitabı”, <https://ticaret.gov.tr/data/5b8ee73113b8761b8471c2c4/ithihrelkitabi.pdf>, (erişim tarihi: 06.09.2019).

- IRTA, “Purpose and Mission”, <https://www.irta.com/about/purpose-and-mission/>, (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2020).
- Jagati, Shiraz, “Crypto Taxation Around the Globe — What Do Regulations Look Like?”, (23 Ağustos 2019), <https://cointelegraph.com/news/crypto-taxation-around-the-globe-what-do-regulations-look-like>, (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Johnson, Bryan, “A Guide to Antidumping Laws: America's Unfair Trade Practice”, (21 Haziran 1992), <https://www.heritage.org/trade/report/guide-antidumping-laws-americas-unfair-trade-practice>, (erişim tarihi: 06.09.2019).
- Joo, Jung-Il ve Dong-Keon Lee, “Korea, Republic of Corporate - Other taxes”, (8 Aralık 2020), [https://taxsummaries.pwc.com/republic-of-korea/corporate/othertaxes#:~:text=Securities%20transaction%20tax%20\(at%20the,tax%20rate%20in%20certain%20circumstances.,](https://taxsummaries.pwc.com/republic-of-korea/corporate/othertaxes#:~:text=Securities%20transaction%20tax%20(at%20the,tax%20rate%20in%20certain%20circumstances.,) (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2021).
- Kennon, Joshua, “What Is a Commodity?”, (24 Temmuz 2020), <https://www.thebalance.com/what-are-commodities-356089>, (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Kenton, Will, “Designated Order Turnaround (DOT (SuperDOT))”, (25 Haziran 2019), <https://www.investopedia.com/terms/d/dot.asp>, (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2019).
- Library of Congress, “Regulation of Cryptocurrency: China”, (24 Temmuz 2020), https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/china.php#_ftn4, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2020).
- Library of Congress, “Regulation of Cryptocurrency: South Korean”, (2020), <https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/world-survey.php>, (Erişim Tarihi: 04 Aralık 2020).

- MASAK, “Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcılar Rehberi”, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/05/Kripto-Varlik-Hizmet-Saglayicilar-Rehberi.pdf>, Erişim tarihi: 11 Nisan 2021.
- Malhotra, Raj, “Flash Crash’ course: What is ‘layering?’”, (22 Nisan 2015), <https://www.cnbc.com/2015/04/22/flash-crash-course-what-is-layering-commentary.html>, (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2020).
- Martin Wolf, “Shaping Globalization”, (Eylül 2014), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/pdf/wolf.pdf>, (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2019).
- Math Vault, “The Definitive Glossary of Higher Mathematical Jargon: Algorithm”, (2019), <https://mathvault.ca/math-glossary/#algo>, (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2020).
- Mathews, Jayden, “Uses of Computers in Finance”, (17 Kasım 2018), <https://pocketsense.com/uses-computers-finance-8398199.html>, (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2020).
- McClure, Zac, “Crypto Taxes in Germany”, (2020), <https://tokentax.co/guides/crypto-taxes-in-germany/>, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2020).
- Miglo, Anton, “STO vs ICO: A Theory of Token Issues Under Moral Hazard and Demand Uncertainty”, (2020), https://mpa.ub.uni-muenchen.de/98630/1/MPRA_paper_98630.pdf, (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2020).
- Milanese, Michele, “Financial Transaction Tax in Italy: an overview”, (2 Aralık 2020), <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/financialtransactiontaxesintheeuoverview/financialtransactiontaxinitalyanoverview/#:~:text=FTT%20tax%20rates,of%20transaction%20and%20relevant%20market.&text=0.1%25%20on%20Purchases%20executed%20on,on%20regulated%20markets%20or%20MTFs.>, (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021).

- Morris-Cotterill, Nigel, “A brief history of money laundering”, (1999), <http://www.coumtermoneylaundering.com/public/content/brief-history-money-laundering>, (erişim tarihi: 25.11.2018).
- Nakamoto, Satoshi, “*Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*”, (2008), <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2020).
- Nasdaq, “ITCH Protocol Specification - BIST”, (20 Mayıs 2019), <https://www.borsaistanbul.com/files/bistech-itch-protocol-specification09A4C1544AD9.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2021).
- Nasdaq, “Financial Terms: Initial public offering (IPO)”, <https://www.nasdaq.com/glossary/i/initial-public-offering>, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2020).
- Nasdaq, “Financial Terms: Algo or Algorithmic Trading”, <https://www.nasdaq.com/glossary/a/algo-trading>, (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2020).
- Nicolas, Steven, “Understanding the Difference Between Moral Hazard and Adverse Selection”, (16 Eylül 2020), <https://www.investopedia.com/ask/answers/042415/what-difference-between-moral-hazard-and-adverse-selection.asp>, (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2020).
- Norton Rose Fulbright, “Bitcoins - ECJ rules that buying and selling Bitcoin is exempt from VAT”, (Ekim 2015), [https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/a0f1c5bb/bitcoinsecjrulsthathbuyingandsellingbitcoinisexemptfromvat#:~:text=The%20Court%20of%20Justice%20of,C%2D264%2F14\).&text=In%20some%20states%20there%20is,how%20Bitcoin%20should%20be%20taxed.,](https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/a0f1c5bb/bitcoinsecjrulsthathbuyingandsellingbitcoinisexemptfromvat#:~:text=The%20Court%20of%20Justice%20of,C%2D264%2F14).&text=In%20some%20states%20there%20is,how%20Bitcoin%20should%20be%20taxed.,) (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2020).
- Numismatic Guaranty Corporation, “The Transitional Cents of 1982”, (1 Ocak 2005), <https://www.ngccoin.com/news/article/646/>, (Erişim Tarihi: 14. Mart 2020).

- O’Conor, Michael, “Smart or Out-Smarted?”, (3 Haziran 2009), https://www.jandj.com/sites/default/files/library/Smart_Order_Routing_article_final_03-06-2009.pdf, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2020).
- O’Connell, Brian, “What Was Black Monday and What Has Changed Since Then?”, (18 Ekim 2018), <https://www.thestreet.com/politics/black-monday-1987-14738772>, (Erişim Tarihi: 26 Eylül 2020).
- OECD, “Background Brief – Inclusive Framework On Beps”, (Haziran 2017), <http://www.oecd.org/tax/beps/background-brief-inclusive-framework-for-beps-implementation.pdf>, (erişim tarihi: 27.08.2019).
- OECD, “Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters”, (Kasım 2019), <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/convention-on-mutual-administrative-assistance-in-tax-matters.htm> (erişim tarihi: 15.20.2019).
- OECD, “Taxing Virtual Currencies: An Overview Of Tax Treatments And Emerging Tax Policy Issues”, (2020), www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-taxpolicyissues.htm, (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2020).
- Official Journal of the European Union, “Directive 2018/843/EU”, 19 Haziran 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0843&from=EN>, (Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2020).
- Okumuş, Begüm Yavuzdoğan ve Selin Başaran Savuran, “Recent Amendments to Stamp Tax Law in Turkey”, (01 Eylül 2016), <https://gun.av.tr/tr/goruslerimiz/makaleler/recent-amendments-to-stamp-tax-law-in-turkey>, (Erişim Tarihi: 09 Ocak 2021).
- Prettl, Axel, “Profit Shifting & Controlled Foreign Corporation Rules – the Thin Bridge between Corporate Tax Systems” (şubat 2018), <https://ssrn.com/abstract=3102553>, (erişim tarihi: 18.06.2019).

- Pontnau-Faure, Emmanuelle, “Financial Transaction Tax in France: an overview”, (2 Aralık 2020), <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/financial-transaction-taxes-in-the-eu---an-overview/financial-transaction-tax-in-france---an-overview/>, (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021).
- Poptcheva, Eva-Maria, “A FATCA For The EU? Data Protection Aspects Of Automatic Exchange Of Bank Information”, (2013), Library of the European Parliament, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130530/LDM_BRI\(2013\)130530_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130530/LDM_BRI(2013)130530_REV1_EN.pdf), (erişim tarihi: 16.10.2019).
- Puckett, Ash, “Researchers Set New Fiber Optic Speed Record of 178 Tbps”, (23 Ağustos 2020), <https://www.tomshardware.com/news/researchers-set-new-fiberopticspeedrecordof178tbps#:~:text=Researchers%20Set%20New%20Fiber%20Optic%20Speed%20Record%20of%20178%20Tbps>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2020).
- Richardson, Gary, Alejandro Komai, Michael Gou, “Roosevelt's Gold Program”, (22.11.2013), https://www.federalreservehistory.org/essays/roosevelts_gold_program#footnote1, (Erişim Tarihi: 7 Nisan 2020).
- Rodriguez-Ferrand, Graciela, “Regulation of Cryptocurrency: Argentina”, (Temmuz 2018), <https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/argentina.php>, (Erişim Tarihi: 30 Kasım 2020).
- Rouse, Margaret, “OUCH protocol”, (Temmuz 2008), <https://whatis.techtarget.com/definition/OUCH-protocol>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2021).
- Ross, Sean, “The Theory of Asymmetric Information in Economics”, (26 Temmuz 2020), <https://www.investopedia.com/ask/answers/042415/what-theory-asymmetric-information-economics.asp>, (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020).
- Schmandt-Besserat, Denise, “Tokens: their Significance for the Origin of Counting and Writing”, (2 Mart 2014), <https://sites.utexas.edu/dsb/tokens/tokens/>, (Erişim Tarihi: 6 Şubat 2020).

- Schneier, Bruce, “Cryptanalysis of MD5 and SHA: Time for a New Standard”, (19 Ağustos 2004), https://www.schneier.com/essays/archives/2004/08/cryptanalysis_of_md5.html, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2020).
- Schollmeier, Rudiger, “A Definition of Peer-to-Peer Networking for the Classification of Peer-to-Peer Architectures and Applications”, (Eylül 2001), https://www.researchgate.net/publication/3940901_A_Definition_of_Peer-to-Peer_Networking_for_the_Classification_of_Peer-to-Peer_Architectures_and_Applications, (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2020).
- SEC, “Tick Size Pilot Program”, (7 Eylül 2018), <https://www.sec.gov/ticksizepilot#:~:text=The%20Tick%20Size%20Pilot%20Program,stocks%20of%20certain%20small%2Dcapitalization>, (Erişim Tarihi: 02 Ocak 2021).
- SEC, “Fast Answer: Market Maker”, <https://www.sec.gov/fast-answers/answersmktmakerhtm.html>, (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2020).
- Securities & Futures Commission of Hong Kong, “Statement on Initial Coin Offerings”, (11 Ekim 2017), <https://www.iosco.org/library/ico-statements/Hong%20Kong%20%20SFC%20%20Statement%20on%20initial%20coin%20offerings.pdf>, (Erişim Tarihi: 31 Ekim 2020).
- Skvorc, Bruno, “What is a Bitcoin Node? Mining versus Validation”, (17 Mayıs 2018), <https://www.sitepoint.com/bitcoin-nodes-mining-validation/>, (Erişim Tarihi: 06 Aralık 2020).
- Smith, Murphy, “Luca Pacioli: The Father of Accounting”, (Haziran 2013), <https://www.researchgate.net/publication/272304355>, (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2020).
- Smith, Tim, “Crowdfunding”, (7 Eylül 2020), <https://www.investopedia.com/terms/c/crowdfunding.asp>, (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2020).

- Spahn, Paul Bernd, “International Financial Flows and Transactions Taxes: Survey and Options”, <https://www.wiwi.uni-frankfurt.de/profs/spahn/pdf/publ/7-041.pdf>, (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2020).
- Stamp Taxes Manual, (2001), <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20140206163254/http://www.hmrc.gov.uk/so/manual.pdf>, (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2021).
- Tancia, “A History of Telegraphy”, (2014), <https://www.pens.co.uk/pen2paper/wp-content/uploads/2014/08/A-History-of-Telegraphy.pdf>, (Erişim Tarihi: 2 Eylül 2020).
- Tech Terms, “Internet”, (17 Eylül 2015), <https://techterms.com/definition/internet>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2020).
- Techie Hours, “Python Duck Typing”, (28 Temmuz 2020), <https://techiehours.com/python/python-duck-typing/>, (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2020).
- Telegraph Connections (Telegraphen Verbindungen), Stielers Hand-Atlas (1891), plate 5, Weltkarte in Mercator projection.
- TCMB, “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri”, (Şubat 2019), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e6ccf55f-b2ac-4153-8d5a-c7ba61afa053/TCMB+TK+BASKI+WEB.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-e6ccf55f-b2ac-4153-8d5a-c7ba61afa053-mBNW51a>, (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2020).
- The Payment Services Act, “<http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?id=3078&vm=02&re=02#:~:text=Article%201%20The%20purpose%20of,and%20the%20clearing%20of%20exchange>”, (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2020).
- The Securities and Exchange Commission, “Regulatory approach on Initial Coin Offering (ICO)” (27 Kasım 2017), <https://www.iosco.org/library/ico->

[statements/Thailand%20%20SEC%20%20Public%20Consultation%20Document%20on%20ICOs.pdf](#), (Erişim Tarihi: 1 Kasım 2017).

The Times 100, “The World’s First Electronic Stock Market”, <http://www.lordgrey.org.uk/~f001/bu/usefulresources/times7/pages/company/nasdaq/NASDAQ.pdf>, (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2020).

Tracy, Paul, “What is Quote Stuffing?”, (30 Eylül 2020), <https://investinganswers.com/dictionary/q/quote-stuffing>, (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2020).

TRT Haber, “Kripto para için MASAK'a denetleme yetkisi”, <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/kripto-para-icin-masaka-denetleme-yetkisi-578917.html>, (Erişim tarihi: 23 Mayıs 2021).

Türkçelik, Ebru, “Turkey to apply Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters”, (28 Haziran 2018), <https://www.pwc.com.tr/en/hizmetlerimiz/vergi/bultenler/turkey-to-apply-convention-on-mutual-administrative-assistance-in-tax-matters.html>, (erişim tarihi: 15.20.2019).

University System of Georgia, “Types of Internet Protocols”, https://www.usg.edu/galileo/skills/unit07/internet07_03.phtml, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 2020).

Vidrih, Marko, “Simple Agreement for Future Tokens (SAFT) — Explained”, (11 Şubat 2019), <https://medium.com/the-capital/simple-agreement-for-future-tokens-saft-explained-a72d23cddf77>, (Erişim Tarihi: 5 Kasım 2020).

Wenhao, Shen, “Cryptocurrency Laws and Regulations in China”, (12 Haziran 2018), [https://law.asia/cryptocurrency-law-china/#:~:text=Initial%20coin%20offerings%20\(ICO\)%20were,following%20the%20crackdown%20on%20ICOs.](https://law.asia/cryptocurrency-law-china/#:~:text=Initial%20coin%20offerings%20(ICO)%20were,following%20the%20crackdown%20on%20ICOs.), (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2020).

Wiesflecker, Lukas, “What is a Security Token Offering (STO)?”, (25 Ağustos 2020), <https://medium.com/datadriveninvestor/what-is-a-security-token-offering-sto-caac7f7172d6>, (Erişim Tarihi: 30 Ekim 2020).

Zhang, Tao, “Digitization of Money and Finance: Challenges and Opportunities”, (8 Mayıs 2018), <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/05/08/sp050818-digitization-of-money-and-finance-challenges-and-opportunities>, (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2018).

TEZLER

Akata, Doğançan, *Vergi Uyuşmazlıklarının İdari ve Yargı Aşamalarında Çözümünün Karşılaştırılması ve 2010 Yılı Sonrası İzmir İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2016.

Can, Selim, *Ortaklığa Dayalı Kitlesele Fonlamanın Ülkemiz Sermaye Piyasasına Entegrasyonuna İlişkin Öneriler Ve Kobi’lerin Finansmanındaki Rolü*, Sermaye Piyasası Kurulu Ortaklıklar Finansmanı Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara, 2017.

Çakmak, Meltem, “Kripto Paraların Gelişim Süreci, Blok Zincir Teknolojisi ve Kripto Paraların Türkiye’de Vergilendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Görmez, Burak, “Finansal Sektörde Yıkıcı Yenilik: Dağıtılmış Defter Teknolojisi Ve Türkiye Sermaye Piyasalarının Durumu (Distributed Ledger Technologies/Blokchain)”, Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara, 2017.

Kaplan, Rana, *Vergi Usul Kanunu’nda Emtia Değerlemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Kaya, Muhammet, “*Eşyanın Gümrük Kıymeti, Vergilendirilmesi ve Uyuşmazlıklarının Çözüm Yöntemleri*”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019.

Sağlam, Meltem, *Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kazançlarının Vergilendirilmesi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Şahin, Eda Elmas, Türkiye’de Bankarın Vergisel Yükümlülükleri ve Bankacılık İşlemlerin Vergisel Boyutu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Şanver, Cavit, *Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Vergi Güvenlik Önlemleri ve Mükelleflerin Vergi Güvenlik Önlemlerine Uyumu Araştırılması*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Yeniçeri, Harun, *Türk Vergi Sisteminde Vergi Güvenlik Önlemleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

DIĞER KAYNAKLAR

Bindseil, Ulrich, “Tiered CBDC and the Financial System”, European Central Bank, Working Paper Series, Haziran 2020.

Bjerg, Ole, “Designing New Money - The Policy Trilemma of Central Bank Digital Currency”, CBS Working Paper, 'Monetary Reform for the Post-Growth Economy', Temmuz 2017.

Blockchain Türkiye Platformu, Tedarikçi Tanıma Platformu, “Blockchain Türkiye Platformu Üretim, Lojistik ve Ulaşım Çalışma Grubu Raporu”, İstanbul, 2019.

Carlson, Mark, “A Brief History of the 1987 Stock Market Crashwith a Discussion of the Federal Reserve Response”, Finance and Economics Discussion Series, Federal Reserve Board: Washington, D.C., 2006.

Diffie, Whitfielt, Martin E. Hellman, (b), “Multiuser Cryptographic Techniques”, (1976), National Computer Conference, s. 109-112.

FATF, International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation, France, 2012-2020.

Gelir İdaresi Başkanlığı, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı, “Tüm Yönleriyle Vergi İncelemesi”, Yayın No: 50, 2007.

G4S Cash Solutions ve Payments Advisory Group, “World Cash Report 2018”, Hollanda, 2018.

Kanton Zug, Finanzdirektion, Steuerverwaltung [Canton Zug. Finance Directorate. Tax Administration], Kryptowährungen (Bitcoin, Ethereum, Tokens usw.): Merkblatt Steuern für Privatpersonen [Cryptocurrencies (Bitcoin, Ethereum, Tokens etc.): Explanatory Leaflet for Private Persons], 30 Kasım 2017.

Maliye Bakanlığı, “2018-2022 Maliye Bakanlığı Stratejik Planı”, 2017.

Miller, Colin ve Anna Tyger, “The Impact of a Financial Transactions Tax”, Tax Foundation, Fiscal Fact, Temmuz 2020.

Öncel, Yenal, “Gelir Vergisinin Vergi Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 39. Seri, (2001), s. 37-56.

Patomäki, Heikki, “Global Tax Initiatives The Movement for the Currency Transaction Tax”, United Nations Research Institute for Social Development, Civil Society and Social Movements Programme Paper Number 27, Temmuz 2007

Saral, Talat, “Vergilerle İlgili Yasa Tasarılarında Öngörülen Yeni Güvenli Önlemleri”, Yeni Vergiler Yasa Tasarısı ve Vergi Güvenlik Önlemleri Semineri, İ.İ.T.İ.A. Ekonomi Fakültesi, Kamu Maliyesi Enstitüsü Yayınları, 1980.

Şanver, Salih, “Vergi Güvenlik Önlemleri – Türkiye’deki Uygulama”, Yeni Vergiler Yasa Tasarısı ve Vergi Güvenlik Önlemleri Semineri, İ.İ.T.İ.A. Ekonomi Fakültesi, Kamu Maliyesi Enstitüsü Yayınları, 1980.

Schulmeister, Stephan, Margit Schratzenstaller ve Oliver Picek, “A General Financial Transaction Tax Motives, Revenues, Feasibility and Effects”, Research Study by the Austrian Institute of Economic Research

commissioned by Ecosocial Forum Europe, co-financed by Federal Ministry of Finance and Federal Ministry of Economics and Labour, Mart 2008.

SPK, “Halka Arz Bilgilendirme Kitapçığı”, Ankara, 2016.

Spratt, Stephen, “A Sterling Solution”, Report Stamp Out Poverty, Eylül 2006.

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı, Strateji, İş Geliştirme ve Kontrol Şube Müdürlüğü, “2017 Yılı Faaliyet Raporu”, 2017.

Telegraph Connections (Telegraphen Verbindungen), Stiellers Hand-Atlas (1891), plate 5, Weltkarte in Mercator projection.

Triffin, Robert, “System in Crisis (1959-1971)”, Money Matters: An IMF Exhibit -- The Importance of Global Cooperation, Kasım 1960.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, “100 Soruda Merkez Bankacılığı”, Ankara, 2019.

Xiong, Yibing, Takashi Yamada ve Takao Terano, Exploring Market Making Strategy for High Frequency Trading: An Agent-Based Approach, (Ed. Hideki Takayasu, Nobuyasu ItoItsuki Noda ve Misako Takayasu), Proceedings of the International Conference on Social Modeling and Simulation, plus Econophysics Colloquium 2014, <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-20591-5>, (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2020).